

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

ANADOLU SELÇUKLU İLE MEMLÛKLU (KAHİRE)
TÛRBELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Alzahraa Behzad Mousa Elsayed Ali ISMAEEL

DOKTORA TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Haşim KARPUZ

Konya 2017

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı	Alzahraa BEHZAD MOUSA EISAYED ALI ISMAEEL		
Numarası	124104001002		
Ana Bilim / Bilim Dalı			
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☒	
Tezin Adı	ANADOLU SELÇUKLU VE KAHİRE MEMLÛKLU TÜRBELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA		

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Doktora Tezi Kabul Formu

Öğrencinin

Adı Soyadı	Alzahraa BEHZAD MOUSA ELSAYED ALI ISMAEEL		
Numarası	124104001002		
Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi- Sanat Tarihi		
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☒	
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Haşim KARPUZ		
Tezin Adı	ANADOLU SELÇUKLU VE KAHİRE MEMLÜKLU TÜRBELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ANADOLU SELÇUKLU VE KAHİRE MEMLÜKLU TÜRBELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA başlıklı bu çalışma 27/11/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Haşim KARPUZ	Danışman (Üniversite Dışı)	
Prof. Dr. Remzi DURAN	Üye	
Prof. Dr. Alaaddin AKÖZ	Üye	
Prof. Dr. Halit ÇAL	Üye (Üniversite Dışı)	
Prof. Dr. Ali BAŞ	Üye	

ÖNSÖZ

Başlangıçta bu uygarlığı yapan ve bize ölümsüz mimari ve sanatsal miras bırakan atalara teşekkür etmek gerektiğini düşünüyorum. Bu medeniyetin inşasına katkıda bulunan, sanatçılar, mimarlar, mühendisler ve onlara maddi ve manevi destek veren sultanlara saygılarımı ve takdirlerimi sunmak isterim.

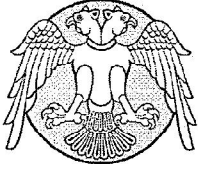
Anadolu Selçuklu ve Kahire Memlûklü türbeleri üzerine karşılaştırmayı amaçlayan bu çalışmanın en başından sonuna kadar değerli fikir ve eleştirileri ile bana yol gösteren, sabırla hem bilimsel hem de dil açısından düzelten ve bu çalışmanın ortaya çıkmasından büyük emeği olan saygıdeğer danışmanım hocam Prof. Dr. Haşim KARPUZ'a katkılarından dolayı nasıl teşekkür etsem azdır.

Çalışmam boyunca değerli görüşleri ile yol gösteren, rahat çalışabilmem için her türlü yardım eden ve her zaman yanımda olduğunu bildiğim değerli hocalarım Prof. Dr. Remzi DURAN ve Prof. Dr. Ali BAŞ'a da çok teşekkür ediyorum.

Ayrıca tez aşamasında değerli fikir ve yorumları ile desteğini hiç bir zaman esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Abdullah Attiye ve Doç. Dr. Mustafa ÇETİNASLAN'a, bazı kitaplar verip yardımcı olan Dr. Şükrü DURSUN'a, maddi ve manevi desteklerini hiç bir zaman esirgemeyen değerli arkadaşlarım Yrd. Doç. Dr. Demet TAŞKAN'a, Arş. Gör. Ayben KAYIN'a, Arş. Gör. Yurdağül ÖZDEMİR'e, Arş. Gör. Elif YİĞİTER'e, Arş. Gör. Özge YÖRÜK'e, Arş. Gör. Hazal ORGUN'a ve yapılarla ilgili arşiv belgelerine ulaşmama izin veren Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğüne de çok teşekkür ederim. Son olarak bana Türkçe öğreten hocama teşekkür etmeyi unutmak mümkün değildir!

Alzahraa BEHZAD ISMAEEL

Konya-2017

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

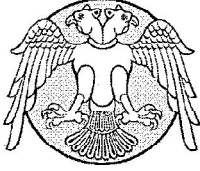
Öğrencinin	Adı Soyadı	Alzahraa BEHZAD MOUSA EISAYED ALI ISMAEEL		
	Numarası	124104001002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı			
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora	☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Haşım KARPUZ		
Tezin Adı		ANADOLU SELÇUKLU VE KAHİRE MEMLÜKLÜ TÜRBELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA		

ÖZET

İslam dünyasında mezar ve türbeler farklı dönemlerde inşa edilmiştir. Türbeler arasındaki farklar mezhep ve dini anlayışlar ve onlardan da fazla, ırk ve ulus görüş ve geleneklerinden ileri gelmiştir. Türk soylu ve kişilerinden doğan hanedanlar islam öncesinde olduğu gibi islam döneminde de, büyüklerinin mezarlarını abide şeklinde ebedileştirmek istemişlerdir. Türk yöneticiler böylece farklı yerlerde, birbirlerinden mimari bakımından farklı olduğuna rağmen aynı görüş ve inançlarını dayanarak türbe şeklinde abideler inşa etmişlerdir.

Dolayısıyla Kahire'de Türk soyundan gelen Memlûklular topluluk geleneklerine ve genel sanatsal hakimiyetine göre mükemmel şekilde anıt-mezarlar inşa etmişlerdir. Anadolu ve Mısır memleketlerinin bir yandan iklim ve mimari özelliklerine, öte yandan yerel üsluplarına göre ilk bakışta bu iki bölgede inşa edilmiş türbeler farklı görünmesine rağmen aralarında güçlü bir şekilde müşterek olan taraflarının mevcut olduğu ve farklarının da bu temel unsurların etrafında işlenmiş değişiklikler halinde kaldıkları ve bundan daha fazla ileri gitmedikleri de bir gerçek olarak göze çarpmaktadır. Bu da Anadolu'da çoğu zaman kubbe, külah veya benzeri bir eleman ile örtülü poligonal planlı bir alan iken bu alan Kahire'de strüktürü bakımından kare bir çember içine alınmış olabilir, esas fikir örtülü bir alandır. Kullanılan malzeme de kerpiç, tuğla, taş veya mermer olmasına rağmen aranan mimari amacı aynıdır.

Denilebilir ki, İslam mimarisinde "türbe" çok önemli bir yere sahiptir. Anadolu Selçuklu ve Memluklu arasındaki güçlü siyasî ilişkilerin bir sonucu olarak bu iki bölge örneğindeki farklı kültürüne ait türbelerin mimari ve sanat açısından incelenmesi, mimarlık tarihi ve sanat tarihi bakımından son derece önemlidir.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Alzahraa BEHZAD MOUSA ELSAYEDALI ISMAEEL
Numarası	124104001002
Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Haşım KARPUZ
Tezin İngilizce Adı	ANADOLU SELÇUKLU VE KAHİRE MEMLÜKLU TÜRBELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA

SUMMARY

Mausoleums and tombs represented a very important part of Islamic architecture in all its eras. The doctrinal differences, customs and beliefs inherited directly influenced the architectural design of these tombs. The ancient Turkish tribes, which were keen to commemorate the memory of their leaders by erecting a monument to them, continued in this tradition after entering Islam. Therefore, we find that the different geographical regions that were subjected to Turkish rule in the era of Islam were built on the basis of the same viewpoints and beliefs despite the different shrines that were established from Architectural area.

Thus, the Mamluks of Turkish origin, when they ruled Egypt, created a large collection of magnificent shrines in accordance with the traditions of Egyptian society and the artistic taste of the period. A comparative study of tombs in Egypt in the Mamluk and Anatolia era in the Seljuk era, although we find that they differ in terms of the general shape, but both are composed of the same basic architectural units. But different in the design of these units in accordance with the nature of the environment and climate as well as the building materials available in each environment such as stones of various types, red bricks or brick, marble, wood and other building materials. For example, while most Anatolian mausoleums were built with a conical or pyramid roof, the Mamluk architecture suggested the construction of square mausoleums covered by decorative stone domes.

Finally, it can be said that the "tombs" in Islamic architecture has a very important place. With strong political and military relations between the Seljuks of Anatolia and the Mamluks in Egypt, we found that it is very useful for the history of art and the history of architecture to study and compare the impact of these relations on the construction of shrines in those regions.

ions.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
Özet	IV
SUMMARY	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	VIII
TABLolar LİSTESİ	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
RESİMLER LİSTESİ	XIV
GİRİŞ	1
I. Bölüm:	6
I.1. Selçuklu ve Memlûklu Arasındaki İlişkiler:	6
I.2. Türbe Mimarisinin Kökeni:.....	14
II. Bölüm:	22
II.1. Anadolu Selçuklu Türbelerinin Genel Özellikleri:.....	22
II.1.1. Bağımsız Türbeler:.....	39
II.1.2. Bir Yapıya Bağlı Türbeler:.....	59
II.2. Kahire Memlûklu Türbelerinin Genel Özellikleri:.....	69
II.2.1. Bağımsız Türbeler:.....	112
II.2.2. Bir Yapı ile Bağımlı Türbeler:.....	119
III. Bölüm (Anadolu Selçuklu ile Kahire Memlûklu Türbelerinin Karşılaştırması):	133
A. Türbelerin Yeri:	133
B. Türbelerin Durumu Ve Konumu:	137
C. Türbelerin Banisi Ve Sahibi:.....	147

D. Türbelerin Mimari Öğeler ve Tasarımları:	153
Oran:.....	153
Malzeme ve Teknik:	155
Plan ve Tasarım:	164
Giriş Bölümleri	170
Pencereler:.....	177
Geçiş Unsurları.....	182
Mukarnaslar:.....	187
Mihraplar:.....	189
Dış ve İç Örtüler Sistemi:.....	192
Sandukalar:.....	196
E. Süsleme Düzenlemesi:.....	203
G.1. Türbelerde Süslemenin Yeri:	203
G.2. Malzemelere Göre Türbelerin Süslemesi:	206
G.3. Türlerine Göre Türbelerin Süslemesi:	211
F. Yazılar	220
Türbelerde Yazının Yeri:	256
Hatlar ve Dillere Göre Yazılar:	264
Malzemeler ve Tekniklere Göre Yazılar:.....	266
Türbelerin Üzerindeki Yazılara Göre Türbe ile İlgili Terimler ⁰ :.....	272
IV. Sonuç:	276
KAYNAKÇA	280

KISALTMALAR

- age. : Adı geçen eser
- agm. : Adı geçen makale
- bk. : Bakınız
- C. : Cilt
- E. : Emir
- Esr. : Eser
- Fot. : Fotoğraf
- H. : Hicri
- K.İ.E.K.M. : Kahire'de İslami eserlerin kayıt merkezi
- M. : Miladi
- m. : Metre
- No. : Numara
- öl. : Ölüm tarihi
- pl. : Plan
- S. : Sultan
- s. : Sayfa
- V.G.M.A. : Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
- yy. : Yüzyıl

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo (1): Anadolu Selçuklu Bağımsız (Çokgen Ve Silindirik Gövdeli) Türbeler.	41
Tablo (2): A. Selçuklu Bağımsız (Kübik Gövdeli Ve Dikdörtgen Planlı) Türbeler	53
Tablo (3): A. Selçuklu Bağımsız (Eyvan Tipi) Türbeler.....	57
Tablo (4): A. Selçuklu Bağımlı Türbeleri.....	61
Tablo (5): Kahire’de Memlûkluk bağımsız (tek mekanlı) türbeler.....	112
Tablo (6): Kahire’de Memlûkluk bağımsız (İki veya üç mekânlı) türbeler	117
Tablo (7): Kahire’de Memlûkluk bağımsız (Eyvan tipi) türbeler.....	119
Tablo (8): Kahire’de Memlûkluk Devri Bir Yapıya Ekli Bir Bölüm Olarak İnşa Edilen Türbeler.....	121
Tablo (9): Kahire’de Memlûkluk Devrine Ait Yapının Bünyesinin İçinde Tasarlanan Türbeler.....	123
Tablo (10): Kahire’de Memlûkluk Türbelerinin Yapının Bir Yanına Bitişik Şekilde Tasarlanan Örnekleri.....	130
Tablo (11): Anadolu Selçuklu Türbelerinin Yazıları	220
Tablo (12): Kahire’de Memlûkluk dönemi türbelerin yazıları.....	231

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil (1): Mısır'da Asvan, X. ve XI. yüzyıla ait erken türbelerin örnekleri.....	21
Şekil (2): Konya- Kalender Baba Türbesinin Kesiti.....	24
Şekil (3): Soldan sağa I. İzzeddin Keykavus Türbesi, Ahmed Şah Türbesi, Arap Baba Türbesi.	33
Şekil (4): Cacabey Türbesi (sol), Tahir ile Zühre Türbesi (sağ)	33
Şekil (5): Akçebe Sultan Türbesi (sol), Sahib Ata Türbesi (sağ)	33
Şekil (6): soldan sağa; Han Cami Türbesi, Cevher Nesibe Türbesi, Avgunlu Sultan Türbesi, Hunad Hatun Türbesi.....	33
Şekil (7): Emir Elmas Hacib Türbesinin Cenazelik Katının Planı (Comité, 1913)..	72
Şekil (8): Emir Elmas Hacib Türbesinin Cenazelik Katının Kesiti (Comité, 1913)	73
Şekil (9): Emir Korkmaz Türbesi'nin cenazelik katındaki inme sistemi. (Naguib, 1975).....	74
Şekil (10): Emir Tarabay Şerifi Türbesinin Kesiti. (K.İ E.K.M.).....	75
Şekil (11): Emir Tarabay Şerifi Türbesinin Cenazelik Katının İniş Bölümü. (K.İ E.K.M.).....	76
Şekil (12): Emir Tarabay Şerifi Türbesinin Cenazelik Katının Kesitleri. (K.İ E.K.M.).....	76
Şekil (13): Abdullah Munufi Türbesi	79
Şekil (14): Emir Tenkuzboğa Türbelerinin kubbelerinde kullanan gelişme tekniği (Tantawy).....	102
Şekil (16): S. Eşref Barsbay Türbesinin kubbesinin üzerindeki geometrik tasarımı (D. Montasser)	107
Şekil (17): Sağdan sola tek caddeden üç örnek kronolojik sırayla Salih Necmeddin Eyyub, Baybaes Çaşnigîr ve S. Barkuk Türbelerinin hem caddeye hem de ana cepheye göre türbenin yeri ve düzenlemesi.....	135

Şekil (18): Salih Necmeddin Eyyub Türbesi, ana cephesinin duvarının kalınlığı gösteren bir plan	136
Şekil (19): Cevher Nesibe türbesi (sol), I. İzzeddin Keykavus Türbesi (sağ), Yapıya göre türbenin yeri.....	138
Şekil (20): Soldan sağa Sırçalı, Karatay ve İnce Minare medreselerine bağlı olan türbelerinin yeri.	139
Şekil (21): Kayseri- Hunad Hatun türbesinin yeri.....	140
Şekil (22): (Grup A-I): Kible Eyvanın iki yanında bulunan türbeler, soldan sağa Sultaniyye Türbesi, Um-anuk Tuğay Hatun, Um-Sultan Şaban Türbeleri	141
Şekil (23): (Grup A-II): Kible revağının iki yanında bulunan türbeler, soldan sağa Faraj ibn Barkuk, S. Muayed Şeyh Türbeleri	142
Şekil (24): (Grup B): Düzensiz tasarlanan türbeler, soldan sağa Aytekin Bundukdarı Zaviyesi, Silar ve Sincer Cavli Hanikahına bağlı türbeler	142
Şekil (25): Ana eyvanın arkası bulunan türbe örnekleri, soldan sağa Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi, S. Hasan Medresesi.....	143
Şekli (26): Sultan Baybars Çaşnigîr Medresesine bağlı türbe	143
Şekil (27): Soldan sağa Sırçalı, Buruciye ve Cacabey Medreselerine bağlı olan Türbelerinin yeri.	145
Şekil (28): S. Mansour Kalavun (sol), Şeyhu (sağ) Medreselerine bağlı olan Türbelerinin yeri.	145
Şekil (29): Elmas Hacib (sol), Tumraz Ahmedi (sağ) Medreselerine bağlı olan Türbelerinin yeri.	145
Şekil (30): Sıra ile Abu Yusufeyn, Emir Sarğatmaş, Sultan Barkuk, Sultan Eşref İnal, Sultan Kayıtbay, ve Baybars Hayat Medreselerine bağlı olan türbelerin yeri.	146
Şekil (31): Emir Cevher Lala Medresesi'ne bağlı olan türbelerinin yeri.....	147

Şekil (32): Memlûklı türbelerin oranını gelişmesi. Sıra ile soldan sağa Abbâsî Halifeler, Salih Necmeddin Eyyub, Canibey eşrefi, Hasan Nasrullah (üst), Barsbay Bijasi, Azurmuk, Asfur, Azdemir (alt) Türbelerinin kesiti. (Ghaleb) .	154
Şekil (33): Baybars Çaşnigîr Türbesi'nin meremer döşemelerin tasarımı	157
Şekil (34): Umu-Salih Türbesi'nin alçı penceresi.....	162
Şekil (35): Elmas Hacib türbesinin Cenazelik katı planı ve kesiti	165
Şekil (36): Mansour Kalavun Türbesinin planı (sol), Emir Sarğatmaş türbesinin planı (sağ)	167
Şekil (37): Sultan Eşref Halil türbesinin (sol), Fatma Hatun Türbesinin planı (sağ)	167
Şekil (38): soldan sağa Baybars Çaşnigîr, Sarğatmaş ve Emir İlğay Yusufî türbelerinin planı.	168
Şekil (39): tromp sistemi ve geçiş bölgesi arasındaki kavşak ile geçi bölgesinin son hali.....	183
Şekil (40): Selçuklu kare planlı türbelerinde kullanan Trump teknikleri (Elkhateeb).. ..	183
Şekil (41): Selçuklu çokgen planlı türbelerinde kullanan geçiş bölgesinin teknikleri (Elkhateeb).....	183
Şekil (42): Kayseri, Döner Kümbeti'nin kare planlı kaide ve gövde arasındaki geçiş bölgesi (Parzys).....	184
Şekil (43): Kahire, Fidaviyye türbesinin geçiş bölgesinin mimari tekniği (Elkhateeb)	184
Şekil (44): S. Baybars Çaşnigîr türbesinde kullanan taşlı mukarnaslı pendantif (Elkhateeb).....	185
Şekil (45): Bizans mimarisinden İslam mimarisine Pendantif gelişmesi. Soldan sağa; Nasir Muhammed bin Kalavun- Zahir Barkuk- Aya Sofya, Pendentives (Elkhateeb).....	185

Şekil (46): S. Aşraf Barsbay Türbesi'nin mukarnaslı pendentif formu (Elkhateeb)....	185
Şekil (47): Fidaviyye Türbesinin geçiş bölgesi, detaylı - (Elkhateeb).....	186
Şekil (48): S. Eşref Barsbay Türbesinin geçiş bölgesi, detaylı - (Elkhateeb).....	186
Şekil (49): Sudun Kasravi türbesinin planı (sol), E. Hayırbay türbesinin planı (sağ)..	191
Şekil (50):Elmas Hacib Türbesi'nin cenazelik katının planı (alt ve üst katlarındaki mihrapların yeri göstermektedir).....	191
Şekil (51): Kronolojik sırayla Kahire Türbelerindeki Kullanan iç ve dış Kubbenin profili - (Elkhateeb).....	193
Şekil (52): Konik tipoloji örneklerinin sistematik geometrik analizi. (The cultural heritage organization documentation centre) (Ashkan ve Ahmad, 2010).....	194
Şekil (53): iç ve dış örtü arasındaki tepenin düzenleme sistemi, Khayir Bek kubbesinin üç boyutlu bir kesit (sol), Konya Fatma Hatun Türbesinin kesiti (sağ)	194
Şekil (54): Anadolu Selçuklu türbelerinde dış örtü tipleri (Ashkan ve Ahmad, 2010)	194
Şekil (55): Selçuklu türbelerinde iç örtü profilleri (Ashkan ve Ahmad, 2010).....	195
Şekil (56): soldan sağa; Umm S. Şaban, Farag Ibn Barkuk ve E. Hayır Bay türbelerin kubbelerinin formu (Cipriani ve Lau, 2006).....	195
Şekil (57): Memluklu taş kubbelerin inşa tekneği (Cipriani ve Lau, 2006).....	195
Şekil (58): Memlûklu taşlı kubbelerin süslime sistemi ve tekneği (Cipriani ve Lau, 2006).....	196
Şekil (59): Sultan Barsbey türbelerinin kubbeleri.....	212
Şekil (60): S. Barsbay türbesinin kubbesinin üzerindeki alt, orta ve üst seviyede yer alan geometrik süsleme düzenlemesi (Montasser).....	212

RESİMLER LİSTESİ

Resim (1): Divriği- Sitte Melik Türbesinin Ana Cephesi Resim.....	28
Resim (2): Amasya- Halifet Gazi Türbesinin Ana Cephesi.....	28
Resim (3): Kayseri- Melike Adile Türbesinin Ana Cephesi.....	29
Resim (4): Kırşehir- Melik Gazi Türbesinin Ana Cephesi.....	29
Resim (5): Kayseri- Huant Hatun Türbesi.....	30
Resim (6): Erzincan-Tercan- Mama Hatun Türbesi.....	30
Resim (7): Tokat- Ali Tusi Ebul Kasım Türbesi (sol), Kayseri- Alaca Kümbet (sağ).	30
Resim (8): Anadolu Selçuklu Türbelerinde Kasnak Sistemlerinden bazı örnekleri. A) Emir Saltuk Türbesi, B) Sitte Melik Türbesi, C) Mama Hatun Türbesi, D) Melike Adile Türbesi, E) Döner Kümbet, F) Hunad Hatun Türbesi.....	31
Resim (9): Hunad Hatun Türbesi'nin penceresi (sol) ve Mama Hatun Türbesi'nin penceresi (sağ).....	34
Resim (10): Kayseri- Döner Kümbet'in penceresi (sol) ve Erzurum- Çifte Minareli Medreseye bağlı olan türbenin penceresi (sağ).....	35
Resim (11): Akşehir- Seyit Mahmut Hayrani Türbesi (sol), Konya- Mevlana Türbesi (sağ).....	37
Resim (12): Sivas- I. İzzeddin Keykavus Türbesi.....	38
Resim (13): Kayseri- Gevher Nesibe Türbesi.....	38
Resim (14): Erzurum türbelerinde alem şeklinde birer topuz. Soldan sağa, Emir Saltuk, Padişah Hatun, Gümüşlü Hatun türbeleridir.....	39
Resim (15): Kansou abu Seid Türbesi Genel Görüşü -müstakil Türbe (sol), Emir Korkmaz Seyfi Camisi'ne bağlı olan Türbe (sağ).....	70
Resim (16): Emir Tarabay Şerifi Türbesinin Genel Görüşü.....	75
Resim (17): Emir Tarabay Şerifi Türbesinin Cenazelik Katını Kapatma Sistemi...	77
Resim (18): Emir Tenkuzboğa Türbesi.....	79

Resim (19): Baybars Çaşnigîr, Sultan Hasan, Sultan Barkuk Türbelerin Mihrapları..	80
Resim (20): Sultan Hasan Türbesinin Mihrabı (detaylı).....	80
Resim (21): Sultan Kalavun Medresenin Mihrabı (sol), Sultan Kalavun Türbenin Mihrabı (sağ).....	81
Resim (22): Şacarü-dürr Türbesi (sol), Salih Necmeddin Eyyub Türbesi (sağ).....	81
Resim (23): Sultan Mansour Kalavun.....	82
Resim (24): Seba'-Benat Türbesinin geçiş unsuru (sol), Güyüşü Türbesinin geçiş unsuru (sağ).....	83
Resim (25): Atika Türbesi'nin geçiş unsuru (sol), Yahya Şebih Türbesi'nin geçiş unsuru (sağ).....	84
Resim (26): İmam Şafii Türbesinin geçiş unsuru (sol), S. Necmeddin Eyyub Türbesinin geçiş unsuru (sağ).....	84
Resim (27): Toğay Hatun Türbesinin geçiş unsuru (sol), S. Şaban'ının Annesi Türbesinin geçiş unsuru (sağ).....	85
Resim (28): A. Mehmendar Türbesinin geçiş unsuru (sol), Tulbiye Hatun Türbesinin geçiş unsuru (sağ).....	85
Resim (29): Umu-anuk Türbesi, geçiş unsuru (üst sol), Hüsamuddin Turomtay Türbesi, geçiş unsuru (üst sağ), Nasır Muhammed Türbesi geçiş unsuru (alt sol), Sungur Sedi Türbesi geçiş unsuru (alt sağ).....	86
Resim (30): Sultan Hasan Türbesinin mukarnaslı geçiş bölgesi.....	87
Resim (31): Sultan Hasan Türbesinin mukarnaslı geçiş bölgesi (detaylı).....	87
Resim (32): Emir Yeşbek min Mahdi tarafından inşa edilen Fidaviyye türbesi.....	88
Resim (33): Emir Tenkuzboğa Behri Türbesi, geçiş bölgesi dıştan (sol), Emir İlğay Yusufi Türbesi, geçiş bölge dıştan (sağ).....	89
Resim (34): S. Faraj İbn Barkuk Türbesi, geçiş bölgesi dıştan (sol), S. Muaid Şeyh, geçiş bölge dıştan (sağ).....	90
Resim (35): Sultan Kayıtbay Türbesi, geçiş bölgesi dıştan.....	90

Resim (36): Canıbey Aşrefi Türbesi, geçiş bölgesi dıştan (sol), S. İnal Türbesi, geçiş bölge dıştan (sağ).....	91
Resim (37): Hunad Umu-anuk Türbesi, geçiş unsurların arasındaki alan dıştan.....	92
Resim (38): Hunad Umu-anuk Türbesi, geçiş unsurların arasındaki alan içten.....	92
Resim (39): Emir Sudun Türbesi, geçiş unsurların arasındaki alan (sol), Asfur Türbesi, geçiş unsurların arasındaki alan (sağ).....	93
Resim (40): Sultaniye Türbesi, geçiş unsurların arasındaki alan.....	93
Resim (41): Barsbay Bijasi Türbesi, kubbenin kasnağı (sol), Aytekin Bundukdari Türbesi, , kubbenin kasnağı (sağ).	94
Resim (42): Sunkur Sedi Türbesi, kubbenin kasnağında pencereler (iç ve dıştan)..	95
Resim (43): Sultaniye Türbesi, örtü sistemi.....	96
Resim (45): Yunus Devadar Türbesi, örtü sistemi.	97
Resim (44): Sarğatmaş Türbesi, örtü sistemi.	97
Resim (46): Munufi Türbesi, kubbenin üstünde mevcut olan Fenar.....	97
Resim (47): Hz. Rukiye Türbesi (sol), Yahya eş-Şebih Türbesi (sağ).	99
Resim (48): Tuğladan yapılmış dilimli kubbeler; sırala: Aytekin Bundukdari, Zeyneddin Yusuf, Bedrettin Karafi, Silar ve Singer Cavli, Ahmet Mihmendar, Taştumur, Umu-anuk ve Tulbiye Hatun Türbeleri.	100
Resim (49): Sungur Muzafer Türbesinin Kubbesi (sol), Tenkuzboğa Behri Türbesinin kubbesi (sağ)	101
Resim (50): Emir Tenkuzboğa türbeleri, sırala: eser no. 298, 299, 85.....	101
Resim (51): Emir İlğay Yusufi türbesinin kubbesi (sol), Emir Aytumuş Bijasi türbesinin kubbesi (sağ).....	102
Resim (52): Hatice Hatun türbesinin kubbesi (sol), Teğri Berdi türbesinin kubbesi (sağ).....	102
Resim (53): Emir Inal al-Yusufi türbesinin kubbesi.....	103

Resim (54): Tatar Hicaziye türbesinin kubbesi (sol), Hunad Baraka türbesinin kubbesi (sağ).....	103
Resim (55): Emir Yunus Devadar türbesinin kubbesi (sol), Sultaniye türbelerin türbesinin kubbesi (sağ).	103
Resim (56): Memlûklu Türbelerden zikzak süslemesiyle süslenen kubbeler; sırala: Faraj bin Barkuk, E. Tarabay Şerifi, S. Muaid Şeyh, S. Eşref Barsbay, Hasan Nasrullah, S. İnal, E. Sudun, Baybars Hayat türbeleri.....	104
Resim (57): Emir Korkmaz Türbesinin kubbesi.	105
Resim (58): Emir Sudun Türbesinin kubbesi (detayı).....	105
Resim (59): S. Eşref Barsbay Türbesinin kubbesi. (D. Montasser).....	106
Resim (60): Canıbey Eşrefi Türbesinin kubbesi. (D. Montasser).....	107
Resim (61): Kayıtbay Türbesinin kubbesi.....	108
Resim (62): Cevheriye Türbesinin kubbesi	109
Resim (63): Gülşani (Sultan Kayıtbey'in oğulları) Türbesinin kubbesi.....	109
Resim (64): Hayırbey Türbesinin kubbesi.....	110
Resim (65): Kanıbay Ramah Türbesinin kubbesi.....	110
Resim (66): Canım Behleven Türbesinin kubbesi	111
Resim (67): Azurmuk Türbesinin kubbesi.....	111
Resim (68): Divrgi- Sitte Melik Türbesi, Kahire- S. Kansu Abu-said Türbesi.....	156
Resim(69): Aksunkur türbesinin iç duvarlarının alt bölümü mermer kaplaması...	157
Resim(70): Sultan Mansur Kalavun Türbesi'nin mermer döşemelerinin bazı detayları.....	157
Resim (71): Kayseri, Hunad Hatun Türbesi'nin mukarnaslı mermer kaidesi.....	158
Resim (72): Atabey'deki Mübarizüddin Ertokuş türbesi.....	158
Resim (73): Amasya'daki Halifet Gazi.....	159

Resim (74): Sira ile Salih Necmeddin Eyyub türbesi, Baybars Çaşinkir türbesi ve Aksungur türbesi ve Sunkur Sedi türbesinin girişlerinde yer alan devşirme malzeme.....	159
Resim (75): Memlûklü Türbelerin iç duvarlarını dolaşan yazılı ahşap şeritler, Salih Necmeddin Eyyub Türbesi (üst), S. Kalavun Türbesi (alt).....	160
Resim (76): Salih Necmeddin Eyyub Türbesi'ndeki Aydınlatma aletleri taşıyan ahşap bağlamaları.....	161
Resim (77): Sultan Mansour Kalavun Türbesi'nde alçıdan yapılmış bir pencere. .	162
Resim (78): Cacabey türbesi'nin girişinin etrafındaki alçı süsleme.....	163
Resim (79): Sultan Hasan Türbesindeki ahşap mukarnaslar.....	163
Resim (80): Soldan sağa; Emir Saltuk, Emir Duğmuş (Kulak), Melik Gazi (Kemah) türbelerinin girişleri.....	170
Resim (81): Konya- II. Kılıç Arslan (sağ), Emir Kamerüddin (sol) Türbelerinin girişi.....	171
Resim (82): Konya- İzzeddin Keykavus (yarım kümbet) türbesinin girişi.....	171
Resim (83): Kahire- Bedreddin El Karafî türbesinin girişi.....	171
Resim (84): Hulafe Abasiin türbesinin girişi (sol)- Şecruddür türbesinin girişi (sağ)..	172
Resim (85): Divriği- Sitte Melik türbesinin girişi.....	173
Resim (86): Mama Hatun türbesinin girişi (sol)- Bitlis, Şeyh Necmeddin Havai türbesinin girişi (sağ).....	173
Resim (87): Kırşehir, Melik Gazi türbesi (sol)- Çift kümbet (Melike Adile türbesi) (sağ).....	174
Resim (88): Soldan sağa; Umm Anuk- Barsbay bicası- Asfur türbesi- Tenkuzboğa Behri türbelerinin giriş.....	174
Resim (89): Soldan sağa; Fidawıyye - Sadat Şanahire- Emir Sülyemen türbelerinin girişi.....	174

Resim (90): Soldan sağa; Emir Kurkumaz- Emir Sdn- Azurmuk- Emir Süleyman türbelerinin girişi.....	175
Resim (91): Gazi Ertokuş türbesi- İzzeddin Keykavus türbesi (Sivas).....	175
Resim (92): Tacul-Vezir- Cacabey – Yakutiye medresesi.....	176
Resim (93): Sultan Barkuk türbesi- Sultan Muaid şeyh.....	176
Resim (94): Sultan Farj bin Barkuk- Abu Nasir Kayitbay (Sahrau'l Memelik)....	176
Resim (95): Kayseri, Alaca Kmbetin pencereleri (sol) – Konya, Ulaş Baba türbesinin pencereleri (sağ).....	177
Resim (96): Soldan sağ; E. Saltuk, Mama hatun, Hasbek ve Alaca türbelerinin mazgal pencereleri.....	177
Resim (97): Soldan sağa; Gözcü Baba, Ulaş Baba, Padişah Hatun ve Kırşehir'deki Melik Gazi türbelerinin üst seviyedeki pencereler.....	178
Resim (98): Soldan sağa; Döner Kümbet, I. Anonim trber (Erzurum), E. Sadreddin Karanlık ve ifte Minareli Medrseye bağlı türbelerinin mukarnaslı niş içine yer alan pencereleri.....	178
Resim (99): Soldan sağa; Torumtay, ilgin- şeyh Bedreddin, Nigde- Hudavend Hatun ve Sentimur türbelerinin pencereleri.....	179
Resim (100): Mansour Kalavun Türbesi – Canıbay Eşrefi- Asfur türbesi.....	179
Resim (101): Umul-Eşref türbesi (sol), Barsbay Bijasi türbesi (sağ), geçiş bölgesindeki açılan pencereler.....	180
Resim (102): Azdumur türbesi (sol), Tarabay şerifi türbesi (sağ), geçiş bölgesindeki açılan pencereler.....	180
Resim (103): Tarabay şerifi türbesindeki geçiş bölgesindeki alçı ile kaplanan pencereler.....	180
Resim (104): Karafat'ul-Mamalik bölgesindeki türbelerin bazıları (eşitli pencere türleri görebiliriz).....	181
Resim (105): Karafat'ul-Mamalik bölgesindeki türbelerin bazıları (eşitli pencere türleri görebiliriz).....	181

Resim (106): Karafat'ul-Mamalik bölgesinden bir resim (W. Hagelberg-1903)...	182
Resim (108): Sağdan sola; Sultan Muhamed ibn Kalavun, Sultan Zahir Barkuk ve Sultan Hasan türbelerindeki Mukarnashlı pendentifler.....	188
Resim (107): I. İzzeddin Keykavus türbesinin Mihrabı (sol), Hunad Hatun türbesinin mihrabı (sağ).....	190
Resim (109): Hz. Mevlana türbesinin sandukası.....	198
Resim (110): Salih Necmeddin Eyyub sandukası	198
Resim (111): II. Kılıç Arslan türbesindeki sultan sandukaları.....	199
Resim (112): Sahip Ata türbesindeki çini sandukalar.....	199
Resim (113): Sultan Hasan türbesindeki sanduka.....	200
Resim (114): Sultan Faraj bîm Barkuk türbesininden bazı sandukalar	201
Resim (115): Sultan Muaid Şeyh sandukası (sol), Sultan Kalavun sandukası (sağ)	200
Resim (116): Sıra ile S. Kalavun (üst sol), S. Baybars Çaçınkır (üst sağ), S. Hasan (alt sol) ve S. Muaid Şeyh (alt sağ) türbelerindeki sanduka etrafındaki parmaklı korkuluk.....	202
Resim (117): Kayseri- Hunad Hatun türbesinin sandukası.....	202
Resim (118): Mama Hatun yazılı şeritlerinden bir bölümü.....	214
Resim (119): Sunkur Sedi türbesinin yazılı şeritlerinden bir bölümü.....	214
Resim (120): Silar ve Sencer Cevli türbelerinin pencerelerinden detaylar.....	215
Resim (121): Torumtay Türbesi'nden detaylar.....	215
Resim (122): Sunkur el Sadi Türbesi'nden detay (sol), Selçuklu Torumtay Türbesi'nden detay (sağ).....	215
Resim (123): Döner Kümbet, Hayat Ağacı ve Figürler.....	218
Resim (124): Sitte Melik türbesinin korniş altındaki yazılı kuşak.....	257
Resim (125):Gevher Nesibe Hatun türbesinin korniş altındaki yazılı kuşak.....	257

Resim (126): Hunad Hatun türbesinin korniş altındaki yazılı kuşak	258
Resim (127): Eydekin Bundukdari türbesinin kasnağının üzerinde yazılı kuşak..	258
Resim (128): Zeyneddin Yusuf türbesinin kasnağının üzerinde yazılı kuşak	259
Resim (129): Silar ve Sincar Cavili türbelerinin kasnağının üzerinde yazılı kuşak.....	259
Resim (130): Sultan Kayıtbay türbelerinin kasnağının üzerinde yazılı kuşak.....	259
Resim (131): Mama Hatun türbelerinin girişin bölümündeki kitabe.....	260
Resim (132): Sitte Melik türbelerinin girişin bölümündeki kitabe.....	260
Resim (133): Salih Necmeddin Eyyub Türbesinin girişin üzerindeki kitabe.....	261
Resim (134): Sultan Mansour Kalavun türbesi, bazı pencerelerinin lentosunun üzerindeki kitabeler.....	262
Resim (135): Sultan Mansour Kalavun türbesinin dış duvarındaki yazı kuşağı...	262
Resim (136): Sultan Muaid Şeyh sandukasının üzerinde kitabe.....	263
Resim (137): Sultan Faraj bin Barkuk kulliyesine bağlı iki türbelerinde kubbenin iç yüzü.....	264
Resim (138): Malike Adile türbesinin kornişin altında kitabe.....	265
Resim (139): Emir Sarğatmaş türbesinin kubbesinin kasnağındaki kitabe.....	265
Resim (140): Mama Hatun türbesinin girişindeki kitabe	266
Resim (141): Sunkur Sedi türbesinin kubbesinin kasnağındaki kitabe.....	266
Resim (142): II. Kılıç Arslan Türbesinde kornişin altında kitabe.....	267
Resim (143): Sivas'taki İzzeddin Keykavus Türbesinin girişinin üzerindeki kitabe...	268
Resim (144): Sivas'taki İzzeddin Keykavus Türbesinin girişinin üzerindeki kitabe (detay).....	268
Resim (145): Sivas'taki İzzeddin Keykavus Türbesinin girişinin üzerindeki kitabe (detay).....	268

Resim (146): Sivas'taki İzzeddin Keykavus Türbesinin girişinin üzerindeki kitabe (detay).....	269
Resim (147): Emir Aslam Silahdar Türbesinin kasnağının üzerindeki kitabe.....	270
Resim (148): Umu-Anuk hatun Türbesinin kasnağının üzerindeki kitabe.....	270
Resim (149): Behramşah Türbesinin üzerinde tuğla ile yazılmış kitabe.....	270
Resim (150): Kırkkızlar Türbesinin üzerinde tuğla ile yazılmış kitabe.....	271
Resim (151): Baybars Çaşınkır Türbesinin içinde ahşap üzerinde yazılmış kitabe.....	271

GİRİŞ

Tezimizin konusu, Anadolu Selçuklu ve Kahire Memlûkluk Türbelerinin Karşılaştırılması olarak belirlenmiştir. Türbe insanların öldükten sonra hatırlanmaları için inşa edilmiş anıtsal yapılardır. İslam mimarisinde anıtsal türbeler Türkler ve Türk kökenli devletler tarafından inşa edilmiştir. Bu bakımından iki ayrı coğrafyada Anadolu Selçuklu Türbeleri ile Kahire Memlûkluk Türbeleri karşılaştırması, aralarındaki farklar, ortak özelliklerin belirlenmesi araştırmamızın esas sorusunu ortaya koymaktadır.

Konu için belirlenen zamansal çerçeve genel olarak XII.- XV. yy. Arasında, Selçuklu dönemi (1092-1318) ve Memlûkluk dönemi (1250-1517)⁽¹⁾ dir. Mevcut bilgilerimize göre Anadolu Selçuklu devrinde XII. yy. sonunda ilk Selçuklu türbeleri inşa edilmiştir. İslam dünyasında en çok türbe yapımı ilk olarak Selçuklu dönemine rastlar. Anadolu Selçukluları tarafından yapılan türbeler Büyük Selçuklu Mimarisinin bir uzantısı olarak kabul edilmektedir. Mısır'da ise dini yapılara türbelerin eklenmesi XIII. yy.'da Eyyübi döneminde yaygın olmuştur. Kahire'de Memlûkluk dönemine ait ilk örnek 1250 yılında yaptırılmış olan Sultan Salih Necmeddin'in Medresesi ve Türbesidir. Aslında dini yapılara türbe yapılması ve eklenmesi geleneği Suriye'den Selçukluların komutanları Zengiler döneminde gelen etkilerden biridir. Suriye'de 1173 yılında yaptırılmış olan Sultan Nureddin Zengi Medresesi'ne ilk defa bir türbe ilave edilmiştir. Daha sonra bu etki Eyyubi devletinin son döneminde Mısır'a geçmiş ve XV. yy sonuna kadar devam etmiştir.

Böylece araştırmanın zamansal çerçevesi XII. yüzyıldan başlatılarak XV. yüzyıla kadar olan süre zarfında, mekânsal çerçevesi Anadolu Selçuklu döneminde Konya, Kayseri, Sivas, Erzurum, Aksaray, Bitlis, Amasya ve Tokat gibi merkezlerdeki türbeler, ve yine Selçuklu şehirlerinden Isparta, Afyon, Kırşehir ve Diyarbakır gibi örnekler de dahil edilmiştir. Bu şehirlerde iyi bir durumda ve

(1) Memlûkler Mısır'da uzun süre hüküm sürmüşler, bu süre içinde Mısır'da iki büyük devlet kurmuşlardır. Birincisi, Türk Memlûkler (1250-1382), ikincisi ise Çerkez Memlûkleridir (1382-1517). Bu iki devlet Mısır'a 267 yıl hükmetmişlerdir. Memlûkler zamanında Mısır'ın Siyasal ve sosyal durumu daha detaylı bilgi için bk. Majid Abdul-münim (1964), Devlet Salatin el-Memelik we Rüşümehum fi Masr, C.1, Kahire, s.10.

Selçuklu döneminin mimari ve sanat özelliklerini taşıyan 97 türbedir. Mısır'da ise Memlûkluların başkenti Kahire'de kalan 93 türbe incelenmiştir.

Yukarıda adı ve sınırları belirtilen tezimizin asıl amacı; Anadolu Selçuklu ve Mısır Memlûkluların sanat ve mimari ilişkileri belirleyerek, etkileşimin düzey ve yaygınlığını türbe mimarisi esas alınarak ortaya koymak türbeler arasındaki farklılıklar ve benzerlikler nelerdir sorusuna cevap aramaktır. Anadolu Selçuklu türbeleri ve Memlûkluların Kahire türbeleri için çeşitli sayıda araştırmalar yayınlanmıştır. Fakat tespitimize göre Kahire Memlûklular ve Anadolu Selçuklu türbelerini kıyaslayıcı bir sistemle inceleme ya da karşılaştırmalı araştırmalar yapılmamıştır. Bunun için bu tezin ana amacı Anadolu ve Mısır türbeleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaya çalışmak ve karşılaştırmalı olarak değerlendirmektir.

Yöntem:

Çalışmamızda, yerinde tespit ve incelemeye dayalı arazi çalışmaları ile literatür araştırmaları olmak üzere iki yöntem kullanılmıştır. Tez ile ilgili çalışmalara başlamadan önce, hangi yollarla doğru bilgilere ulaşılacağı hakkında düşünülerek bir yol haritası belirlenmiştir. Öncelikli olarak konuyla ilgili yazılmış ana kaynaklar tespit edilip bunların tümü yapının adı, yapıldığı tarih, bulunduğu yer ile ilgili ana liste hazırlanmıştır. Türbelerin listesine göre, Anadolu'daki farklı şehir, ilçe, köylerde bulunan 97 Selçuklu türbesi ile ilgili arazi çalışmamız 2014-2015 yılların aylarında, Kahire'deki 93 Memlûklular türbesindeki çalışma ise 2016 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu süre içinde, çalışmada ele alınan türbelerin tamamına yakını yerlerinde incelenerek gerekli notlar alınmış; hemen her bir köşesinin resimleri çekilmek suretiyle yapılar belgelenmiştir.

Kaynakları belirtilen az sayıdaki şekiller dışında bütün fotoğraflar tarafımızdan çekilmiştir. Arazi çalışmalarına dayalı bilgi ve düşünceler, gerek Kahire'de gerekse Anadolu'da gerçekleştirilen literatür araştırmalarından elde edilen verilerle mukayeseli bir değerlendirmeye tabî tutularak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Tez giriş bölümünden sonra dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; Selçuklu ve Memlûklü Arasındaki İlişkiler ve Türbenin mimari kökeni olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. İkinci bölüm tanımlayıcı çalışma için gerekli olup iki ana başlık altında incelenmiştir. İlki Anadolu Selçuklu Türbelerinin genel özellikleri, ikincisi ise Kahire Memlûklü Türbelerinin genel özelliklerini kapsamaktadır. Bu bölümde Anadolu türbeleri ve Memlûklü türbelerinin mimari genel özellikleri geniş bir özet şeklinde ele alınmıştır. Bu çalışmada hem Anadolu hem de Kahire'de ele alınan türbeler çeşitli yayınlarda yayınlanmış ve detaylı bir şekilde anlatılmış olduğu için burada tekrar tanımlayıcı katalog şeklinde anlatmaya gerek görmemiştir. Üçüncü bölümde ise yapıların karşılaştırması yapılmış olup türbelerin karşılaştırılmasında kullanılacak başlıklar ana hat planında gösterilmiştir. Dördüncü ve son bölüm bulgular, yorumlar, yargı ve önerilerden oluşmaktadır. Son olarak kaynakçaya yer verilmiştir.

Yazının daha rahat anlaşılabilmesi için çizimler ve fotoğrafların sunulduğu levhaların metin içinde yerleştirilmesi uygun bulunmuştur. Katalog yerine, örnekler tablolar içinde gruplar halinde verilmiştir.

Konu ile ilgili Kaynaklar:

Anadolu Selçuklu ve Kahire Memlûklü Türbeleri kıyaslama sistemiyle yapılan bir çalışma tespitimize göre yoktur. Fakat iki bölgedeki türbeler ile ilgili incelenen ana kaynakları kısaca tanıtmak gerekirse; Anadolu'daki türbelerle ilgili kaynaklar şunlardır:

M. Oluş Arık'ın 1969 yılında yayınlanan, Türkiye'de Türbe Mimarisi incelemelerinde ilk kez belli bir dönemin ele alındığı "Türbe, forms in early Anatolian- Turkish architecture" isimli 1962 yılında tamamladığı doktora tezinin geniş bir özeti İngilizce olan makalesi; bu araştırma ile ilk olarak Anadolu Selçuklu Türbelerinin plan tipleri belirlenmiştir.

Hakkı Önkal'ın (1977) Anadolu Selçuklu Dönemi mezar yapılarını da ele aldığı "Anadolu Selçuklu Türbeleri" isimli yayınlanmış doktor tezi ve 1996 basılı bir kitap

olarak yayınlanmış; 2015 yılında 2. baskısı yapılmıştır. Bu araştırmada türbelerle ilgili ayrıntılı tanımlar, mimari ve süsleme özellikleri üzerinde durulmuştur.

- Orhan Cezmi Tuncer'in 1. cildinde (1986) "Anadolu Künbetleri" Selçuklu dönemini türbe mimarisini tüm ayrıntılarıyla ele aldığı eserinde türbelerin ayrıntılı çizim ve tanımları yapılmıştır.
- Albert Gabriel'in (Paris, 1934- 1940) "Monumment Turcs d'Anatolie", ve "Archeologiques dans la Turquie Orientale" Anadolu Türk mimarisinin temel kaynaklarından olan yayınlarından Anadolu türbeleri hakkında bilgi edinmekteyiz. Yine "Kitabeler" isimli iki ciltlik eserin ilk cildinde, bazı türbelerin üzerinde var olan kitabe metnine göre kitabelerde ismi geçen tarihi kişiler hakkında tarihi bilgiler verilmektedir.
- Değerli araştırmacılar Rahmi Hüseyin Ünal, Ali Kılıcı, Hakkı Acun, Ertan Daş, Aziz Doğanay, Gönül Öney, Metin Sözen'in konuyla ilgili eserleri incelenmiş, ayrıca tez ile ilgili araştırmalara sırasıyla; Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde kaydedilen belge ve vakfiyeler ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan restorasyon ve onarım projeleri önemli bir yer tutmaktadır.

Memlûklu türbeleriyle ilgili önemli kaynaklar ise;

- K. Christel (1976) "The carved masonry domes of medieval Cairo" adlı makalesi; Bu makalede Kahire'deki türbelerin örtü sistemi ve süslemesini ele almıştır.
- Muhamed Hadad (1988) "Karafet ül-memelik at Cairo in the Mamluk period" adlı yüksek lisans tezi; bu araştırmada Karafet ül-memelik semtinde bütün Memlûklu eserleri ve onlardan bu alandaki bağımsız türbeleri üzerinde durulmuştur.
- Barbara Cipriani and Wanda W. Lau (2005) "Construction Techniques in Medieval Cairo: the Domes of Mamluk Mausolea (1250 -1517A.D.)" adlı makalesinde Kahire'deki Memlûklu türbeleri malzemeleri ve teknikleri üzerinde durulmuştur.

- Değerli diğer araştırmacılarımız, Zeki Hasan, Ferid Shafii, Hasan Abdulvehhab, Ahmed Fikri, Hasan Basha, Suad Mahir, Hamze Hadad, M. Van Berchem, K. Creswell, S. L. Poole, C. Kessler, M. Briggs, H. C. Davis, ve M. Meinecke gibi araştırmacıların metod olarak belli bir türbe yapısı ya da bir semt sınırlandırmasını esas aldığı görülmüştür.

Yukarıda söz edilen olduğumuz kaynaklara ek olarak Memlûklü dönemine ait mezarlık ile ilgili eski kaynaklar çok önemlidir. Onlardan El-Hazreci'nin (1218) tarihli "Mürşid-ül Zuvar ile Kubur El-Ebrar" el yazması, El-Sehavi'nin (1281) tarihli "Tuhvet-el Ahbab ve Bugyet-el Tullab fi El-Hutat ve El-Mezarat" ve Ibn Zeyyet'in (Ö.1442) "El-Kevakib-il Seyare fi Tertib el- Ziyare" eseri bunlar arasında yer alır.

Ancak Anadolu ve Kahire Türbeleri üzerinde doğrudan karşılaştırmalı bir araştırma yoktur. Selçuklu ve Memlûklü arasındaki ilişkilere kısmen değinen iki çalışma mevcuttur. Bunlardan ilki J. M. ROGERS'in (1970), "Seljuk Influence on the monuments of Cairo" adlı makalesidir ki, bu makalede Kahire Memlûklü yapılarından Sultan Hasan Medresesi ve Anadolu Selçuklu eserlerinden Çifte Minareli Medrese ele alarak süsleme ve tasarım açısından karşılaştırmalı bir çalışmadır. İkinci çalışma ise, Mona Bedr'in (1991), "The effect of the Seljuk art on the Ayyubid and Mamluk art in Egypt" adlı Kahire Üniveristesi'nde hazırladığı doktora tezidir. Bu çalışmada Anadolu Selçuklu ve Kahire Memlûklü arasında ortak özellikler ve sanatsal ilişkiler esas alınarak ortaya koyulmuştur. Rogers ve Bedr'in araştırmaları daha çok süsleme ve sanatsal özellikler üzerinde durulmuştur. Fakat bu iki çalışmada türbeler ile ilgili hiç bilgi yoktur. Çalışmamıza girecek yapıların tespitinde kitabeler, önemli bir kaynak olmuştur. Genellikle ele aldığımız türbelerin vakfiyeleri olmadığından bu çalışmada vakfiyelerden ikinci derece kaynak olarak faydalanılmıştır.

I. Bölüm:

I.1. Selçuklu ve Memlûkluk Arasındaki İlişkiler:

Mısır- Anadolu arasındaki siyasi, ticari, kültürel ve mimari ilişkiler Mısır Memlûkluk döneminden önce Eyyubi dönemine kadar uzanmaktadır.⁽²⁾ Anadolu Selçuklular (1075- 1308) ve Mısır'daki Memlûkluk (1250- 1382) arasındaki ilişkiler tarihî ve siyasi bağlara dayanmaktadır. Hem Memlûkluk hem de Anadolu Selçukluları köken olarak Türk'tür. Yine her iki devletin teşkilat yapısı ile siyasi ve idari düzenlemelerinde Büyük Selçuklular örnek alınmıştır (Bahjat, 2002: 57).

Siyasi İlişkiler:

Siyasal ilişkilerde iyi ve kötü dönemler yaşanmıştır. Memlûkluk ve Selçuklular sınırları itibarıyla komşu devletlerle bazen aralarında iyi ilişkiler kurmuşlardır. Bu dönemlerde karşılıklı olarak elçiler gidip gelmiş ve hediyeler gönderilmiştir⁽³⁾. Ancak bazı dönemlerde bu iki devlet arasındaki ilişkilerin bozulduğu görülmektedir. Her iki devletin Suriye kendi hakimiyetinin altında alma hırsları nedeniyle uzun süre devam eden bir mücadeleye başlanmıştır. Memlûkluk'un ilk sultanı kabul edilen el-Melikü'l-Muiz İzzeddin Aybek (1250-1257) kendisinin tahtta olmasından rahatsız olan Bahrî Memlûk grubunun liderleri Aktay'ı ortadan kaldırarak ve bir kısmını da cezalandırarak devreden çıkarmış (1254), bu sırada söz konusu grubun büyük kısmı çeşitli devlet ve bölgelere kaçmıştır. Tarihçi Makrîzî, kaçan memlûklardan 130 kişilik bir süvari grubunun Rum sultanı II. Alâeddin Keykubad'a sığındığını aktarır. Selçuklu ülkesine sığınan bu Memlûklukların, Aybek'in öldürülmesinden hemen sonra (1257) Kahire'ye döndükleri de belirtilmelidir (Maqrizi, 1972: I/ 389-90).

(2) Eyyubiler ve Selçuklular arasında ilişkilerle ilgili daha detaylı bilgiler için bk. Maqrizi (1972: I/291-92); Ibn al-Athir (1979: XII/458); Abduldayim (1983: 28); Ashur (1994: 4-5); Bahjat (2002: 1. böl.).

(3) Bunun örneği H. 677/ M. 1278 yılında Emir Seyfeddin Turumtay ve eşi Amasya'dan Kahire'ye elçilerle birlikte hediyeler göndermiştir. Ayrıntılı bilgi ve başka örnekler için bk. Maqrizi (1972: I/631); Ayni (1987: II/2-4); Ibn Taghribirdi (2005: X/44-45).

Öte yandan, 1243 yılında Moğol istilası sebebiyle Anadolu Selçuklu ve Memlûkluler arasında güçlü bir ilişki kurulmuştur. Memlûkler açısından bakıldığında bu durum en büyük düşmana karşı kendisini tekrar ispatlama imkânı sunmaktadır. Selçuklular tarafından bakıldığında ise onlara egemen olan Moğollar'dan kurtulmak için İslâm dünyasının yeni gücü Memluklerden yardım istemek tek seçenek gibi görünmektedir (Ayaz, 2016: 85). Bu şekilde iki devlet arasındaki ilişkiler Moğol'a karşı bir baskı unsuru olarak kullanılmış. 1261-62 yıllarında Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus'un elçileri⁽⁴⁾ Mısır'a varıp, Memlûklu Sultan el-Zahir Baybars'tan Moğol'a karşı yardım istemiş, Sultan Baybars da bu elçilere ikram edip onlarla birlikte Memlûklu Emir Nasıreddin Almış el-Silahdar'ı bir ordunun başında Anadolu'ya göndermiştir (Maqrizi, 1972: 470-79; Ayni, 1987: 334). Anadolu Selçukluları Moğol hakimiyeti altında iken Memlûkluler zaman zaman Anadolu içlerine müdahale etmiş ve son olarak Moğol Devletinin etkisinden kurtulmak isteyen bazı Selçuklu beylerinin⁽⁵⁾ yardım talebi üzerine Sultan Baybars, savaş için gerekli bütün hazırlıkları yapmıştır. Baybars'ın ordusu, 25 Şubat 1277'de Kahire'den ayrılır, 15 Nisan 1277'de Elbistan'da⁽⁶⁾ Moğollarla karşılaşır. Şiddetli bir meydan muharebesi sonunda, Moğollar ağır bir yenilgiye maruz kalırlar. Sultan Baybars ise bu parlak zaferden sonra Kayseri'ye geçip Selçuklu tahtına oturur ve adına sikke bastırır. O bu kentte bir hafta kadar kalmıştır (Kanat, 2001: 39; Güneş, 2010: 358; Solak, 2016a: 281).

Bu dönemde özellikle 1275-76 yılları arasında Memlûk Sultanlığı, himayesine sığınan tüm Selçuklu emirlerine⁽⁷⁾ kucak açmıştır. Bu dönemde genel olarak Anadolu Selçuklu emirlerinin çoğu Mısır'a gitmeyi tercih etmektedir.⁽⁸⁾ Bu emirler

(4) Bu elçiler: KoçArslan oğlu Emir Nasıreddin, Emir Sadreddin Ahlati, Emir Şerefeddin Hakı ve Emir İmadeddin Haşimidir. bk. Maqrizi (1972: I/84); Ibn-Khaldun (1999: V/392).

(5) Memlûklu sultanlarından Moğol'a karşı yardım isteyen emirler, Elbistan sahibi Emir Seyfeddin Candar Bay ve Emir Caşinkir oğlu Müberizeddin Sivar'dır. bk. Maqrizi (1972: I/626).

(6) Elbistan, günümüzde Kahramanmaraş iline bağlı bir ilçedir.

(7) Bu emirlerden bazıları şunlardır Emir Ziyaeddin Mahmud, Emir Seyfeddin Toruntay'ın oğlu Emir Sinaneddin Musa, Emir Nizameddin Atabay ve Emir Celaleddin Mustevfi'nin kardeşi. Bu Emirlerle ilgili ayrıntılı bilgi ve Mısır'a geliş nedenleri için bk. Maqrizi (1972: I/621-25); Ayni (1987: II/142-43).

(8) Bunlardan: Pervane'nin ailesi, emir Sungur, emir Nüstet-üddin Behmin Sivas'ın sahibi'nin kardeşi, emir Reşideddin Malatya sahibi ve kadi el-kudah Husameddin el-Hanefi. bk. Ayni (1987: II/158); Ibn Taghribirdi (2005: VII/179).

sanat ve mimari açıdan bazı Selçuklu etkilerini Mısır'a taşımıştır. Özellikle bu emirlerin çoğu Memlûkluk devleti içinde askeri ve siyasi görevler almıştır. Onlar adına farklı yapılar inşa edilmiştir. Bu emirlerden Selçuklu ordu lideri Emir Kemaleddin İsmail, Emir Husameddin Kavik ve Emir Seyfeddin Caviş (İbn Taghribirdi, 2005: IIIX/170), bunların yanı sıra diğer on sekiz Emir 1276 yılında Kayseri'den Sultan Baybars'la birlikte Mısır'a gelmişlerdir. Bunlar arasında Emir Seyfeddin Buktumur el-Husami⁽⁹⁾, Emir Seyfeddin el-Melik Cukindar⁽¹⁰⁾, Elbistan sahibinin oğlu Emir Seyfeddin Candar,⁽¹¹⁾ Emir Muberizeddin el-Rumi, Emir Çıkar ve Emir Hüsemaddin el-Rumi yer almaktadır (Maqrizi, 1972: IV/711; Ayni, 1987: I/120).

Sultan Baybars'tan sonra bu mücadeleler devam etmiş, Sultan Kalavun Malatya, Harput ve Çukurova üzerine kuvvetler sevk etmiştir. h.690/ m.1291 yılında Kalavun oğlu Sultan el-Eşref Halil bir ordu başında Anadolu'ya sefere çıkıp, önemli kaleler istila etmesi sebebiyle onun resmi lakapları arasına Sultani'l-Rum lakabı eklenmiştir (İbn Kathir, 1988: XIII/326-27). Onun oğlu sultan el-Nasır Muhammed zamanında, sultana karşı çıkan Memlûkluk emirlerin çoğunluğu Selçuklu sultanlarının himayesini isteyerek Anadolu'ya kaçmıştır. Mesela 1254 yılında Emir Fariseddin Aktay'ın öldürülmesinden sonra, ona destek veren emirlerin çoğu Anadolu'ya Selçuklu Sultanı Alaeddin'in himayesine sığınmışlardır. Bu emirlerin sayısı yaklaşık 300 olup, başlarında Emir Alemeddin Sungur el-Cebeli yer almaktadır. Bu emirler h.655/ m.1257 yılında Kahire'ye geri dönmüşlerdir (Maqrizi, 1972: II/391-93; İbn Hajar, 1996: II/273). Bu dönemden çok daha sonraları Memlûkluk döneminin sonuna doğru da Mısır'dan kaçan emirler sığınacak yer olarak

(9) Bu emir Memlûkluk devletinde önemli görevlere yükselmiştir, Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Taghribirdi (2005: IX/277-79).

(10) Sultan Nasır Muhammed oğlu Sultan İmadeddin İsmail zamanında bu emir askeri görevlerde Saltanat naibliğine kadar yükselmiştir. bk. İbn Taghribirdi (1984: III/85-88); İbn Taghribirdi (2005: X/62); İbn-İyas (2008: I/181-84,499). Bunun yanında bu emire ait Kahire'de medrese'ye bağlı bir türbe (es. no. 24) mevcuttur.

(11) Emir Seyfeddin Candar, Sultan Laçin zamanında devlet görevlerinde yükselmiştir, ondan sonra h.710/ m.1310 yılında sultan Nasır Mohammed zamanında Asyut ve Menfelut şehirlerindeki inşaat nezareti ona isnat edilmiştir. bk. Maqrizi (1972: II/313-14); İbn Hajar (1996: II/237-38).

Anadolu'yu tercih ettiler ve kaçanlar için Anadolu uzun süre en önemli sığınma yeri olmaya devam etmiştir.⁽¹²⁾

Ticari İlişkiler:

Selçuklu-Memlûklü ticari ilişkilerine⁽¹³⁾ gelince; hem Mısır hem de Anadolu dünya ticaret yollarının geçiş noktası üzerinde yer almış, bu nedenle iktisadî ve kültürel bakımından zenginleşmişti. XIII. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar iki devlet arasında gayet zengin ticari ilişkilerin olduğu görülmektedir.

Selçuklu döneminde ekonomi durum, yaşam şekline uygun bir şekilde gelişmiştir. Göçebe olarak yaşayanlar hayvan yetiştiriciliği ile uğraştıkları için bu dönemde birçok hayvan ve yün, tiftik ve ipek gibi, hayvanlara bağlı ürünler Anadolu'dan Mısır'a ve diğer ülkelere ihraç edilmiştir. Bu ürünler arasında, ham veya işlenmiş deriler çok önemli bir yer tutmuştur. Ayrıca Anadolu'nun güneyindeki dağlardan elde edilen kereste, Antalya ve Makri körfezinden Mısır'a ihraç edilmekteydi (Sevim ve Merçil, 1995: 519). Mısır'da ise Memlûklular döneminden en önemli alanlardan birisi dokumacılık olup, yünlü keten, pamuklu ve ipekli kumaşlar üretilmiştir. Dokuma ürünleri Anadolu ve Batı ülkelerine ihraç edilmekte olup, bunların içerisinde en mühim üretimi keten bezi teşkil etmekteydi. Başlıca dokumacılık merkezleri Dimyat, Tinnis ve İskenderiye'ydі (Bayhan, 2007: 89).

Memlûklü devleti için Anadolu ve Orta Asya'dan en önemli ticaret türü köle ticaretidir. Köle ticareti yapanlar, Memlûkların ana vatanı ile Memlûklü Devleti'ni birleştiren zincirin bir halkasını oluşturmuştur. Memlûklü Devleti, askerî ve idarî alanlarda ihtiyaç duyduğu insan kaynağını kölelik (memlûk) sistemini iyi çalıştırarak sağlıyordu. Bu nedenle öncelikle köle ticaretini çekici hale getirecek çeşitli önlemler almıştı; köle tüccarları diğer tüccarların katıldığı vergilerden muaf tutulmuştur. Köle tâciri Orta Asya'dan aldığı köleleri doğrudan Mısır'a getirmezdi. Toplanan köleler, İslâm âlemine arz etme için ilk önce büyük şehirlerdeki açılan

(12) Anadolu ve Mısır arasındaki kaçan veya sığınmayı isteyen emirlerin hareketleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Solak (2016b).

(13) Memlûklü ve Selçuklu arasındaki ticari ilişkilerle ilgili detaylı bilgiler için bk. Hasan (1967: 416); Fahmi (1973: 280-96); Surur (1983: 325).

köle pazarlarına götürülüyordu; bunların en ünlüleri Fustat ve Bağdat'taki “dârü'r-rakîk” denilen pazarlardı (Kızıltoprak, 2004: 89). Memlûk sultanı için satın alınan kölelerin bedeli beytûlmâl (devlet) tarafından ödenirdi. Bir köle için ödenen fiyat o kölenin (memlûkün) lakabı olabiliyordu Örneğin Sultan Kalavun kendisinin 1000 dinara satın alınması nedeniyle “Elfi” lakabını taşınmaktadır (İbn Taghribirdi, 2005: VII/325).

İki devlet arasındaki savaş dönemlerinde ticaret her zaman yan hedeflerinden biridir. Sultan Baybars'ın Anadolu üzerine sefer kararı almasının nedenlerinden biri Anadolu'dan geçen ticaret yollarının, özellikle köle ticareti bakımından Moğol hâkimiyetinden kurtarılmasıdır (Özbek, Süleyman, 1999: 49). Bu sefer sırasında Sultan Baybars, Emîr Sungur el-Aşkar'ı bir miktar askerle Kayseri'ye gönderip halka emân vererek dükkânların açılması ve Memlûk parasıyla ticaret yapılması gerektiğini bildirmektedir (Ayaz, 2016: 102). Böylece iki devlet arasına da farklı şekillerde gerçekleşen ticaret nedeniyle iki devlet arasında sanatsal ve mimari etkileşimin yolu açılmıştır.

İki Devlet Arasında İlişkilerin Sonuçları:

XII. ve XIII. yüzyılda Mısır ve Anadolu arasındaki ilişkiler sebebiyle yönetim, dini, mimari, sanatsal ve diğer alanlarda etkileşim olmuştur. Memlûklu döneminde yönetim modelleri Anadolu'dan Mısır'a taşınmıştır. Bu modellerden Selçuklu devletinde bilinen iktâ' sistemi⁽¹⁴⁾ ve vakıf arazi sistemi⁽¹⁵⁾ Mısır Memlûklu döneminde ana sistemler olarak kullanılmıştır.

Dini alana bakıldığında özellikle Anadolu tasavvuf hareketleri Mısır'da belli bir şekilde ortaya çıkmıştır. Hatta bu dönemden günümüze kadar gelen hankâhlar, zaviyeler, ribatlar ve benzeri tasavvuf yapıları bu etkiyi ispatlayan iyi bir kanıttır. Memlûklu sultanları ve emirleri tarafından Anadolu'dan Kahire'ye din alimlerinin

(14) Bu sisteme göre ülkenin topraklarının sahibi devlettir, buna göre bu toprağı sultan istediğı kişilere dağıtma hakkına sahip bulunmaktadır. Bu sistem ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. İbn Umar (1968: 154-56); Turan (1971: 69-92); el-Bandari (2004: 234-35).

(15) Bu sistemde mîrî veya mülk arazi, gelirlerinin ilmî veya sosyal müesseselerin masraflarına karşılık olarak tahsis edilen arazidir. Bu sistem ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Sevim ve Merçil (1995: 516).

getirilmesi Kahire'de tasavvuf hareketlerinin yayılmasına yardım etmiştir. Bunlardan Şeyh Alaeddin Ebü'l-Hasan Ali Konyalı Anadolu'dan Kahire'ye gelip Kalavun oğlu Sultan Nasır Muhammed döneminde *şeyhlerin şeyhi* olarak görevlendirmiştir (Maqrizi, 1853: II/315; Ibn Kathir, 1988: XIII/306). Şeyh Muhammed el-Rumi de Bektemür el-Saki Hanikâhı'nın şeyhi olarak görevlendirmiştir. Onun vefatından sonra Şeyh el-Tokati onun yerini almıştır. Aynı dönemde Sultan Nasır Muhammed Siryakus Hanikâhı'nın şeyhliğine Şeyh Mecdeddin Musa Aksarayî'yi⁽¹⁶⁾ getirip ona *şeyhlerin şeyhi* lakabını vermiştir (Maqrizi, 1853: II/767; Ibn Taghribirdi, 2005: IX/83,284).

Dini görevlerin yanı sıra siyasi görevler de Memlûklu sultanları tarafından Anadolu'dan gelen emirler ve şeyhlere verilmiştir. Bunun örneği Anadolu Selçuklu devletlerinde Divan-ı İnşa görev alan Muhammed İbn Şirzad oğlu şeyh Şerafeddin el-Rumi (Ö.1307), Kahire'ye gelip vefatına kadar Memlûk sarayında çalışmıştır. Ayrıca Sultan Laçin kendi döneminde baş kadı olarak Şeyh Husamuddin el-Hasan el-Razi Aksarayî⁽¹⁷⁾ (Ö.1299) görevlendirmiştir (Ibn Habib, 1987: I/ 284). Buna benzer birçok örneğe tarihi kaynaklarda rastlanılmaktadır.⁽¹⁸⁾

Selçuklu-Memlûklu arasındaki mimari ve sanatsal ilişkiler siyasi münasebetlerden daha farklıydı. Anadolu bölgesinin Memlûk devletiyle olan ilişkileri Selçuklular zamanından Beylikler dönemine kadar uzanmaktadır. Selçuklu sanatını örnek alan Nureddin Zengi Şam ve Halep'te yeni bir mimari üslupun gelişmesine yol açmıştır. Onun sarayında yetişip büyüyen Selahaddin Eyyubi kendi devletini kurarak bu sanatı Mısır'a taşımıştır (Aslanapa, 1984: 90). Kahire şehrinde XIV. yüzyılın sonuna kadar süren Memlûklu devletinin eserleri, özellikle türbe mimarisi, Anadolu Türk mimarisi, Büyük Selçuklu ve Zengi mimarisi ve Türkistan'da Semerkant ve Buhara çevresinde yüksek kasnaklar üzerine kubbeli türbe mimarisi ile devamlı bağlantılar kurmuşlar, böylece Mısır'da Memlûklu türbe mimarisi Türk mimarisinin geleneklerine bağlı kalmakla beraber yeni orijinal bir

⁽¹⁶⁾ Bu şeyh ile ilgili bilgiler için bk. Ibn Hajar (1996: IX/373, no.1014).

⁽¹⁷⁾ H.631/ M.1233 yılında Aksaray'da doğmuştur. Mısır'a gelmeden önce Malatya'ta aynı görev yapmıştır.

⁽¹⁸⁾ Daha fazla örnekler için bk. Maqrizi (1853: II/432-34); Ibn Taghribirdi (1984: III/101-03); Ibn Habib (1987: 3. böl.); el-Suyuti (1997: 2. böl.).

üslup oluşturulmuştur (Abdülhafız, 1994: 16). Özellikle güneydoğu Anadolu bölgesindeki eserlerde Memlûklular mimarisinin etkileri oldukça bariz bir şekilde göze çarpmaktadır. Bu bölgede, uzun bir süre Suriye'den gelen mimari etkileri görebiliriz. Artuklular zamanında (1101-1409) devam eden ve Suriye üzerinden gelen bu etki kendini daha çok belli eder. Fatımi devleti ile Suriye Atabeyleri'nin kalan yıkıntılarını tekrar toplayan Eyyubiler Anadolu'nun diğer bölgelerinde de görülen pek çok motifi kullandılar. XII.- XIII. yüzyıllarda, Suriye'den geldiği muhakkak olan bazı geometrik tasarımlar, renkli şeritler halinde özellikle pencere ve kapı üzerlerindeki panolarda görülür. Konya'da XIII. yüzyıl yapılarında gördüğümüz bu özelliklerin kaynağı Suriye'deki mermer kakmalı süslemelerdir. Halep'te Meşhed el-Hüseyn (1174), Bahtiey (1193) ve Sultaniye, Şam'da Çakmakiye gibi eserlerde sivri kemer etrafını çeviren yarım daire şeklindeki geçmeler ve köşelerde geometrik düğümler (*Zengi düğümü*), Zengi tezyinatı için karakteristiktir (Mülayim, 1990: 61). Mısır ve Suriye XIV. ve XV. yüzyılda güçlü bir Memlûk kültürüne sahip olmuştur. Taşın ve mermerin tabii renkleri ile renkli sıvaları kullanan Memlûk tezyinatı, zamanla siyah, koyu gri, kırmızı ve beyaz renklerle çok zengin geometrik kompozisyonlar yaratmıştır. Anadolu'da da Konya'da Alaeddin camii, Karatay medresesi ile Zazadin Han'ın portaline aynı etkiler yansımıştır.

Bildiğimiz gibi XIII. yüzyılın ilk yarısında Anadolu ile Suriye-Mezopotamya arasında sıkı bir sanatçı trafiği olmuştur. Bu dönemde özellikle Memlûklular Suriye'den Anadolu'ya çok sayıda sanatçı davet etmişlerdir. Bu sanatçıların çoğunluğu mimar ve taşçı ustasıdır. Bu gelen sanatçılar Anadolu'nun çeşitli yerlerinde çok sayıda yapıların inşa edilmesinde katkıda bulunmuşlardır. Hatta Selçuklu dönemine ait çok sayıda yapıda bunların isimlerine rastlamak mümkündür. Ortaçağ'da, Anadolu, Suriye ve Mezopotamya birbirinden çok farklı ülkeler değildir. Başka sülaleler tarafından idare edilmelerine rağmen, bu sülaleler kardeşçe ve birbirleriyle alışveriş halindeydi (Nal, 1982: 38-86).

Özetlersek, Ortaçağ'da, özellikle Anadolu ve Mısır arasındaki direkt yoğun siyasi ve ticari ilişkiler veya Suriye üzerinden dolaylı ilişkilerin sonucu; yönetim alanında Selçuklu tarafından icat eden ikta sistemi ile vakıf arazi sistemi gibi

yönetim sistemleri, Mısır'da da Memlûklü döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca Memlûk ordusunun sistemi Selçuklu askeri rejimi özdeş bir modeli olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında dini, özellikle tasavvuf hareketleri bu dönemde yoğun bir şekilde Anadolu'dan Mısır'a taşınmıştır. Ayrıca çok yoğun biçimde sanatsal ve mimari etkileşim bulunmaktadır. Sanatsal ve mimari etkileşimlerinde bazen ortak dekoratif birimleri veya mimari öğeleri, bazen de türbeler ve hanikahlar gibi yeni bir yapı türü veya farklı tekniklerinin ortaya çıkmasını görebiliriz.

Gördüğümüz gibi, o dönemde Anadolu'dan Kahire'ye geçen etkiler, özellikle de idari, askeri ve dini etkiler, Kahire'den Anadolu'ya taşınanlardan daha çoktur. Fakat sanatsal, mimari ve teknik açıdan Kahire Anadolu'dan daha istikrarlıdır. Hatta Memluk dönemini, Selçuklu devrinin bir devamı olarak düşünmemiz mümkündür. Bu dönemde çok sayıda Selçuklu emiri Mısır'a taşınmış ve Selçuklu devletinde Anadolu'da hüküm sürdükten sonra, Kahire'de Memlûklü devletinde bu emirler büyük görev alanlarına devam etmişlerdir.

I.2. Türbe Mimarisinin Kökeni:

Mezarlar, ölümlerin gömüldüğü yerlerdir. Mezar yapma geleneği, insanlık tarihi içinde dini inançlar kadar eski ve değişiktir. Mezar yapımının hangi çağda başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Fakat bildiğimizi gibi Hz. Adem'in oğullarından Kabil ve Habil'in hikayesine göre Kabil, Habil'i öldürdükten sonra Allah Habil'in cesedini nasıl gömeceğini göstermek üzere bir karga gönderdi. Bu karga toprağı eşeleyerek insan defnine örnek olacak birtakım fiillerde bulundu. Kabil'in karganın yaptıklarını gözlemleri sonucunda aynısı Habil için yapmasıyla, yeryüzünde ilk defin işlemi gerçekleşti (Kuran Kerim, 4:27-32).⁽¹⁹⁾ Ondan sonra farklı yöntemleri ortaya çıktı. Mısır, Sümer, Eski Anadolu, Hind, Çin, İran, Fenike, Roma ve öteki Mezopotamya kavimlerinde mezar kavramının en gelişmiş biçimi görülmektedir (Larousse, 1994: 483). Örnek olarak yaklaşık II. yüzyılda Roma döneminde Ashab-ı Kehf'in hikayesine⁽²⁰⁾ göre bu salih gençlerin ölümünden sonra şehir halkı onların durumunu tartışırken "...Onların üstüne bir bina yapın,..." dediler, duruma hakim olanlar ise, "Onların üzerlerine mutlaka bir mescit yapacağız" dediler (Kuran Kerim, 17:21).⁽²¹⁾ Bu hikayeden Roma döneminde türbelerin üzerinde bina veya kilisenin inşa edilmesinin yaygın olduğunu anlayabiliriz.

Ölünün gömülmesi, ölüm anlayışına, etnik gruplara ve belli bir grup içindeki sosyal sınıflara göre değişir. Türklerde bunun değişik yöntemleri vardır.⁽²²⁾ Bunlar yakma, sergileme ve toprağa gömmedir. Cesedi gömme içinde en yaygın olan kuşkusuz toprağa gömülmeydi. M.Ö. 3000 yıllarına inen kurganlarda Türklerin

(19) Bu rivayet eski Ahit'in Aramice tefsirlerine göre ise Habil'in Mezarının yeri "sonsuz kadar ıssız kalmakla..." (İbraniler, 12:24), daha sonraki dönemlere ait Musevi kaynaklarında ise mezarın Şam'da olduğu iddia edillir. Hristiyanlıkta ise zaman zaman Hz. İsa ve Habil'in ölümleri karşılaştırılmıştır. (Matta, 23:35; Yuhanna 1,3:12). Ortaçağdaki Avrupalı ressamların tasvirlerinde Habil'in mezarını görebiliriz. Örneğin, Giovanni Battista'nın Habil öldükten sonra Adem ve Havva'nın ağlaması'nın tablosu (1598) ve William Blake'in Adem ve Havva'nın, Habil'in mezarını bulması tablosudur (1774).

(20) Hristiyan kaynaklarına göre bu hikayede geçen yedi gence işkence eden Empratur Decius'tur (284-305) ve II.Theodosius'nun hükümdarlığını süresinde (408-450) onlar uzun uykudan uyanmıştır. Hristiyan kaynaklarında Suriyeli Aziz James'in (doğ. 452) kitabı bu hikayeyi ele alan bilinen en eski tarihi kaynaktır. Ünlü tarihçi Gibbon'un kitabında, Aziz James'in kitabı temel kaynak olarak kullanmıştır

(21) Diğer kültürlerde bu hikaye ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Horst (2014).

(22) Türklerde ölü gömme gelenekleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Diyarbekirli (1972); Ögel (1991); Roux (1999); Sümbüllü (2004); Konyalı (1969).

ölülerini toprağa gömdüklerini görüyoruz, zamanla Hunların, Göktürklerin, Oğuzların, Hunların, Bulgarların, Hazarların, Kırgızların, Kartukların da bu yöntemi sürdürdükleri anlaşılıyor (Tuncer, 1986: 254). Eski Mısır'da da ruhun ölümsüzlüğüne inanılır. Bu yüzden onlar ölümlerini mumyalayarak, bedeni bu dünyanın koşullarına uygun olarak hazırlarlar. Mısır'da ölen kişinin bir mahkemede yargılandığı düşünülür ve bu yargı sonucunda beraat etmeyen ölümler için açlık ve susuzluk, mezarından dışarı çıkamama gibi cezalar verilir (Dinçol, 2007: 3).

İslam inançlara göre, topraktan yaratılmış olan insan, ölünce gömülecek, tekrar toprağa dönecektir. Kabir üzerine bina kurmayı yasaklayan bir kaç hadis⁽²³⁾ bulunmaktadır. Mezar yerinin belli olması için, İslamiyet'in ilk yıllarından başlayarak, baş ve ayak ucuna birer taş ya da birer tahta parçası dikildiği bilinmektedir (Ragheb, 1996: 22). Bu yüzden İslam dünyasında X. yy.'a kadar pek ender türbeye rastlanır. X. yüzyılın başından itibaren Türkistan ve doğu İran'da türbe yapıları yayılmaya başlamış, anıt mezar yapısı "moda" haline gelmiştir (Arık, 1969: 57-58).

Araştırmacıların çoğunluğuna göre⁽²⁴⁾ İslam dünyasında günümüze gelen en eski türbe, Samarra'daki *Kubbetü's-Sülaybiye*'dir. 862 yılında Abbasi Halifesi El-Muntasır için, Hristiyan asıllı annesi tarafından yaptırıldığı kabul edilen türbe, ortada kubbeye örtülü sekizgen bir mekân ve bunu çevreleyen beşik tonozlu bir koridordan oluşmaktadır. Fakat tarihi kaynaklara göre İslam dünyasında *Kubbetü's-Sülaybiye*'den yaklaşık bir yüzyıl daha eski olan üstü kubbeli türbe mevcuttur. Um-l'Fazıl Yahya bin Kâlid El Bermeki'nin kızı vefat ettiğini zaman VIII. yüzyılın sonunda Halife El-Reşid tarafından onun kabrinin üzerinde kubbeli bir türbe yaptırılmıştır. Bu türbe "*el-Kubbet'u Bermekiyye*" olarak tanınmıştır (Shabushti, 1986: 229). Bu türbenin kalıntısı 1912 yılındaki Fransız araştırmacı Moselle'in kazısında ortaya çıkmıştır (Necm, 1974: 274; Lam'i, 1983: 75). Aynı Halife zamanında Kûfe şehrinin dışında iki kubbeli türbe görünce onların yanındaki Hz.

(23) Bukhari (1976: 1); Muslim (1998: 32/2289); Abu-Davud (2001: 76/3227). Mezarların üzerinde türbe inşa edilmesi ile ilgili İslam alimlerinin görüşlerine göre detaylı bilgiler için bk. Haddad (1993: 21-36).

(24) Bu araştırmacılar: Sameh (1950: 7); Cresswell (1969: 285); Arık (1969: 57); Drury (1976: 57); Papadopoulou (1980: 244).

Ali mezarlığının üzerinde bir türbe inşa edilmesi emrini vermiştir (Al-Hamawi, 1959: II/183). Bu türbeyi tarihçi bin El-Tahan görmüş, yüksek yeşil kubbe ile örtülü dört kapılı bir yapı; kırmızı tuğladan inşa edildiğini anlatmıştır (Duhman, 1982: 273). Ondan sonra Halife El-Memun tarafından Halife El-Reşid ve Ali İbn Musa el-Riza için birer kubbeli türbeler yaptırılmıştır (Qazwini, 1960: 392). Tarihi kaynaklara göre Abbasi Halife el-Reşid döneminden itibaren Irak bölgesinde yaygın bir şekilde üstü kubbeli türbeler inşa edilmeye başlanmıştır. Fakat kaynaklarda İslam döneminde ilk adı geçen türbe Abbasi Halife el-Reşid zamanındaysa da aklımıza gelen ilk soru Emevi halifeler nerede defin edilmişlerdir sorusudur. (Smith)'e göre Emevi halifelerinin türbeleri Abbasiler tarafından yıkılıp tahrip edilmiştir. Abbasi halifeleri ise Samarra'ya geçmeden önce taşkın nedeniyle Abbasi halifelerinin cesetleri Dar İbn el-Tahir el-Zahiri'de Rasafa mezarına götürülmüş, Samarra'ya taşındıktan sonra halifelerin çoğu Abbasi saraylarında⁽¹⁾ defin edilmiştir.

Anıt-mezar düşüncesi İslami inançlarla bağdaşmamasına rağmen, VIII. yüzyıldan itibaren anıt mezarlara rastlanmaktadır. Abbasi, Karahanlı ve Gazneli devirlerinde görülmeye başlanıp Selçuklular ve Memlûklular'da gittikçe abidevîleşen bir türbe mimarisi geleneğine dayanarak hem Kahire hem de Anadolu'da inşa edilen türbeler yerli etkilerden de faydalanarak her bölgeye özel ve oldukça zengin biçimler kazanmıştır.

Türklerin İslamiyeti kabul etmesinden sonra, ilk anıt mezar örnekleri X. yüzyılda Karahanlılar⁽²⁾ dönemine aittir. Bundan sonra farklı bölgelerde, farklı tiplerde anıt mezarlar ortaya çıkmıştır. Büyük Selçuklularla birlikte İran'a oradan da Anadolu'ya taşınan anıt mezar geleneği, günümüzde de devam etmektedir (Daş, 2003: 1).

İslam dininde süslü, gösterişli, halk arasında mali durum farkını, sınıf ayrıcalığını gösterecek nitelikte mezar yaptırma geleneği yoktur. Başlangıçta

(1) Bunlardan: Cevsak'ül Hakani sarayı'nda halife el-Mu'tasım, Harouni sarayı'nda halife el-Vâsık Billâh ve Caferi Sarayı'nda halife Mütevekkil gömülmektedir al-Ali (1985: II/ 193).

(2) Karahanlı dönemi türbeleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Cezar (1977: 114-26); Tuncer (1986: 13-16).

Müslüman mezarları bu dini anlayışa uyularak yapıldı. Sonraları bu gelenek bırakıldı. Emevi ve Abbasiler çağında süslü gösterişli ve bir köşkü andıran mezar evler yapımı yaygınlaştı (Larousse, 1994: 484-85). Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra genellikle devlet büyükleri ve önemli şahsiyetler için kubbe ve türbe adı verilen anıt mezarlar yaptırılmışlardır. Kesin tarihini bildiğimiz Anadolu'daki en eski türbe Niksar'daki Hacı Çıkrık Türbesi'dir (1182). Emir Saltuk ve Abdu'l-Vehhab Gazi türbelerinin bu tarihten önce inşa edildikleri kabul edilmektedir (Kolcu, 2007: 21).

Türbe mimari formunun kökenine gelince Anadolu ve Kahire'ye genel olarak baktığımızda iki ana form görebiliriz. Anadolu'da silindirik veya çokgen gövdeli, konik veya piramidal külahlı, Kahire'de ise üstü kubbe ile örtülen kare planlı gövdeli türbeler görülmektedir. Anadolu'daki silindirik veya çokgen gövdeli, konik veya piramidal külahlı ilk türbe örneklerinin kökeni ile ilgili olarak çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşleri üç ana başlık altında toplamak mümkündür:

- 1- Türbeler Orta Asya Türk çadırından gelişmiştir.
- 2- İran'daki kule mezarları, Sasani Ateşgedeler'ini örnek almıştır.
- 3- Şekil bakımından, Ermeni kiliselerinin çoğunda görülen yüksek kasnak ve konik külahtan etkilenmiştir.

Bu görüşlerden en yaygını, XI. yüzyıldan sonra Anadolu'da görülen külahlı türbelerin, Orta Asya'daki göçebe Türklerin kullandıkları çadır formunun mimari şekli olarak inşa edilmesidir. Bu görüşü ilk ortaya koyan J. Strzygowski, "Türkler büyük ölülerini ebedi bir meskene gömerlerdi" demektedir ve bunların kurgan⁽¹⁾ olduğunu, bugünkü türbelere, birçok mimari unsurlara ve tezyinata tesir ettiğini açıklamaktadır. Ona göre göçebe Oğuzların İran'a ve Anadolu'ya göçmelerinden sonra türbelerin ortaya çıkması da çadır sanatının türbe fonksiyonuna tesirini açık olarak göstermektedir (Strzygovski, 1935: 9; Güler, 1967: 26). Aynı görüş, Strzygowski'nin öğrencisi olan H. Glück tarafından da tekrarlanmaktadır (Glück,

(1) Kurganlar, Orta Asya'da Türklerin ilk anıtsal mezarlarıdır. Dıştan bakıldığında bir tepe görünümündeki bu mezar yapılarının, iç düzeni, toprak altında ayrıca planlanmış bir mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odası içerisinde, bazı kurganların ahşap sandukaya sahip olduğu ve ölünün mumyalanarak gömüldüğü görülmektedir. Bk. Tuncer (1986: 255-56).

1974: 155-56). Adı geçen araştırmacı yanında, bu kanıyı bir çok araştırmacı⁽¹⁾ da paylaşmaktadır. Birkaç sebepten ötürü birinci görüşü tercih edebiliriz. Zira Orta Asya'da yaşayan Türklerin kültüründe inanışlarında çadır ile ölüm arasında çok bağlantı vardır. M. Oluş Arık ise bu görüşün kesin bir yargı olarak kabul edilmemesi gerekliliğini örneklerle açıklamaya çalışır. O, türbelerle kıyaslanabilecek bir çadır tipini şimdiye kadar Orta Asya'da gösteren olmadığını, yuvarlak formlu çadırlardan mimariye geçildiği zaman hiç olmazsa dairesel planlı yapılara ait geçit devresinin bulunması gerektiğini, Orta Asya'da İslam öncesine ait Yakın Doğu etkilerini açık olarak gösteren bir iki yapı dışında, daire planlı yapı bulunmadığını söyler. Orta Asya göçebelerinin yayıldığı alanlarda bilinen mezar tipinin “kurgan” olduğunu, bir tümülüstten kubbeli ve piramidal örtülü veya kule mezar tipine geçmenin örneklerini, tarihi delillerle tesbitten henüz uzak olduğumuzu belirtir. Gerek biçim, gerekse bu biçimin mezar olarak seçilmesindeki sebepler bilinmediğinden, göçebe çadırının abidevi yapıya yükselişi fikrini kesin olarak kabul etmenin günümüzde mümkün olmadığını savunur (Arık, 1969: 59; Vardar, 2002: 92-94).

Pope (1939), Sasani Ateşgedeleri ve Budist Stupaları'nın şekil ve işlev bakımından türbelere öncülük etmiş olabildiğini düşünmektedir. A. P. Godssi de, Buhara'daki Samanoğlu İsmail Türbesi ve Sengbest'teki Arslan Gazip Türbesi gibi ilk türbe örneklerinin dört cephesinde birer giriş kapısı bulunduğunu ve bu durumun, ateşgedelerin türbelere öncülük etmiş olabileceği varsayımını güçlendirdiğini belirtmektedir. Bu araştırmacı, Gurgan'daki Künbed-i Kabus'un ve kuleye benzeyen diğer künbetlerin, Türkistan'daki şehir ve saraylarda görülen kulelerle yakın benzerliğine dikkat çekmektedir (Godssi, 1976: 15-16).

K. Otto-Dorn, kubbeleri dışta bir külahla gizlenmiş Anadolu türbelerinin, Orta Asya çadırlarından esinlendiğini belirtmekle birlikte bu yapıların, Van ve Kars çevresindeki Ermeni kiliseleri ile yakın benzerliğinden de söz etmektedir (Otto-Dorn ve Simon, 1967: 165-67). Ermeni kiliselerinin, orta sahnı üzerinde yer alan ve yüksek bir kasnak üzerine oturan kubbe sisteminin, Selçuklu dönemi türbelerinde

(¹) Diez (1944: 87-88); Rice (1965: 62-63); Yetkin (1965: 117); Arseven (1984: 35-36); Aslanapa (1984: 15 ve 66); Tuncer (1986: 351)

aynen uygulandığını savunan A. A. Novelle, bu unsurun, Selçuklu kervansaraylarının bazılarında da kullanıldığını söylemektedir (Novelle, 1965: 29). D. Kuban, diğer bazı araştırmacılar gibi, külahlı Anadolu türbelerini doğrudan doğruya Orta Asya göçebe çadırlarına bağlanmanın güç olduğunu belirtmektedir (Kuban, 1965: 139). Bu araştırmacıya göre, Türk anıt mezarları, bir kubbeyle örtülü kübik gövdeli örnekler, kubbesi dışta bir külahlı örtülü silindirik veya çokgen gövdeli örnekler, kule tipi türbeler gibi değişik form ve özelliklere sahiptir. Bu türbe tiplerinden her birinin kökenleri de farklı olmalıdır. Örneğin, X.- XI. yüzyıllarda inşa edilmiş kubbeli büyük türbelerin Uygur Stupa'larını (Kuban, 1965: 38-48), kubbesi bir külahlı örtülü silindirik veya çokgen gövdeli örneklerin Kafkasya ve Doğu Anadolu'daki Ermeni kiliselerini (Kuban, 1982: 84); kule tipi türbelerin ise, Orta Asya kentlerinde görülen gözetleme kulelerini (Kuban, 1982: 56) örnek almış oldukları düşünülebilir. Fakat mimaride sekizgen form Ermeni sanatında erken devirlerde görülmekte ise de türbe yapısına tesiri olmamıştır diyebiliriz (Güler, 1967: 26).

Anadolu türbeleri formundaki mumyalık katının kökenine gelince ilk örnekleri de, İran ve Azerbaycan bölgelerinde, Büyük Selçuklular döneminde ortaya çıkmıştır. Kare prizma gövdeli künbed-i Surh (Maraga- 1147)⁽¹⁾, ongen prizma gövdeli Mümine Hatun Türbesi (Nahcivan- 1186)⁽²⁾, ve sekizgen prizma gövdeli Demavend kümbeti (Burc-u Demavend- XI. yüzyıl)⁽³⁾ bir mumyalık katına sahip ilk örnekler olarak kabul edilmektedir.⁽⁴⁾ Bu örneklerden ilk ikisinde, gövdeyle aynı plan şemasına sahip olan mumyalık katının, beden duvarları ile ortada bir paye üzerine oturan yelpaze şekilli bir tonozla örtüldüğü görülmektedir.⁽⁵⁾ Sekizgen prizma gövdeli Demavend Kümbeti'nde ise, mumyalık katı kare planlıdır ve bir beşik tonozla örtülüdür.

(1) Bilgi, resim ve plan için bk. Tuncer (1986: 41)

(2) Bilgi, resim ve plan için bk. Age., s. 21

(3) Bilgi, resim ve plan için bk. Age., s. 38-40

(4) İran ve Anadolu Selçuklu Türbelerinde mumyalık katı uygulaması ile ilgili bir karşılaştırma için bk. Öney (1981: 45); Önkol (1995); El-Shaban (2000).

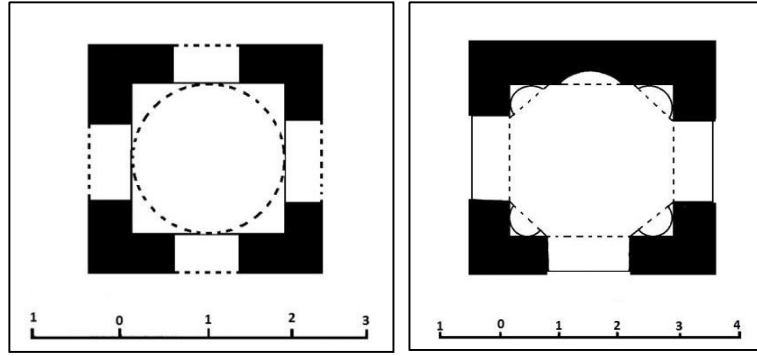
(5) Anadolu Selçuklu döneminde Kemah'daki inşa edilmiş olan Mengücek Gazi Türbesi'nin mumyalık katında da görülen bu uygulamanın kökenin, bu iki örneğe dayandığı kabul edilmektedir. bk. Önkol (2015: 52).

Üstü kubbe ile örtülen kübik gövdeli türbelerin kökeni⁽¹⁾ ise İslam'dan çok önce özellikle Bizans mimarisinde bilinen bir tarzdır (Smith, 1950: 4). İsmail Samani Türbesi (X. yüzyıl) Orta Asya'da, İslamiyet sonrası günümüze gelen bilinen en eski kare planlı ve kubbeli mezar yapısıdır. Daha sonra Karahanlılar devrinde Tim'deki Arap Ata Türbesi (978), Talas'taki Ayşe Bibi ve Balacı Hatun Türbesi (XII. yüzyıl), Gazneliler döneminden Tus'taki Aslan Cazib Türbesi (997- 1028) ve Büyük Selçuklular zamanından Serahs'taki Ebu'I-Fazl Türbesi (XI. yüzyıl sonu), Mihne'deki Ebu Sait Türbesi (XI. yüzyıl sonu), Meraga'daki Kümbed-i Surh (1147) ve Merv'deki Sultan Sencer Türbesi (1157) Türk tarihinin farklı devirlerinde ortaya çıkan aynı tipin değişik örnekleridir (Sayan, 1999: 60-63,91-99). Orta Asya'daki eski kübik gövdeli kubbe ile örtülen evlere Anadolu'daki kübik gövdeli türbeler öncülük etmiş olabilir (Abd Al-Jawad, 2009: 328).

Mısır'daki ilk örnekler bakıldığında Orta Asya'daki ilk dönem türbelerin Mısır türbelerine öncülük etmiş olabileceğini üç sebepten ötürü kabul etmek zordur: Birincisi, bu erken dönemde XII. ve XI. yüzyılda Mısır ve Orta Asya arasında ilişkiler hemen hemen hiç yoktur. İkincisi, tarihi kaynaklara göre Mısır'da IX. Yüzyıldan itibaren kubbeli türbeler vardı. 859 yılına ait Zennun el-Mısri vasiyetinde, vefat ettikten sonra mezarı üstünde kubbe inşa edilmemesini istemiştir (İbn Khallikan, 1978: I/329). Buna göre bu dönemde kubbeli türbelerin mevcut olduğunu anlayabiliriz. Üçüncüsü ise, Mısır'da kubbe ile örtülen kübik gövdeli türbelerden daha erken örnekler vardı, bu örnekler Memlûklü türbeleri için belli bir şekilde öncülük etmiştir. Bunlar arasında Meşhed el-Tabataba (943), Seba'-Benat türbesi (1010) ve Asvan şehrinde Fatimilere ait türbeler yer almaktadır.

Mısır'da bulunan X. ve XI. yüzyıla ait örnekleri iki gruba ayırabiliriz (şekil no.1). İlk gruba giren türbeler genellikle baldaken tarzı kare planlı, sivri kubbeli, tuğladan yapılmıştır (Creswell, 1952: 134). İkinci grupta yer alan türbeler ise, kare planlı ve kible tarafı mihraplı bir duvarla kapatılmıştır. L planlı ayaklarla taşınan kubbesi, her cephesi pencereci sekizgen bir kasnağa oturmaktadır.

(¹) Bizans mimarisinde bu tarzla ilgili detaylı bilgiler için bk. Smith (1950: 3-44)

Şekil (1): Mısır'da Asvan, X. ve XI. yüzyıla ait erken türbelerin örnekleri (*Creswell*)

Mısır erken türbeleri ile Orta Asya türbeleri arasında bu yönden bir ilişki kurmak zordur (Kılıcı ve Başkaya, 2007: 22). Kahire Fatımi, Eyyubi, ondan sonra Memlûk dönemlerinden günümüze gelen türbelerde genel bir bakışla Mısır türbe mimarisi ve mimari tüm öğelerin gelişmesini adım adım görebiliriz. Sonraları yükseltilmiş kasnaklar üzerinde kubbeler, Türklerle batıya yayılmış, onların Mısır'da Memlûk mimarisini yaratmaları ile Ortaçağ Kahire'sine yepyeni bir çehre kazandırılmıştır.

Görüldüğü gibi tarihsel süreç içinde, komşu kültürlerin, inançlar veya gelenekler konusunda karşılıklı olarak birbirlerinden etkilendikleri bilinen bir olgudur. Türbelerin kökeni ile ilgili görüşlerin tümü bu olguya dayanmaktadır. Çeşitli dönemlerde Orta-Asya, Afganistan, İran, Mezopotamya, Suriye, Mısır ve Anadolu içine alan bölge, siyasal bir egemenlik alanı olduğu kadar, kültürel bir alışveriş alanı olarak da görülmelidir. XI. yüzyılda, Karahanlılar'ın İslamiyet'i kabul edilişle ortaya çıkan yeni kültür, İslamiyet öncesi Orta Asya gelenekleriyle, İslami kuralların bir sentezidir (Daş, 2003: 8).

II. Bölüm:

II.1. Anadolu Selçuklu Türbelerinin Genel Özellikleri:

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış ve Türk-İslam kültürü tamamen yaygınlaşmaya başlamıştır. Erzincan, Kemah ve Divriği yöresinde Mengücekler (1071-1252), Erzurum ve çevresinde Saltuklular (1103-1194), Sivas, Amasya, Tokat, Çorum, Kastamonu, Kayseri, ve Malatya çevresinde Danişmendliler (1073-1171), Konya ve çevresinde ise Selçuklular (1077-1307) yerleşmektedir (Zambaur, 1955: 143-46; Bosworth, 1980: 163-66). Zamanlarının çoğunu savaşmakla geçiren bu büyük beylikler döneminde cami, mescit, medrese, hamam, türbe gibi birçok yapı inşa edilmiştir. Bu beylikler döneminde inşa edilen aynı tür yapılar arasında, mimari açıdan büyük farklılık görülmez. Bu beyliklerin en güçlüsü ve en uzun ömürlüsü Selçuklu devletidir.

Anadolu Selçuklu dönemi dini mimarisi içerisinde mezar yapıları önemli bir yer alır. Bu dönemde inşa edilen türbelerin sayısı 100'den fazladır. Fakat tespit edebildiğimiz kadarı ile günümüze kadar iyi durumda gelen ve Selçuklu mimarisinin özellikleri taşıyan türbe sayısı 97'dir. Türbeler farklı malzemelerden, taş, tuğla, çini, ahşap ve alçıdan inşa edilmiş; süslemeleri, bu malzemelere uygulanmıştır. Cephe düzenlemesi, portal tertipleri ve üst örtü sistemi ile çeşitlilik ve değişiklik göstermektedirler. Anadolu Selçuklu türbeleri bazen bir medrese bünyesine dahil veya bitişik, bazen bir mescitle birlikte fakat daha çok müstakil olarak inşa edilmiştir. Anadolu Selçuklu türbeleri genel olarak dış görünüm itibarıyla; bir kaide üzerinde yükselen çeşitli plandaki gövdelerin piramidal veya konik bir külahla veya bir kubbe ile örtülmesinden ibarettir. Gövde, oturduğu kaideden bir veya birden fazla silme sırasıyla ayrılır. Şekli ne olursa olsun gövdeler yukarıda çoğunlukla bir kornişle nihayetlenmekte ve onun üzerinde örtü yer almaktadır. Kısacası Anadolu Selçuklu türbeleri mimari bakımdan ister bağımsız isterse bir yapı ile bağlantılı olsun şu üç ana bölümden oluşmaktadır.

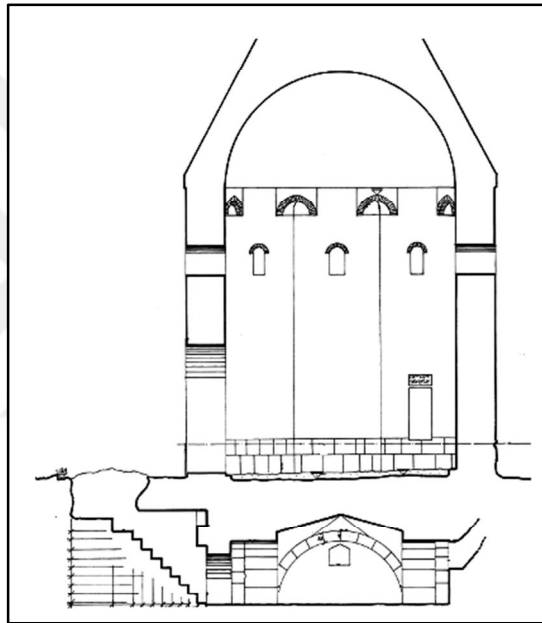
- 1- Alt Kat (Mumyalık katı).
- 2- Üst Kat (Ziyaret katı).
- 3- Örtü

1- Alt Kat:

Mumyalık, kripta veya cenazelik gibi isimlerle adlandırılan bir zemin katıdır. Bu katın içinde genelde türbenin sahibi mumyalanıp ahşap tabutlar içinde ızgaralar üzerine konularak muhafaza edilmişlerdir. Konya'daki Cemal Ali Dede Türbesi'nin ızgaraları günümüze kadar gelen tek örnektir (Önkal, 2015: 401). XVIII.yy'a kadar, mumyalama sisteminin devam ettiğini görebiliriz (Arseven, 1959: 461). Bazı türbelerde, günümüze ulaşmış bozulmamış mumyalar bulunmaktadır. Örnek olarak; Kayseri Pınarbaşı'ndaki Melik Gazi, Kemah'taki Mengücek Gazi, Harput'ta Arap Baba ve Kastamonu'da Aşıklı Sultan türbelerini zikredebiliriz. Ayrıca Gök Medrese Camii bitişiğindeki türbede, Moğol emirleri ve yakınlarına ait mumyalar sergilenmiştir. Bugün bunlar Amasya Müzesine nakledilmiştir. Niksar'daki Sunguriye, Konya'daki Sahip Ata ve Cemal Ali Dede türbelerindeki iskeletlerde mumyaların bozulduğunu göstermektedir. Anadolu Selçuklu döneminde, 1201 tarihli Altun-Aba vakfiyesinde, yoksul ve dindar Müslümanların ölümünde kefenleme, mumyalama ve gömülme masrafları için yapılan vakıflar dikkati çeker. Bu vakfiyeden sıradan insanların bile mumyalandığı anlaşılmış ve Selçuklu döneminde mumyalama geleneğinin varlığına işaret etmektedir (Turan, 1947: 208). Bu gelenek ile bağlantı olarak genellikle iki katlı olan Selçuklu türbelerinde mumyalanan ölülerin alt kata konuldukları anlaşılır (Önkal, 2015: 14).

Anadolu Selçuklu türbeleri genelde bir alt kat ihtiva eder. İncelediğimiz 97 türbeden 53'ünün, günümüzde dahi, girilebilen bir mumyalığı vardır (tablo no. 1- 4). Bu örneklerin yanı sıra önceki araştırma veya eski kaynaklardan, alt katlarının mevcut olduğunu biliyoruz. Hem mumyalanmış olan cesedi zaman zaman kontrol etmek için hem de daha sonra vefat edecek yakınların defnedilmesini sağlamak için cenazelik katına küçük bir kapı ile girebiliriz (Önkal, 2015: 398). Genellikle bu kapı, üst kat girişinin altında yer alır. Fakat bazı örneklerinde farklı yönde yer almaktadır. Üst katın girişinin altında yer alan kapılar genelde zemin seviyesinde tutulmuşlardır. Farklı yönlerde mevcut olan kapılardan bazıları zemin seviyesinde diğerleri ise bir merdivenle inmek gerekecek şekilde daha aşağıda düzenlenmiştir. Konya'daki Kalender Baba Türbesi'nin alt ve üst kat girişleri aynı yönde bulunmasına rağmen, gövdenin uzağında başlayan ve dokuz basamak merdivenle

inilen düzenlemesiyle günümüze kadar gelen tek bir örnektir (şekil no. 2) (Önkal, 2015: 399). Amasya Halifet Gazi Türbesi ve Konya Cemel Ali Dede Türbesi'nde cenazelik kapıları zemin seviyesinden çok aşağıda tutulmuştur. Anadolu Selçuklu türbelerinde genel olarak zemin katın kapılarını dört yönde görülebilir. Fakat cenazelik kapıları en çok kuzeye, en az batı yönündedir. Bu örneklerden, Kayseri'deki Gevher Nesibe Hatun Türbesi ile Amasya'daki Gök Medrese Camii Türbesi'nin cenazelik kapıları, bağımlı bulundukları yapılardan dolayı batı yönde açılmıştır. Batı yönünde kapı açılmasının tercih edilmemesinin sebebi tam olarak belli değildir.

Şekil (2): Konya- Kalender Baba Türbesinin Kesiti (V.G.M.A.)

Mimari açında kare, dikdörtgen, haçvari, sekizgen ve daire olmak üzere beş ana plan tipi mevcuttur. Daha çok uygulanan plan tipi kare, en az ise daire ve sekizgen plan tipidir. Çalışmamızda mevcut olan 53 c cenazelik arasında, daire planı iki, sekizgen planı üç türbe görebiliriz. Haçvari planlı ise sekiz türbe mevcuttur. Bu sekiz türbe yanında günümüze ulaşamamış Konya'daki Seyfeddin Kara Sungur Türbesi ve Emir Nureddin Türbesi'nin altı katı, Önkal'a göre haçvari plan sahibi idi (Önkal, 2015: 117, 25). Buna göre alt katı haçvari plan sahibi olan on türbeden beşi Konya'dadır. Cenazeliği dikdörtgen planlı olan 13 türbe bulunur. Cenazeliği dikdörtgen planlı 13 türbeden yedisi eyvan tipi türbedir. Diğer altı türbeden Han Camii Türbesi, Cevher Nesibe Hatun, Arap Baba ve Sahip Ata türbeleri bir yapıya

bağlı olan türbelerdir. Geri kalan iki türbe olan Emir Saltuk ve Dev Ali türbelerinde altı kat alanı ile üst katınki arasında ahenk ve oransızlık vardır. Kare planlı türbeler ile kare planlı kaideler üzerinde yükselen türbelerin cenazeliklerinin planı tabii olarak karedir.

Cenazelik katını hem aydınlatmak hem de havalandırmak amacıyla bir veya birden çok mazgal pencere açılmıştır. Çalışmamızda ele aldığımız cenazeliklerin bir kısmında hiç pencere veya mazgal açılmamışken bazılarında yediye kadar mazgal pencere bulunmaktadır.⁽¹⁾

Cenazeliklerin döşemeleri günümüze genellikle bozulmuş ve kaybolmuş olarak gelmiştir. Selçuklu türbelerinden günümüze kadar gelen orijinal tuğla döşemesini üç türbede görebiliyoruz. Bunlar Konya'daki Şeyh Hasan Rumi Türbesi, yine Konya'daki Tavus Baba Türbesi⁽²⁾ ve Antalya'daki Şeyh Şücaeddin Türbesi'dir. Bugünkü halde cenazeliklerin çoğunluğunun zemini topraktır. Bazı türbelerin zemini ise taş döşemedir. Bunların bir kısmı sonraki onarımlara aittir (Önkal, 2015: 401).

Anadolu Selçuklu türbelerinin cenazelikleri beşik tonoz, değirmi tonoz, yıldız tonoz ve kubbe gibi değişik örtü sistemiyle örtülmüştür. Çalışmamızda cenazelik katlarının yarısından fazlası beşik tonozla örtülmüştür. Buna göre, bu döneme ait olan cenazelik katlarının örtüsü olarak beşik tonozun tercih edildiğini söyleyebiliriz. Tercih sırasında genellikle, sivri kemerli olan beşik tonozu değirmi tonoz takip eder. Cenazelik örtüsü çok kere dışta gövdenin oturtulduğu kaide içinde yer alırlar. Bu yüzden Ahlat grubuna dahil türbelerde kaideler yüksek olduğundan bu türbelerin cenazelikleri genellikle değirmi tonozla örtülmüş ve böylece çok yüksek cenazelik tipi oluşmuştur. Çapraz tonoz, haçvari planlı cenazeliklerin kare orta alanı çok basık bir kubbe ile örtülmüştür. Bu formu, Konya'daki Kesikbaş ile Kalender Baba türbelerinde görebiliriz. Çapraz tonoz, Mama Hatun, Kırşehir- Melik Gazi gibi cenazelikleri kare planlı türbelerde uygulanmaktadır. Cenazeliği bir kubbe ile örtülü

(1) Cenazelik katındaki pencerelerin sayısı ve ölçüleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Önkal (2015: 400-01).

(2) Şeyh Hasan Rumi ve Tavus Baba Türbesinin gövdeleri tamamen yeniden inşa edildiğinden çalışmamızda yer almamıştır. Onların zemini ile ilgili bilgiler için bk. Age., s. 401.

üç türbe mevcuttur. Bunlardan Konya'daki II. Kılıç Arslan ve Kemah'taki Gözcü Baba türbelerinin cenazelikleri daire planlıdır. Kubbe ile örtülü diğer türbe olan Kastamonu'daki Karanlık Evliya Türbesi'nde ise cenazelik sekizgen planlıdır. Söz konusu türbede sekizgenden dairevi plana geçiş basit usullerle gerçekleştirmiştir. Çay'daki Yusuf bin Yakub Türbesi'nin cenazeliği yıldız tonoz örtüsü ile tek örnektir. Keza, Harput'taki Arap Baba Türbesi'nin cenazelik örtüsü de Bursa kemeri tarzında bir tonoz ve tonoz uzunluğunca ortada bir aynanın yer almasıyla değişik bir örnek olarak dikkati çeker. Kemah'taki Mengücek Gazi, sekiz kenarlı bir cenazeliği ortasında sekiz kenarlı bir ayakla duvarlara dayanarak çepeçevre dolaşan tonozla örtülmüştür. Bu plan ve örtü tarzının Anadolu'da günümüze gelen iki örneği bulunmaktadır. Niksar'daki Kırkkızlar Türbesi'nin de cenazeliğinde böyle bir ayak mevcuttur. Ayrıca Amasya'daki Halifet Gazi Türbesi'nin cenazeliğinde de böyle merkezi bir ayağın varlığını bahsedilmektedir. Söz konusu türbenin bu ayağı ile birlikte cenazelik katı günümüze gelmemiştir. Cenazeliğin ortasındaki ayak Büyük Selçuklu özelliğidir, Anadolu'da giderek unutulmuştur.

Cenazelik örtülerini incelediğimiz türbelerden çoğunun muntazam kesme taş örgü olduğu, kalan bölümden yarısının tuğla, yarısının da moloz taşla örtüldüğü belirlenmiştir. Türbelerin çoğunluğunda duvarların muntazam taş veya molozla örtüldüğü, örtüleri tuğla olanlarda dahi duvarlarda taş malzemeye yer verildiği görülebiliriz. Konya'daki Cemal Ali Dede Türbesi cenazeliğinde tamamen tuğla kullanılan tek yapı olarak, istisna bir örnek olmaktadır.

2- Üst Kat (Ziyaret katı):

Türbenin ana yapısını ve türbenin gövdesini oluşturan bölümdür. Genellikle bu bölüm, ölü veya ölümlerin ruhlarına Fatiha okumak veya dua etmek üzere tasarlanmış mekanlar olup mihrap veya kıbleyi belirten bir niş ve sembolik sandukalar ile zenginleştirilmiştir (Tuncer, 1986: 253). Anadolu Selçuklu türbelerinin, Memlûklü türbelerindeki, vakfiyelerinden öğrendiğimiz, Kuran ve Cüz okumakla görevli hafız ve cüzhanların faaliyetine benzer bir işlevlerinin olup olmadığını bilmiyoruz. Eğer var idiyse sınırlı bir faaliyet olmalıdır (Önkal, 2015: 402).

Genellikle iki taraflı bir merdiven ile bu kata çıkılmaktadır. Giriş açıklıkları genel olarak sade bir kapıdan ibarettir. Fakat bazıları da mukarnaslı veya üç dilimli kemer içinde açılmıştır.

Üst kat veya türbenin gövdesi teşkil eden bölümü iki kısımda incelemek mümkündür. İlk kısım oturtmalık veya kaide olarak adlandırılan kısım, türbelerde hem gövdenin zemine sağlam bir şekilde oturmasını sağlamak hem de ihtiva ettikleri cenazelik yükseklik sağlamak amacıyla inşa edilmiş bir platformdan ibarettir. Mumyalığı olmayan türbelerde, yükseklikleri 20- 30cm. arasında olan oturtmalıkların genellikle gövdeyle aynı plan şemasına sahip oldukları görülmektedir. Bir mumyalığa sahip türbelerde ise oturtmalık, mumyalık katının zemin üstünde kalan kesiminden ibarettir. Planları, gövdenin formuna değil, mumyalık katının plan şemasına bağlı olarak değişiklik gösterir.⁽³⁾ Anadolu Selçuklu döneminde, oturtmalıkları kare planlı olduğu halde, çokgen prizma⁽⁴⁾, veya silindirik⁽⁵⁾ şekilli bir gövdeye sahip olan türbelerde, oturtmalıktan gövdeye geçişi kolaylaştırmak ve yapıya estetik bir görünüm vermek amacıyla oturtmalığın köşeleri pahlanmıştır. Oturtmalık ile gövdesi aynı olan kübik gövdeli türbelere, dıştan bakıldığında, mumyalık katı ile ziyaret katını birbirinden ayırmak zordur. Gövdesi, oturtmalığı ile aynı planda olan bazı çokgen planlı türbelerde⁽⁶⁾ ise, ziyaret odasının zemini hizasına yerleştirilen bir silme veya mukarnas dizisi⁽⁷⁾, iki katın dıştan da algılanmasına olarak vermektedir.

Kaide bölümü malzeme açısından genellikle kerpiç ve tuğladan daha sağlam ve dayanıklı olan taşla inşa edilmesi tercih etmiştir. Kaidelerin toprak üstünde kalacak bölümleri, estetik bütünlüğü sağlamak amacıyla, gövdede kullanılan malzemenin aynısı tutulmuştur.

(3) Anadolu Selçuklu türbelerinde oturtmalık ile ilgili bir değerlendirme için bk. Tuncer (1986: 289); Önkol (2015: 398).

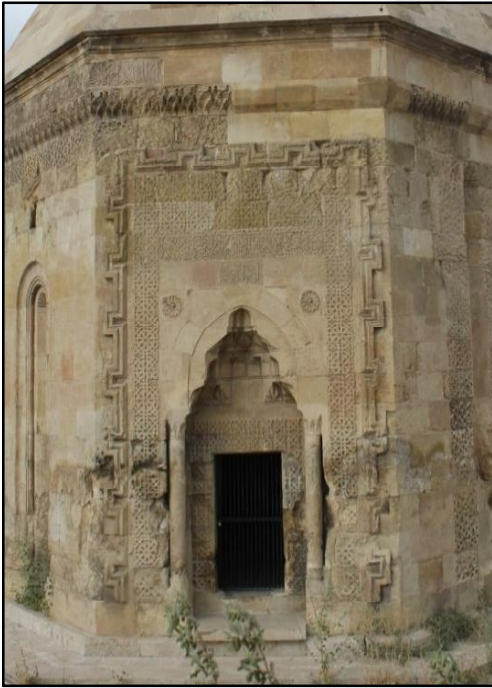
(4) Kırşehir'deki Melik Gazi Türbesi (1265) ve Erzurum'deki Gümüşlü Kümbet'de (1275) olduğu gibidir.

(5) Ahlat'taki Hasan Padişah Türbesi (1275) ve Bugatay Aka Türbesi'nde (1281) olduğu gibi.

(6) Kemah'daki Gözcü Baba Türbesi (XIII. yy. sonları) ve Niğde'deki Hüdavend Hatun Türbesi'nde (1313) olduğu gibi.

(7) Sekiz köşeli Hüdavend Hatun ve Hunad Hatun türbelerinin mukarnaslı kaideleri Anadolu'daki örneklerin en muhteşem iki örneğini teşkil ederler.

Üst katın ikinci kısmı ise, kaidelerin üzerindeki dış görünüşleriyle farklı formlar gösteren gövdedir. Ziyaret odası girmek için kullanılan kapı bazen dikdörtgen bazen kemerli birer çerçeve içinde alınmaktadır. Diğer bir kısımda giriş açıklığı birer niş içinde yerleştirilmiştir. Bunlardan bir kısmı mukarnaslarla nihayetlenen nişlerdir. Divriği- Sitte Melik (şekil no.1), Amasya- Halifet Gazi (şekil no.2), Kayseri- Melike Adile (şekil no.3), Kırşehir- Melik Gazi (şekil no.4), Konya- Kesikbaş ve Niğde- Hüdavend Hatun türbelerinin kapılarının yerleştirildiği cepheleri bir portal gibi değerlendirilerek, cephe tamamen farklı silmeler, rozetler ve mukarnas kavsaralı nişlerle süslenmişlerdir (Önkal, 2015: 404). Bugün alt katları mevcut olan türbelerin çoğunun üst katlarına tek veya çift yönlü merdivenlerle çıkılmaktadır. Selçuklu türbelerinde üst kat giriş açıklıklarının çoğunun kuzey cephesinde tertip edildikleri ve düz atkılı oldukları anlaşılmaktadır. En az tercih edilen ise güne ve batıya açılan kapılardır. Bazı türbelerde mihraba yer verilmesi güneyde kapı açma imkanını kısıtlamış olmalıdır.

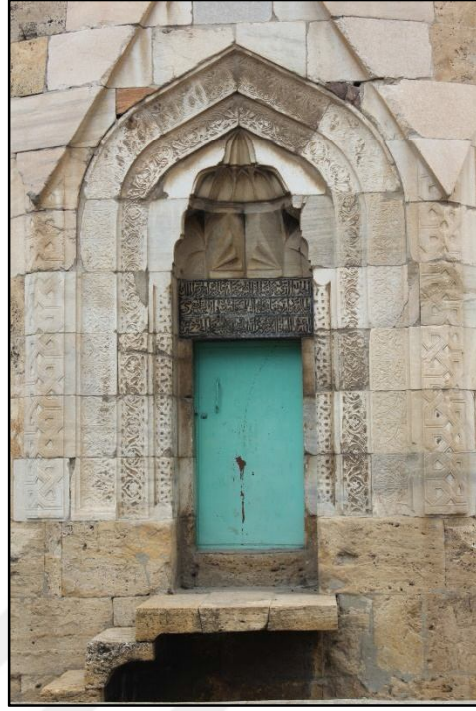
Resim (1): Divriği- Sitte Melik Türbesinin Ana Cephesi Resim

Resim (2): Amasya- Halifet Gazi Türbesinin Ana Cephesi

**Resim (3): Kayseri- Melike Adile
Türbesinin Ana Cephesi**

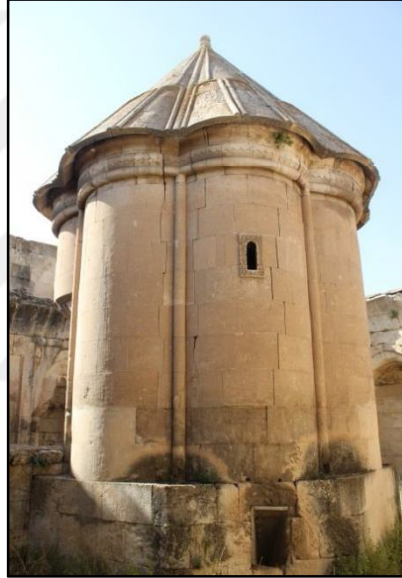
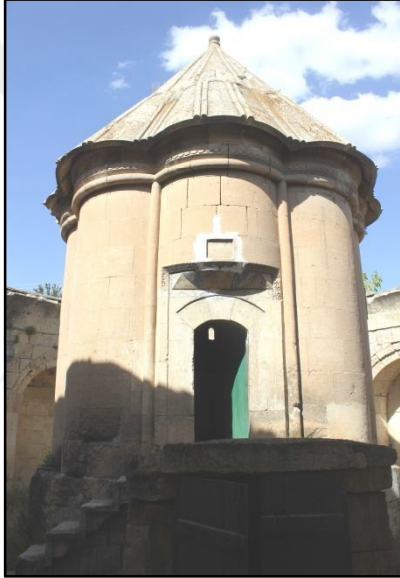

**Resim (4): Kırşehir- Melik Gazi
Türbesinin Ana Cephesi**

Dış cephelerin görünüşleri bakımından ise sekizgen türbelerin cephelerinin çoğu kesme taş kaplama ile örülmekte, farklı uygulamalarla süslenmektedir. Bazılarında ise derin olmayan kemerli nişlerle cepheler zenginleştirilmiştir. Bu tarzın en güzel örneği şüphesiz Hunad Hatun Türbesi'dir (resim no.5). Bazı sekizgen gövdeli türbelerin cepheleri ise dikdörtgen panolarla zenginleştirilmiştir. Silindirik türbelerin gövdeleri, ince kaval silmelerle kemerli veya köşeli panolara bölünerek cepheler hareketlendirilmiştir. Ancak süslenmesi çokgen türbelere göre daha sınırlıdır (Önkal, 2015: 402). Dilimli gövdeye sahip türbelere gelince; Anadolu'da dilimli gövdeye sahibi Mama Hatun Türbesi'ni tek örnek olarak biliyoruz (resim no.6). Kare planlı türbeler genel olarak sade görünüştedir. Bir yapı ile ekli olarak kare planlı türbelerde ana caddeye açılan cephelerde bir veya iki pencere açılarak bunların etrafının süslenmesi dikkat çekmektedir. Ebu'l-Kasım Türbesi ve Alaca Kümbet örnek olarak gösterebiliriz (resim no.7) (Önkal, 2015: 403). Türbelerin saçakların altında bazen bir yazı kuşağının bazen bir tezyini şeridinin, bazı türbelerde de her ikisinin birlikte gövdeyi kuşattıkları görülmektedir (tablo no.12).

Resim (5): Kayseri- Huan Hatun Türbesi

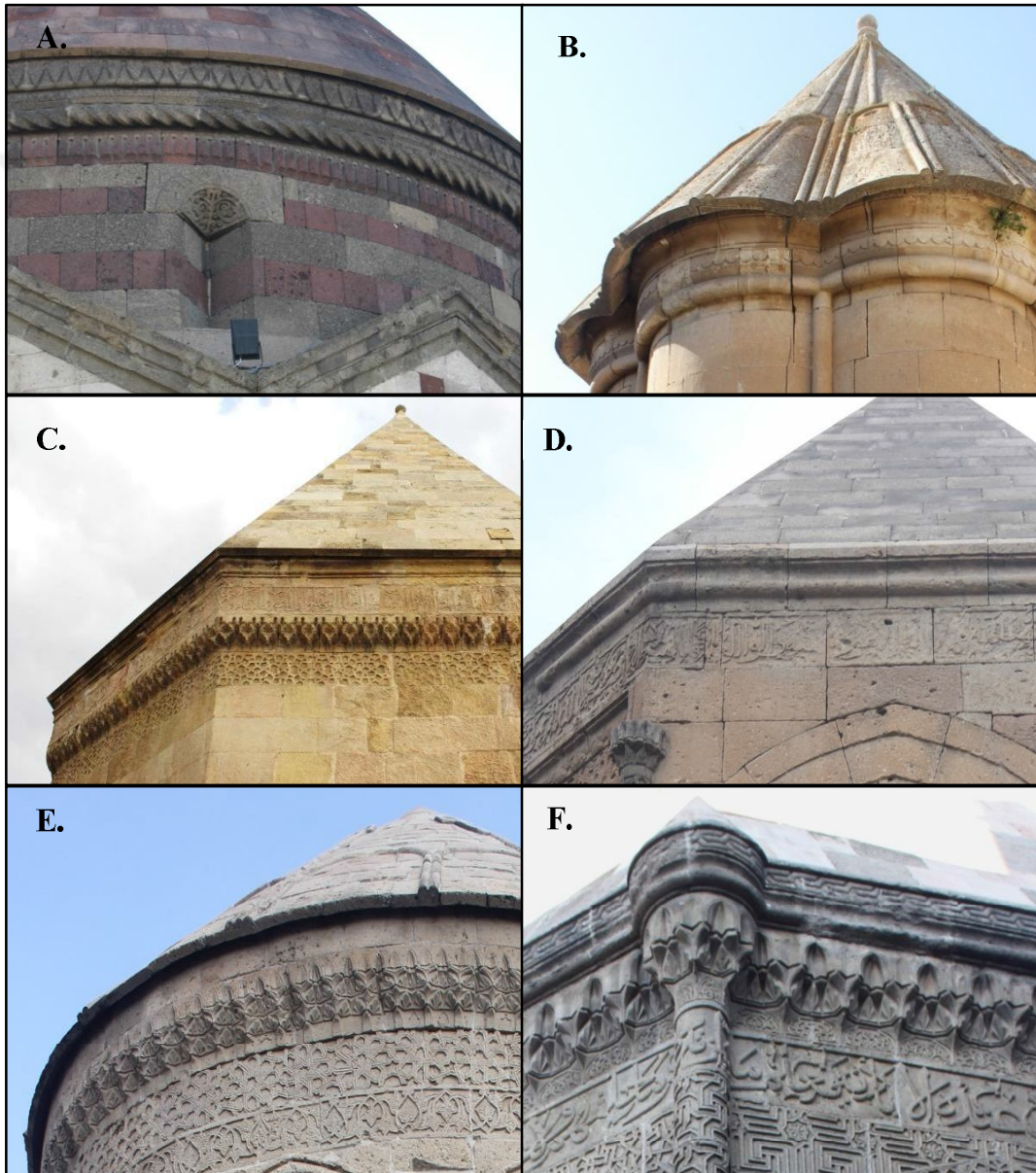

Resim (6): Erzincan-Tercan- Mama Hatun Türbesi

Resim (7): Tokat- Ali Tusi Ebul Kasım Türbesi (sol), Kayseri- Alaca Kümbet (sağ)

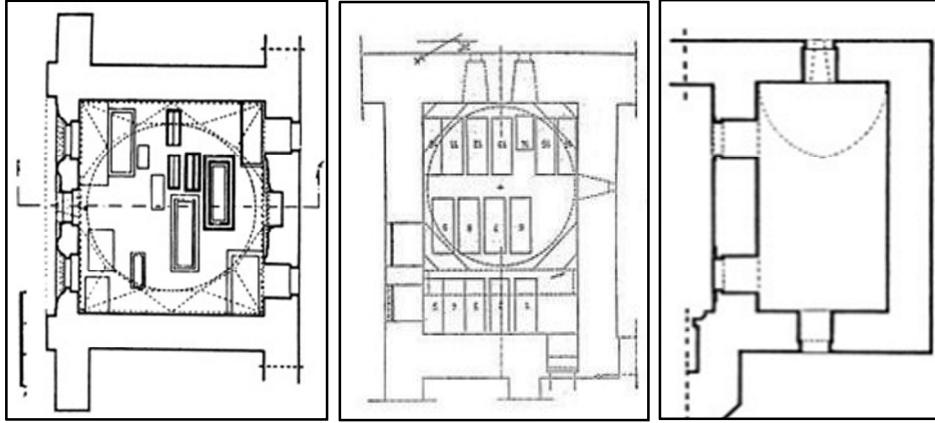
Gövdeyi nihayetlendiren ve külahın rahatça gövdeye basmasını sağlayan saçağın Selçuklu türbelerinde değişik şekillerde de ele alındığı görülmektedir. Bir veya birkaç silmeden teşekkül eden kornişlerin XIII. yy.'ın sonlarına doğru yerlerini mukarnas sıralarına terk ederek daha zarif ve fonksiyonel bir tarza ulaşılmıştır. Tuğla malzeme ile inşa edilmiş türbelerde korniş genellikle tek sıra tuğla teşkil etmektedir. Bekar Sultan Türbesi mukarnaslı korniş ile bir istisnadır. Emir Saltuk ve Mama Hatun türbelerinin korniş de farklı bir tarzda ele alınmıştır (Önkal, 2015).

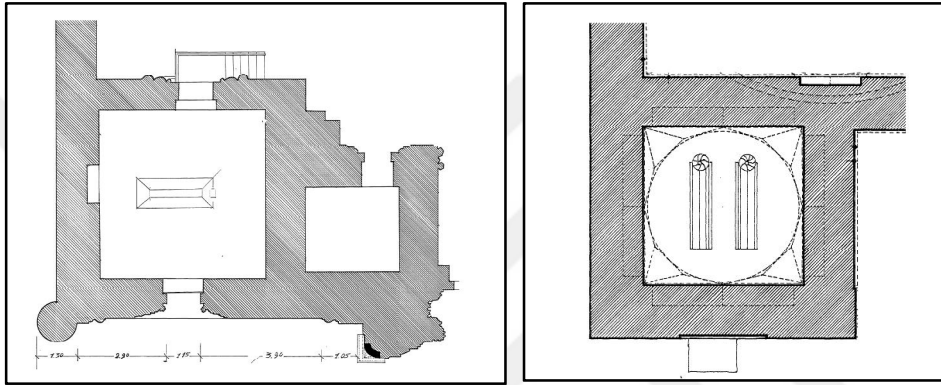
Resim (8): Anadolu Selçuklu Türbelerinde Kasnak Sistemlerinden bazı örnekleri. A. Emir Saltuk Türbesi, B. Sitte Melik Türbesi, C. Mama Hatun Türbesi, D. Melike Adile Türbesi, E. Döner Kümbet, F. Hunad Hatun Türbesi.

Plan açısından bazı istisnalarla birlikte, Anadolu Selçuklu türbelerinin üst katlarının iç alan planları, genellikle dış gövde planı ile uyumludur. Dışta çokgen gövdeye sahip türbeler içte de çokgen, kare planlılar kare, silindirik gövdeliler silindirik ve dilimli gövdeliler dilimli bir iç mekana sahibidir. Gövdeleri on iki kenarlı türbelerin iç mekanları daire planlı olup dıştaki kenar sayısının içe aksetmediği görülür. Dışta on iki kenarlı bir gövdeye sahip Erzurum'daki Padişah Hatun Türbesi iç mekan planıyla diğerlerinden ayrılan hususiyetlere sahiptir. Burada iç mekan on iki kenarlı olarak tertip edilmiş, ayrıca her kenarda açılmış derin ve yüksek nişlerle mekan zenginleştirilmiştir. On kenarlı Konya'daki II. Kılıç Arslan Türbesi'nde ise iç alan daireye yakın bir poligondur. II. Kılıç Arslan Türbesi'nin iç alanı da yarım daire kesitli nişlerle oluşmaktadır. Sekiz kenarlı bir dış gövdeye sahip türbelerin büyük çoğunluğu içte de sekiz kenarlı bir plan sahibidir (tablo no.1). Fakat Kemah'taki Mengücek Gazi türbesi dıştan sekizgen içte dairevi iken, dışta sekizgen içte kare planıyla Konya'daki Ateş Baz-ı Veli Türbesi bu plan tipiyle üniktir (Önkol, 2015: 407). Dışta kare planlı bir gövdeye sahip Anadolu Selçuklu türbelerinin tamamı içte de kare planlıdır (tablo no.2). Silindirik gövdeli türbeler içte dairevi planlı olup Ahlat grubuna dahil türbeler bu tipte inşa edilmişlerdir. Alt gövdesi dilimli olup içte de dilimli bir mekan gösteren tek örnek Tercen'deki Mama Hatun Türbesi'dir. Eyvan tipi türbeler de dışta dikdörtgen veya kare planlı gövdeye sahip olan türbeler içte de dikdörtgen veya kare planıyla dış gövde ile uyumludur (tablo no.3). Önünde dikdörtgen şeklinde bir koridor uzanan Sahip Ata Türbesi bu tipin tek bir örneğidir.

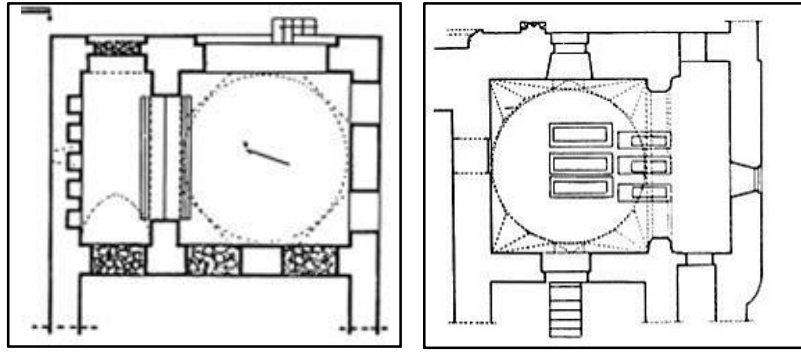
Bir medresenin bünyesine dahil olan veya bir mescide bitişik olarak inşa edilmiş türbeler (tablo no.4), genellikle bağlı bulundukları yapının genel planına uygun olarak tasarlanmıştır. İzzeddin Keykavus, Ahmet Şah ve Arap Baba türbeleri içte dikdörtgen planlarıyla böyle bir gerekliliğini yansıtmaktadır (şekil no.3). Cacabey ve Tahir ile Zühre kare planlılardır (şekil no.4). Akşebe Sultan ve Sahip Ata türbelerinde olduğu gibi önünde dikdörtgen planlı bir koridora sahiptir (şekil no.5). Ayrıca bazı örnekler; Kayseri'deki Han Camii Türbesi, Gevher Nesibe Türbesi, Avgunlu Medrese Türbesi ve Hunad Hatun Türbesi gibi içte sekiz kenarlı planıyla diğerlerinden ayrılarak klasik türbe formuna yaklaşır (şekil no.6).

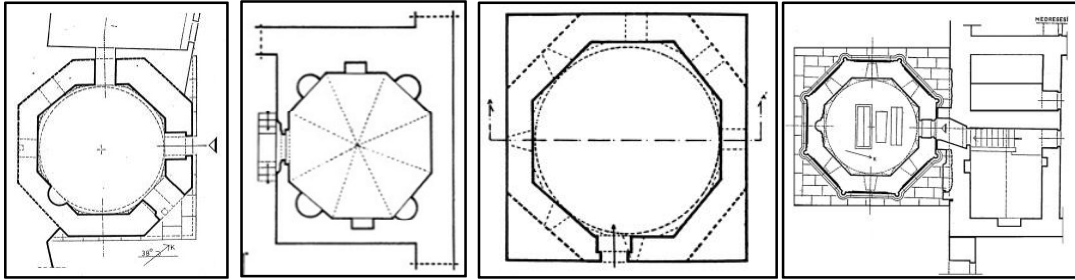
Şekil (3): Soldan sağa I. İzzeddin Keykavus Türbesi, Ahmed Şah Türbesi, Arap Baba Türbesi.

Şekil (4): Cacabey Türbesi (sol), Tahir ile Zühre Türbesi (sağ)

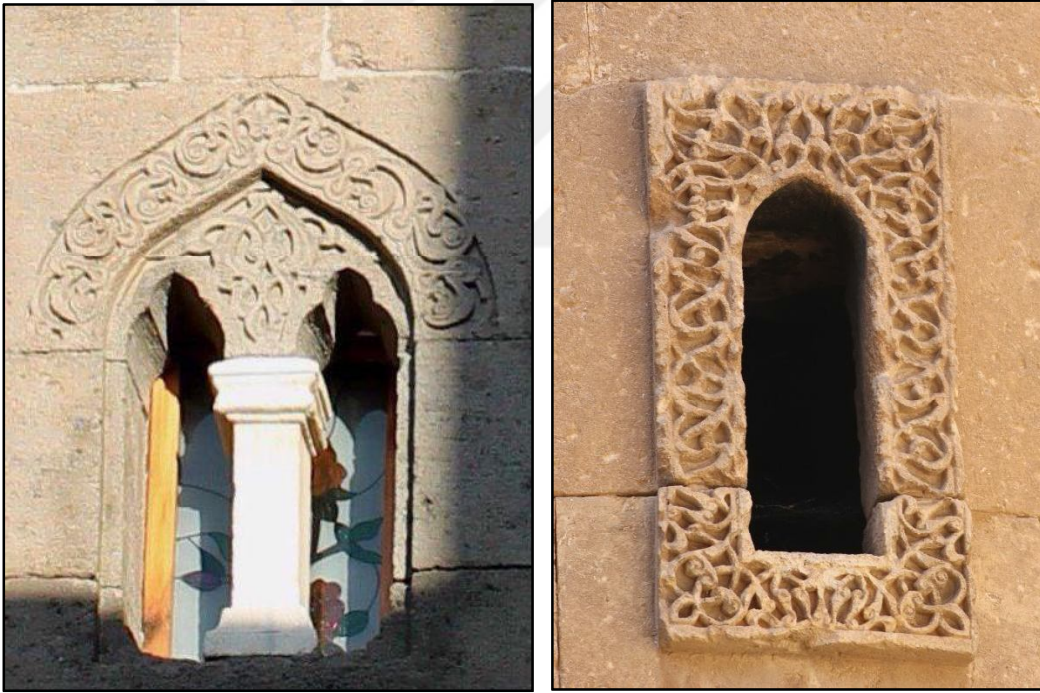

Şekil (5): Akçebe Sultan Türbesi (sol), Sahib Ata Türbesi (sağ)

Şekil (6): soldan sağa; Han Cami Türbesi, Cevher Nesibe Türbesi, Aygunlu Sultan Türbesi, Hunad Hatun Türbesi.

Anadolu Selçuklu Türbeleri üst katlarında mazgal pencerelerinin yanı sıra zemin pencerelerinin de açıldığını görüyoruz. Hatta zemin penceresi olan türbeler, yalnızca mazgal pencere bulunan türbelerden daha fazladır. Gövdelerin üst kısmında açılmış pencereler genelde sade bir görünüme sahiptir. Fakat bazılarının derin olmayan bir niş içinde yerleşmiş, bazıları da bir sütunce ile çift gözlü pencereler şeklinde tasarlanmıştır. Hunad Hatun ve Mama Hatun türbelerinin pencereleri bu mazgal pencerelerden en zarif görünüme sahip olanlardandır (resim no.9). Genellikle türbelerdeki pencerelerin sayıları farklıdır. Bazılarında sadece bir tek mazgal pencere bulunurken Konya'daki Seyfeddin Kara Sungur ve Kalender Baba türbelerinde bu sayı sekize ulaşmaktadır. Kemah'taki Mengücek Gazi, Afyon'daki Esirüddin Ebheri ve Konya'daki Evhedüddin Kirmani türbeleri gibi hiç pencere ihtiva etmeyen örnekler vardır.

Resim (9): Hunad Hatun Türbesi'nin penceresi (sol) ve Mama Hatun Türbesi'nin penceresi (sağ).

Bazı türbeler alt sırada açılmış bir veya birden fazla sayısındaki pencerelerle aydınlatılmıştır. Bunlar bir kısım dışta sade söve ve atkı ile beliren son derece basit bir görünüme sahiptirler. Diğer bir bölümü ise kemerli veya dikdörtgen şekilli çerçeveler içine alınmışlardır. Bazılarının alınlıkları veya silmeleri süslüdür. Sonuncu gruba giren pencereler ise mukarnaslı bir niş içine açılmıştır (resim no. 10).

Resim (10): Kayseri- Döner Kümbet'in penceresi (sol) ve Erzurum- Çifte Minareli Medreseye bağlı olan türbenin penceresi (sağ).

3- Geçiş Bölgesi ve Örtü⁽⁸⁾:

Örtü genellikle dıştan piramit veya konik külahtan, içte ise kubbeden oluşmaktadır. Türbelerde geçiş bölgesi çeşitli şekillerde gerçekleştirilmiştir. Daire planlı veya çok kenarlı türbelerin örtüsü, bir geçiş unsuruna gerek olmaması nedeniyle doğrudan doğruya beden duvarlarına oturtulmuştur. Konya'daki II. Kılıç Arslan, Erzurum'daki Padişah Hatun türbelerinde içteki kenarlarda açılan nişleri nihayetlendiren yarım kubbecikler arasında oluşan pendentifler ile daireye intikal sağlanmıştır. Sekizgen gövdeli türbelerde ise köşelere genellikle küçük tromplar yerleştirilmiş ve böylece elde edilen on altı kenarlı poligon kaidelere kubbe oturtulmuştur. Kayseri'deki Hasbek Türbesi'nde olduğu gibi bazılarında geçiş unsuru kullanılmazken, Iğın'daki Şeyh Bedreddin Türbesi'nde sekizgen plandan daireye üçgenli bir kuşakla geçiş sağlanmıştır. Sekizgen planlı türbeler içinde Şeyh Bedreddin Türbesi geçiş bölgesinde üçgenli kuşağı kullanan tek örnektir. Sekizgen planlı türbelerde tromp geçiş unsurlarının üç grupta toplanabiliriz. Birincisi sivri kemerli tromplar, ikincisi genelde iki mukarnas yuvasından oluşan tromplar, üçüncüsü derin olmayan ışınal biçiminde dilimlenmiş tromplardır. Sekizgen planlı

(8) Türkiye'de yapılan araştırmalarda, genellikle üzeri dıştan kubbe ile örtülü yapılara "Türbe", piramidal çatı veya konik külahla örtülen yapılara ise "Künbet" ismi verilmekle birlikte, yapılar arasında işlevsel bir farklılık yoktur.

Kırşehir'deki Melik Gazi ve Fatma Hatun türbeleri ile Niğde'deki Hüdavend Hatun Türbesi'nde iç duvarların yüzünde süs olarak yapılmış kemerlerin arasındaki kısımlar pendentif gibi değerlendirilerek kubbeye geçiş sağlanmıştır. Kare planlı türbelerde ise tromp, pendentif veya üçgenli kuşağı kullanılmıştır. Pendentif sadece Konya'daki Evhadüddin Kirmani, Akşehir'deki Seyyid Mahmud Hayranî türbeleri ile Kayseri'deki Alaca Kümbet'te uygulanmıştır. Kare planlı erken devir türbelerinde, daha ziyade tromp geçiş unsuru olarak kullanılmıştır. Sivas'taki İzzeddin Keykavus ve Konya'daki Hoca Fakih türbeleri bunun istisnalarıdır. XIII. asrın ikinci yarısında inşa edilmiş türbelerde üçgenli kuşağın tercih edildiğini görüyoruz.

Anadolu Selçuklu türbelerinde iç mekân örtüsü genellikle kubbedir. Dikdörtgen planlı türbeler ile eyvan tipi türbelerde, dikdörtgen mekanlara daha uygun bir örtü tarzı olan tonoz tercih edilmiştir. Tonozun şekli ise sivri beşik tonozdur. Bu örneklerden bazı bağlı olan türbelerde, mekanın bir kemer ile kareye dönüştürüldüğü ve kare alanın üzerinin de bir kubbeye örtüldüğü görülmektedir. Sivas'taki I. İzzeddin Keykavus Türbesi, Konya'daki Sahip Ata Türbesi, Divriği'deki Ahmet Şah Türbesi ve Alanya'daki Akşebe Sultan Türbesi bu şekildedir. Eyvanla kümbetin birleşmesinden oluşan türbelerde, gövde geniş bir kemerle dışa açılmış ve kare alan bir kubbeye örtülmüştür. Tercan'daki Mama Hatun Türbesi dilimli kubbesi ile tek örnektir. Ayrıca, Konya'daki Mevlâna Türbesi yıldız tonozlu ve Kayseri'deki Gevher Nesibe Hatun Türbesi'nin iç örtüsü koniktir.

Dış örtü ise iki ana tarz ile nihayetlenmiştir bilinmektedir. Bunlar külah ve kubbedir. Çokgen gövdeli örneklerden büyük çoğu, gövdenin ve külahın kenar sayıları genellikle aynıdır. Silindirik gövdeli türbelerin örtüleri ise konik külah, Tercan'daki Mama Hatun Türbesi dilimli gövdeli türbenin örtüsü yine de ona bağlı olarak dilimli külahtır. Ayrıca bir yapıya bağımlı olan türbeler Seyyid Mahmud Hayranî ve Mevlâna türbeleri gibi dilimli yüksek kasağa sahip olan örnekler yine dilimli külahla örtülmüştür. Kare planlı gövdeye sahip türbelerin bir kısmı kubbe ile, bir kısmında ise gövde üstte çokgen bir kasağa çevrilerek piramidal bir külahla örtülmüştür. İlk bölümün örneklerinden Konya'daki Hoca Cihan, Şeyh Alaman, Niksar'daki Ak Türbe, Develi'deki Seyyid Şerif ve Hızır İlyas türbeleridir.

Tokat'taki Ebu'l-Kasım ve Nureddin bin Sentimur türbeleri ise ikinci bölümün örnekleridir. Ahlat'taki Şeyh Necmeddin ve Erzurum'daki I. Anonim türbe gibi türbeler ise dört yüzlü piramidal külahlarla örtülerek farklı bir tarz göstermektedirler.

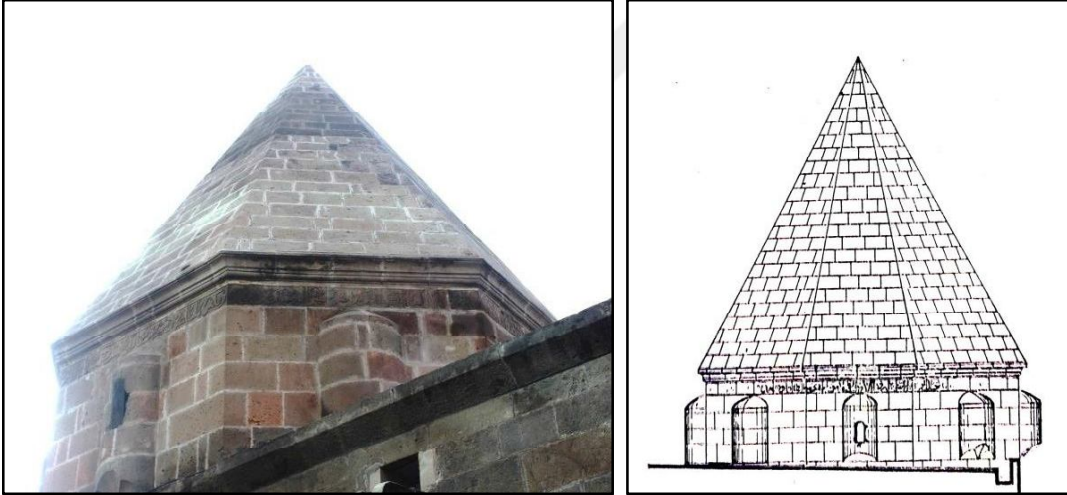

Resim (11): Akşehir- Seyit Mahmut Hayrani Türbesi (sol), Konya- Mevlana Türbesi (sağ).

Bir medrese veya caminin bünyesine dahil türbeleri iki gruba ayırmak mümkündür. Bünyesine dahil olduğu yapının çatısı üzerinde yüksek bir kasnak sahibi türbeler, bu gruba Kayseri'deki Gevher Nesibe Hatun, Sivas'taki I. İzzeddin Keykavus, Kayseri'deki Avgunlu Medrese Türbesi, Divriği'deki Ahmet Şah, Kırşehir'deki Cacabey türbeleri dahil edilebilir. İkinci grup ise genelde bir mescit veya medresenin bünyesindeki bir hacimden ibaret bulunan türbelerdir. Bunlardan Konya'daki Tahir ile Zühre ve Harput'taki Arap Baba türbeleridir. İlk gruptaki türbeler medrese çatısı üzerinde genellikle sekiz kenarlı yüksek bir kasnağa sahiptirler. Her biri piramidal bir külahla nihayetlenen bu türbelerden I. İzzeddin Keykavus'un Türbesi zengin bir tuğla ve çini tezyinata sahip olan on kenarlı kasnağıyla diğerlerinden ayrılmıştır. Gevher Nesibe Hatun Türbesi'nin yüksek kasnağı ise yarım silindir şeklindeki kuleleriyle çok değişik bir görünüme sahip olup Anadolu'da tek örnektir.

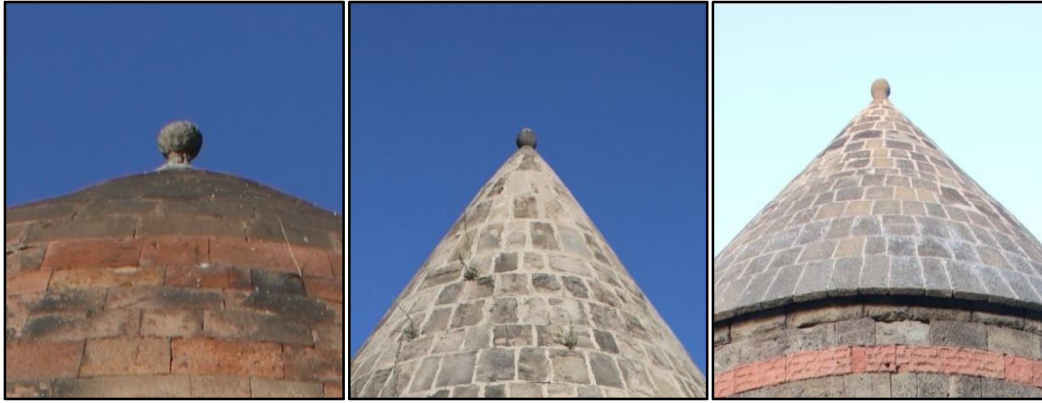

Resim (12): Sivas- I. İzzeddin Keykavus Türbesi

Resim (13): Kayseri- Gevher Nesibe Türbesi.

Anadolu Selçuklu türbelerinin külahların tepelerinde bugün nadir olarak alem bulunmaktadır. Erzurum türbelerinde alem şeklinde birer topuz görülebilir. Külahların çoğunun tepesi yıkıldığından alemler bu esnada düşüp kaybolmuş olmalıdır.

Resim (14): Erzurum türbelerinde alem şeklinde birer topuz. Soldan sağa, Emir Saltuk, Padişah Hatun, Gümüşlü Hatun türbeleridir.

Çalışmamızda dahil olan türbeleri ise gerek Anadolu Selçuklu türbelerine gerekse Kahire'deki Memlûklü türbelerine uygun olduğu için iki ana grupta incelemeyi tercih ettik. Bunlardan ilkinin bağımsız türbeler, diğerini ise bir yapı ile bağımlı türbeler olarak ele aldık. Anadolu Selçuklular devrindeki türbeleri bu iki ana başlık altında türbeleri şu şekilde toplamak mümkün görünmektedir:

II.1.1. Bağımsız Türbeler:

1. Çokgen ve silindirik gövdeli türbeler.
2. Kare planlı türbeler.
3. Eyvan tipi ve dikdörtgen planlı türbeler.

II.1.2. Bir Yapı ile Bağımlı Türbeler:

1. Bir yapının bünyesine dahil edilen türbeler.
2. Yapının bir yanına bitişik şeklinde tasarlanan türbeler.

II.1.1. Bağımsız Türbeler:

Bağımsız inşa edilen türbeler, plan şemaları açısından büyük bir çeşitlilik gösterir. Tek katlı veya iki katlı olarak inşa edilen bu türbelerin, çokgen, daire, kare planlı ve eyvan tipi olanlarına rastlanmaktadır. Üstelik çokgen planlıların sekizgen, ongen, on ikigen ve on altıgen örnekleri, daire planlı içerisinde de dilimli gövdeli olanları ile eyvan şeklinde inşa edilen örnekleri karşımıza çıkar.

II.1.1.1. Çokgen Ve Silindirik Gövdeli Türbeler (Tablo no. 1):

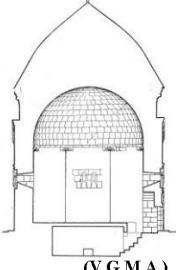
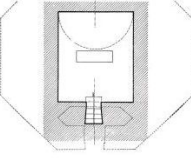
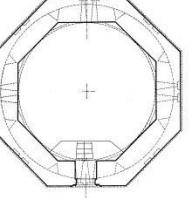
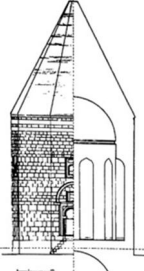
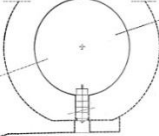
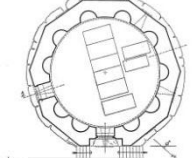
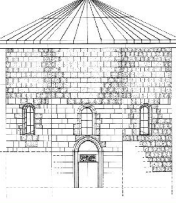
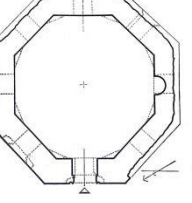
Çokgen gövdeli türbeler içerisinde en yaygın grubu sekizgen planlı türbeler oluşturmaktadır. Bu gruptaki türbeler iki katlıdır. Türbe gövdenin genellikle kare veya sekizgen planlı bir alt kat üzerine inşa edilmektedir. Bu plan şemasına sahip olan türbelerde örtü sistemi genelde içten kubbe, dıştan külahtır.

On iki kenarlı, on kenarlı ve sekiz kenarlı olmak üzere bir alt gruplamaya tabi tutabileceğimiz çokgen türbelerden en çok uygulanmış tip ise sekizgen plan tipidir. Sekizgen gövde planı, sadece çokgen türbeler içinde en çok benimsenen değil aynı zamanda diğer bütün tip türbelerden daha fazladır. İncelediğimiz 97 türbeden 33'ü sekizgen planlı türbedir. Kataloğumuzda on iki kenarlı beş türbe bulunmaktadır. Hepsi XIII. yy.'ın sonları veya XIV. yy.'ın başlarına ait olan bu türbeleri, XIII. yy.'ın sonlarında revaçta olan silindirik gövdeli türbelerin bir varyasyonu kabul etmek mümkündür. Gövdesi on kenarlı Anadolu'daki tek örnek, Konya'daki II. Kılıç Arslan Türbesi'dir. Sivas'taki I. İzzeddin Keykavus'a ait türbenin üst gövdesi veya kasnağı diyebileceğimiz bölümü de on kenarlı bir bünyeye sahiptir.

Anadolu'da 1243 yılından sonra türbe örneklerinde büyük bir çeşitlilik izlenir. Bu tarihe kadar var olan tiplerin inşasına devam edilmekle birlikte, XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle Ahlat ve çevresinde ve Erzurum bölgesinde daire planlı ve on ikigen türbeler yaygınlık kazanır. Dıştan gövdelerinin üst bölümü dairesel planlı olan ve kare kaide üzerinde oturtulan on ikigen türbeler, genelde dıştan on ikigen içten daire planlıdır. Bu grup içinde sınırlı sayıda içten ve dıştan on ikigen planlı mevcuttur. İçten kubbe, dıştan külah ile örtülü bu türbelerin yanı sıra, gövde biçimleri dışında benzer özellikler yansıtan bir diğer grup, daire planlı (silindirik gövdeli) türbelere aittir.

Silindirik türbeler çoğunlukla Ahlat'ta inşa edilmişlerdir. Bu grup içine giren türbelerin örnekleri Hasan Padişah Türbesi (1275) ve Usta Şagird Türbesi (1285), bu iki örneğin hem dış planı hem de iç planı dairedir.

Tablo (1): Anadolu Selçuklu Bağımsız (Çokgen Ve Silindirik Gövdeli) Türbeler

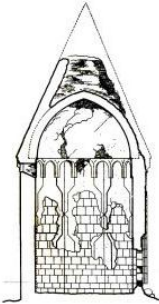
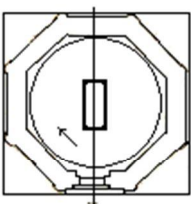
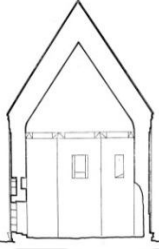
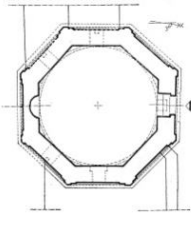
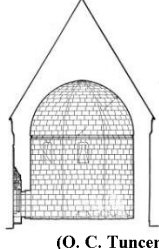
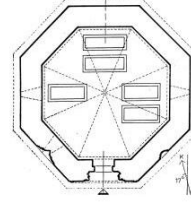
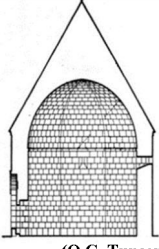
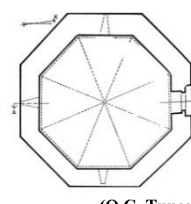
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani ⁽¹⁾	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat planı
1	Erzurum Emir Saltuk Türbesi ⁽²⁾ (XII yy. 2.yarısı)	İzzeddin Saltuk	 (V.G.M.A.)	 (V.G.M.A.)	 (V.G.M.A.)
2	Konya II. Kılıç Arslan Türbesi ⁽³⁾ 1092	II. İzzeddin Kılıç Arslan	 (V. G. M. A.)	 (V. G. M. A.)	 (V. G. M. A.)
3	Tokat- Niksar Emir Aslan Doğmuş Türbesi (Kulak Kümbeti) ⁽⁴⁾ (1170)	Abdullah oğlu Eseddüddin Arslan Doğmuş	 (O. C. Tuncer)	Yok	 (O. C. Tuncer)

(1) Anadolu Selçuklu bazı türbelerinin banisi türbelerin inşa kitabelerin olmadığı halde Önkal (2015) kitabının tespitlerine göre yazılmaktadır.

(2) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Beygu (1936: 89); Unal (1968: 106); Tuncer (1986: 122-25); Önkal (2015: 29-32).

(3) Anadolu Selçuklu başkenti Konya'da Selçuklu sarayına çok yakın olan bu yapı içerisinde altı Anadolu Selçuklu sultanının defnedilmiş olması mimari kurgu haricinde yapının ne kadar önemli olduğunu gösterir. Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Konyalı (1964); Sönmez (1989); Yasa (1996); Atçeken (1998).

(4) Bu türbe ile ilgili bilgiler için bkz. Gabriel (1934); Kuban (1965); Tuncer (1986); Önkal (2015).

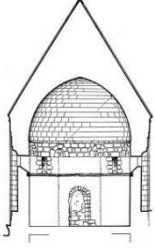
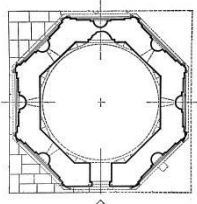
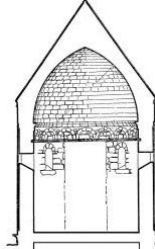
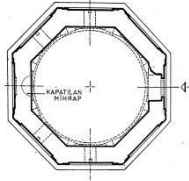
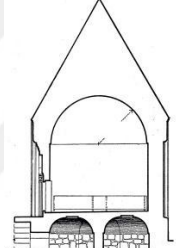
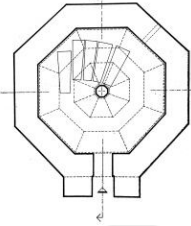
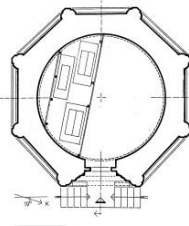
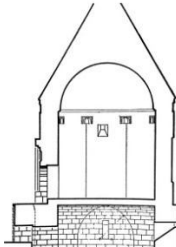
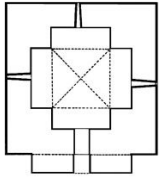
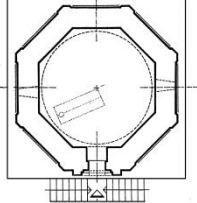
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani ⁽¹⁾	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat planı
4	Aksaray Bekar Sultan Türbesi ⁽⁵⁾ (XII yy . 3.çeyreği)	—	 (O. C. Tuncer)	Vardı	 (H. Önköl)
5	Kayseri Hasbek Türbesi ⁽⁶⁾ (1184- 85)	Mesûd Gülzar Ali adına yapılmış, fakat kimin yaptırdığını bilmiyoruz	 (O. C. Tuncer)	Yok	 (O. C. Tuncer)
6	Sivas- Divriği Sitte Melik Türbesi ⁽⁷⁾ 1193	Seyfüddin Şahinşah bin Süleyman	 (O. C. Tuncer)	Yok	 (O. C. Tuncer)
7	Sivas- Divriği Kamerüddin Türbesi ⁽⁸⁾ 1196	Kamerüddin Ruzebe (Seyfüddin Şahinşah hacibi)	 (O.C. Tuncer)	Yok	 (O.C. Tuncer)

(5) Bekar Sultan Türbesi, gövdenin üstündeki küfi kitabe kuşağı ve mukarnaslı korniş ile İran geleneklerini hatırlatarak, bu yönüyle Anadolu'daki birçok türbeden ayrılmaktadır. Bu türbe ile ilgili bilgiler için bkz. Konyalı (1974); Öney (1981); Tuncer (1986); Önköl (2015).

(6) İçten sivri kubbe dışarıdan ise piramidal bir külâhla örtülmüş olan türbe Selçuklu mimarisinde pek rastlanılan bir özellik değildir. Diğer bir fark da cephelerde kullanılan yuvarlak kemerlerdir. Bu uygulama anlamında yapı Anadolu için ilk olma özelliği taşıyan türbelerdendir. Yapıda yer alan kitabe kuşağının farklı cephelere dağıtılması özelliği yapıya farklılık kimliği kazandıran bir başka unsur olmaktadır. Tüm bu farklılıklar bağlamında yapı Anadolu Selçuklu mimarisi envanterinin önemli bileşenlerinden birisi olmaktadır. Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Kuru (1998); Gabriel (1931: 59); Tuncer (1986: 148-51).

(7) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Tuncer (1986: 225-30); Önköl (2015: 43-47).

(8) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Tuncer (1986); Kuru (1998); Önköl (2015).

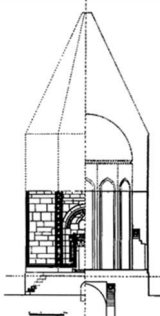
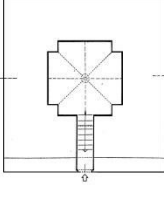
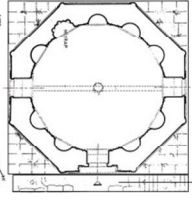
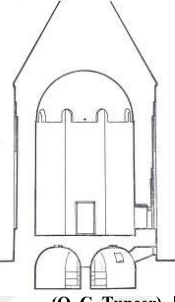
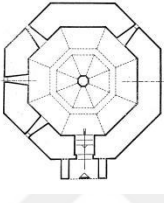
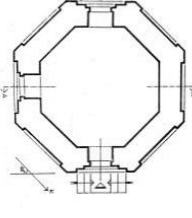
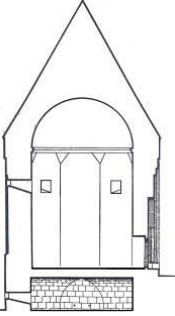
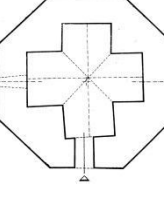
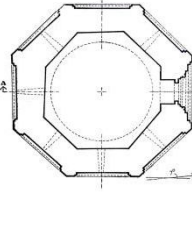
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani ⁽¹⁾	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat planı
8	Kayseri I. Anonim Türbe⁽⁹⁾ (13. yüzyılın ilk yarısı)	—	 (O. C. Tuncer)	Vardı	 (O. C. Tuncer)
9	Kayseri II. Anonim Türbe⁽¹⁰⁾ (13. yüzyılın ilk yarısı)	—	 (O.C. Tuncer)	Vardı	 (O.C. Tuncer)
10	Erzincan-Kemah Mengücek Gazi Türbesi⁽¹¹⁾ (XIII yy. Başları)	Şeyhu'l-meşayih Sehmuddin... ..?	 (O.C. Tuncer)	 (O.C. Tuncer)	 (O.C. Tuncer)
11	Afyon Kureyş Baba Türbesi⁽¹²⁾ (XIII yy. Başları)	Kureyş bin İlyas bin Oğuz	 (O. C. Tuncer)	 (H. Önkal)	 (O. C. Tuncer)

(9) Kitabesi günümüze ulaşmamış olsa da Anadolu Selçuklularına ait yapı, sahip olduğu cephe düzenlemesi ile dikkat çekmektedir. Anadolu Selçuklularında başka mezar yapılarında da karşımıza çıkan bu cephe tasarımı yapının tarihlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Tuncer (1986: 223- 25); Önkal (2015: 47-50).

(10) Sahip olduğu mimari kurgu ve kullanılan malzeme ile Kayseri'de bulunan bazı mezar anıtlarıyla benzer bir örünü sergileyen yapı Anadolu Selçuklularında görülen tipik mezar anıtlarındandır. Tuncer (1986); Kuru (1998); Önkal (2015).

(11) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Tuncer (1986: 107-11); Önkal (2015: 50-56).

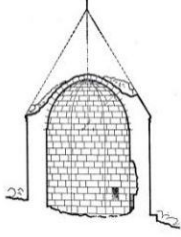
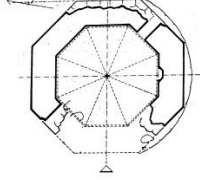
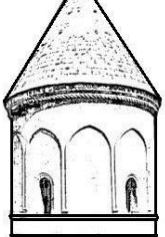
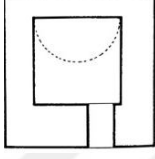
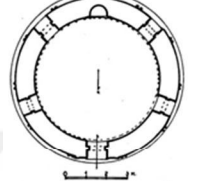
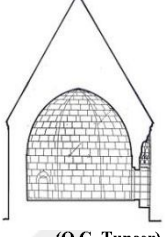
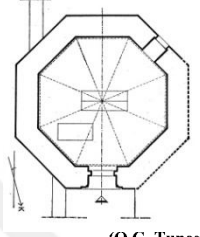
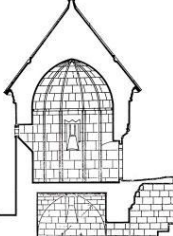
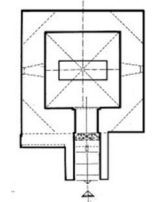
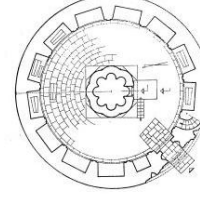
(12) XIII. yüzyıl başlarından günümüze ulaşan yapının genel mimari kurgusu ve süsleme programı birçok türbede karşımıza çıkmaktadır. Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Gönçer (1971); Önkal (2015).

S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani ⁽¹⁾	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat planı
12	Konya I. İzzeddin Keykavus Türbesi (Yarım Kümbet) ⁽¹³⁾ 1219	I. İzzeddin Keykavus	 (V. G. M. A.)	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)
13	Tokat Niksar Kırkkızlar Türbesi ⁽¹⁴⁾ 1220	—	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)
14	Aksaray- Selime Köyü Selime Sultan Türbesi ⁽¹⁵⁾ XIII. yy. İlk çeyreği sonu	—	 (O.C. Tuncer)	 (O.C. Tuncer)	 (O.C. Tuncer)

(13) Türbe tamamlanmamış olmasına rağmen, temiz işçiliği, kaliteli malzemesi ve değişik cephe düzenlemesiyle ilgi çekici bir eserdir. Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Konyalı (1964); Aslanapa (1984); Altun (1998); Atçeken (1998); Önkol (2015).

(14) Kırkkızlar türbesi gerek mimarisi, gerek süslemeleri ve gerekse yapı malzemesi ile Anadolu Selçuklu Mimarisinin nadir örneklerinden biridir. Türbe ile ilgili bilgiler için bkz. Gabriel (1934); Bakırer (1972); Cantay (1981); Tuncer (1986); Sönmez (1989); Bayburtluoglu (1993).

(15) Selime Sultan Türbesi, taş ve tuğla malzemenin birlikte ve eşit ölçülerde kullanıldığı ve tuğladan taşa geçiş dönemini güzel bir şekilde aksettiren bir yapı görünümündedir. Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Konyalı (1974: II); Önkol (2015).

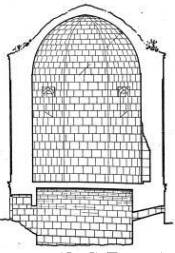
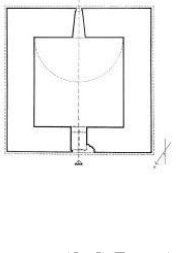
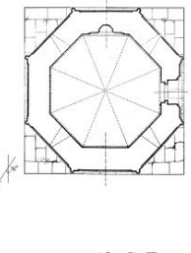
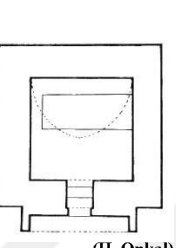
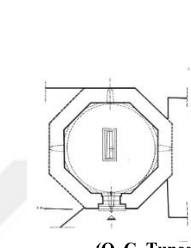
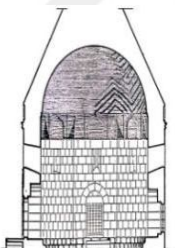
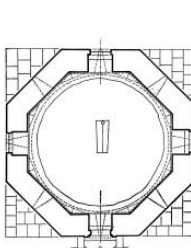
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani ⁽¹⁾	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat planı
15	Aksaray Kılıç Arslan Türbesi ⁽¹⁶⁾ XIII. yy. İlk çeyreği	—	 (O.C. Tuncer)	Yok	 (O.C. Tuncer)
16	Erzurum II. Anonim Türbesi ⁽¹⁷⁾ XIII. yy. İlk çeyreği	—	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
17	Divriği Nureddin Salih (Kemankes) Türbesi ⁽¹⁸⁾ XIII. yy. İlk yarısı	Hâcib Siracüddin Dendar bin Mevdûd	 (O.C. Tuncer)	Yok	 (O.C. Tuncer)
18	Erzincan- Tercan Mama Hatun Türbesi ⁽¹⁹⁾ 1245 (takriben)	Mama Hatun (II. İzzeddin Saltuk'un kızıdır)	 (O.C. Tuncer)	 (O.C. Tuncer)	 (O.C. Tuncer)

(16) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Konyalı (1974); Çetintürk (1986); Tuncer (1986); Görür (1991).

(17) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önkal (2015: 217-19).

(18) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Gabriel (1934: 188); Tuncer (1986: 230-32).

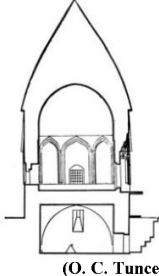
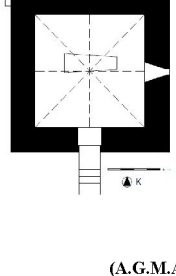
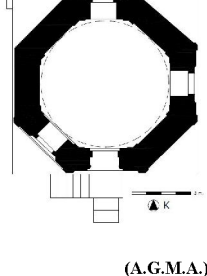
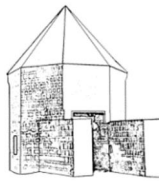
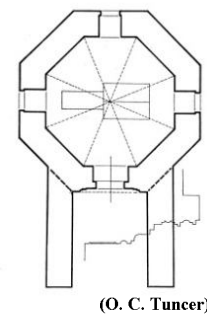
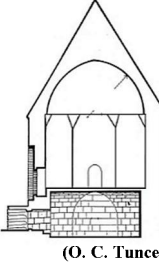
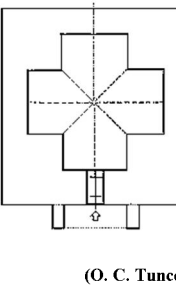
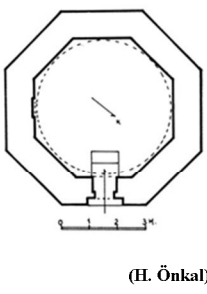
(19) Bu türbe ile ilgili bilgiler için bkz. Yetkin (1957); Tuncer (1986: 115-19); Önkal (2015: 385-90).

S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani ⁽¹⁾	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat planı
19	Kayseri Melike Adile Künbedi⁽²⁰⁾ (Çifte Künbedi) 1247-1248	I. Aleddin Keykubad'ın eşi Eyyûbi Melikü'l Adil'in kızı için kendi kızları tarafından inşa edilmiştir	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)
20	Konya Kara Arslan Türbesi⁽²¹⁾ XIII yy. İlk yarısı	Necmeddin Kara Arslan bin İbrahim	 (H. Onkal)	 (H. Onkal)	 (O. C. Tuncer)
21	Konya Kesikbaş Türbesi⁽²²⁾ XIII yy. İkinci yarısı	---	 (O. C. Tuncer)	---	 (O. C. Tuncer)

(20) Hem mimari kurgusu, bezeme programı ile hem de Melike Adile Sultan gibi Anadolu Selçuklu hanedanından önemli bir kişinin defnedilmiş olması kümbeti Anadolu Selçuklu mimarisi içerisinde özel bir yere taşımaktadır. bkz. Tuncer (1986); Kuru (1998); Önkall (2015).

(21) Selçuklu klasik kümbet tipinde inşa edilen yapı zaman içinde oldukça onarım görmüş orijinal hali bozulmuştur. bkz. Konyalı (1964); Aktaş (1988); Yasa (1996); Atçeken (1998); Önkall (2015).

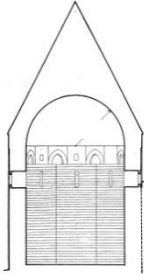
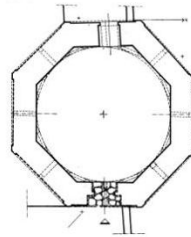
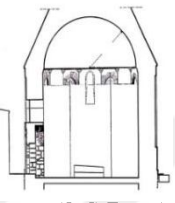
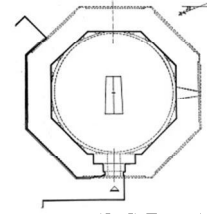
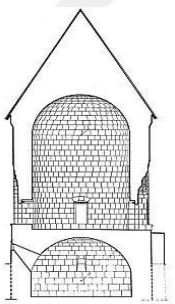
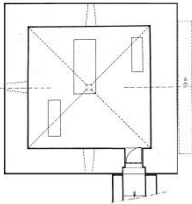
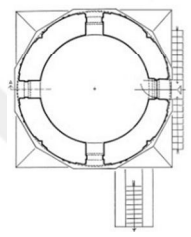
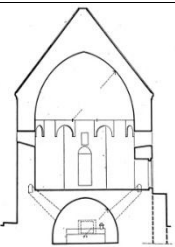
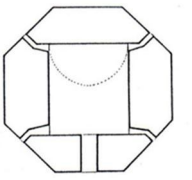
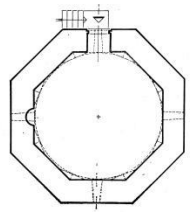
(22) Plan bakımından diğer türbe yapılarıyla benzer özellikler gösteren yapı kullanılan taş malzemesiyle bir farklılık taşımaktadır. Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Konyalı (1964); Aktaş (1988); Yasa (1996); Atçeken (1998); Önkall (2015).

S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani ⁽¹⁾	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat planı
22	Kırşehir Melik Gazi Türbesi ⁽²³⁾ XIII yy. İkinci yarısı	Melik Muzafferüddin'in haremine mensup bir bayan	 (O. C. Tuncer)	 (A.G.M.A.)	 (A.G.M.A.)
23	Tunceli Mazgirt Elti Hatun Türbesi ⁽²⁴⁾ 1252-1253	Elti Hatun (onunla ilgili bilgi yoktur)		Yok	 (O. C. Tuncer)
24	Afyon-Çay Esirüddin Ebheri Türbesi ⁽²⁵⁾ 13. yüzyılın ikinci yarısı	Şeyh Esirüddin Mufaddal bin Ömer el-Ebheri	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)	 (H. Önkal)

(23) I.Alâeddin Keykubad'a hüküm sürdüğü Karahisar'da teslim olması üzerine Mengücek oğullarından Melik Muzafferüddin Muhammed'e ikta olarak Kırşehir verilmiştir. Anadolu Selçuklu Hanedanına mensup olmayan Muzafferüddin Muhammed için inşa edilen yapı Anadolu Selçuklu türbelerinde çok fazla görülmeyen bir üsluba sahiptir. Özellikle dış cephenin büyük üçgenlerle çevrelenmesi Anadolu Selçuklu mimarisi için alışıldık bir durum değildir. Bu türbe ile ilgili bilgiler için bkz. Tarım (1938); Sözen (1972); Tuncer (1986); Önkal (2015).

(24) Tunceli-Mazgirt'te yer alan türbe, aynı kişinin baniliğini üstlendiği cami ve çeşme ile bir yapı grubu oluşturmaktadır. Cami ile aynı döneme tarihlendirilen türbe süsleme ve plan özellikleri ile de 1250'li yıllara bir gönderme yapmaktadır. Yapıda asıl dikkat çeken unsur, giriş eyvanı olarak nitelenen kısımdır. Anadolu Selçuklu döneminde inşa edilmiş mezar anıtlarında sık karşılaşılan bir uygulama değildir. Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Tuncer (1971); Aslanapa (1991); Önge (1997); Durukan (1998: 15-36); Özkan (2000); Önkal (2015).

(25) Yapının mimari kurgusu ve bunun öğeleri sade olmakla birlikte içinde gömülü olduğu kabul edilen Şeyh Esirüddin Mufaddal bin Ömer el-Ebheri'ye ait olması bakımından önemli olan yapı günümüzde geçirdiği restorasyonlar sayesinde günümüze ulaşabilmiştir. Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Gönçer (1971); Ünal (1984: 187-88); Önkal (2015).

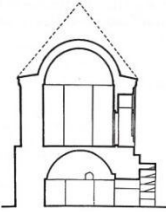
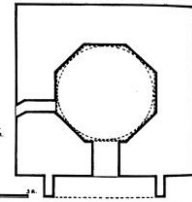
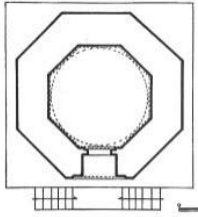
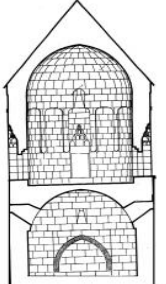
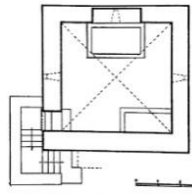
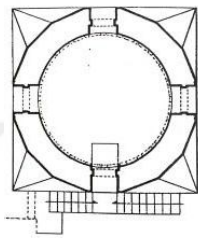
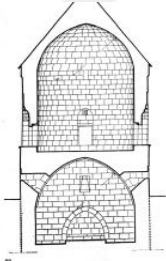
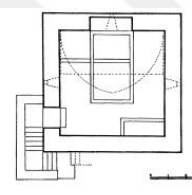
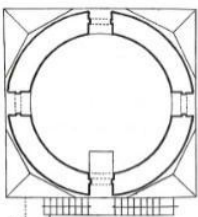
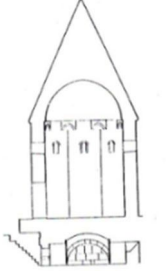
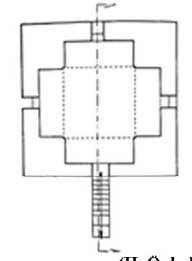
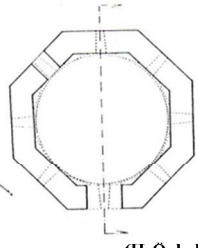
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani ⁽¹⁾	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat planı
25	Konya Seyfeddin kara-Sungur⁽²⁶⁾ Türbesi 1270	Seyfeddin Kara Sungur (vezir Celaleddin Karatay'ın kardeşi)	 (O. C. Tuncer)	Vardı, haçvari bir planının olabileceğini tercih etmiştir (Önkal, 2015: 117).	 (O. C. Tuncer)
26	Konya Emir Nureddin Türbesi⁽²⁷⁾	Emir Nureddin Celal oğlu İbrahim (kim olduğunu kesin bilginiz yoktur)	 (O. C. Tuncer)	Vardı, Cenazeliğin verilen bilgilere göre haçvari bir plana sahip olduğu anlaşılmaktadır (Önkal, 2015: 125).	 (O. C. Tuncer)
27	Bitlis Ahlat Hasan Padişah Türbesi⁽²⁸⁾ 1275	Hasan Aka bin Mahmud	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)
28	Kayseri- Develi Dev Ali Türbesi⁽²⁹⁾ 13. yüzyıl sonları.	—	 (O. C. Tuncer)	 (H. Önkal)	 (O. C. Tuncer)

(26) Türbenin altında üç ayrı bölüm bulunmasından, yapının Konya'daki Kesikbaş, I. İzzeddin Keykavus ve Kalender Baba türbelerinin gibi haçvari bir planın olduğunu düşündürmektedir. Daha detaylı bilgiler için bkz. Konyalı (1964); Tuncer (1986); Atçeken (1998); Önkal (2015).

(27) Türbenin toprak altında bulunduğu yıllarda, taşlarla örülmüş dört kemer üzerinde yükselen basık kubbeli bir alt katının bulunduğu belirtilmişti. Bkz. Aktaran: Önder (1971: 190).

(28) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Beygu (1932: 67); Kafesoğlu (1949: 174); Tabak (1972: 15); Tuncer (1986: 76-83)

(29) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Tuncer (1986: 140-42); Önkal (2015: 148-50)

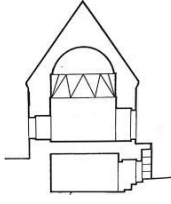
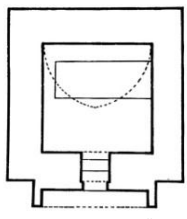
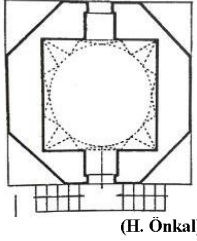
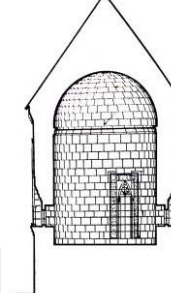
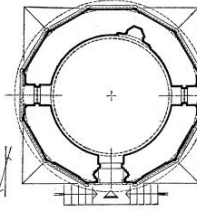
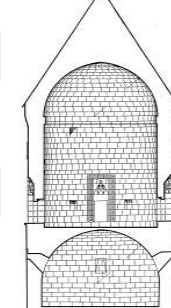
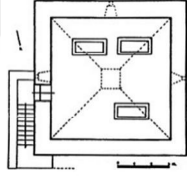
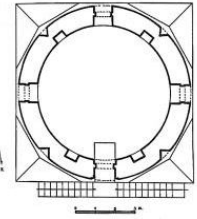
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani ⁽¹⁾	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat planı
29	Kastamonu Karanlık Evliya Türbesi ⁽³⁰⁾ XIII yy. Son çeyreği	—	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
30	Bitlis- Ahlat Hüseyin Timur Türbesi (Esen Tekin Künbedi) ⁽³¹⁾ 1279-1280	Buğtay Aka (onun oğlu Hüseyin Timur adına inşa etmiştir)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
31	Bitlis- Ahlat Buğtay Aka Türbesi ⁽³²⁾ 1281	Buğtay Aka (أمير)	 (O. C. Tuncer)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
32	Konya Kalender Baba Türbesi ⁽³³⁾ 1284-1285	Niksarlı Ebu Bekir-i Cevlaki	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)

(30) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Demiriz (1973: 190); Önkal (2015: 146-48)

(31) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Gabriel ve Sauvager (1940: 245); Grabar ve Hill (1965: 391); Tabak (1972: 18); Tuncer (1986: 83-87)

(32) Bu Türbe ile ilgili bilgiler için bkz. Kafesoğlu (1949: 175); Tuncer (1986: 87-91); Önge (t.y.: 72).

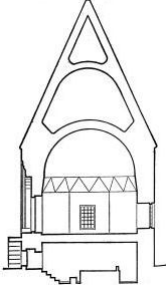
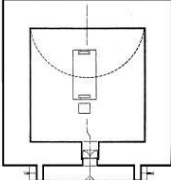
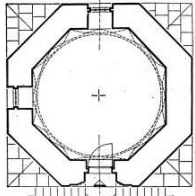
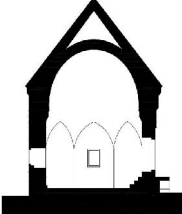
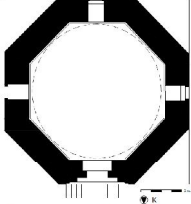
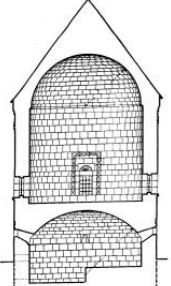
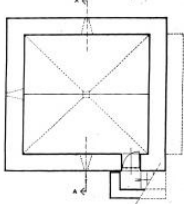
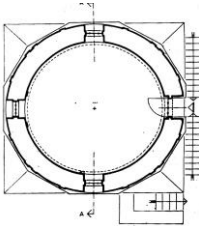
(33) Bu Türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Aktaş (1988); Konyalı (1964); Önkal (2015).

S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani ⁽¹⁾	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat planı
33	Konya Ateş Bazı Veli Türbesi ⁽³⁴⁾ 1285	Şemseddin Yusuf bin İzzeddin Ateş-Bâz	 (O. C. Tuncer)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
34	Kayseri Döner Künbedi ⁽³⁵⁾ 1285 takriben	Şah Cihan	 (O. C. Tuncer)	Yok	 (O. C. Tuncer)
35	Bitlis- Ahlat Usta Şagird Türbesi ⁽³⁶⁾ (Ulu Künbedi) 1285 takriben	—	 (O. C. Tuncer)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)

(34) Konya'daki Selçuklu dönemi türbeleri içerisinde mütevazı bir yeri olan Âteşbâz-ı Veli Türbesi, gövdesinin dıştan sekizgen olmasına karşılık içte kareye dönüşmesi bakımından oldukça nadir görülen bir özellik ortaya koymaktadır. Hatta bu yönüyle, Hakkı Önkal tarafından Anadolu'daki bilinen tek örnek olarak yorumlanmaktadır. Daha detaylı için bkz. Atçeken (1998: 223-37); Önder (1971: 186); Önkal (2015: 147-51); Yasa (1996); Duran (2001: 64); Gölpınarlı (1953: 332); Gölpınarlı (1963: 7); Huart (1978: 141-43); Konyalı (1964: 587-89); Löytved (1907: 28); Önkal (1975: 223-37); Soyman (1944: 101).

(35) Bu Türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Gabriel (1931: 78); Önkal (2015: 169-72).

(36) Bu Türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Hatipoğlu (2014: 121-32); Önkal (2015: 193-96).

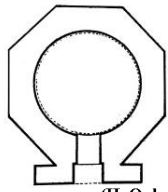
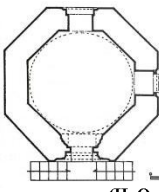
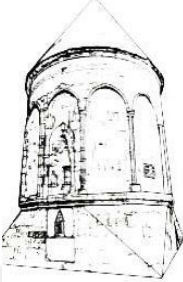
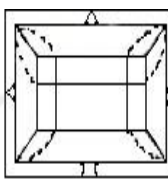
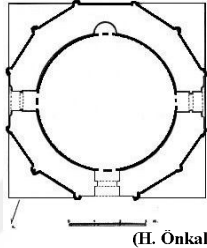
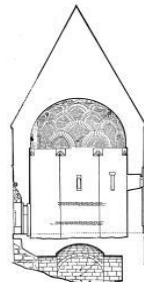
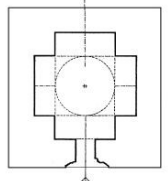
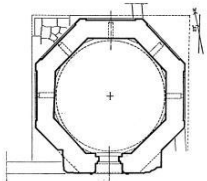
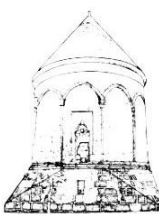
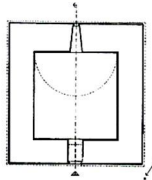
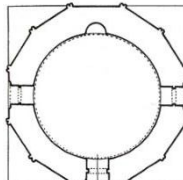
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani ⁽¹⁾	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat planı
36	Konya- Ilgın Şeyh Bedreddin Türbesi ⁽³⁷⁾ 1286-87	Seyfeddin Balaban'ın oğlu Emir Sadeddin İsa ⁽³⁸⁾	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)
37	Konya- Kırşehir Fatma Hatun Türbesi ⁽³⁹⁾ 1287-88	Haca Aka Muazzam (İlhanlı büyüklerinden biri)	 (A.G.M.A.)	Yok	 (A.G.M.A.)
38	Bitlis- Muş Güroymak kümbeti ⁽⁴⁰⁾ 1290	Emir Karanday Ağa (bir Moğol valısı)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)

(37) Memluk Sultanı Baybars, Anadolu'ya Seyfeddin Balaban kumandasında bir askeri kuvvet göndermiştir (1276). Eğer bu kumandan ile Sadedin İsa'nın babası aynı şahıs ise Sadedin İsa'nın babası ile birlikte Anadolu'ya geldiğini ve burada kalarak emirliğe kadar yükseldiğini kabul etmek gerekmektedir Önkal (2015: 143).

(38) Memluk Sultani Baybars, Muinüddin Pervane ısrarlı talepleri nedeniyle Anadolu'ya Seyfeddin Balaban kumandasında bir askeri kuvvet göndermişti (1276). Şayet bu kumanda ile Sadettin İsa'nın babası aynı şahıs ise Sadettin İsa'nın, babası ile birlikte Anadolu'ya geldiğini ve Anadolu'da kalarak emirliğe yükseldiğini kabul edebilmektedir. bkz. Age., s.

(39) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Tarım (1938: 75); Önkal (2015: 143-45).

(40) Bu türbe büyük bir kısmı yıkık iken son yıllarda yeniden örülerek ihya edilen. Üstelik Ahlat'taki Bugatay Aka ve Hüseyin Timur Türbeleri ile gayet büyük bir benzerlik gösterdiği için mimari açıdan bek önem taşınmamakta, fakat karşılaştırma bölümünde türbelerin sayısı ve türbelerin banisi açısından faydaları olması nedeniyle bu tabloda yer almaktadır. Mimari açıdan Bugatay Aka, Hüseyin Timur ve Güroymak türbelerinde aynı mimar ve ustaların çalışmış olabileceklerini akla getirmektedir. bkz. Tuncer (1975: 94-98); Önkal (2015: 196-98).

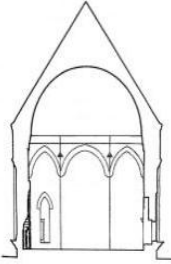
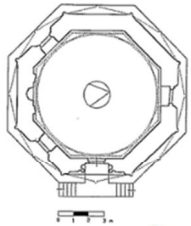
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani ⁽¹⁾	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat planı
39	Erzincan Kemah Gözcü Baba Türbesi ⁽⁴¹⁾ XIII. yy sonu	—		 (H. Onkal)	 (H. Onkal)
40	Erzurum Emir Sadrettin Türbesi ⁽⁴²⁾ (Karanlık kümbeti) 1308	Tuğbek oğlu Emir Sadreddin Türkbeğ		 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
41	Konya Ulaş Baba Türbesi ⁽⁴³⁾ XIV. yy başı	Ulaş Baba (kim olduğunu tesbit edilmemiştir)	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)
42	Erzurum Gümüşlü Künbedi ⁽⁴⁴⁾ XIV. yy başı	—		 (H. Önkal)	 (H. Önkal)

(41) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önkal (2015: 151-53)

(42) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Tuncer (1986: 178-82); Önkal (2015: 178-80)

(43) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Konyalı (1964); Aktaş (1988); Yasa (1996); Atçeken (1998); Önkal (2015).

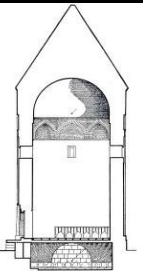
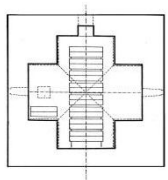
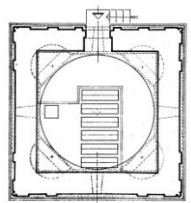
(44) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Beygu (1936: 142); Konyalı (1960: 403-04); Unal (1968: 123); Önkal (2015: 180-82).

S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani ⁽¹⁾	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat planı
43	Niğde Hüdavend Hatun Türbesi ⁽¹⁾ (H.712/ M.1312-1313)	IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı Hüdavend Hatun	 (H. Onkal)	Yok	 (H. Onkal)

II.1.1.2. Kare Planlı Gövdeli Türbeler:

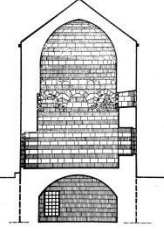
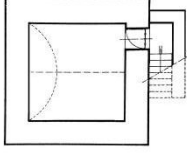
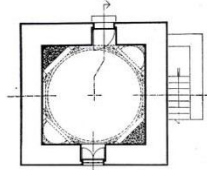
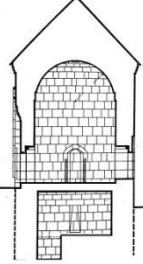
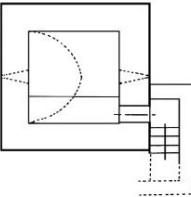
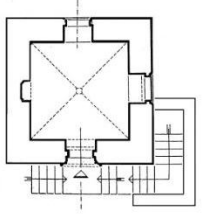
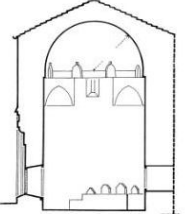
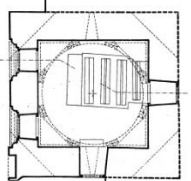
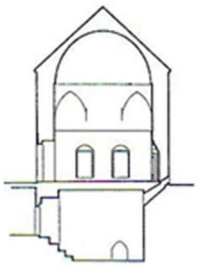
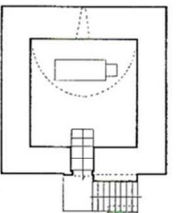
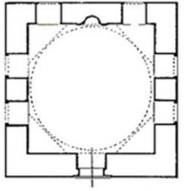
Anadolu Selçuklu dönemine ait türbeleri içerisinde bağımsız kare planlı örnekler en kalabalık ikinci gruptur. İncelediğimiz 60 bağımsız türbe içinde 15 kare planlı türbe vardır. Bu tip türbeler dışta kaidesiz veya kaide üzerinde yükselen kare planlı gövdenin piramidal veya mahruti bir külah veya bir kubbe ile örtülmesinden ibarettir. İç örtüsü ise genellikle kubbedir, bazı örnekler de haç tonozlu kullanılmaktadır.

Tablo (2): A. Selçuklu Bağımsız (Küçük Gövdeli Ve Dikdörtgen Planlı) Türbeler

S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat
1	Kayseri- Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi ⁽²⁾ XII yy. son çeyreği	—	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)

(1) Gabbriel'in yapının kare planlı bir su basmanı olduğunu bildirişine dayanılarak bu bölümün dıştan sekizgen içten kare planlı olduğu düşünebiliriz Gabriel (1931: 164). Bu türbe ile ilgili fazla bilgi için bkz. Oral (1939: 134); Özkarcı (2001: 135).

(2) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Özgüç ve Akok (1954: 332-93); Önkal (2015: 205-08)

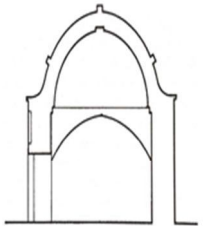
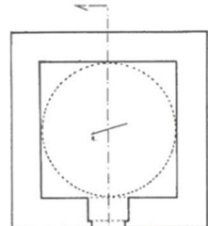
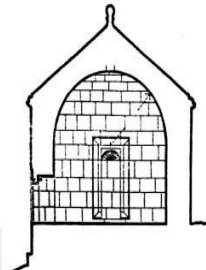
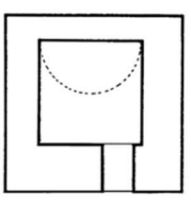
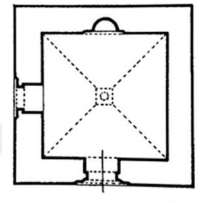
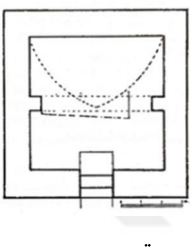
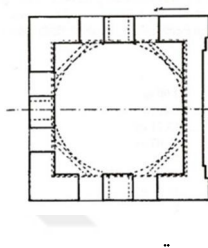
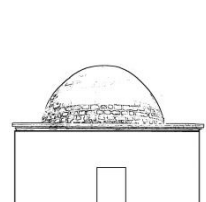
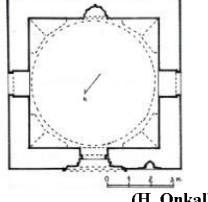
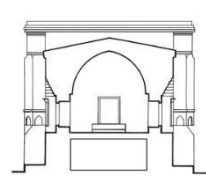
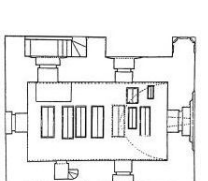
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat
2	Diyarbakır Sultan Şücaeddin Türbesi⁽¹⁾ 1208-09	Sultan Şücaeddin (kim olduğunu bilginiz yoktur)	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)	 (O. C. Tuncer)
3	Bitlis- Ahlat Şeyh Necmeddin Türbesi⁽²⁾ 1222-1223	—	 (O. C. Tuncer)	 (H. Önkal)	 (O. C. Tuncer)
4	Tokat Abu'l kasım Ali Tüsi Türbesi⁽³⁾ 1233-1243	Necmeddin Ebu'l-Kasım bin Ali Tüsi (devet adamı)	 (O. C. Tuncer)	Yok	 (O. C. Tuncer)
5	Antalya Şeyh Şucaeddin Türbesi⁽⁴⁾ 1238-1239	Abdullah oğlu (türkeri?)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)

(1) Sultan Şücaeddin Türbesi ile ayrıntı bilgileri için bkz. Tuncer (1986: 100-04); Önkal (2015).

(2) Şeyh Necmeddin Türbesiyle ilgili daha fazla bilgileri için bkz. Denizci (1994); Önkal (2015).

(3) Türbesi ile ayrıntı bilgileri için bkz. Gabriel (1934); Tuncer (1986); Önkal (2015).

(4) Antalya'da bulunan türbe sahip olduğu mimari kurgu ile farklı bir tasarımın ürünüdür. Süsleme açısından sade olsa da yapının taş kaplamasında görülen işçilikle dikkat çeker. Detaylı bilgileri için bkz. Önkal (2015: 224-27).

S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat
6	Konya Evhadudin Kirmani Türbesi⁽¹⁾ 13.yy'ın ikinci yarısına	—	 (H. Önkal)	Yok	 (H. Önkal)
7	Erzurum Üç Künbedler Batısında Kare Planlı Türbe⁽²⁾ XIII yy. Ortası	—	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
8	Konya Hoca Cihan Türbesi⁽³⁾ 1275	Hoca Cihan	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
9	Kayseri-Develi Hızır İlyas Türbesi⁽⁴⁾ 1276 takriben	İmadüddin Mohammed bin Mahmud El-Harizmi	 (H. Önkal)	Yok	 (H. Önkal)
10	Amasya Torumtay Türbesi⁽⁵⁾ 1278-79	Torumtay bin Abdullah (büyük bir devlet adamı)	 (H. Önkal)	Yok	 (H. Önkal)

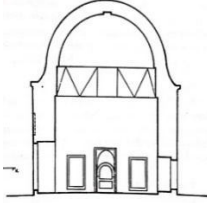
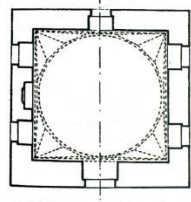
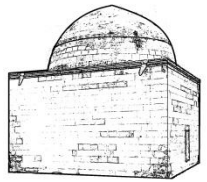
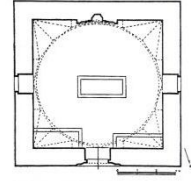
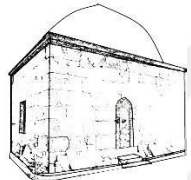
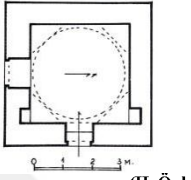
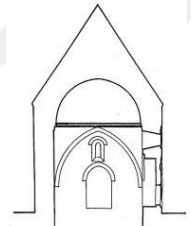
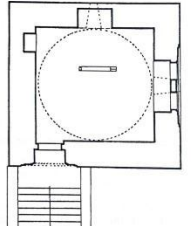
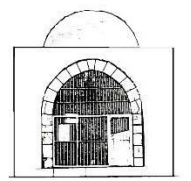
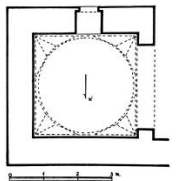
(1) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Atçeken (1998); Konyalı (1964); Yasa (1996).

(2) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önkal (2015: 217-19)

(3) Büyük bir kısmı tuğla malzemeyle inşa edilen yapı günümüze kadar gelebilmiştir. Türbe ziyarete açıktır. bkz. Atçeken (1998); Aktaş (1988); Konyalı (1964); Önkal (2015); Yasa (1996).

(4) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önkal (2015: 217-19)

(5) Türbesi ile ayrıntı bilgileri için bkz. Gabriel (1934: 59-60); Ögel (1966: 71); Önkal (2015: 311-16)

S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat
					(H. Önkal)
11	Konya Şeyh Alaman Türbesi ⁽¹⁾ 1288	Şeyh Alaman		Yok	
12	Kayseri- Develi Seyid Şerif Türbesi ⁽²⁾ 1295-96	Seyid Şerif Er'rifai		Yok	
13	Tokat- Niksar Ak Türbe ⁽³⁾ XIII. yy. Sonu	—		Yok	
14	Kayseri Alaca künbedi ⁽⁴⁾ XIII. yy. Sonu	Cemeleddin Muhammed' in oğlu Sadreddin Ömer		Yok	
15	Tokat Murat Sevdakar Türbesi ⁽⁵⁾ XIII. yy. sonu	—		Yok	

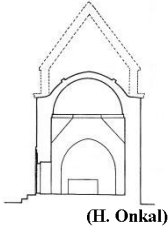
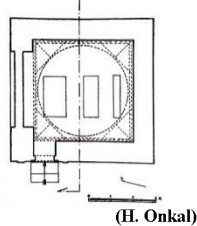
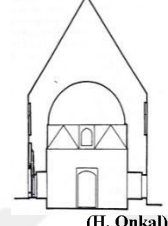
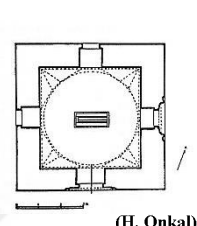
(1) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Atçeken (1998); Aktaş (1988); Konyalı (1964); Önkal (2015); Yasa (1996).

(2) Türbesi ile ayrıntı bilgileri için bkz. Özgüç ve Akok (1955: 382); Önkal (2015: 254-57)

(3) Türbesi ile ayrıntı bilgileri için bkz. Gabriel (1934); Önkal (2015: 219-21)

(4) Geçirdiği restorasyonla iyi bir durumda olan yapı Anadolu Selçuklu mimarisinde, mezar anıtları içerisinde köşeleri pahlanmış kare mekân üzerinde yükselen külahı ile özel bir konuma sahiptir. Diğer yönden kitabesinde geçen banî hakkında bir bilgiye ulaşılamamış olsa da Anadolu Selçukluları devrinde böyle bir şahsın varlığını şimdilik öğrenmek dahi önemlidir. Baninin inşa ettirdiği mezar anıtından onun sıradan bir kişi olmadığı anlaşılmaktadır.

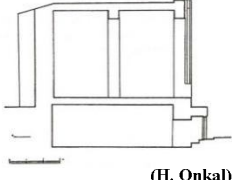
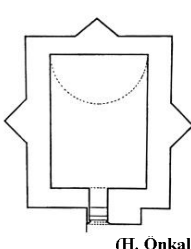
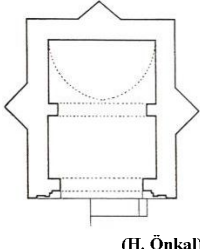
(5) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önkal (2015: 333-34)

S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat
16	Konya Şeyh Osman Rûmî Türbesi ⁽¹⁾ XIII. yy. sonu	Şeyh Osman-ı Rûmî	 (H. Onkal)	Yok	 (H. Onkal)
17	Tokat Nureddin bin Sentimur Türbesi ⁽²⁾ H.713/ M.1314	Emir Nureddin bin Sentimur	 (H. Onkal)	Yok	 (H. Onkal)

II.1.1.3. Eyvan Tipi Ve Dikdörtgen Planlı Türbeler:

Selçuklu türbeleri içerisinde eyvan biçimli türbeler önemli yer tutar. Genellikle içten ve dıştan dikdörtgen planlı bu türbelerin örtüleri tonozdur. Anadolu türbelerinin mimarisinde eyvan tipi türbeler büyük ihtimalle XIII. yüzyılın başlarından itibaren başlamakta, ve XIV. yüzyılın başlarına kadar devamlı gelişme göstermektedir (Sözen, 1968: 208). Eyvan tipi türbelere Konya ve çevresinde rastlanmaktadır.

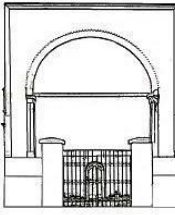
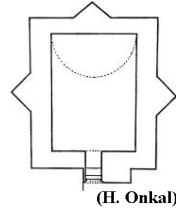
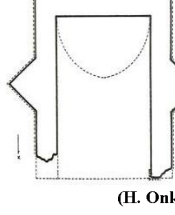
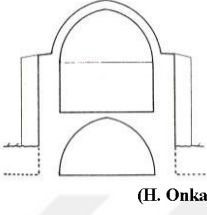
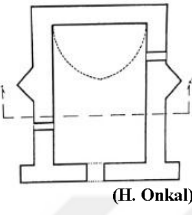
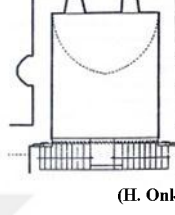
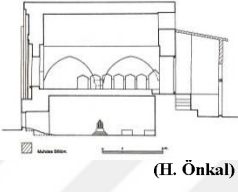
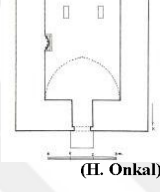
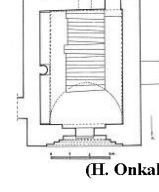
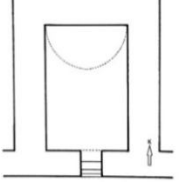
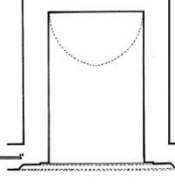
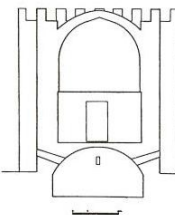
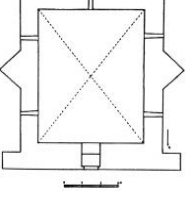
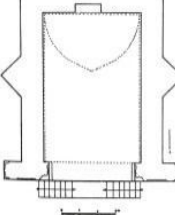
Tablo (3): A. Selçuklu Bağımsız (Eyvan Tipi) Türbeler

S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Kesit	Tür ve Biçim	
			Altı kat	Üst kat
1	Afyon, Boyalı köy Eyvan Türbe ⁽³⁾ XIII yy. başı	 (H. Onkal)	 (H. Onkal)	 (H. Önkal)

(1) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Age., s. 331-33

(2) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Age., s. 265-68

(3) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Sözen (1968); Önkal (2015)

S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Kesit	Tür ve Biçim	
			Altı kat	Üst kat
2	Afyon, İhsaniye Saya Baba Türbesi⁽¹⁾ XIII yy. İkinci yarısı		 (H. Onkal)	 (H. Onkal)
3	Konya, Akşehir Emir Yavtaş Türbesi⁽²⁾ 1255-56		 (H. Onkal)	 (H. Onkal)
4	Konya Cemel Ali Dede Türbesi⁽³⁾ XIII. yüzyıl		 (H. Onkal)	 (H. Onkal)
5	Kastamonu Aşıklı Sultan Türbesi⁽⁴⁾ XIII. yy. Son çeyreği		 (H. Önköl)	 (H. Önköl)
6	Konya Gömeç Hatun Türbesi⁽⁵⁾ XIV. yy başı		 (H. Önköl)	 (H. Önköl)

(1) Eyvan tipi türbelere örnek olarak Saya Baba Türbesi, bu tipin mimari kurgusu ve özellikle taş işçiliği bakımından iyi bir temsilcisidir. Bkz. Sözen (1968); Önköl (2015).

(2) Emir Yavtaş Türbesi'nde dikkati çeken bir nokta yapıya ait kitabenin, birçok yapıda karşılaştığımız, mermer ya da taş levha üzerine yazılmış kitabe olmamasıdır. Daha fazla bilgiler için bkz. Meriç (1936); Sözen (1968); Demiralp (1996).

(3) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Sözen (1968); Önköl (2015).

(4) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Sözen (1968).

(5) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önköl (2015).

II.1.2. Bir Yapıya Bağlı Türbeler:

Selçuklu dönemindeki sultanlar ve devlet adamların kendileri vefat ettikten sonra medrese içinde yaptırdıkları türbeye defin edilmelerini istemişlerdir. Bu uygulama gittikçe bir gelenek halini almıştır. Hatta bu dönemdeki inşa edilen medreselerin çoğunda türbe önemli yer tutar. Bunun sebebi bu medreseye giden öğrencilerin duası ve Kur'an Kerimi okumasının sevabı alınmaktadır. Selçuklu sonrası beyliklere ait türbelerde de yapının bir bölümün türbe olduğu örneklerin yanı sıra, yapılara bitleştirilmiş türbelerin varlığı bilinmektedir. Selçuklu dönemine ait bir yapıya bağlı olan türbeler medreselerin değişik yerlerinde bulunur.

II.1.2.1. Bir Yapının Bünyesine Dahil Edilen Türbeler:

Bu grupta özellikle medrese, darüşşifa ve zaviyelerde yapının bir bölümünün türbe olarak kullanıldığı görülür. Bu türbelerden bazıları yapı ile birlikte tasarlanmaktadır, Kayseri'de Gevher Nesibe Medresesi'ndeki türbesi (1205), Divriği'deki Ahmet Şah Türbesi (1229) ve Akşehir'deki Sahip Ata yaptırdığı Taş Medresesi'ndeki türbe (1250) bu türbeler için örneklerdir. Bazı örneklerde ise yapının bir bölümü sonradan türbeye dönüştürülmektedir,⁽¹⁾ Sivas'da I. İzzeddin Kaykavus Darüşşifası'nda (1219) olduğu gibi, eyvanlardan birinin daha sonra türbe olarak kullanılmaktadır. Bir yapı bünyesine yer alan ve çoğunlukla medresenin kurucusuna ait olan türbeler, medresenin eyvanlarından birine bitişiktir⁽²⁾ plan şemaları, işgal ettikleri mekanın şekline bağlı olarak genellikle karedir. Bazı örneklerde türbe mekanı, çatı üzerinde yüksekçe bir kasnakla vurgulanmıştır.⁽³⁾

(1) Selçuklu döneminde yapının bir bölümünün türbe olarak kullanılmış olduğu Beylik döneminde örneği ise Mengücekliler'e (1072-1228) ait Devriği Darüşşifası'nın (1229) içerisindeki türbedir. Mengücekliler S. Fahreddin Behram Şah'ın kızı ve S. Ahmed Şah'ın eşi Turan Melik'e ait bu türbenin, yukarıda sözü edilen Selçuklu örneklerinde de olduğu gibi, sultan ailesine ait olması önemlidir. Bk. Kuban (1997: 48).

(2) Ana eyvanın yanındaki mekanlardan biri türbe olarak düzenlenen örneklerden bazıları şunlardır: Gök Medrese (Tokat- XIII.yy.3. çeyreği) (bk. M. Sözen, Anadolu Medreseleri, C.1, s.213-221, şek.38). Yan eyvana bitişik mekanlardan birinin türbe olarak düzenlendiği örneklerden bazıları şunlardır: Çifte Medrese (Kayseri- 1205-6) (ay.es., s. 160-165, şek. 29) ve Buruciye Medresesi'nde (Sivas- 1271*72) (ay.es., s.49-57, şek.9). Giriş eyvanının iki yanındaki mekanlarından birinin türbe olarak düzenlendiği örneklerden bazıları şunlardır: Sırçalı Medrese (Konya- 1242-34) (ay. es., s. 80-84, şek. 13) ve Taş Medrese'de (Akşehir- 1250) (ay.es., s.22-28, şek.5)

(3) Sivas'daki I. İzzeddin Keykavus Darüşşifasında olduğu gibi, medrese eyvanlarından birinin türbe dönüştürüldüğü örnekler de vardır. Bilgi ve şekil için bk. ay. es., C.II, s. 94-101, şek. 16.

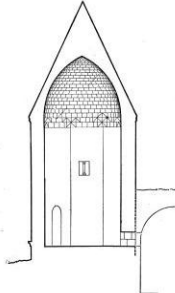
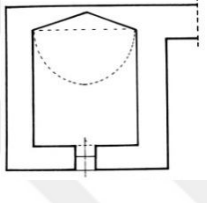
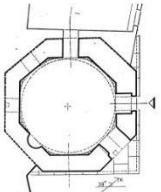
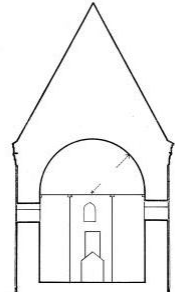
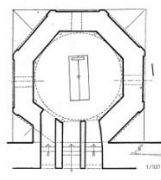
Selçuklu medrese türbelerini mimari formu ve türbe tipi bakımından üç gruba ayırmak mümkündür. Külâhlı türbeler, eyvan tipi türbeler ve kubbeli türbelerdir.

- a. Külâhlı Türbeler, iki katlı olup üst katı külâhla örtülüdür. Hunad Hatun ve Tacül-vezir türbeleri gibi gövdesi sekiz köşeli, külâhı yine sekiz satıhlıdır. Çifte Medrese Türbesi aynı tipe dahildir, fakat bu türbede ziyaret odasının içi kubbeli olmayıp külâhın görüşüne uyan sekiz satıhlı şekilde yapılmıştır. Tepesi yine sekiz satıhlı külâhlarla örtülü fakat alt kısmı kare olan iki türbe Avgunlu ve Cacabey medreselerinde görülür. Hüseyin Gazi Türbesi'nde de aynı tip, esas itibariyle kare biçiminde bir türbe varsa da bu türbe külâhlı yapılmamış, tavanı basık çapraz-tonozlu olarak inşa edilen türbe dışta kubbeyle örtülmüştür. Hatuniye ve Yakutiye medreseleri türbelerinin külâhı koniktir. Hatuniye'nin üst katı içte ve dışta silindir biçimindedir. Fakat Yakutiye'nin kubbesi içten silindir dıştan sekizgendir.
- b. Eyvan Tipi Türbeler, bu tip türbe sadece boyalı Köy Medresesi'nde görülmektedir. Ümmühan Hatun Medresesi'nde de mescit kısmını ana eyvanın teşkil ettiği benzer bir türbe vardır ki bunun da eyvan tipi türbenin değişik bir örneği olarak kabul edebiliriz.
- c. Kubbeli Türbeler, ziyaret odası kubbeli kare bir mekândan meydana gelen bu tipin örneklerini Konya'daki Karatay, Sivas'taki' Buruciye ve Afyon'daki Yusuf bin Yakub medreselerinde, yani XIII. yüzyılın ikinci yarısında görüyoruz. Buruciye ile Yusuf bin Yakub medreselerindeki türbelerin bu maksatla yapıldıkları bellidir. Karatay Medresesi'nde ise türbe hacimlerinin kışlık dershane veya benzeri bir görev için inşa edilmiş, sonradan türbe haline gelmiş olmaları mümkündür. Taş Medrese'nin Türbesi de aynı tipe girer; fakat burada türbelerin önünde bir eyvan vardır. Tokat Gök Medrese Türbesi de esas itibariyle kubbeli türbe tipine girerse de bu türbede alt yapı kare olmayıp dikdörtgen biçiminde yapılmış ve kubbe iki yanda kemerler üzerine bindirilmiştir. Aynı şekilde Sırçalı Medrese Türbesi de bu tipin daha az gelişmiş bir örneğidir, çünkü diğerlerinden farklı olarak üstü kubbeli yapılmayıp basık bir çapraz tonozla örtülmüştür.

II.1.2.2. Yapının Bir Yanına Bitişik Şekilde Tasarlanan Türbeler:

Bu gruptaki türbeler özellikle cami ve medreselere bitişik inşa edilmektedir. Yapıya bitişik türbelerin yapımı Anadolu'da 1243 sonrası artmaktadır. Bu dönemden itibaren, özellikle tarikat yapılarının en önemli bölümünü oluşturan türbeler, cami ve medrese gibi diğer kamu yapılarıyla birlikte de inşa edilmişlerdir. Bazen de türbe inşa edildikten sonra onunla bağlı olarak bir hanıkah veya medrese eklenir. Bu grup içine giren türbelerin örneklerinde Konya'daki Sahip Ata yaptırdığı külliye'nin hanıkahındaki türbedir (1276)⁽¹⁾.

Tablo (4): A. Selçuklu Bağımlı Türbeleri⁽²⁾

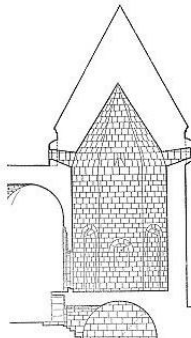
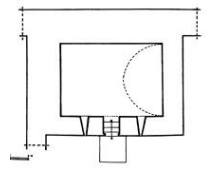
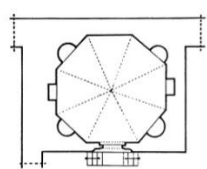
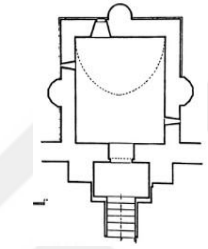
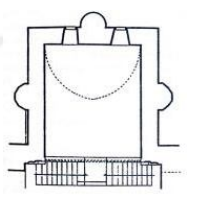
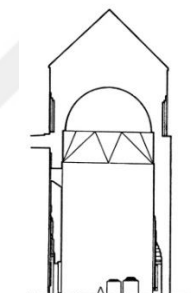
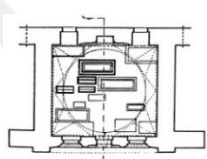
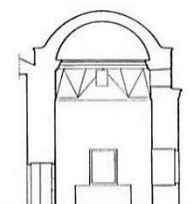
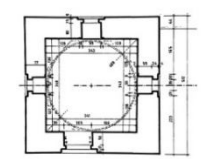
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat
1	Kayseri Han Camii Türbesi ⁽³⁾ (1188- 89)	Cemaleddin bin Davud	 (V. G. M. A.)	 (H. Önkol)	 (V. G. M. A.)
2	Isparta- Atabey Mübarizüddin Ertokuş Türbesi ⁽⁴⁾ (1224)	Emir Mübarizüddin Ertokuş	 (O.C.Tuncer)	Yok	 (O.C.Tuncer)

(1) İnşa kitabesine göre Sahip Ata yaptırdığı külliye'nin hanıkahındaki türbe 1276 yılında tarihlendirilirken onunla bağlı olan hanıkah 1279 yılında üç yıl sonra inşa edilmiştir. bk. Caner ve Kuran (2006: 663).

(2) Bu tablo içinde bazı bağımlı türbeler koyulmamıştır, onlardan Çorum- Alaca'daki Hüseyin Gazi türbesi, Beyşehir'deki Eşref oğlu türbesi.

(3) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önkol (2015).

(4) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Tuncer (1986).

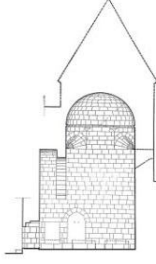
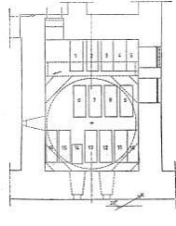
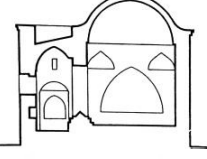
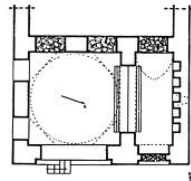
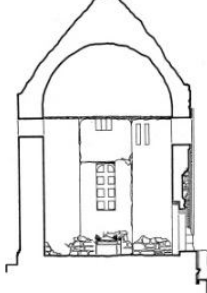
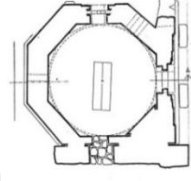
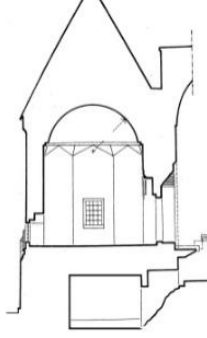
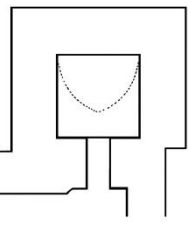
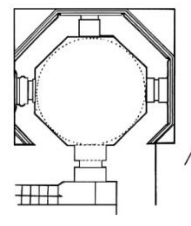
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat
3	Kayseri Gevher Nesibe Medresesi, Türbe Bölümü ⁽⁵⁾ 1205-1211	II. Kılıç Arslan kızı ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kardeşi Gevher Nesibe Hatun	 (O. C. Tuncer)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
4	Eskişehir Seyitgazi Ümmühan Hatun Türbesi ⁽⁶⁾ 1207- 1208	Alaeddin Keykubad'ın annesi, Gıyaseddin Keyhüsrev'in eşi Ümmühan Hatun	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
5	Sivas I. İzzeddin Keykavus Türbesi ⁽⁷⁾ 1220	Sultan I. İzzeddin Keykavus	 (H. Önkal)	Bir alt katı mevcut, Fakat ona girmek imkansızdır. Görülebildiği kadarıyla, cenazelik, sanduka altlarında cesetlerin ayrı ayrı konulması için bölümlere ayrılmış gibidir. (Önkal, 2015: 342)	 (H. Önkal)
6	Konya Hoca Fakih Türbesi ⁽⁸⁾ 1221- 1222	Sultanü'l Ulema Fakih Ahmed Eflaki	 (H. Önkal)	Yok	 (H. Önkal)

(5) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Age., s. ; Şaman Doğan (2013); Önkal (2015).

(6) Seyitgazi türbesi bir medrese ile bağımlı türbe olarak bu tabloda koymakla birlikte Eyvan tipi türbelerden bir örnek olarak sayabiliriz. Bağımlı eyvan tipi türbelerin bu çalışmada iki örneğin vardır. Bunlar bu türbe ile Sivas'taki I. İzzeddin Keykavus Türbesidir. Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önkal (2015); Sözen (1968).

(7) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Köroğlu (1999); Önkal (2015).

(8) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önkal (2015).

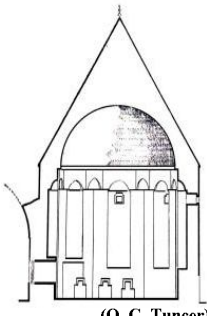
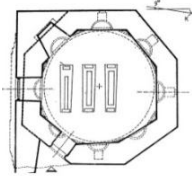
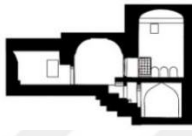
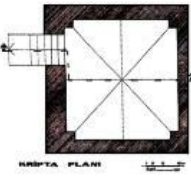
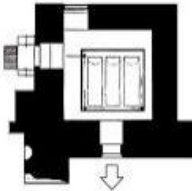
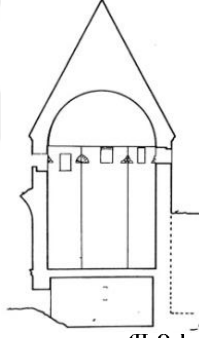
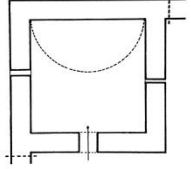
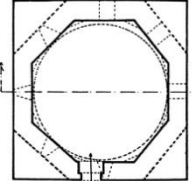
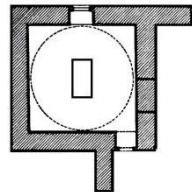
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat
7	Sivas, Divriği Devriği Ulu Camii (Ahmet Şah Türbesi) ⁽⁹⁾ 1227	Turan Melik Hatun ile onun eşi Ahmed Şah	 (O. C. Tuncer)	Yok	 (O. C. Tuncer)
8	Antalya Alanya Akşebe Sultan Türbesi ⁽¹⁰⁾ 1230-1231	Akşebe (onunla ilgili bilgi yoktur)	 (H. Önkal)	Yok	 (H. Önkal)
9	Amasya Halifet Gazi Türbesi ⁽¹¹⁾ 1230	Mübarizüddin Halifet Alp bin Tuli	 (O. C. Tuncer)	Vardi	 (O. C. Tuncer)
10	Amasya Burmali Minare Camii (Cumudar Türbesi) ⁽¹²⁾ 1237-1247	Emirü's-sayd Ferruh ile kardşi hâzın Yusuf	 (O. C. Tuncer)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)

(9) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Tuncer (1986); Önkal (2015).

(10) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Löytved (1907); Şahin (2010); Önkal (2015).

(11) Türbesi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Gabriel (1934); Unal (1968); Arık (1969).

(12) Bu yapı ile ilgili bilgiler için bkz. Gabriel (1934); Tuncer (1986); Yardim (2004); Önkal (2015).

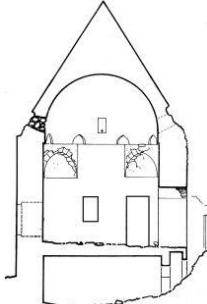
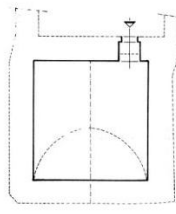
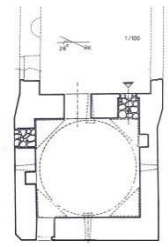
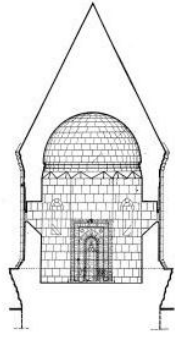
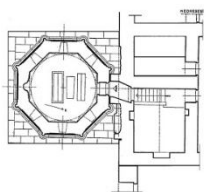
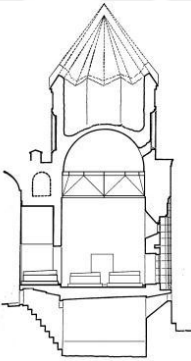
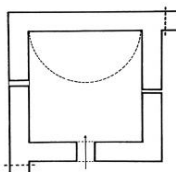
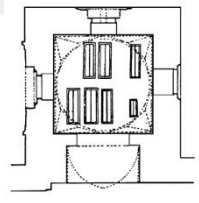
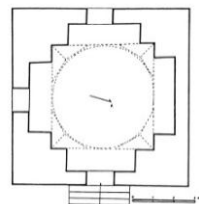
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat
11	Konya Tâcül-vezir Türbesi ⁽¹³⁾ 1239-1240	Muhammed Tâcül-Vezir	 (O. C. Tuncer)	Yok	 (O. C. Tuncer)
12	Konya Sırçalı Medrese, Türbe Bölümü ⁽¹⁴⁾ 640 H/ 1243 M	Selçuklu Emiri Bedreddin Muslih	 (V.G.M.A.)	 (V.G.M.A.)	 (V.G.M.A.)
13	Kayseri Avgunlu Medrese Türbesi ⁽¹⁵⁾ XIII yy. Baş veya ilk yarısı	—	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
14	Konya Karatay Türbesi ⁽¹⁶⁾ 1251	Emir Celaledin Karatay	—	Yok	 (A.Kuran)

(13) Bu yapı ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önkal (2015); Kuran (1969).

(14) Bu yapı ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Erdemir (2002).

(15) Bu yapı ile ilgili bilgiler için bkz. Gabriel (1931); Kuran (1969); Sözen (1972); Önkal (2015).

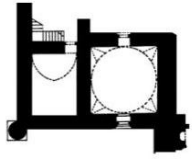
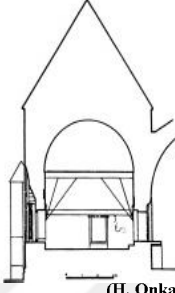
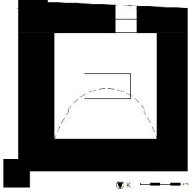
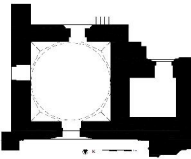
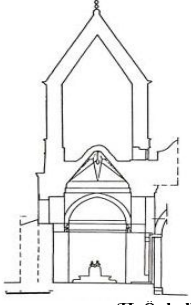
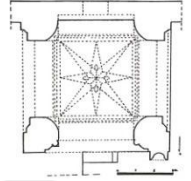
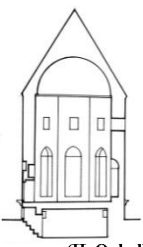
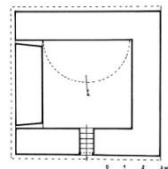
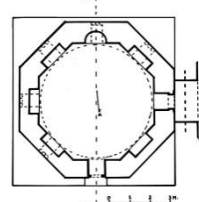
(16) Bu yapı ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Erdemir (2001); Eminoglu (1999)

S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat
15	Tokat- Sefer Paşa Türbesi ⁽¹⁷⁾ 1251-1252	Mesud oğlu Lokman oğlu Ebu Bekir	 (O. C. Tuncer)	 (E. yurdakul)	 (O. C. Tuncer)
16	Kayseri Hunad Hatun (Mah-peri Hatun) Türbesi 1260-1270	I. Alaeddin Keykubad'ın eşi II. Gayaseddin Keyhüsrev'in annesi Mah- peri Hatun	 (O. C. Tuncer)	Yok	 (O. C. Tuncer)
17	Amasya Gök Medrese Türbe Bölümü ⁽¹⁸⁾ 1266-1267	Emir Seyfeddin Torumtay	 (O. C. Tuncer)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
18	Konya, Akşehir Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi ⁽¹⁹⁾ 1268-69	Seyyid Mahmud Hayran'ın oğullarından biri	—	Yok	

(17) Sefer Paşa Türbesi Tokat'ta iddiaı olmayan Selçuklu türbelerinden biridir. bkz. Tuncer (1986); Önkal (2015); Tabak (1972); Uzunçarsılı (1927).

(18) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Tuncer (2008); Önkal (2015)

(19) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Meriç (1936); Demiralp (1996)

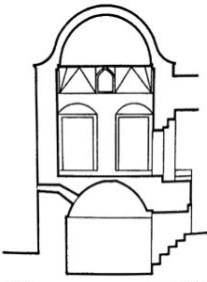
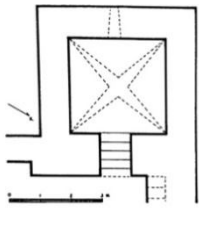
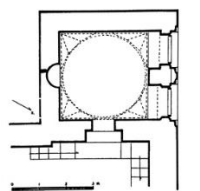
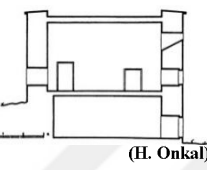
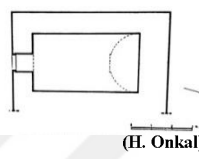
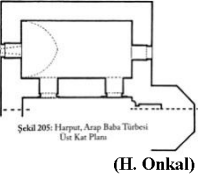
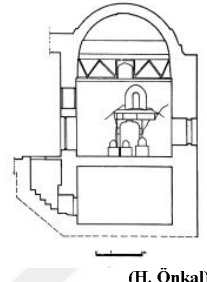
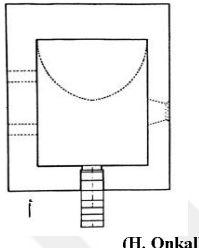
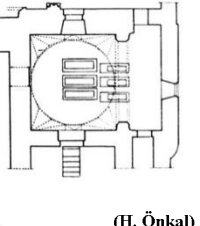
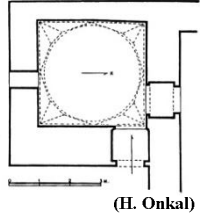
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat
19	Sivas Buruciye Medresesi (türbe bölümü) ⁽²⁰⁾ H.670/ M.1271- 72	Selçuklu Veziri Hibetullah Bur ucerdioğlu Muzaffer Bey	—	Yok	 (A.Gabriel)
20	Konya- Kırşehir Cacabey Medresesi Türbe Bölümü ⁽²¹⁾ 1272-73	Caca oğlu Nureddin Cibril	 (H. Onkal)	 (A.G.M.A.)	 (A.G.M.A.)
21	Konya Mevlana Türbesi ⁽²²⁾ 1273	Alemeddin Kayser ile Muinüddin Pervane ve Gürcü Hatun	 (H. Onkal)	Yok	 (H. Önkal)
22	Kayseri Lala Muslihiddin Türbesi ⁽²³⁾ XIII yy. 3. Çeyreği	Lala Muslihiddin	 (H. Onkal)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)

(20) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Bilget (1991); Kuran (1969)

(21) Bu türbe ile ilgili bilgiler için bkz. Önkal (2015); Köroğlu (1999); Kuran (1969); Sözen (1972).

(22) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önkal (2015).

(23) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Gabriel (1931); Kuru (1998); Önkal (2015)

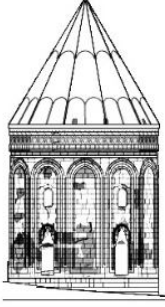
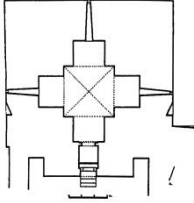
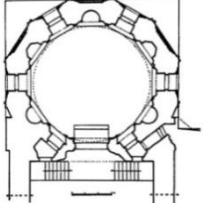
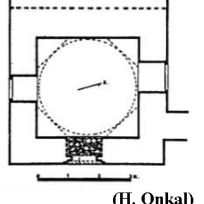
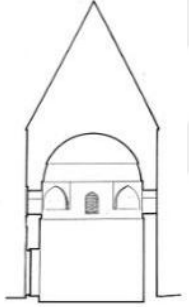
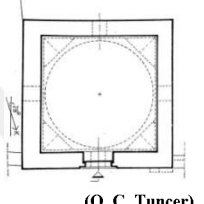
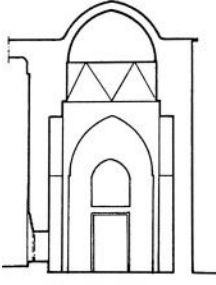
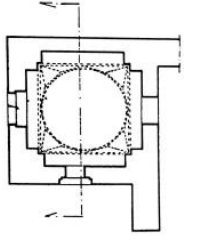
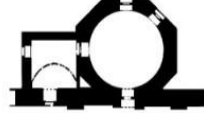
S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat
23	Afyon Çay Yusuf bin Yakub Türbesi (Taş Medrese) ⁽²⁴⁾ 1278-1279	Yusuf bin Yakub (III. Keyhüsrev devrinin ileri gelenlerinden biri)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
24	Harput Arap Baba Türbesi ⁽²⁵⁾ 1279/1280	Şaban'ın torunu ve Arabşahin oğlu Yusuf	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
25	Konya Sahip Ata Türbesi ⁽²⁶⁾ 1283	Selçuklu veziri Sahip Ata Fahreddin Ali	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
26	Tokat Şeyh Mekkun Türbesi ⁽²⁷⁾ XIII. yy sonu	—	—	Yok	 (H. Önkal)

(24) Akşehir'deki Küçük Ayasofya Mescidi, Konya'daki Tahir ile Zühre Mescidi ile yine Konya'daki Beyhekim Mescidinde kubbeler, Yusuf Bin Yakub Türbesi kubbesinde olduğu gibi zikzak dairelerle süslü olup, kubbelerin tepesinde dairevi birer levha mevcuttur. Önkal (2015: 242). Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Kuran (1969); Sözen (1972).

(25) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Kuran (1969); Önkal (2015).

(26) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Ferit ve Mahmut (1934).

(27) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önkal (2015).

S.	Türbenin Yeri, Adı ve İnşa Tarihi	Bani	Kesit	Tür ve Biçim	
				Altı kat	Üst kat
27	Erzurum Çifte Minareli Medrese-Padişah hatun Türbesi ⁽²⁸⁾ 1291	Melike-tül-Muazzama Padişah Hatun		 (H. Önkal)	 (H. Önkal)
28	Tokat Sünbül Baba Türbesi ⁽²⁹⁾ 1291- 1292	Sünbül bin Abdullah	—	Yok	 (H. Önkal)
29	Konya Siyavuş Türbe ⁽³⁰⁾ XIII. yy son çeyreği	II. Mesud'un, şehit kardeşi için yaptırmış...?	 (O. C. Tuncer)	Yok	 (O. C. Tuncer)
30	Konya Tahir ile Zühre Türbesi ⁽³¹⁾	Sahib Ata Fahrüddin Ali...?	 (H. Önkal)	Yok	 (H. Önkal)
31	Erzurum Yakutiye Medresesinin Türbesi ⁽³²⁾	Cemâlüddin Yâkut...?	—	—	

(28) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Beygu (1936); Unal (1968); Önkal (2015).

(29) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önkal (2015).

(30) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Tuncer (1986).

(31) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önkal (2015).

(32) Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Ünal (1992).

II.2. Kahire Memlûklı Türbelerinin Genel Özellikleri:

Kahire, özellikle mezar anıtları açısından zengin ve ünlü şehirlerinden biridir. Kuruluşunun üzerinden 5000 yıldan fazla geçen şehirde, Firavunlar dönemine ait olan Gize'deki Piramitler, en eski mezar anıtlarıdır.⁽³³⁾ İslami döneme gelince Kahire'de Fatımiler döneminden (969-1171) itibaren yaygın bir şekilde türbelerin inşa edilmeye başlandığını görüyoruz.

Mukattam ile Fustat bölgelerinin arasındaki harabelerde görülen Seb'e Benat "Yedi Kızlar" (1010) denilen bir topluluktan kalma dört mezar yapısı, Mısır'daki kare planlı ve tek kubbeli günümüze kadar gelebilen ilk türbelerdir (Creswell, 1952: 107-12). Moloz taştan yapılmış duvarlarında her yönde dört merkezli kırık kemerlere sahip birer kapıları olan bu türbeler, tromplu köşe geçişleri üzerine oturan birer kubbeyle örtülmüştür. Fakat eski kaynaklara göre daha önceden kare planlı tek kubbeli örnekler mevcut idi. Bu örneklerden Karafa'daki Leys İbn Se'ad türbesi (791), ve Seri bin Hakam Seyyide Nefise için yaptırılan Türbe (823) (Maqrizi, 1853: II/463; Sakhawi, 1973: 163), ayrıca Asvan şehrinin eski mezarlığında 9. yüzyıla ait günümüze gelebilen en az otuz türbe görebiliriz⁽³⁴⁾. Çoğu zaman mescit olarak da kullanılan bu tip türbe yapımı, XII. yüzyılın ilk yarısında yaygın hale gelmiştir. Bunlar; Yusuf Kardeşlerin Türbesi (1100), Hz. Atika ve Gaferi Türbesi (1100-1120), Hz. Rukiye (1133), Hz. Nefise (1138), Yahya Şebih (1150), Hz. Zeynep ve Hz. Hüseyin (1154), meşhedleridir.

Ardından gelen Eyyubiler devrinden türbeler⁽³⁵⁾ İmam Şafi'i (1211-12), Abbasi Halifeleri (1242-43), Necmeddin Eyyub (1250) ve Şajar'ü-dürr (1250) türbeleri ile Memlûkler dönemindeki çoğu türbe, kare planlı ve tek kubbeli türbe tipinin Mısır'da gelenekselleştiğini göstermektedir (resim no.15). Bu türbeler müstakil biçimde inşa edildikleri gibi medrese, hanikah veya cami ile birlikte de bitişik olarak yapılabilmişlerdir. Kahire'deki Meşhedü-l Güyüşi (1085) bir yapıya bağlı

(33) Piramitlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Bendick (1989); Stadelmann (1998: 47-78); Snape (2011).

(34) Farid Shafei bu türbeler üzerinde geniş bir analitik çalışma yapmıştır, bk. Monneret de Villard (1930: 30; Fig. 52-55; P.31); Shafei (1970: I./ 547-50).

(35) Eyyubi dönemi türbe mimarisi için bk. Yetkin (1965: 155-71); Creswell (1978: 46-140); Yetkin (1984: 83-85); Abouseif (1989: 11-27); Uluçam (1997: 255-65); Williams (2008).

olarak inşa edilen ilk örnektir (Shafei, Farid, 1970). Bundan sonra Fatımi döneminde Hz. Rukiye (1133) ve Yahya Şebih (1150) türbeleri ile bağlı olarak bir mescit (musalla) inşa edilmişlerdir.

Resim (15): Kansou abu Seid Türbesi Genel Görüşü -müstakil Türbe (sol), Emir Korkmaz Seyfi Camisi'ne bağlı olan Türbe (sağ)

Memlûklu mimarisinden türbe gayet önemli bir yer tutar. Bu dönemde türbeler ölen kişilerin defnedilmesi için inşa edilmiş olsa da bu temel amaca ilave olarak önemli sosyal roller de üstlenmişlerdir. Hatta Kahire'de Memlûklar zamanında Karafet'ül-Memalik olarak adlanan mezarlık önemli bir gezinti alanlarından biri olmuştur.⁽¹⁾ Ayrıca Kahire'de bazı müstakil türbeler ile bağlı bölümler de mevcuttur. Bu bölümler sebiller, sıbyan mektepleri, eyvan, zaviye veya mescit hatta konaklama yeri de olabilir. Konaklama yerleri genellikle Kahire merkezinden uzak müstakil türbeler bayram ve özel günlerinde uzaktan gelen ziyaretçiler⁽²⁾ için yapılmıştır ve bu konaklama yerlerini sadece Kahire merkezinden uzak olan türbelerde görülmektedir. Bunun yanında vakfiyelere göre Memlûklu türbelerinde

(1) Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Shishtawi (1999).

(2) Bu gelenği Mısır'da günümüze kadar devam etmektedir.

birkaç kişi görev yapmaktadır. Onların başında türbe içinde sürekli Kuran-ı Kerim okuyan hafızlar gelir.

Mimari bakımdan Kahire’de Memlûklü türbelerini bu iki ana başlık altında toplamak mümkündür:⁽¹⁾

1- Bağımsız Türbeler:

- 1.1. Tek mekanlı kare planlı türbeler.
- 1.2. İki veya üç mekanlı kare planlı türbeler.
- 1.3. Eyvan tipi türbeler.

2- Bir Yapıya Bağımlı Türbeler:

- 2.1. Bir Yapı ile Bağımlı Türbeler
- 2.2. Bir Yapının Bünyesine Dahil Edilen Türbeler
- 2.3. Yapının Bir Yanına Bitişik Şeklinde Tasarlanan Türbeler

Kahire’de Memlûklü Türbeleri plan şeması açısından ister bağımsız türbeler isterse bir yapı ile bağımlı türbeler olsun şu ana bölümlerden oluşur: alt kat, üst kat, geçiş bölgesi ve örtüdür.

1. Alt kat:

Memlûklü vakfiyelere göre⁽²⁾ yer altında inşa edilen kat *Faskiye* (çoğ. *el-Fesaki*) olarak adlandırılmıştır. Son Memlûklü dönemine ait vakfiyelerde *faskiye* kelimesinin yanında (*Kabir-karafi*) terimi ortaya çıkmıştır.⁽³⁾ Bu terimi Sultan Kansu Gavri (1498)⁽⁴⁾ ve Emir Hayırbey’in (1502)⁽⁵⁾ vakfiyelerinde görülebilir. Mimari açısından bu iki terim arasında tek fark olarak *kabir-karafi* ziyaret odasının

(1) Bu sınıflandırmayı sayın hocam Prof. Dr. Remzi Duran ile yaptık, kendisine teşekkür ederim.

(2) Abdullatif İbrahim Memlûklü dönemine ait vakfiyelerde zikir edilen bütün mimari terimler üzerine detaylı bir araştırma yapmıştır. Bk. İbrahim (1971).

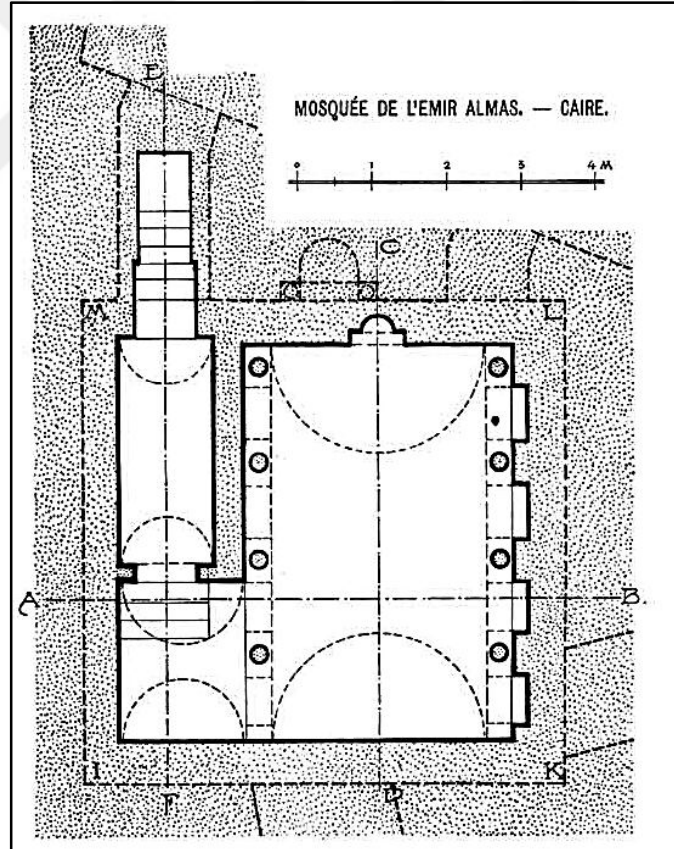
(3) Bu iki ad dışında Memlûklü vakfiyelerde farklı başka adlar da zikir edilmiş. Fakat Fasaki ve kabir-karafi terimleri en çok kullanan terimlerdir Haddad (1993). Vakfiyeler her terimin tam anlamını belirlemektedir. bk. Fahir Farisi türbesinin vakfiyesi, satır 27, 36; Hayırbay türbesinin vakfiyesi, satır 74,75; Nawwar (2002).

(4) Sultan Kansu Gavri'nin vakfiyesi için bk. Fahim (1977: 207)

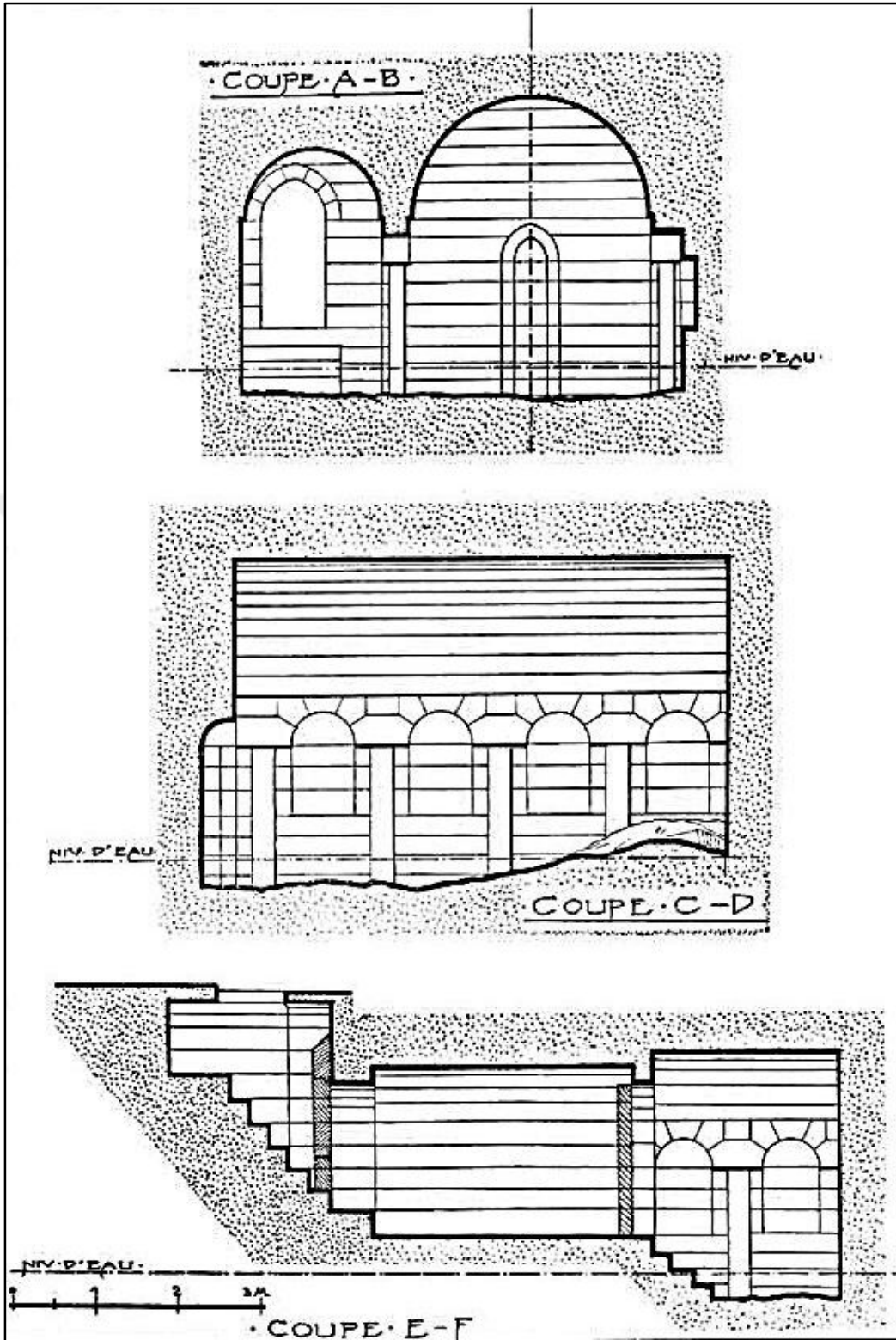
(5) Emir Hayırbey'nin vakfiyesi için bk. Naguib (1968: 287)

yarısı boyutundayken *faskiye* yaklaşık kabir karafının çeyreği boyutundadır (Naguib, 1975: 486). Genel olarak aynı cenazelikte hem *kabir-karafi* hem de *faskiye* mevcut olan örneklerde *kabir-karafi* ana bölümü, *faskiye* ise yan bölümü işgal etmektedir. Üstelik ikisinin girişi aynı yerde ise, ana giriş *kabir-karafi* için, yan giriş ise *faskiye* için tahsis edilmiştir. Bunun dışında plan açısından iki terim arasından fark yoktur.

Memlûklu türbelerinde defin işlemleri biter bitmez cenazelik katı tamamen kapatıldığı için; bu kata girmek mümkün değildir. Ancak Memlûklu türbelerinin vakfiyelerinden, bu katın plan şaması, inşa sistemi, inşa malzemeleri, örtüsü ve diğer mimari detayları hakkında ayrıntılı bilgi sağlanmaktadır. Ayrıca az sayıda olsa bile restorasyon sırasında bazı örneklerin mimari çizimleri hazırlanmıştır. Bunun ilk örneği Emir Elmas Hacib Türbesi'nin cenazelik katıdır (şekil no.7-8).

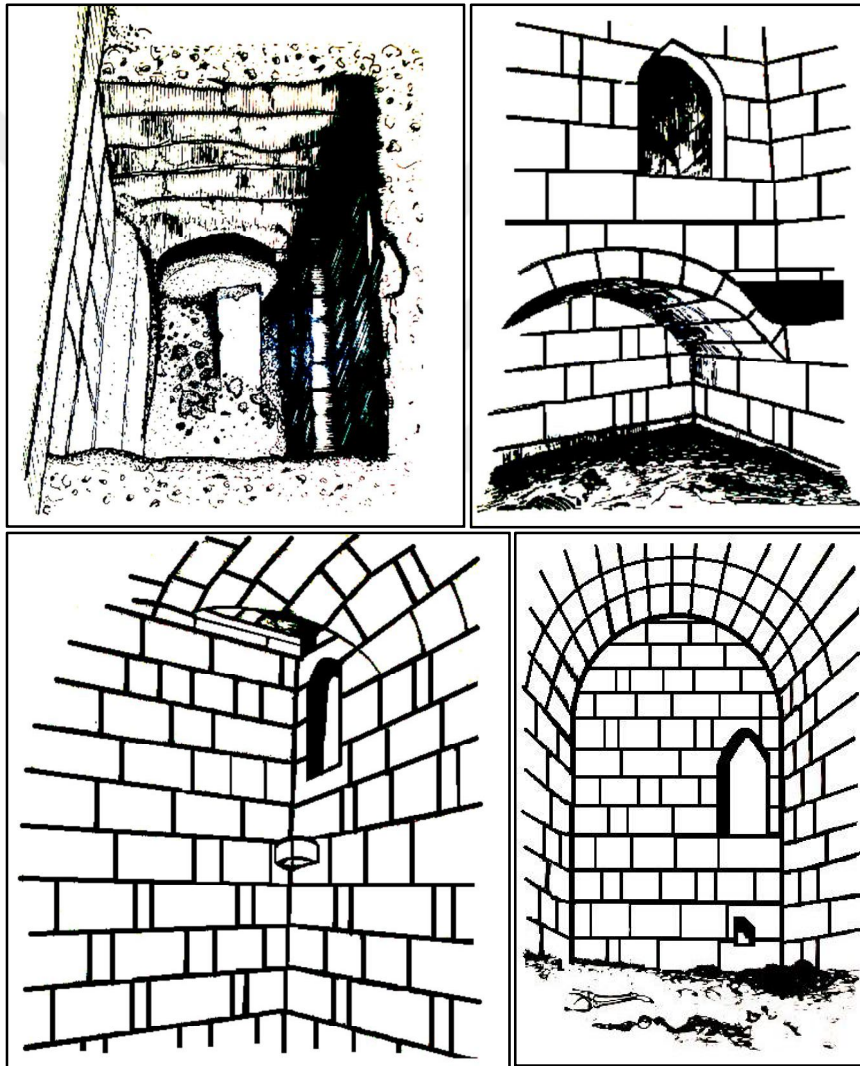
Şekil (7): Emir Elmas Hacib Türbesinin Cenazelik Katının Planı (Comité, 1913)

Şekil (8): Emir Elmas Hacıb Türbesinin Cenazelik Katının Kesiti (Comité, 1913)

Bu katın girişi Memlûklu vakfiyelerde *menzil* olarak adlandırılmıştır. Bu giriş alanı ziyaret odasındaki sandukaların altında yer alır. *Menzil* bölümü genellikle 1.10- 2 arasında ebadında dikdörtgen bazen de 1 m.lik kare planlı, derinliği ise

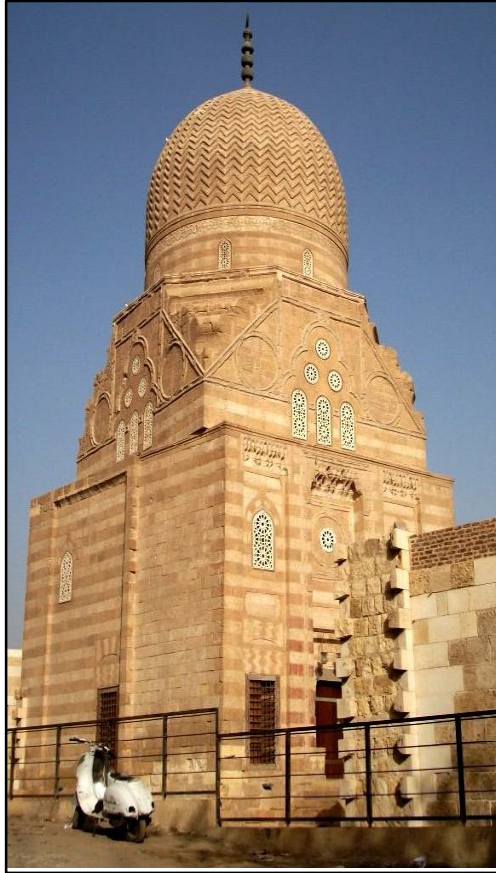
1.70- 2 m. arasındadır. Menzilden faskiyeye inmek için duvarlarından birinde en fazla 1 m.lik sivri kemerli kapı mevcuttur. Bu kapının kemeri faskiyenin tonozu ile aynı seviyededir. Bazı türbelerde aynı menzilden iki ayrı faskiyeye inmeyi sağlamak için iki ayrı duvarda birer kapı açılmıştır. Bazı türbelerde cenazelik bölümü iki kattan (iki faskiye birbiri üstüne veya bir kabir-karafinin üstü bir veya iki faskiye) oluşmuştur. Bu durumlarda menzildeki giriş kapısı ana kapı olarak tasarlanmıştır. Duvarda açılan kapıdan faskiyeye inmek için taşlı konsol (cantilever) veya duvar içinde konulmuş bir merdiven ile inmek mümkündür (şekil no.9).

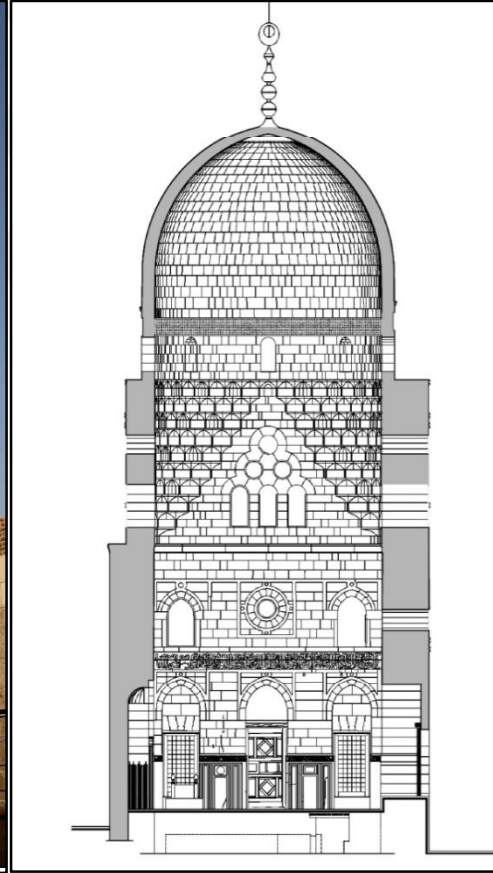
Şekil (9): Emir Korkmaz Türbesi'nin cenazelik katındaki inme sistemi. (Naguib, 1975)

Bazı faskiyelerin menzillerinde derinlemesine farklılığın bulunması nedeniyle üç ile altı arasında basamaklı bir merdiven mevcuttur. Bu menzildeki basamaklı merdiveni Korkmaz Türbesi'ndeki ana faskiyede ve Elmas Hacib Türbesi'nin

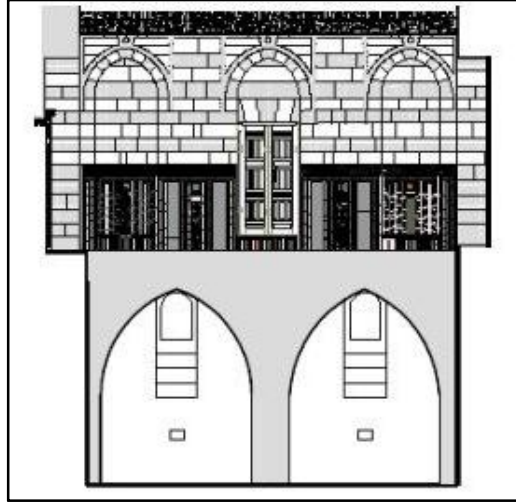
faskiyesinde de görülebilir (Comité, 1913: Pl.XII; Naguib, 1975: 431). Bazı türbelerde iki faskiyeden fazla oluşan cenazelik katı, menzilden bir koridora indikten sonra koridorda faskiyelerin sayısı kadar girişler bulabiliriz. Her giriş bir faskiye bağlantı sağlanmaktadır. Fakat tekli faskiye sahibi olan Elmas Hacib Türbesi'nde (1329) bu koridoru da görülebilir (şekil no.7). Emir Tarabay Şerifi Türbesi'nde farklı bir menzil sistemi bulunmaktadır (resim no.16, şekil no.10). Üç menzil ile dört ayrı faskiye inilebilir. Cenazelik bölümü iki eşit faskiye bölünmüş, bu iki faskiye'nin üstünde iki küçük faskiye mevcuttur. Bu şekilde cenazelik katı iki katlı olarak tasarlanmıştır (şekil no.11-12). Alt kattaki iki faskiye'ye iki ayrı menzille inebilirken, üst kattaki iki faskiye'ye adı geçen iki menzilin arasındaki mevcut olan menzil ile inmek mümkündür (Ahmad, 1922: 49).

**Resim (16): Emir Tarabay Şerifi
Türbesinin Genel Görüşü.**

**Şekil (10): Emir Tarabay Şerifi
Türbesinin Kesiti. (K.İ E.K.M.)**

Şekil (11): Emir Tarabay Şerifi Türbesinin Cenazelik Katının İniş Bölümü. (K.İ.E.K.M.)

Şekil (12): Emir Tarabay Şerifi Türbesinin Cenazelik Katının Kesitleri. (K.İ.E.K.M.)

Defin işlemi tamamlandıktan sonra bu katın girişi tamamen kapatılarak iptal edilmektedir.⁽¹⁾ Menzil kapatma sistemi ise duvar çıkması üzerinde 15- 20 cm. kesme kireç taşı plakalar ile kapatılmıştır (resim no.17). Bu taşı plakalar üstüne 10- 70 cm. arasında bir derinlikte ince ve özel kum ile doldurup son olarak cenazelik girişi ziyaret odasındaki süslü renkli mermer döşemeler ile kapatılarak sandukalarla gizleniyordu. Fakat bazı türbelerde menzil yerini belirlemek için menzil yerinde bir halka konulmuştur (Naguib, 1975: II/ 184; Haddad, 1993: 95).

(1) Hayvanlar ve kuşlardan kurmak için İslamî fıkıh kitaplarının ile tutarlı bir şekilde kapatılmış. bk. Shafi'i (2002: I/ 244); Ibn al-Ukhuwah (1976)

Resim (17): Emir Tarabay Şerifi Türbesinin Cenazelik Katını Kapatma Sistemi.

Mimari planlama bakımından ise genel olarak cenazelik katı Memlûklu türbelerinin çoğunluğunda aynı ana tasarıma sahiptir. Orta boyutlarda kesme taştan veya bazen tuğladan dikdörtgen sivri veya beşik tonozlu bir oda olarak inşa edilmiştir. Bazı türbelerde bu odanın önünde koridor mevcuttur. Defin sırasında kible yönünü öğrenebilmek için güneydoğu duvarının ortasında da çok derin olmayan bir mihrap yapılmıştır. Bazı türbelerin cenazeliğinde farklı ekler de görebiliriz. Bunun örneği Elmas Hacib Türbesi'nin cenazeliğinde, iki sırada dörder mermer sütunler üstüne oturan sivri kemerlerle nihayetlenmekte, her niş içinde orta yükseğinde birer mermer taş vardır (Ahmad, 1922: 48). Bunun yapılış amacı ile ilgili kesin bilginiz yoktur. Yer döşemesine ise kötü kokuların tutmak için gayet ince ve özel kum yerleştirilmiştir. Bazen bu kum 1.50 metre kadar yükselmiştir.

Memlûklu türbelerdeki alt katının oda sayısı ile ilgili vakfiyelerden çok detaylı bilgiler alabiliriz. Bazı türbelerin alt katı tek⁽²⁾, iki⁽³⁾, üç⁽⁴⁾, veya dört⁽⁵⁾ odadan

(2) Bunun örneği Kadı Yahya Zeyneddin Yusuf (1444) ve Emir Elmas Hacib (1330) Türbeleridir. bk. Shafei (1983: 321-29), Comité (1913: Pl. XII- XIII).

(3) Örnekleri Sultan Hasan (1356-62), Inal al-Yusufi (1391-2), Muaid Şeyh (1415-20), Eşref Barsbay (1425) ve Kayıtbay (1472-74) türbeleridir. bk. İbrahim (1961); Zaghoul (1977: II); Abd al-Tawab (1978); Abd al-' Aziz (1981); Abd al-' Alim (1994: 119)

(4) Örnekleri Kadı Abdulbasit (günümüze kadar sadece altı katı vardı) ve Emirahur Kanibay Seyfi Rammah (1503) türbeleridir. bk. İmam (1975: 250).

(5) Örnekleri Cemalî Yusuf (1409) ve Tağri Berdi (1440) türbeleri. bk. İbrahim (1974: 201-02).

(faskiye veya kabır karafı) oluşmaktadır. Bu sayı bazı örneklerimizde on dört⁽⁶⁾ odaya kadar artırılmıştır. Elimize ulaşan bilgilere göre en çok iki odadan oluşan örnekler bulunmaktadır. Vakfiyeler, her faskiye için tahsis edilmiş kişileri belirletmiştir. Buna göre bu faskiyelerde binanın sahibi olan sultan veya emir ve onun eşi ve çocukları için bazen da akrabalarından belli kişiler ve sultandan yakın kişiler hatta bazen sultanın hizmetçileri için bazı faskiyeler tahsis edilmiştir. Genellikle ana faskiye yapının sahibi olan sultan veya emir için tahsis edilmişken ikinci faskiye varsa onun eşi için, yada iki faskiye sahibi olan türbeler biri sultan ve onun oğulları diğeri ise bayan için tahsis edilmiştir (Haddad, 1993: 96).

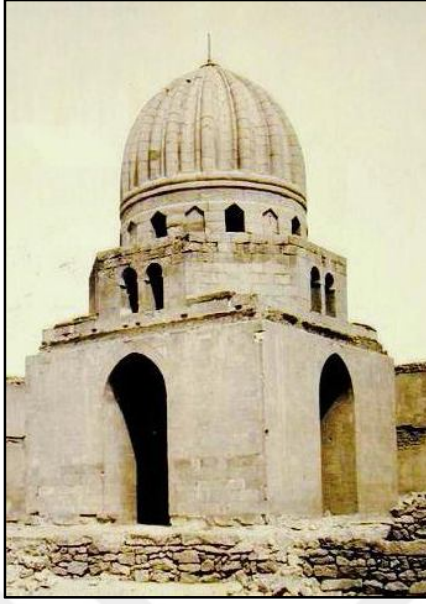
2. Üst Kat (Ziyaret Odası):

Bu kat türbenin en önemli bölümüdür. Süsleme açısından Memlûklı türbelerde bu bölüm hem içinde hem de dışında farklı süsleme elamanları ile doludur. Genellikle muntazam kesme taştan inşa edilmiştir. İster bağımsız türbeler isterse bir yapıya bağlı olan türbeler olsun ziyaret odası genellikle içten, her kenarı 3.70: 12.50 m.lik kare planlı olarak yapılmıştır (Ghaleb, 2000: 351). Güneydoğu kenarın ortasında bir mihrap nişi yer almaktadır. Mihrabın karşısındaki duvarın ortasında türbenin girişi yer alır. Türbelerin çoğunda taç kapı mevcut iken bazılarının dört cephesinde de sivri kemerli bir kapı mevcuttur, bunun örneklerinden Emir Tenkuzboğa Türbesi (1362) (resim no.18) (Hautecoeur ve Wiet, 1932: II/ 10) Emir Yeşbek Türbesi⁽⁷⁾ (1433) ve Abdullah Munufi Türbesi'dir⁽⁸⁾ (1474) (şekil no.10). Odanın diğer duvarları ve mihrabın iki yanında, duvar dolapları veya kitaplık ve büyük boyutta pencereler mevcuttur (Haddad, 1993: 73-74).

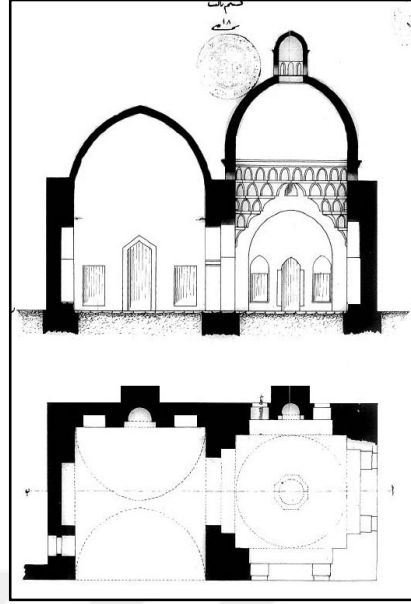
(6) Görebildiğimiz Memlûklı vakfiyeler göre on dörtlü oda sahibi alt kat tek örneği Korkmaz Türbesidir. bk. Naguib (1975: 487) vakfiye no. 21-22.

(7) Bu türbe Sultan Barsbay'ın kardeşi Yeşbek'e aittir ve onun yeri Sultan Barsbay Hanıkahının haziresinde yer alır. Emir Yeşbek min Mahdi Türbesinden (1476) farklıdır.

(8) bu türbe kare planlı (2.52 x 2.53m.) dört kapıya sahibi bir türbe idi. Günümüzde restorasyon süresinde kuzeydoğu tarafındaki kapı açılışı pencereye çevirmiş. Dört kapılı türbe olduğu için sanat tarihçilerin bazıları bu türbe Fatımi dönemine ait olduğu düşünmüşlerdir. bk. Comité (1888: no.II/38; s.63) Fakat daha sonra süsleme programlarına göre Memlûklı dönemi özellikle Sultan Kayıtbay dönemi 1474 olarak tarihlenmişlerdir.

Resim (18): Emir Tenkuzboğa Türbesi

Şekil (13): Abdullah Munufi Türbesi

Ziyaret odasında mihrabı, Fatımi döneminden itibaren görebiliriz. Bu döneme ait baldaken⁽⁹⁾ tarzına göre tasarlanan türbelerde, kible duvarının ortasında yer alan kapının iki yanında birer mihrap yapılmıştır. Bunun ilk örneği Seb'e Benat (1010) denilen bir topluluktan kalma dört mezardan doğu tarafından üçüncüsünde görebiliriz. Daha sonra Fatımi döneminde ikinci aşama olarak Hasawati (1025) türbesi gibi kible duvarının ortasında bir mihrap koyup diğer duvarlarda birer kapı açılmıştır. Fatımilerin son döneminde üçüncü aşama olarak ziyaret odasının tamamen kapatmış, kible duvarının ortasındaki mihrabın ekseninde tek giriş açılmıştır. Bunun örnekleri Şeyh Yunus Türbesi (1094), Yusuf Kardeşleri Türbesi (12. yy. ilk çeyreği) ve Hz. Atike ve Gaveri Türbeleridir (1121).⁽¹⁰⁾ Bundan sonra Eyyubi ve Memlûklü türbelerinde mihrap çok önemli bir yer tutar. Hatta baldaken tarzına⁽¹¹⁾ göre tasarlanan türbeler dışında istisnasız kible duvarının ortasında bir mihrap mevcuttur. Memlûklü dönemine ait mihraplar⁽¹²⁾ son derece zengin bir

(9) İslam mimarisinde ilk baldaken tipi türbelerin örnekleri Fatımi dönemine ait olmaktadır. Fakat XI. yy'da Fatımi döneminde yapılmış bu tarz türbelerin Anadolu'daki daha sonra ortaya çıkan baldaken türbeleri etkilediğini kabul etmek zordur. Özellikle Anadolu ve yakın çevresinde Roma devrinde baldaken tarzı mezar anıtları yapılmıştır. bk. Kılıcı ve Başkaya (2007: 12)

(10) Fatımi dönemine ait türbeler ile ilgili bilgi ve resimler için bk. Umari ve Tayish (1996); Bloom (1980); Abd-Elwehab (1961).

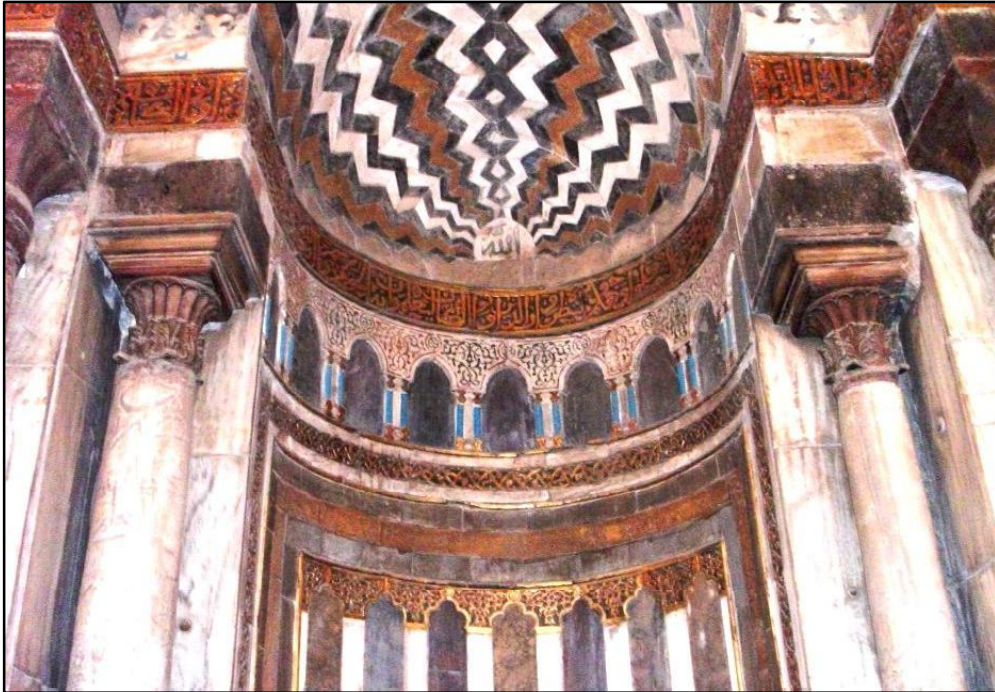
(11) Kahire Memlûklü türbelerin arasındaki günümüze kadar gelen örneklerden sadece üç türbe mevcuttur. Bunlar Tenkuzboğa Behri (1362), Sultan Barsbay'ın kardeşi Emir Yeşbek (1425) ve Abdullah Munufi (1474) türbeleridir.

(12) Memlûklü dönemine ait mihraplar ile ilgili ayrıntılı bilgi ve resimler için bk. Ramdan (1982).

süsleme gösterir (resim no.19-20). Hatta medrese veya caminin mihrabının rolü türbenin mihrabının rolünden daha önemli olmasına rağmen bir medrese veya cami ile bağlı olan türbelerin bazı örneklerinde, türbenin mihrabı, boyut ve dekorasyon açısından daha fazla önem verilmiştir. Bunun en iyi örneği Sultan Kalavun Külliyesi'nde görülebilir (resim no.21).

Resim (19): Baybars Çarşısı, Sultan Hasan, Sultan Barkuk Türbelerin Mihrapları

Resim (20): Sultan Hasan Türbesinin Mihrabı (detaylı)

Resim (21): Sultan Kalavun Medresenin Mihrabı (sol), Sultan Kalavun Türbenin Mihrabı (sağ)

Ziyaret odasının dış cepheleri ise Fatımi döneminde sade tutulmuştur. Bundan sonra Eyyubi döneminde derin olmayan kırık kemerli nişler, kornişler ve iki renkli taş kullanımı gibi farklı mimari düzenlemeler ile süslenmiştir. Günümüze kadar gelen Eyyubi türbeleri bu çeşitleri ve gelişmeleri çok net bir şekilde görülebilir. Bu düzenleme tarzının devam ettiği Şajar'ü-dürr tarafından inşa edilen Sultan Necmeddin Eyyub Türbesinde de görülmektedir (resim 22-23).

Resim (22): Şacarü-dürr Türbesi (sol), Salih Necmeddin Eyüp Türbesi (sağ)

Memlûklü türbelerinin dış cephelerine gelince; erken Memlûklü döneminde türbelerin cephelerinin bazıları Eyyubi tarzlarını devam ederek geometrik süslemeli

kuşaklarla iki katlı olarak düzenlenmiş ve alt kısımda kapı, pencere ve nişlere yer verilirken, üst bölümde ışınal yivli niş dizileri ile bunların kemer köşelerinde gülbezek veya geometrik motif içerikli daire ve kare şekiller dikkat çekmektedir. Genel olarak giriş cepheleri sivri kemerli nişlerle hareketlendirilmiş ve bu nişler içerisinde demir parmaklıklı dikdörtgen şekilli pencereler açılmıştır. Ayrıca türbelerin köşeleri ışınal yivli bir mukarnasla nihayetlenen bir pahlarla kesilmiştir.

Resim (23): Sultan Mansour Kalavun

Bir yapı ile bağımlı olan türbelerde ise yapının ana cephesinde türbenin ana cephesi yer alır. Hatta çok örnekte yapının köşelerinden biri yer alarak iki cepheden bir bölüm işgal eder. Bu iki cepheden biri yapının ana cephesi olmalıdır. Bazı örneklerde yapının ana cephesinin seviyesinde türbe dışa taşmaktadır. Türbenin ana cephesi, onunla bağlı olan yapının ana cephesinden biraz taşması geleneksel hale gelmiştir. Bunun ilk örneğini Eyyubi dönemine ait olan Salih Necmeddin Eyyub Türbesi'nde (1243) görülebilir. Fakat bu türbede ana cephenin (kuzeybatı cephe) yapının cephesinde çıkma yapmasının sebebi yol bulunmasıdır. Yapının mimarı da bu duruma uyarak yola bağlı bir düzenleme yapmıştır. Memlûklü dönemindeki türbelerin ana cephesinin yola uydurulması için Memlûklü mimarları çaba

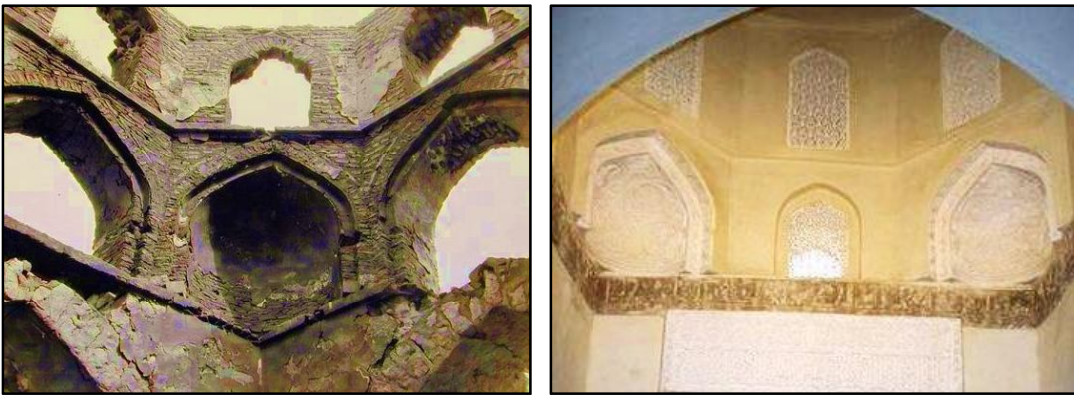
göstermişlerdir. (Kessler, 1976). Özellikle ana cepheye yer vermekle birlikte hem ana yola hem de kibleye paralel olmak için gayret gösterilmiştir.

Ziyaret odasının duvarının kalınlığı ise büyük türbelerde duvarın yüksekliği ile genişliği arasındaki oranı $\frac{3}{4} : 1\frac{1}{4}$ dir. Küçük türbelerde ise duvarın kalınlığı iç duvarın $\frac{1}{4}$ genişliğidir (Ghaleb, 2000: 351). 14m. veya Korkmaz Türbesi'ndeki gibi 15m. çap sahibi olan türbelerde duvarın kalınlığı iç duvarın $\frac{1}{6}$ genişliğidir (Dilley, 1923: 9). Bu kalınlığı hedefi yüksek olan geçiş bölgesi ve üstündeki kubbenin ağırlığına dayanabilmektedir.

3. Örtü: Memlûklu türbelerinde örtü bölümü, geçiş bölgesi ve kubbe olmak üzere iki ana başlık altında ele almayı uygun buluyoruz.

A. Geçiş bölgesi⁽¹³⁾ :

Kare gövdeden kubbe yuvarlağına geçişi sağlayan unsurdur. Bu önemli mimari rolü yapmak üzere genellikle Memlûklu türbelerinin her köşesinde mukarnashı tromp veya pendentif mevcuttur. Köşeler arasındaki sekizgenin diğer dört yanında sıralı pencereler açılmıştır. Aslında bu tip tromp sisteminin kullanması Fatımiler zamanında Seba'-Benat (1010), Asvan'daki Fatımi türbeleri, Güyüşü (1085) ve Yusuf Kardeşlerin (1010) türbelerindeki gibi basit bir şekilde başlamıştır (resim no. 24).

Resim (24): Seba'-Benat Türbesinin geçiş unsuru (sol), Güyüşü Türbesinin geçiş unsuru (sağ)

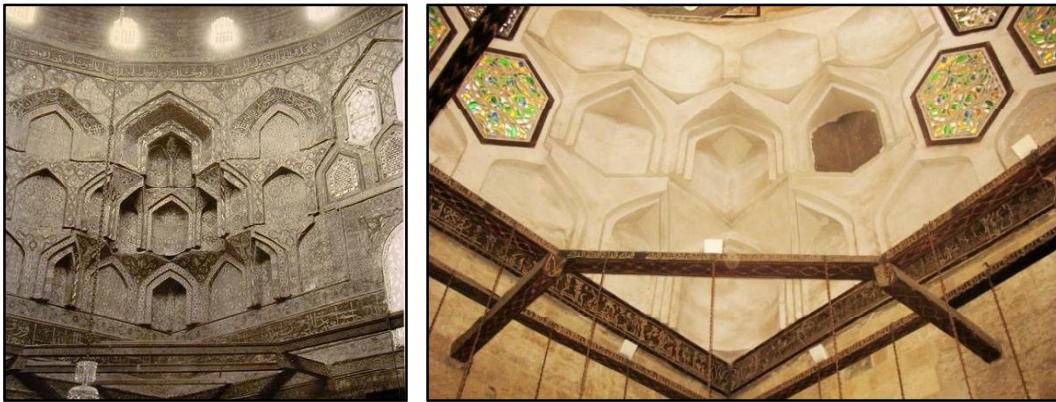
(13) Kahire Memlûklu mimarisinde geçiş bölgesi ve geçiş unsurlarının gelişimi ile ilgili detaylı bilgiler için bk. Al-Basha (1956); Sameh (1954); Ragib (1977); Abouseif (1981); Grabar ve Necipoğlu (1983).

Bundan sonra 11. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tromplar daha gelişmiş bir şekilde kullanılmıştır. Fatımi son döneminde tekli sade tromp yerinde üçü altta birisi üstte olmak üzere iki sıra mukarnas dolgulu tromp görebiliriz. Bunun ilk örneği Şeyh Yunus Türbesi'nde (1094) karşımıza çıkar. Bundan sonra iki sıra mukarnaslı tromplar Fatımi son döneminde ve Eyyubi döneminde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Hz. Atika ve Gaferi Türbesi (1100) ile Yahya Şebih Türbesi (1150) Fatımi döneminde buna örnek olarak gösterebiliriz (resim no. 25).

Resim (25): Atika Türbesi'nin geçiş unsuru (sol), Yahya Şebih Türbesi'nin geçiş unsuru (sağ)

Eyyubi dönemine gelince Abbasi Halifeler (1242) ve Şajar'ü-dürr (1249) türbelerindeki gibi iki sıra (3-3) mukarnaslı tromp devam ederek üç sıra mukarnaslı tromp yeni bir uygulama olarak ortaya çıkmıştır. Bunu ilk örneği İmam Şafii Türbesi'nde alttan yukarıya doğru (5-7-3) olmak üzere üç sıra mukarnaslı tromp görülebilir. Ayrıca Necmeddin Eyyub Türbesi'nde üç sıra (3-3-4) mukarnastan oluşmaktadır.

Resim (26): İmam Şafii Türbesinin geçiş unsuru (sol), S. Necmeddin Eyyub Türbesinin geçiş unsuru (sağ)

Memlûklu türbelerine gelince daha önce var olan Fatîmî ve Eyyubî geçiş bölgesi sisteminden bazen farklı bazen de onları takip eden bir anlayış sergilemektedir. Fatîmî basit sade tromplar Memlûklu dönemindeki Alaeddin Küçük Türbesi (1346), Toğay Hatun Türbesi'ndeki doğu kubbe (1348) ve Sultan Şaban'ın Annesi Medresesi'yle bağlı olan iki türbesinin geçiş bölgesinde (1368) örnek olarak gösterebiliriz (resim no.27).

Resim (27): Toğay Hatun (sol), S. Şaban'ın Annesi (sağ) türbelerinin geçiş unsuru

Bunun yanında iki sıra (3-3) mukarnaslı tromptan oluşan Aytekin Bundukdari (1283), Savabi (1285), Safiuttin Cevher (1314) Ahmet Mihmandar (1324) Şeyhu (1349), Tulbiye Hatun (1363) ve Yunus Devadar (1381) gibi Memlûklu türbelerinde Eyyubî geçiş bölgesinin mukarnaslı sırasının sayısı ve sistemi devam etmektedir (resim no.28).

Resim (28): A. Mihmandar (sol), Tulbiye Hatun (sağ) türbelerinin geçiş unsuru

Ayrıca üç sıra (3-3-4) mukarnaslı tromp Zeyneddin Yusuf (1297), Silar Cavli (1303), Abu Yusufeyn (1329), Taştumur (1334), Umu-anuk Toğay Hatun (1348),

veya üç sıra (5-5-5) mukarnaslı tromp Aytekin Bundukdari (1283), Eşref Halil (1288), Hüsamuddin Turomtay (1290), Karasunkur (13.yy.), Ali Bedrettin Karafi (1300), Nasır Muhammed (1303), Singer Cavli (1303) ve Sungur Sedi (1315) türbelerinde gibi örneklerde önceden var olan uygulamaların kullanımı devam etmektedir (resim no.29).

Resim (29): Umu-anuk Türbesi (üst sol), Hüsamuddin Turomtay Türbesi (üst sağ), Nasır Muhammed Türbesi (alt sol), Sungur Sedi Türbesi (alt sağ).

Memlûklü türbelerinin bazı örneklerinde mukarnas sıralarının sayısı beş sıraya kadar artırılmıştır. Buna Baybars Çaşnigîr (1306) ve Sarğatmaş (1356) türbelerini örnek olarak gösterebiliriz. Fakat Memlûklü örneklerinde geçiş bölgesi teknik olarak Eyyubi döneminden daha gelişmiş ve mukarnas sıra sayısı artırılmıştır. Ayrıca gelişme olarak mukarnas nişleri orta bölüme uzatılmış ve belirli bir alanla sınırlanmamıştır.

Geçiş bölgesindeki mukarnaslar Memlûklü'nün ilk döneminde tuğladan inşa edilmiş, daha sonra ahşap mukarnaslar ortaya çıkmıştır. Bunun en güzel örneklerini Kanıbay Muhammedî ve Sultan Hasan türbelerinde görülebilir. Memlûklü

döneminin sonuna doğru giderek taşlı mukarnaslar yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca, az sayıda da alçı mukarnaslar mevcuttur (Naguib, 1975: 497).

Resim (30): Sultan Hasan Türbesinin mukarnaslı geçiş bölgesi

Resim (31): Sultan Hasan Türbesinin mukarnaslı geçiş bölgesi (detaylı)

Memlûklu türbelerinde yepyeni geçiş sistemleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan en yaygın uygulama mukarnas sistemidir. Bu sistem Memlûklu türbelerinde çok gelişmiştir. Mukarnas sırası dörtten on üç sraya kadar Sultan Kayıtbay ve Sultan Gavri türbelerinde ki gibi yükselmiştir. Bunlardan en yaygın olanı beş ve sekiz sıra mukarnaslı örneklerdir. Bu sistemi üç temel farkla eski geçiş sisteminden ayırabiliriz. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz:

- Geçiş bölgesi artık ziyaret odasının duvarlarının üzerinden doğrudan doğruya inşa edilmemiştir. Bu bölge müstakil bir bölüm olarak taşlı konsollar üzerinde yer alır.
- Mukarnaslı nişlerin kemeri dört merkezli kemerden sivri kemere değişmiştir.
- Teknik olarak mukarnasların birimleri ters bir üçgen içinde bir veya iki nişten başlayarak her sırada birer niş eklenerek düzenlenmiştir.

Memlûklu türbelerinin bazılarında eşsiz veya yaygın olmayan geçiş bölgeleri görülmektedir. Bunlardan en önemli uygulamayı 1476 yılındaki Emir Yeşbek min-Mahdi'nin⁽¹⁴⁾ inşa ettiği üç türbede görebiliriz. Bu uygulamada her köşede iki pendentif arasında üç dilimli niş içte, sivri kemerli niş dışta olmak üzere iç içe ikişer nişten oluşur. Bu uygulama teknik olarak⁽¹⁵⁾ geniş kare alanlar için gayet uygundur.

Resim (32): Emir Yeşbek min Mahdi tarafından inşa edilen Fidaviyye türbesi

(14) Bu Emire ait mimari eserler ile ilgili bilgiler için bk. Imam (1969).

(15) Bu geçiş sistemi, tekniği ve kökeni ile ilgili detaylı bilgiler için bk. Naguib (1970: 258-60); İbrahim (1975: 21); Imam (1975: 123- 24); Abouseif (1981: 195- 200).

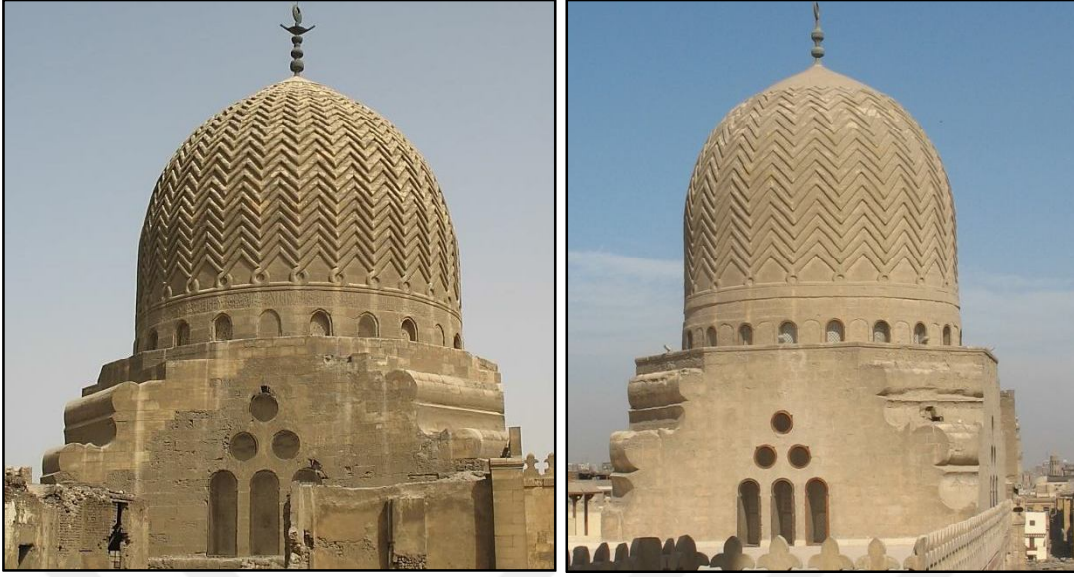
Memlûklu türbelerinde geçiş bölgesi dıştan farklı şekillerle yansıtılmıştır. Memlûklu döneminde geçiş bölümünün dışa yansıtılma sistemi dört ana grup altında sınırlanabilir. Birincisi basit sistem, bu sistemde dışa birer, ikişer veya üçer pah veya basamakla dışa yansıtılmıştır. Buna Tenkuzboğa Behri, İlğay Yusufi, Yunus Devadar, Mahmud Usatdar (Kurdi), Kanıbay Muhamedi ve Canıbey Aşrafi türbelerini örnek olarak gösterebiliriz. Bu sistem kare planlı alanı sekizgene çevirmek için kullanılmıştır. Pahlar veya basamakların sayısı ise geçiş bölgesinin yüksekliğine bağlıdır.

Resim (33): Emir Tenkuzboğa Behri Türbesi, geçiş bölgesi dıştan (sol), Emir İlğay Yusufi Türbesi, geçiş bölge dıştan (sağ)

İkinci sistem de ters bir üçgen içinde peş peşe konkav ve konveks yarım daireli eğrilerden⁽¹⁶⁾ ibarettir. Bu uygulama birinci sistemin formundan farklı olmasına rağmen aynı fonksiyon (kare alanı sekizgene çevirmeye) gerçekleştirmiştir. Bunun örneği Faraj bin Barkuk, Muaid Şeyh ve Eşref Barsbay türbeleridir (resim no.34). Bu uygulama Sultan Kayıtbay Türbesi'nde daha gelişmiş bir şekilde kullanılmıştır (resim no.35).

(16) Bu uygulama birçok katlar veya çıkıntılar gibi farklı adılar olarak adlanmıştır. bk. Davis (1944: 43); Briggs (1974: 130).

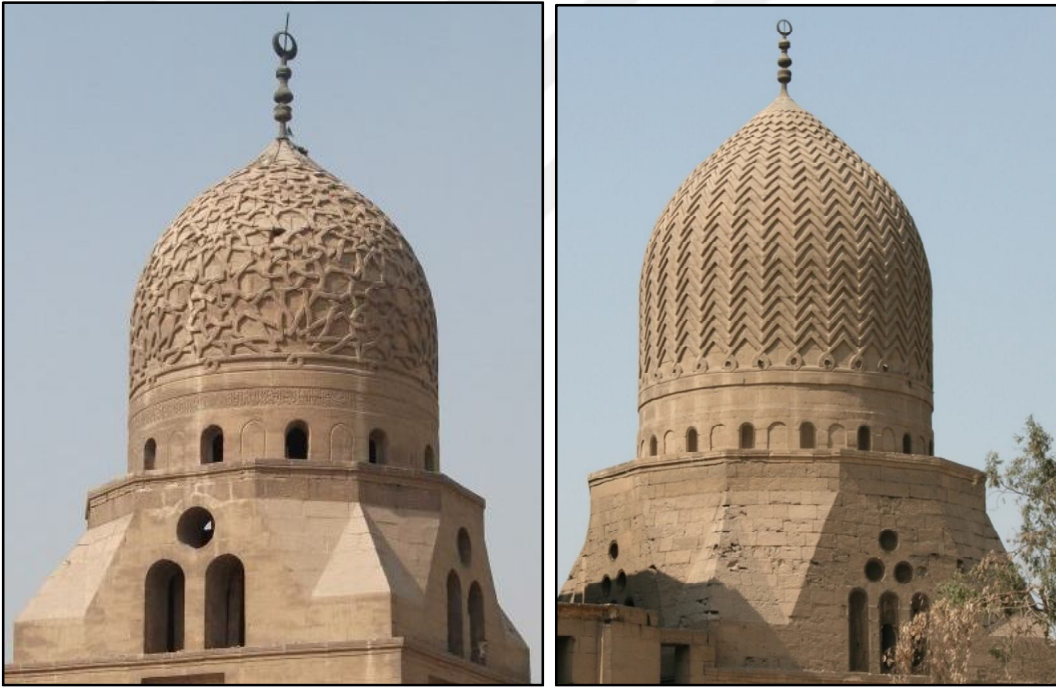
Resim (34): S. Faraj İbn Barkuk Türbesi, geçiş bölgesi dıştan (sol), S. Muaid Şeyh, geçiş bölge dıştan (sağ)

Resim (35): Sultan Kayıtbay Türbesi, geçiş bölgesi dıştan.

Üçüncü sistemde ise kare alan on ikigene dönüştürülür. Bu sistem iki ters üçgen arasında bir piramitten oluşur. Buna Canıbey Aşrefi, Sultan İnal, Özdemir ve Camın Behlevan türbelerini örnek olarak gösterebiliriz. Bu uygulama ilk olarak

Meraga'daki Künbeti Surh'te (1147) kullanılmıştır. Bundan sonra Anadolu Selçuklu mimarisinde uygulanmıştır. Buna Konya'daki İnce Minare (1258), Sivas'taki Çifte Minare (1271) ve Erzurum'daki Çifte Minare (1283) medreselerin minarelerini örnek olarak gösterebiliriz. Bir sonraki aşamada Kahire Memlûkları mimarisinde ilk olarak minarelerde⁽¹⁷⁾ yaygın bir şekilde kullanılmış, bundan sonra türbelerin kubbelerinde uygulanmaya başlamıştır (Naguib, 1982: 502). Bu uygulama Memlûkları kubbelerinde gelişmiştir. Kare alanı on altıgene çevirmek için aynı uygulama iki sıra şeklinde yaptırılmıştır. Bunu Emrahur Kanıbay Rammah, Sultan Tumanbay, Sultan Gavri, Emir Arzumuk ve Baybars Hayyat türbelerinde görebiliriz. Bu uygulamanın en gelişmiş halını tek örnek olarak Sultan Kansu Abu-Seid türbesinde görmemiz mümkündür. Bu türbede kareyi yirmi kenara çevirmek için bu uygulama üç sırada gerçekleşmiştir.

Resim (36): Canıbey Aşrefi Türbesi, geçiş bölgesi dıştan (sol), S. İnal Türbesi, geçiş bölgesi dıştan (sağ)

Mukarnaslar veya pandantifler geçiş unsurları olarak türbenin üst köşelerinde yer alırken diğer dört kenarda farklı düzenlemede pencereler açılmıştır. Geçiş

(17) Minareler kubbelerden daha küçük bir alan sahibi olmaları nedeniyle Memlûkları kubbelerinde bütün yeni unsurlar ve uygulamalar ilk olarak minarelerde deneme olarak başlamış bundan sonra kubbeye geçiyordu. Hatta bazı uygulamalar sıra olarak minareden sonra giriş bölümündeki yarım kubbelerde gerçekleştikten sonra kubbeye geçmiştir. Bunu Memlûkları mimarisinde gayet net bir şekilde görebiliriz. bk. Haddad (1993: 128-30).

sistemi gelişmesine paralel olarak pencereler sayısı ve düzenleme sistemi de gelişmiştir. Geçiş bölgesinin dört yöndeki pencerelerin en yaygın düzenlemesi ikisi kemerli dikdörtgen altta, birisi yuvarlak veya altıgen üstte olmak üzere üçlü pencere düzeni yer almaktadır. Bunun örneği Hunad Umu-anuk (1345), Prenses Tulbiye (1363), Emir güzel (1403) ve Emir Teğri Berdi (1440) türbelerindedir (resim no.37-38).

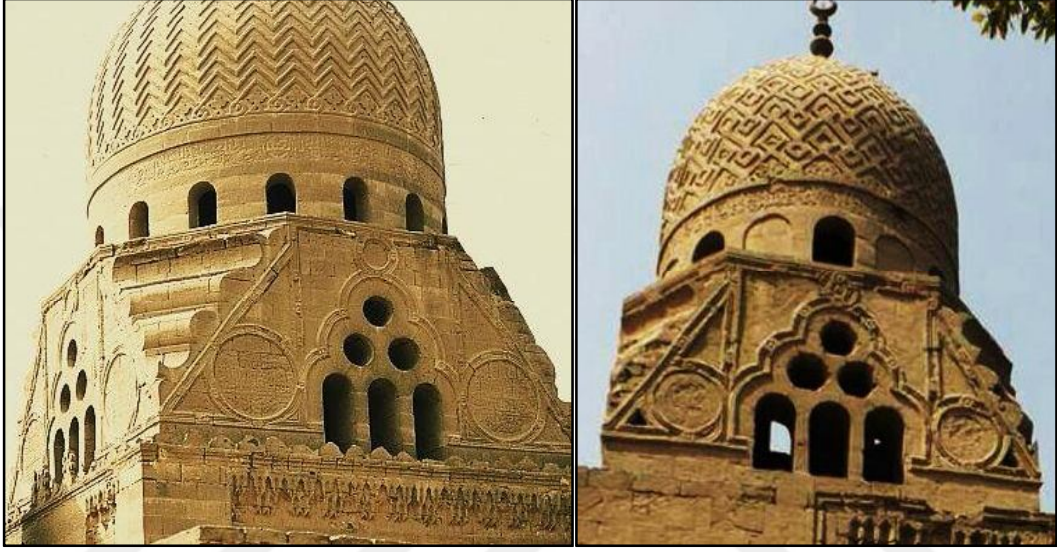

Resim (37): Hunad Umu-anuk Türbesi, geçiş unsurlarının arasındaki alan dıştan.

Resim (38): Hunad Umu-anuk Türbesi, geçiş unsurlarının arasındaki alan içten.

Daha sonra geçiş bölgesinin yüksek olması nedeniyle dört tarafında üçü altta, ikisi ortada ve birisi üstte olmak üzere altılı açıklıklar şeklinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemede alt sıradaki pencereler kemerli dikdörtgen, orta ve üst sıradakiler ise yuvarlak pencere sistemine sahiptir. Bu üçlü ve altılı düzenleme yanında farklı olarak tekli örnekler mevcuttur. Geçiş bölümünün pencereleri genellikle yazı ve bitkisel veya geometrik renkli camla süslenmiş alçıdan yapılmıştır.

Resim (39): Emir Sudun Türbesi, geçiş unsurların arasındaki alan (sol), Asfur Türbesi, geçiş unsurların arasındaki alan (sağ).

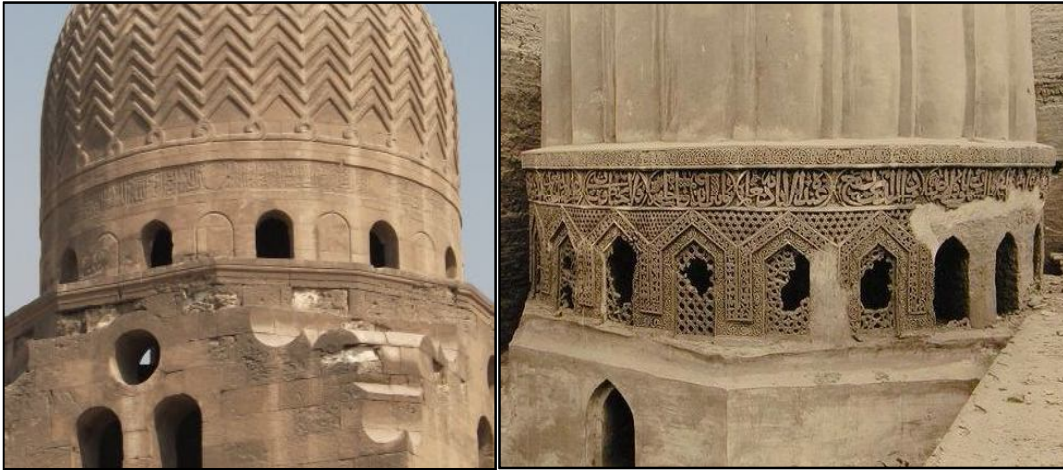
Bu çalışmada ele aldığımız Memlûklu türbelerinin arasında geçiş bölgesinde pencereler ihtiva etmeyen türbeler sadece üç örnektir. Bunlar Sultaniye (resim no.40), Emir Yunus Devadar ve Gülşanı türbeleridir.

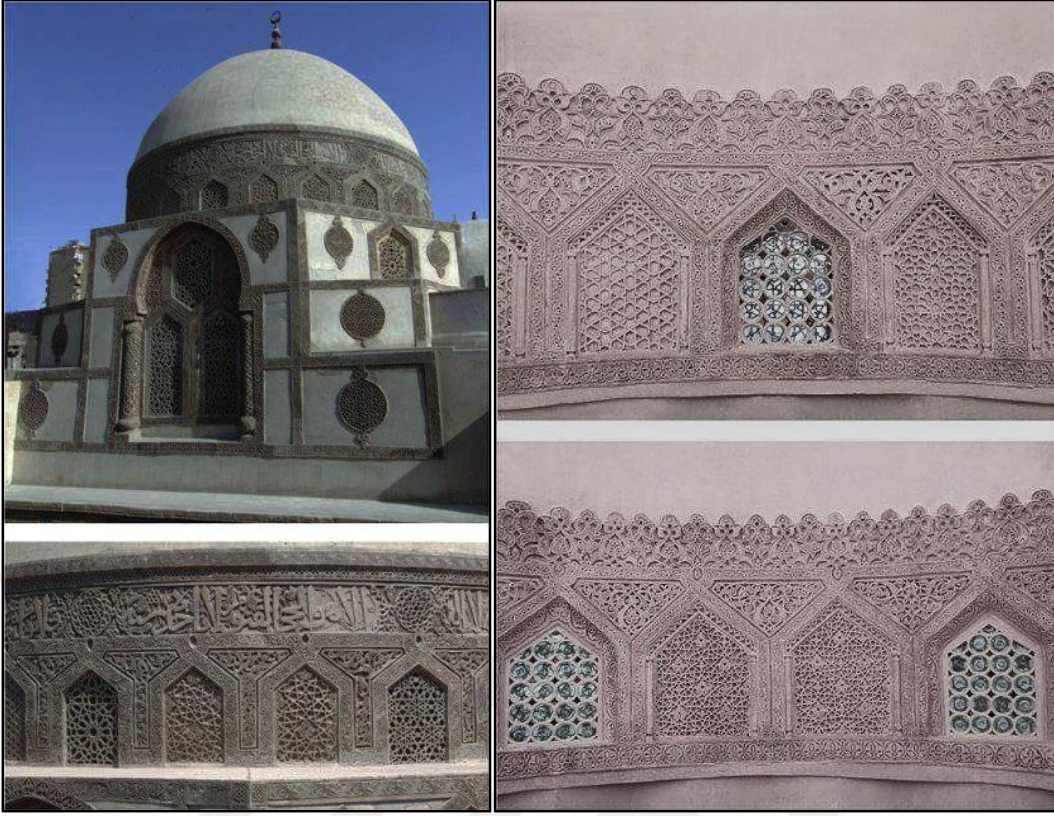
Resim (40): Sultaniye Türbesi, geçiş unsurların arasındaki alan.

Geçiş bölgesinin oranlarına gelince genel olarak geçiş bölümü duvarlarının kalınlığı ziyaret odasının duvarların kalınlığından 25- 40 cm. kadar daha azdır (Dilley, 1923: 9). Fakat bazı örneklerde Seba'-Benat ve Emir Arzumuk türbelerinde gibi geçiş bölgesinin duvar kalınlığı alt bölümün duvarının yarısıdır (Ghaleb, 2000: 14). Geçiş bölümü yüksekliği ise Memlûklü türbelerinin çoğunda ziyaret odası duvarlarının yüksekliğinin yarısıdır. Bu oran bazı türbelerde 1:1.6 veya 1:(2x 0.6) arasında değişir (Ghaleb, 2000: 15).

Kubbe eteği veya kasnağında ağırlığı hafifletmek ve daha fazla ışık temin etmek için yarım daire veya kırık kemerli dikdörtgen pencereler açılmıştır. Fakat hem türbe içinde bol ışık girmesine uygun olmadığından dolayı hem de kasnak bölümündeki simetrinin bozulmaması için değişimli olarak pencerelerle kör pencereler düzenlenmiştir. Bu kör pencerelere genel olarak bitki veya geometrik motiflerle bezeli bir alçı kabartması yerleştirilmiştir (resim 41-42). Kubbenin boyutuna göre kasnağında pencerelerin sayısı sekiz ile yirmi dört arasında değişmiştir. Onların arasındaki kör pencerelerin sayısı ise sekiz ile otuz altı arasında değişmiştir (Haddad, 1993). Kasnağın üzerinde genellikle dört merkezli sivri profilli kubbe yükselmektedir.

Resim (41): Barsbay Bijasi Türbesi, kubbenin kasnağı (sol), Aytakin Bundukdari Türbesi, , kubbenin kasnağı (sağ).

Resim (42): Sunkur Sedi Türbesi, kubbenin kasağında pencereler (iç ve dıştan)

B. Kubbe:

Dışarıdan:

Genellikle Memlûklü türbeleri taştan yapılan çeşitli dekoratif uygulamalar ile süslenmiş olan kubbelerle örtülmektedir. Memlûklü kubbeleri, yüksekliği ve değişik motifli süslemeleri ile dikkati çekmektedir. Buna Memlûklerin mezarlığında yer alan Sultan Barsbay Türbesi'nin kubbesi ve Sultan Kayıtbay Türbesi'nin kubbesi de örnek olarak verilebilir. Bununla beraber Kahire içindeki Emir Canım el-Pehlevan Türbesi'nin kubbesini ve Emir Kanıbay el-Rammah Türbesi'nin kubbesinde görebiliriz (Sameh, 1950: 22). Medreseye veya camiye türbenin eklenmesi geleneği Mısır'a Suriye'den gelmiştir. Bilindiği gibi Sultan Nureddin Mahmut Zengi Şam'da yaptırdığı medreseye kendisi için bir türbe eklenmiştir. Bundan sonra Memlûkler zamanında gerek Suriye'de gerekse Mısır'da yaptırılan medreselerin hemen hemen

hepsine birer⁽¹⁸⁾ türbe ilave edilmiştir (Basha, 1990: 106). Dört köşede dışarıya yansıtılmış geçişlerin üzerinde sekizgen kasnak ve sivri kubbe dikkat çekmektedir. Geçiş bölgesinde dört kenarında *kındiliye basiteh* olarak adlandırılan pencere (ikisi altta, birisi üstte olmak üzere üçlü pencere düzeni) yer almaktadır.

Memlûklu türbelerinin kubbelerinin çoğu tekli sivri kubbe tarzındadır. Çift kubbe tarzı Kahire'de revaç görmemiş sadece tek veya iki örnekte görülmektedir. Çift kubbe tarzı Orta Asya özellikle Samarkand'daki türbelerinde en çok tercih edilen tarz iken, Kahire Memlûklu türbelerde sadece üç örnekte⁽¹⁹⁾ uygulanmıştır. Bunlar Sultaniye Türbesi (14.yy.), Emir Sarğatmaş (1356) ve Emir Yunus Devadar (1381) türbeleridir (resim no. 43-45).

Resim (43): Sultaniye Türbesi, örtü sistemi.

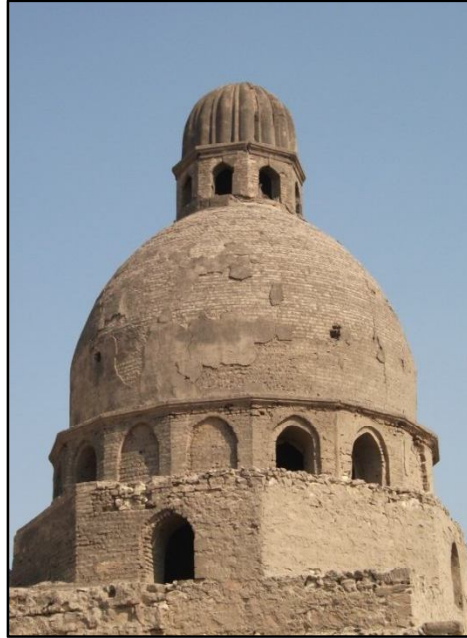
(18) Kahire'de bazı örnekleri bir yapıya bağlı iki türbe eklendiğini görebiliriz, bunların örnekler Sultaniye türbesi, Silar ve Singer Cavli, Umu-anuk Toğay Hatun, S. Faraj ibn Barkuk ve S. Muaid Şeyh türbeleridir.

(19) Kahire'deki çift kubbe örnekleri ile ilgili detaylı bilgiler için ve Kahire İslam mimarisinde bu tarz yayılmamasının nedeni bk. Mahir (1973: III/ 272); Meinecke (1985: 175).

Resim (44): Sarğatmaş Türbesi, örtü sistemi. Resim (45): Yunus Devadar Türbesi, örtü sistemi.

Ayrıca Munufi Türbesi (1290) fenerli kubbelerin tek örneğidir (resim no.46). Bu tarzın benzerlerini Selçuklu medreselerinde bulunmakta, ve Osmanlı döneminde İznik'teki Yeşil Camii'nde (1392) bir örnek olarak devam ettiğini görülmektedir.

Resim (46): Munufi Türbesi, kubbenin üstünde mevcut olan Fener.

Fenerli kubbeler yanında Asvan şehrinde Fatımi dönemine ait olan Bilal Türbesi (11.yy), Kus'daki Makled Nasırı Türbesi (1172) ve Kahire'deki Cevher Nasırı Türbesi'nde (1315) gibi ajur tekniği ile inşa edilmiş örnekler de mevcuttur. Bu sistem Roma döneminden itibaren kullanılmıştır. Günümüze gelen en eski örneği 1.yy'a ait *Mercur Temple* olarak adlandırılan yapıda görülebilir (Giedion, 1969: 100, foto. 04).

Malzemeye gelince 14. yüzyılın sonuna kadar 45 türbeden yedi türbe hariç diğerlerinin kubbeleri tuğladan inşa edilmiştir. Kalan yedi türbe, Silar ve Singer Cavli Hanikahı'ndaki üçüncü kubbe (1303), Sungur Muzafer (1322), Tenkuzboğa Behri (1362), Sultan Şaban'ın Annesi (1368), İlğay Yusufi (1372), Aytumuş Bijasi (1383) ve Kurdi Mescidi'nin (1394) kubbeleridir. XV. yüzyıldan itibaren ise tuğla yerine taş kubbeler ön plana çıkmış, çalışmamızda ele aldığımız türbelerden 46 türbeden üç türbe tuğladan inşa edilmiştir. Bunlar Fidaviyye (1479), Kaçmas İshaki (1480) ve Abul-İla'nın (1485) türbelerinin kubbeleridir. Buna göre Memlûklu ilk dönemine ait türbelerin kubbelerinin çoğunda ana malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. XIV. yüzyıldan itibaren taş kubbeler ortaya çıkmıştır.⁽²⁰⁾ Memlûklu döneminin sonuna doğru giderek tuğladan yapılan kubbeler yavaş yavaş ortadan kalkmış onların yerine taş malzemeli kubbeler ön plana çıkmaya başlamıştır. Memlûklu kubbeleri taştan inşa edilince üzere kubbenin dış yüzü çeşit motiflerle süslenmiştir.

Tuğla ve taş yanında ahşap kubbeler Memlûklu döneminde birkaç örnekte uygulanmıştır. Bunlar Sultan Nasır Muhammed bin Kalavun Türbesi'nin kubbesi, Merdini Mescidiyle bağlı olan kubbe, Sultan Hasan Türbesi'nin özgün kubbesi ve Sultan Barkuk Türbesi'nin özgün kubbesidir. Fakat Eyyubi dönemine ait İmam Şafii Türbesi'nin ahşap kubbesi günümüze kadar gelebilen ahşap kubbelerden tek örneğidir.

(20) Herz (1909: 61); Devonshire (1930: 42)'e göre Kahire'deki Memlûklu türbelerden Sultan Faraj İbn Barkuk türbesi (1400) en eski taş kubbedir. Fakat gördüğümüz gibi daha erken örnekler de mevcuttur.

Kahire Memlûklu türbelerinin vakfiyelere göre hepsinde kubbelerin tepelerinde armut ve küre şeklinde kabartmalı bir direğin üstünde bakırdan alem⁽²¹⁾ vardı. Alemlerin çoğu zayıf bölümlü olduğundan düşüp kaybolmuştur. Günümüzdeki kubbelerin üstündeki görebildiğimiz alemler Mısır İslam ve Kıptık Eserler Kurumu tarafından koyulmuştur (Haddad, 1993: 147).

Kubbelerin dış yüzü süsleme programını dört ana gruba ayrılabiliriz.⁽²²⁾

Birincisi dilimli sistem; Bu süsleme sistemi Kahire kubbelerinde kullanılan en eski sistemdir. Fatımi döneminde de en yaygın uygulamadır. Bu sistem ilk önce tuğla ile daha sonra taşla uygulanmıştır. Kahire türbelerinde bu sistem Fatımi döneminden⁽²³⁾ itibaren ana inşa sistemi olarak kullanılmıştır. Mısır mimarisinde ilk örnek olarak Hz. Atika Türbesi'nde 16 kalın dilimli kubbe görülebilir. daha sonra aynı döneme ait Hz. Rukiye ve Yahya eş-Şebih türbelerinde 24 ince dilimli kubbelere rastlanabilir (resim no.47) (Sameh, 1950: 16).

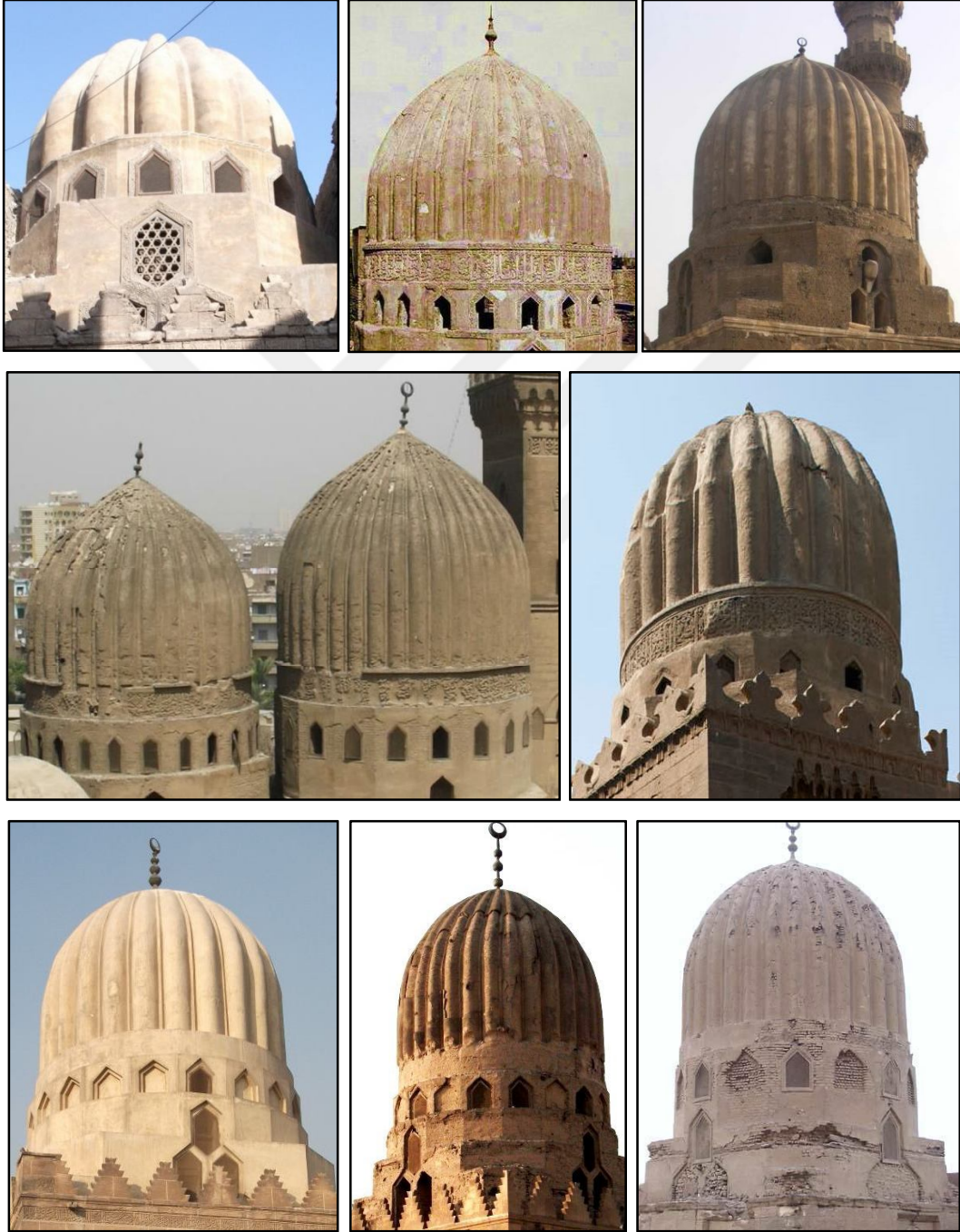
Resim (47): Hz. Rukiye Türbesi (sol), Yahya eş-Şebih Türbesi (sağ).

(21) Kahire Memlûklu döneminde kubbe ve minarelerin üstündeki alem koyma nedeni ve yapma teknikleri bilgi için bk. Lam'i (1983: 11-13).

(22) Memlûk kubbeler üzerinde süslemeleri uygulama yöntemlerini hakkında ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bak. Abouseif (1989: 17- 20)

(23) Fatımi dönemine ait mimari eserleri ile ilgili bilgiler için bk. Abd-Elwehab (1961).

Memlûklu türbelerinde tuğladan yapılmış dilimli kubbeler Aytekin Bundukdari (1284), Savabi (1285), Zeyneddin Yusuf (1297), Bedrettin Karafi (1300), Silar ve Singer Cavli (1303), Ahmet Mihmandar (1324), Abu Yusufeyn (1329), Taştumur (1334), Kasid (1334), Kovsu (1336), Umu-anuk Toğay Hatun (1348) ve Tulbiye Hatun (1364) türbelerinde devam etmiştir (resim no.48).

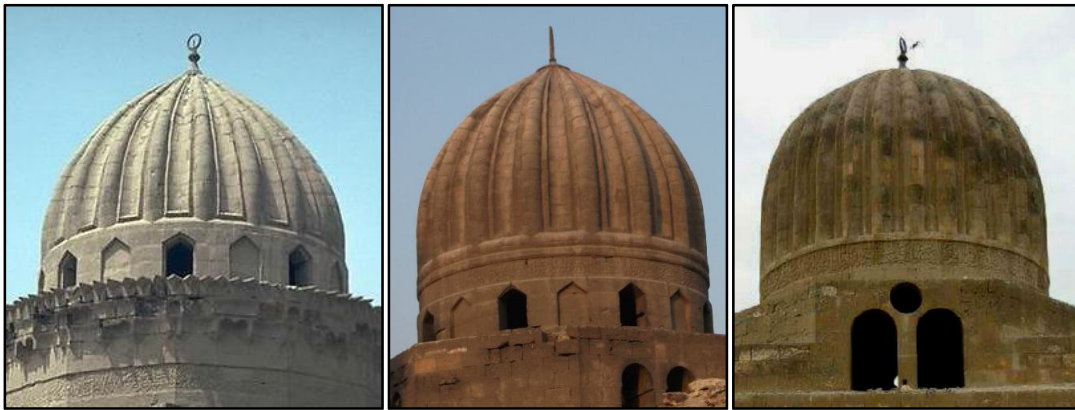

Resim (48): Tuğladan yapılmış dilimli kubbeler; sırala; Aytekin Bundukdari, Zeyneddin Yusuf, Bedrettin Karafi, Silar ve Singer Cavli, Ahmet Mihmandar, Taştumur, Umu-anuk ve Tulbiye Hatun Türbeleri.

Bu sistem sadece tuğladan yapılan kubbeler yanında erken Memlûk dönemine ait taş kubbelerinin çoğunda kullanılmıştır (Kessler, 1976). Fakat tuğla kubbeleri dış ve iç yüzü dilimli olarak inşa edilirken taş dilimli kubbelerin sadece dış yüzü dilimli olarak tasarlanmış iç yüzü ise düz bırakılmıştır. Daha sonra taş üzerindeki dilimli uygulama farklı şekilde gelişmiştir. Bu gelişmenin ilk aşaması Sungur Muzaffer (1322), Tenkuzboğa Behri (1362), Yunus Devadar (1382) ve Güzel Kerker (1403) türbelerindeki gibi dilimleri çıkıntılar ile ayrılmıştır (resim no.49). Bazen eser no. 85 Emir Tenkuzboğa (1362) Türbesi gibi sadece küçük boşluk ile bırakarak ayrılmış, bazen de bu ayrıntılar eser no. 298, 299 Tenkuzboğa Türbesinde gibi peş peşe konkav ve konveks şeklinde tasarlanmıştır (resim no.50, şekil no.14) (Kessler, 1976: 26).

Resim (49): Sungur Muzaffer Türbesinin Kubbesi (sol), Tenkuzboğa Behri Türbesinin kubbesi (sağ)

Resim (50): Emir Tenkuzboğa türbeleri, sırala: eser no. 298, 299, 85

Şekil (14): Emir Tenkuzboğa Türbelerinin kubbelerinde kullanan gelişme tekniği (Tantawy)

Bundan sonra dilimler dairesel hareketlerle aşağıdan yukarıya doğru uzanmıştır. Emir İlğay Yusufi (1372) ve Emir Aytumuş Bijasi (1383) türbeleri örnekler olarak gösterebiliriz. Bunun yanında Memlûklü dilimli kubbelerin tarzında farklı değişiklikler görebiliriz.

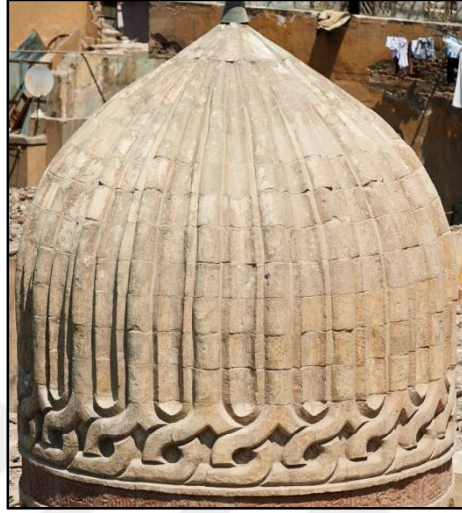
Resim (51): Emir İlğay Yusufi türbesinin kubbesi (sol), Emir Aytumuş Bijasi türbesinin kubbesi (sağ)

Bundan sonraki aşamada örgülü dilimli kubbe tarzı ortaya çıkmıştır. Örgülü dilimli kubbelerin en iyi örnekleri Hatice Hatun ve Teğri Berdi türbelerindedir (resim no.52).

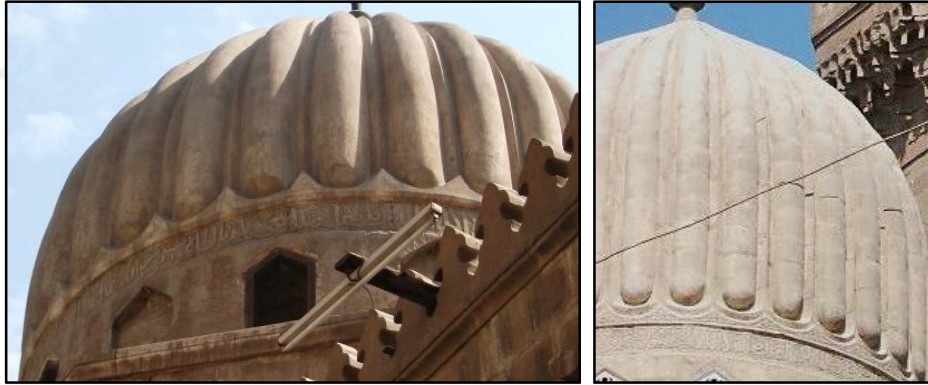

Resim (52): Hatice Hatun türbesinin kubbesi (sol), Teğri Berdi türbesinin kubbesi (sağ).

Dilimli kubbelerin bazıları alt bölümü dairesel hareketlerle çapraz Emir Inal al-Yusufi Türbesi'nin kubbesindeki gibi (resim no.53), veya Tatar Hicaziye ve Hunad Baraka türbelerinin kubbelerindeki gibi asılı şeklindedir (resim no.54). Bazı örneklerde de Emir Yunus Devadar ve Sultaniye türbelerindeki gibi bu dilimler birkaç mukarnaslı sıra üstünde yükselmiştir (resim no.55).

Resim (53): Emir Inal al-Yusufi türbesinin kubbesi.

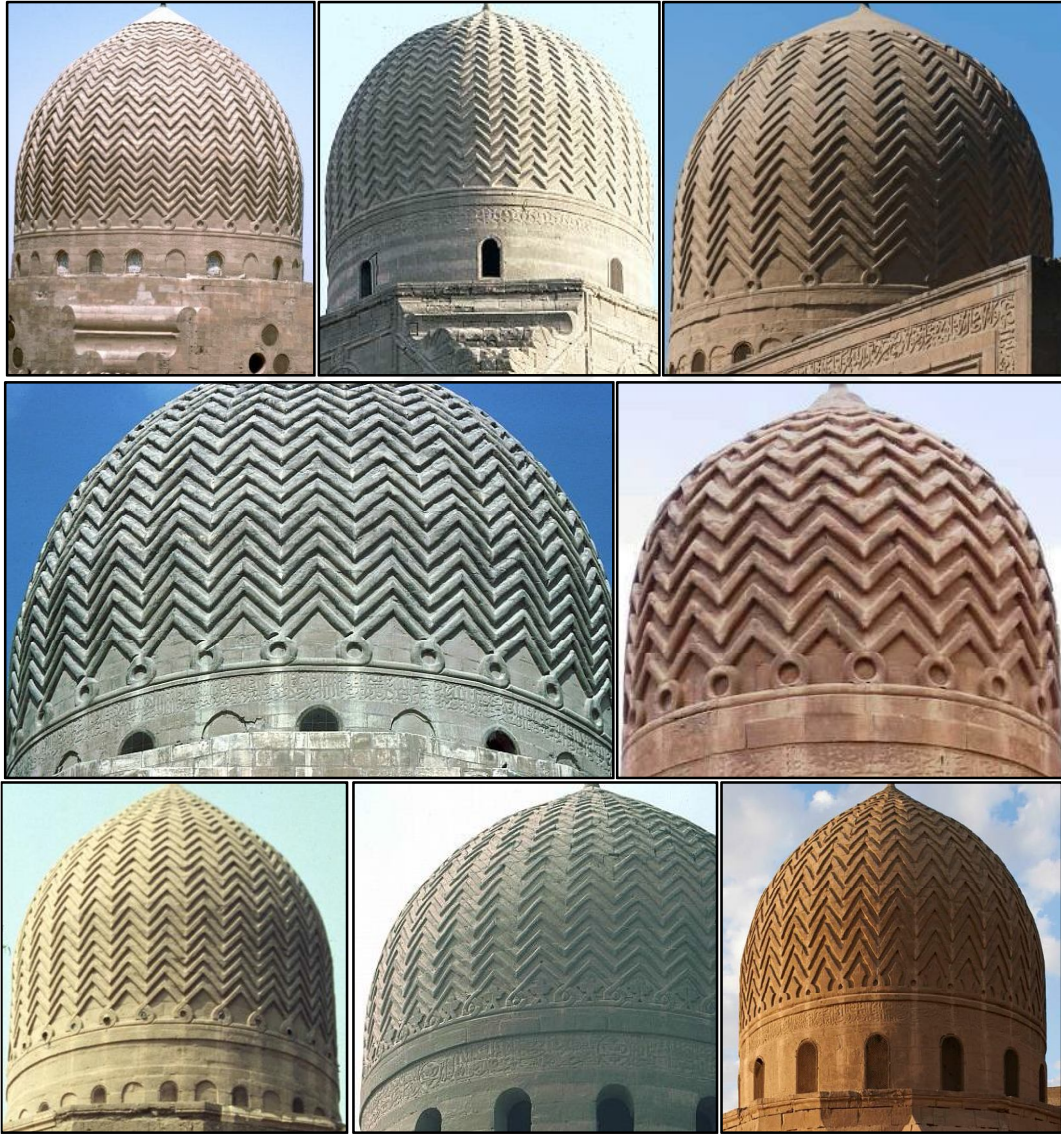

Resim (54): Tatar Hicaziye türbesinin kubbesi (sol), Hunad Baraka türbesinin kubbesi (sağ)

Resim (55): Emir Yunus Devadar türbesinin kubbesi (sol), Sultaniye türbelerinin türbesinin kubbesi (sağ).

İkinci uygulama zikzak süslemedir. Memlûklü türbelerinden Mahmud Usatdar Kürdi Türbesi'nin kubbesinin üzerindeki mevcut olan zikzaklı süsleme ilk örnektir (Briggs, 1974: 196). Bundan sonra Sultan Faraj bin Barkuk Hankâhı ile bağlı olan iki kubbe, Emir Tarabay Şerifi, Sultan Kanıbay Muhammedî, Sultan Muaid Şeyh, Sultan Eşref Barsbay, Hasan Nasrullah, Sultan İnal, Sultan Barsbay Bigasi, Omer bin Fariz, Emir Sudun ve Baybars Hayat türbelerinin kubbelerinde farklı detaylarla zikzak uygulaması kullanılmıştır (resim no.56).

Resim (56): Zikzak süslemesiyle süslenen kubbeler; sırala: Faraj bin Barkuk, E. Tarabay Şerifi, S. Muaid Şeyh, S. Eşref Barsbay, Hasan Nasrullah, S. İnal, E. Sudun, Baybars Hayat türbeleri.

İnal ve Barsbay türbelerin kubbelerinde zikzak alt bölümündeki halka şeklindeki silmeler çini ile kakma tekniğiyle hareket kazanmıştır (Massignon, 1958:

Fig.2). Korkmaz Türbesi'nin kubbesi ise halka yerinde baklava biçimlerinde silme ile süslenmiştir (resim no.57).

Resim (57): Emir Korkmaz Türbesinin kubbesi.

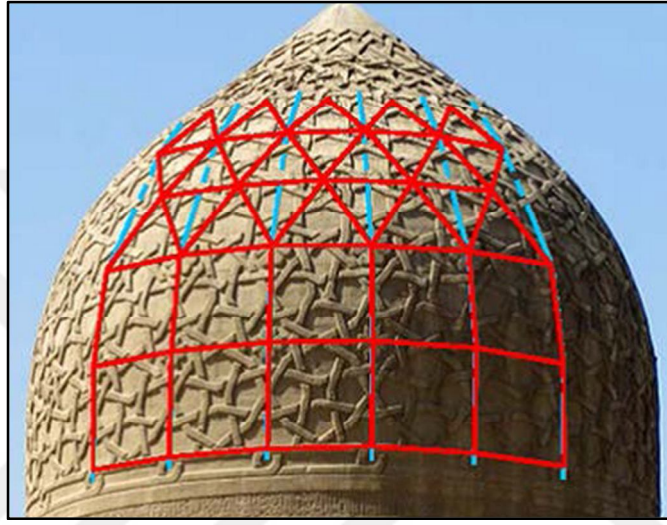
Zikzak uygulamalar görülen kubbelerin bazıları Ömer İbn Fariz, Sudun, Baybars Hayat ve Asfur türbelerindeki gibi alt bölümü üç yapraklı dal ile süslenmiştir (resim no.58). Günümüze gelen örnekler göre bu süsleme tarzı Memlûklü döneminin ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmıştır. Bu tarz Çerkez Memlûk devletinin türbelerinde en gelişmiş şekilde görülebilir (Davis, 1944: 43).

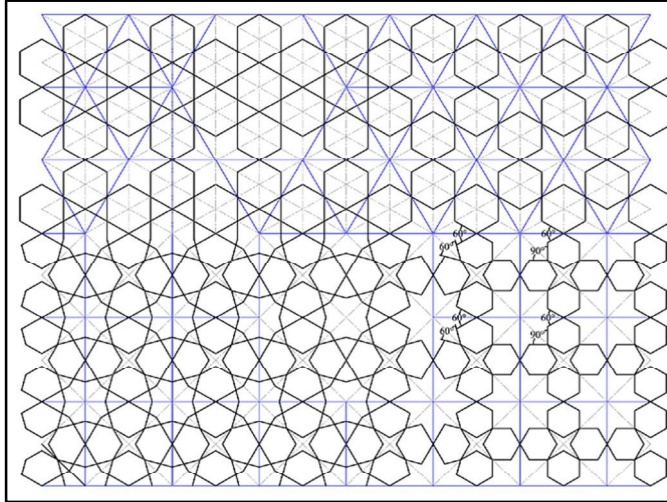
Resim (58): Emir Sudun Türbesinin kubbesi (detay)

Üçüncü uygulama geometrik süslemedir. Bu uygulama Sultan Eşref Barsbay döneminde ortaya çıkmıştır. Bu tarz genellikle yıldız formu tekrarlanarak gerçekleştirilmektedir. Fakat kubbenin dış yüzü alttan yukarıya doğru giderek daraltıldığı için bu tarzın uygulaması gayet zordur. Bu nedenle ilk örneklerde bazı

sıkıntılar görebiliriz. Memlûklü türbelerinden bu tarz ile süslenen ilk örneklerimiz Barsbay Türbesi'dir (resim no.59). Bu örnekte 24 örtüşen yıldızlardan ibarettir, her dekorasyon birimi iki taş üzerinde uygulanarak 48 taştan inşa edilmiştir (Kessler, 1976: 30). Kubbenin alt kenarı her birimi sekiz köşeli yıldızdan oluşurken alttan yukarıya doğru yükselen dekorasyon birimi kubbeye göre küçüleceği için sekiz köşeli yıldızdan sonraki sırada yedi, altı ardından beş köşeli yıldızlar oluşturulmuştur (şekil no.15).

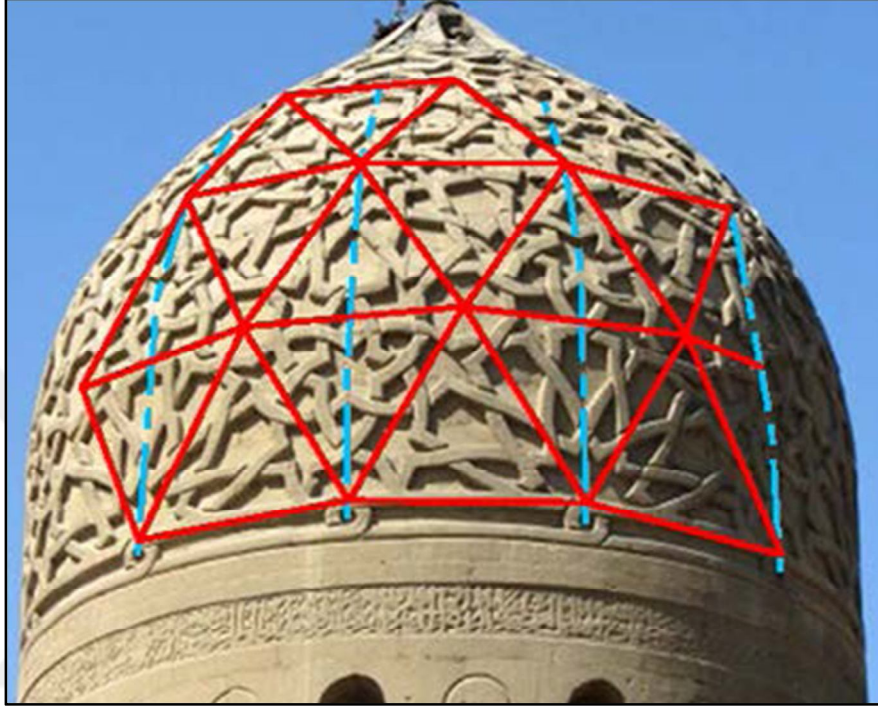
Resim (59): S. Eşref Barsbay Türbesinin kubbesi. (D. Montasser)

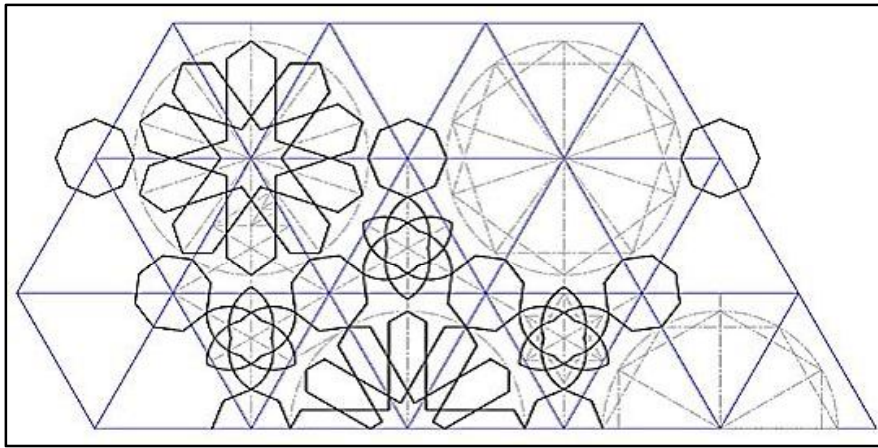
Şekil (15): S. Eşref Barsbay Türbesinin kubbesinin üzerindeki geometrik tasarımı (D. Montasser)

Bundan sonraki örneklerde Canıbey Eşrefi ve Emir Yeşbek türbelerinde gibi dekorasyon birimi daha büyük ve daha karışık olmasına rağmen gayet düzgün ve başarıyla uygulanmıştır (resim no.60, şekil no.16). Bu iki örnekte süsleme birimi,

12 köşeli örtüşen yıldız ve bunların arasında oluşan 8 köşeli örtülen yıldızlardan ibarettir. Alttan yukarıya doğru yükselen dekorasyon birimi küçülmek için 12 köşeli yıldızlar etkilemeden ve onların arasındaki bağları bozulmadan aradaki 8 köşeli yıldızları çıkartılmıştır.

Resim (60): Canıbey Eşrefi Türbesinin kubbesi. (D. Montasser)

Şekil (16): S. Eşref Barsbay Türbesinin kubbesinin üzerindeki geometrik tasarımı (D. Montasser)

Kayıtbay kubbesine gelince geometrik süslemesi yanında bitkisel süslemeleri görebiliriz (resim no.61). Bu kubbede dokuz kere tekrar eden on köşeli yıldızların arasında beşgenler ve küçük yıldızlar oluşturulmuş ve bütün geometrik alanları

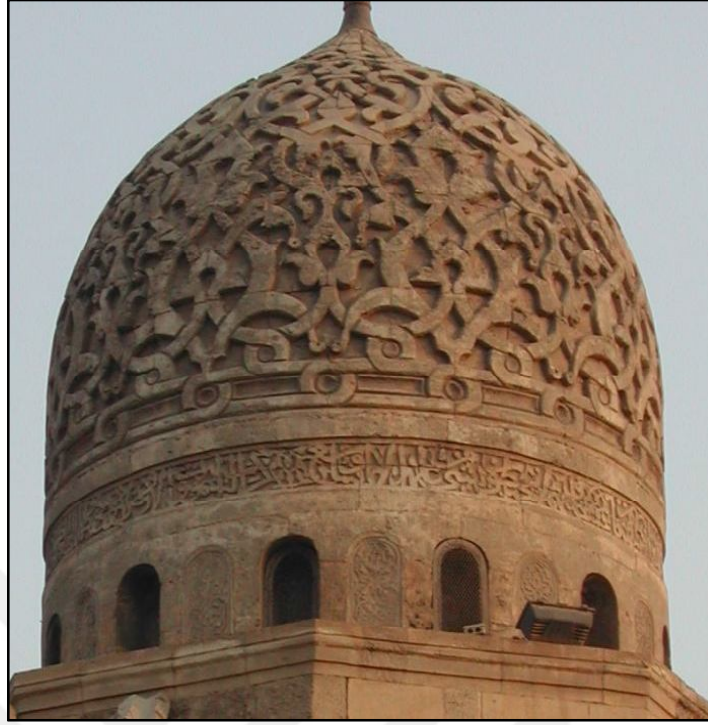
dallarla doldurmuştur.⁽²⁴⁾ Kayıtbay Türbesinin kubbesinde, geometrik süslemenin gelişimi doruk noktasına ulaşmıştır ('abd Al-WahhāB, 1961: 76). Bu kubbede yıldızlar tarzı en karmaşık formlarda tasarlanarak, tam ve yarım yıldızlarla kubbenin dış yüzü gayet ahenkli bir şekilde süslenmiştir. Kessler'e göre bu kubbede bitki motiflerinin kullanılmamasının nedeni Memlûklu son döneminin genel özelliklerine bağlıdır (Kessler, 1976: 32). Gördüğümüz gibi geometrik süsleme Barsbay döneminde başlayıp Kayıtbay döneminde gelişmiş ve son olarak Sultan Kansu zamanında doruk noktasına ulaşmıştır.

Resim (61): Kayıtbay Türbesinin kubbesi

Dördüncü tarz ise bitkisel süslemedir. Memlûklu türbelerinin kubbelerinden sadece bitkisel kompozisyon ile süslenen en eski örneği el-Azhar camii ile bağlı olan Cevheriye Türbesi'nin kubbesidir (resim no.62). Bu kubbenin süsleme birimi, birbirine dallarla bağlanan üçlü yapraklı çiçeklerdir. Bu basit bitkisel süsleme Gülşani (Sultan Kayıtbey'in oğulları) Türbesi'nden gelişmiştir.

(24) Kessler Kayıtbay kubbesinin dış yüzü süslemesi ile ilgili teknik ve uygulama açısından mimar gayet mukemmel bir şekilde uygulandığını üstelik dokuz köşeli yıldızların ortasında hem geometrik hem de bitkisel dalları çok ahenkli bir şekilde aynı noktadan çıkmasını ve aynı noktada bitmesi için gayet zor çözümler bulunduğunu söylemiştir. Detaylı bilgiler için bk. Kessler (1976: 30-32).

Resim (62): Cevheriye Türbesinin kubbesi

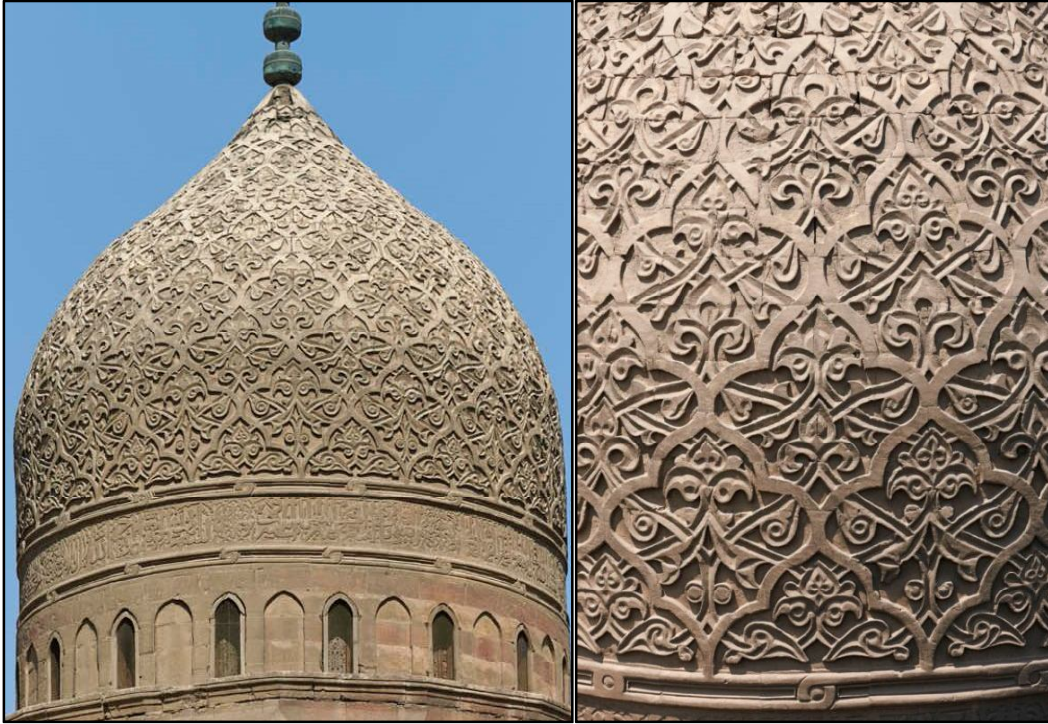

Resim (63): Gülşani (Sultan Kayıtbey'in oğulları) Türbesinin kubbesi

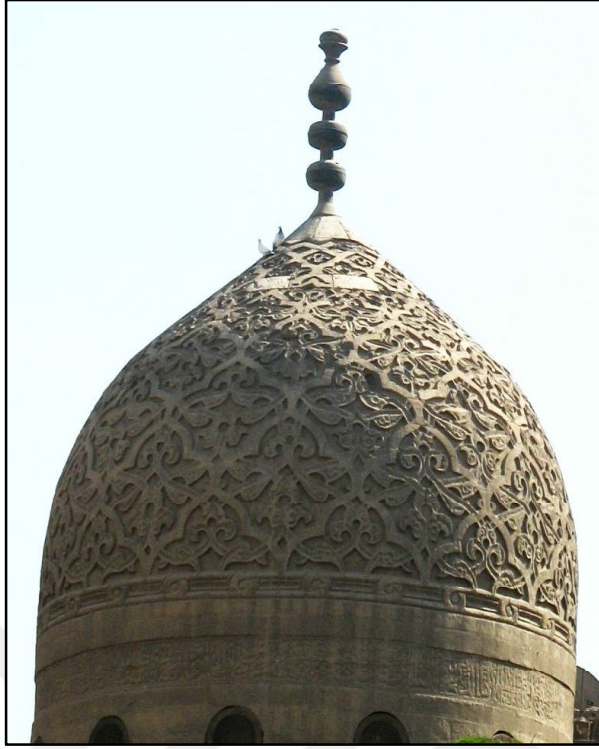
Bundan sonra Abdullah Munufi Türbesi'nde farklı seviyeler ile uygulanmıştır. Bitkisel süsleme Hayırbey (resim no.64), Kanıbay Ramah (resim no.65) ve Canım Behleven (resim no.66) gibi türbelerinde yaygın bir şekilde uygulanmıştır. Tomanbey Türbesi'nde gelişimin son aşamaları olarak görebiliriz. Ayrıca Abdullah Munufi ve Azurmuk kubbelerindeki bitkisel motifler mavi çiniyle süslenmiştir (resim no.67).

Resim (64): Hayırbey Türbesinin kubbesi

Resim (65): Kanıbay Ramah Türbesinin kubbesi

Resim (66): Canım Behlevi Türbesinin kubbesi

Resim (67): Azurmuk Türbesinin kubbesi

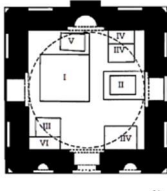
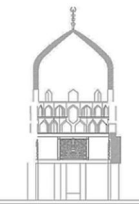
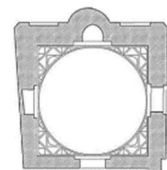
II.2.1. Bağımsız Türbeler:

Kahire'de Fatımiler döneminden itibaren bağımsız türbeler inşa edilmiştir. Örneğin Yedi Kubbe, Şeyh Yunus, Hasavati türbesi ile birlikte Ehli-beyt kabirlerin üzerinde birçok türbe "Meşhed"⁽¹⁾ bağımsız türbe olarak inşa edilmiştir (Zyada, 2014: 119). Memlûklü dönemine gelince bağımsız türbeler özellikle emirler tarafından çok sayıda inşa edilmeye başlanmıştır. Bu çalışmada ele aldığımız 96 Memlûklü türbesinden 38'i bağımsız türbedir. Bu türbeleri tek mekanlı, iki veya üç mekanlı ve eyvan tipi olmak üzere üç başlık altında incelemeyi uygun gördük.

II.2.1.1. Tek Mekanlı Kübik Gövdeli Türbeler:

Memlûklü bağımsız türbelerinin çoğu kare planlı tek mekânlıdır. Bu çalışmada mevcut olan 38 bağımsız türbeden bu gruba giren türbelerin sayısı 29'dur. Onları aşağıdaki tabloda görebiliriz.

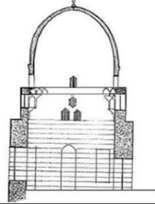
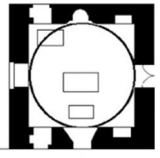
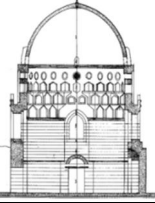
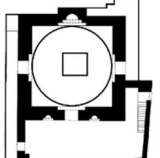
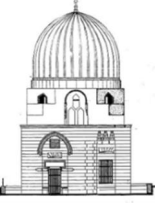
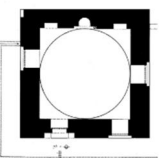
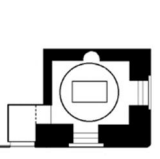
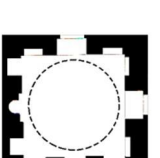
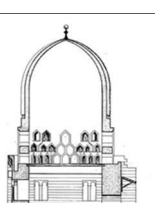
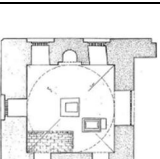
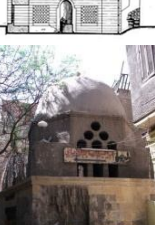
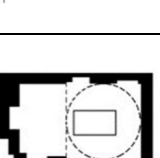
Tablo (5): Kahire'de Memlûklü bağımsız (tek mekanlı) türbeler

S.	Esr. no. ⁽²⁾	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Kesiti\ Resim	planı
1	276	Abbasi Halifelerin Türbesi. ⁽³⁾ H.640/ M.1242	Şajar'ü-dürr	Haz. Nefise yakınında		
2	169	Şajar'ü-dürr Türbesi H.648/ M.1250	Şajar'ü-dürr	Haz. Rukiye yakınında		

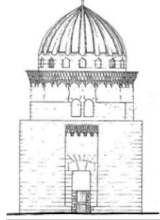
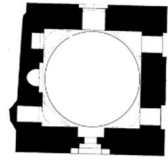
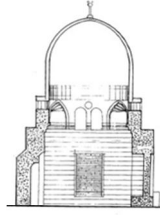
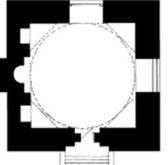
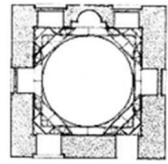
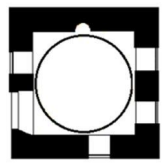
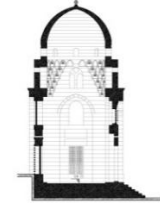
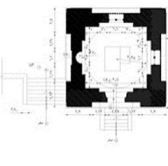
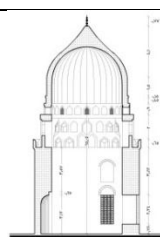
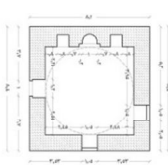
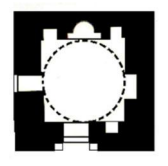
(1) Mısır'da *Meşhed* kelimesi Fatımi döneminde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bu terim özellikle Hz. Peygamber'in ailesi (Ahl al-Bayt) türbeleri için kullanılmaktadır. bk. Abd-assattar (2006: 18); Zyada (2014: 121-23).

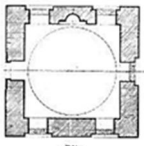
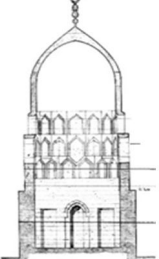
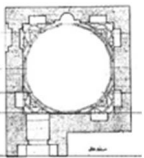
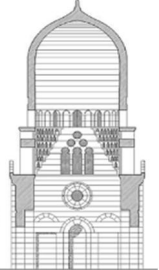
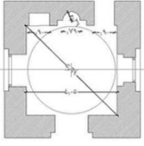
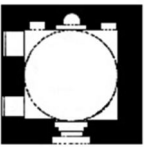
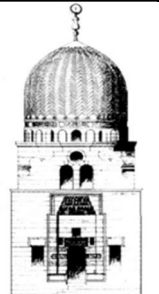
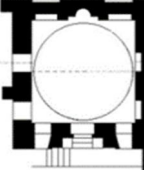
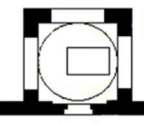
(2) Bu numaralarla Mısır İslam ve Kibitlik Eserler Kurumu tarafından tescil edilmiştir. Her eserin numarası altında bu eser ile ilgili bütün bilgiler, arşivlerindeki fotoğraflar, mimari ve restorasyon projeleri, vb. bilgilere kolayca ulaşılmaktadır.

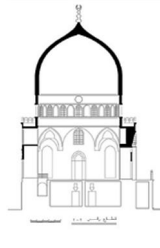
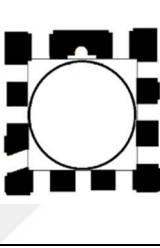
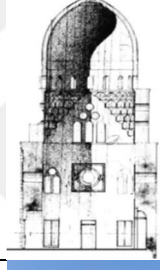
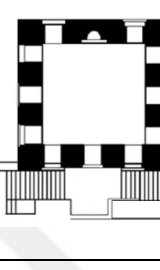
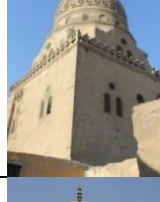
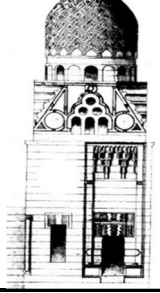
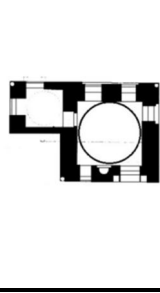
(3) Bu türbe ile ayrıntılı bilgiler için bkz. Mahir (1973: II/ 224-29); Abouseif (1989: 13-14); Umari ve Tayish (1996: 166); Bayhan (2004: 25-26).

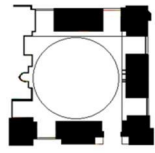
S.	Esr. no. ⁽²⁾	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Kesiti\ Resim	planı
3	296	Savabi Türbesi H.684/ M.1285	—	H. Ayşe mezarlığı		
4	275	Melik Eşref Halil Kalavun oğlu Türbesi H.687/ M.1288	Melik Abulfetih Eşref Halil S. Kalavun oğlu	Halife caddesi, Eşref sokakta		
5	292	Ali Bedrettin Karafi Türbesi H.700-10/ M.1300-10	S. Nasır Muhammed Kalavun oğlu	H. Ayşe mezarlığı		
6	261	Sungur Muzaffer Türbesi H.722/ M.1322	Em. Alemuttin Sungur Muzaffer Hazindar Nasırı	Hilmiyye caddesi		
7	92	Taştumur Türbesi H.635/ M.1334	Emir Seyfettin Taştumur Bedri Nasırı (S. Nasır Muhammed Emirlerinde n)	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye		
8	291	Kovsu Türbesi H.636/ M.1336	Em. Seyfettin Kovsun Nasırı	H. Ayşe mezarlığı		
9	310	Aksungur Türbesi (Ansari Türbesi) H.740'den/ M.1339'den önce	Em. Aksungur Rumi Nasırı ⁽⁴⁾	Port Said caddesi		

(4) Bu Emir Sultan Nasır Muhammed ibn Kalavun döneminde 1315 yılından itibaren saraya ait baş mimar olarak görevlendirilmiştir.

S.	Esr. no. ⁽²⁾	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Kesiti\ Resim	planı
10	298	Tenkuzboğa Türbesi H.760/ M.1359	Em. Tenkuzboğa bin Abdullah Mardini	H. Ayşe mezarlığı		
11	299	Tenkuzboğa Bahri Türbesi H.763-64/ M.1362	Emir Tenkuzboğa bin Abdullah Mardini	H. Ayşe mezarlığı		
12	80	Tulbiye Hatun Türbesi H.765/ M.1364	Tulbiye Hatun bint Abdullah Nasıriye (Sultan Hasan'ın eşi)	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye		
13	84	Vezir Türbesi H.8.yy./ M.14.yy.	Şahin bin Abdullah Hüseyini	Manshiet Nasır		
14	327	Sandel Merğani Türbesi H.8.yy/ M.14.yy. sonunda	Sandel bin Abdullah Menceki Tavaşi Rumi	Bab'ul Vezir mazarlığı		
15	89	Güzel Kerker Türbesi H. 805/ M. 1403	Emir Güzel Nasırı	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye		
16	94	Ibn Gurab Türbesi H.808'dan/ M.1406'dan önce	Kadı Saadettin İbrahim, bin Gurab Iskandarani	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye		

S.	Esr. no. ⁽²⁾	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Kesiti\ Resim	planı
17	122	Canıbey Aşrefi Türbesi H.831/ M.1427	Emir Canıbey Eşrefi	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye		
18	106	Hadice Hatun Türbesi (S. Aşref'in annesi) H. 835-45/ M.1430-40	Sultan Eşref Barsbay	Manshiet Nasır		
19	88	Hasan Nasrullah Türbesi H.845/ M.1441	Hasan bin Abdullah bin Abdulsalam	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye		
20	86	Sadat Şenahire Türbesi H.853/ M.1449	Emir Seyfeddin Karakoca bin Abdullah Hüseyini Zahiri	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye		
21	124	Barsbay Bicesi ve Emir Süleyman Türbesi H.860/ M.1456	Sultan Barsbay Bicesi	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye		
22	601	Omer bin Fariz Türbesi H.865/ M.1460	Sultan İnal bin Abdullah Alaai Zahiri	Mukattam'ın eteği		

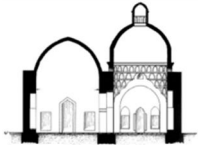
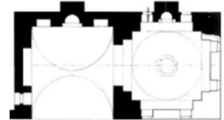
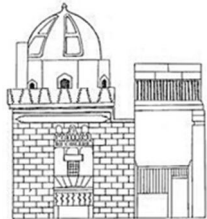
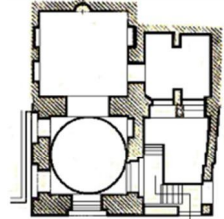
S.	Esr. no. ⁽²⁾	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Kesit\ Resim	planı
23	5	Fidaviyye Türbesi H.884-6/ M.1479-81	Emir Yeşbek min- Mehdi devadar Zahiri Çakmak	Abbasiyye Caddesi		
24	164	Sultan Kansu Gavri Türbesi H.904/ M.1498	Sultan Zahir Kansu abu-Seid	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye		
25	2	Tumanbay Türbesi H.906/ M.1500	Sultan Adil Tumanbay	Kahire'nin kuzeyi Askeri bölgesi		
26	87	Emir Arzmak Türbesi H.909/ M.1504	Emir Arzmak Seyfi Şerifi	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye		
27	294	Emir Sudun Türbesi H.910/ M.1504	Emir Sudun min-Zade Zahiri Barkuk	H. Ayşe mezarlığı		
28	132	Asfur Türbesi H.912/ M.1506	—	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye		

S.	Esr. no. ⁽²⁾	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Kesiti\ Resim	planı
29	170	Korkmaz Türbesi H.917/ M.1511	Emir Seyfeddin Korkmaz	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye ⁽¹⁾		

II.2.1.2. İki veya Üç Mekanlı Türbeler:

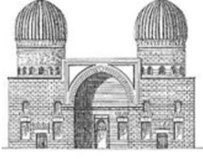
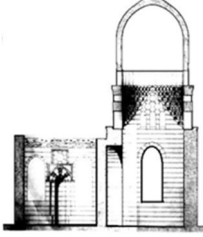
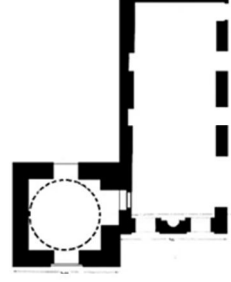
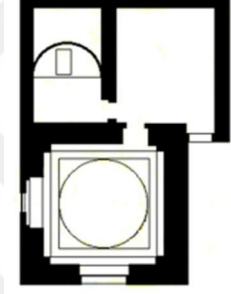
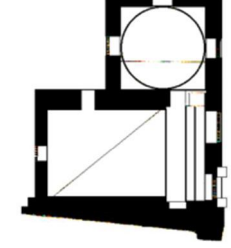
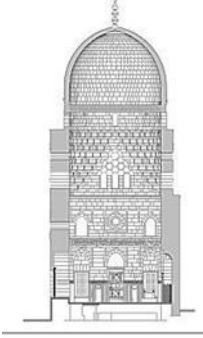
Bağımsız iki veya üç mekanlı türbeler grubu tek mekanlılardan grubundan sonra ikinci sırada yer alır. Bu gruba giren iyi ve sağlam durumda günümüze kadar gelen türbelerin sayısı 7'dir türbedir. Bu yedi türbeden 6 türbede ana mekan olarak kare planlı kubbeli bir ziyaret odası mevcuttur. Sultaniye türbesi ise tek örnek olarak iki ziyaret odası vardır. Bu gruba giren örneklerde türbeye bağlı olarak eyvan, zaviye veya sebil inşa edilmiştir. Munufi ve Sultaniye türbeleri ile birer eyvan eklenerek Özdemir ve Tarabay Şerifi türbelerine bağlı olarak birer sebil inşa edilmiştir. Kalan 3 türbeye ise birer küçük zaviye veya musalla eklenmiştir. Bu türbeleri aşağıdaki tabloda görebiliriz.

Tablo (6): Kahire'de Memlûklı bağımsız (İki veya üç mekânlı) türbeler

S.	Esr. No. ⁽²⁾	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Kesiti	Planı
1	300	Munufi Türbesi H.690-710/ M.1290-1310.	—	H. Ayşe mezarlığı		
2	270	Safiuttin Cevher Türbesi H.714/ M.1314	Emir Safiuttin Cevher Nasırı	Rekbiyye caddesi		

(1) Bu Türbe daha önce Muiz caddesinde, Hakim Caminin yanında yer alıyordu. 1923 yılında ana cadde genişilirken Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiyye'ye taşınmıştır.

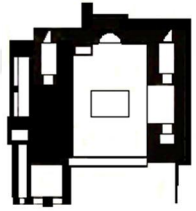
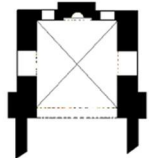
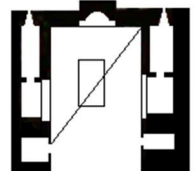
(2) Bu numaralarla Mısır İslam ve Kibitik Eserler Kurumu tarafından tescil edilmiştir. Her eserin numarası altında bu eser ile ilgili bütün bilgiler, arşivlerindeki fotoğraflar, mimari ve restorasyon projeleri, vb. bilgiler kolayca bulunabilmektedir.

S.	Esr. No. ⁽²⁾	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Kesiti	Planı
3	288	Sultaniye Türbesi H.8.yy./ M.14.yy.	Sultan Hasan bin Nasır Muhammed bin Kalavun	H. Ayşe mezarlığı		
4	90	Özdemir Türbesi H.9.yy./ M.15.yy. sonunda	Emir Özdemir Seyfi	Karafat'u 1- Mamalık eş-şarkiye		
5	357	Şurafe Türbesi H.901/ M.1495	Sultan Eşref Abu-Nasır Kayıdba y	Hataba caddesi		
6	303	Yakub Şah Mihmandar Türbesi H.901/ M.1496	Sultan Eşref Abu-Nasır Kayıdba y	Karafat'u 1- Mamalık eş-şarkiye (Salah Selin caddesi)		
7	255	Emir Tarabay Şerifi Türbesi H.909/ M.1504	Emir Tarabay Şerifi	Babu'l-Wezir caddesi		

II.2.1.3. Eyvan Tipi Türbeler.⁽¹⁾

Mısır'daki eyvan tipi türbelerin örneklerin sayısı sınırlıdır. Günümüze kadar bu mimari tarzına uygun olarak tasarlanan sadece üç örnek gelmiştir. Bu örnekler yanında Özdemir ribatının eyvanı (14.yy. sonunda) Osmanlı döneminde bir eyvan türbe olarak kullanılmıştır "Mustafa Paşa türbesi". Aşağıdaki tabloda Memlûkluk eyvan tipi türbeler gösterilmiştir.

Tablo (7): Kahire'de Memlûkluk bağımsız (Eyvan tipi) türbeler

S.	Esr. no. ⁽²⁾	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Planı
1	282	Şeâlîbe Türbesi H.613/ M.1216.	Emir Fahreddin Ismail bin Şaleb	İmam Şafii mazarlığında	
2	277	Fariseddin Aktay Türbesi H.644/ M.1247	Emir Fariseddin Aktay	Kale yanında	
3	—	Senen Türbesi H.7.yy./ M.13.yy.	—	İmam Şafii mazarlığında	

II.2.2. Bir Yapı ile Bağımlı Türbeler:

Bazı sanat tarihçiler, bir yapı ile bağımlı olan türbe geleneğinin Mısır'da Şajar'ü-dürr tarafından eşi Salih Necmeddin Eyyub için yaptırılan türbeyle (1250) başladığını söylerler. Bazıları ise bu geleneğin Suriye'de Nureddin Mahmut Zengi Medresesi'yle bağlı olan türbeyle (1196) ortaya çıkışı görüşünü tercih etmektedirler.

(1) Kahire'de İslam dönemine ait olan Eyvan tipi türbelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Abd-assattar (1992).

(2) Bu numaralarla Mısır İslam ve Kiptik Eserler Kurumu tarafından tescil edilmiştir. Her eserin numarası altında bu eser ile ilgili bütün bilgiler, arşivlerindeki fotoğraflar, mimari ve restorasyon projeleri, vb. bilgiler kolayca bulunabilmektedir.

Kesller'e göre Şam ve Halep'te günümüze kadar (1250)⁽³⁾ yılından önce inşa edilen medreseye bağlı 17 türbe mevcuttur. Fakat İslam dünyasında Nureddin Zengi'den çok öncesine ait örneklerde görebiliriz. Bu eski örneklerden biri Halife Velid bin Abdulmelik döneminde Hz. Peygamberin türbesidir. Ondan sonra (1066) yılında Şerefül-Mülk Muhammed bin Mansur El-Hârizmî bir medreseye bağlı olarak İmam Abu-Hanife kabri üzerinde kubbeli bir türbe inşa edilmiştir (Kessler, 1969). Mısır'da ise Fatımi döneminden itibaren Guyuşî Mescidi'nde (1085) yapıya bağlı olan türbeler görebiliriz.

Memlûklu medreselerine gelince türbe bölümü önemli yer tutar. Medreseyi kuranların öldükten sonra medrese içindeki türbeye defnedilmeleri bir çeşit gelenek halini almıştır. Hatta Memlûklu külliyesi ve medreselerinde türbe birimi ana mimari birim haline gelmiştir. Türbeye göre yapının diğer mimari birimleri tasarlanmıştır. Bu türbeler medreselerin değişik yerlerinde bulunur. Fakat genellikle yapıların cephesinde bir köşesinde veya iki köşesinde yer almaktadırlar.

Bir yapıya bağımlı Selçuklu türbelerini bir yapının bünyesine dahil edilen türbeler ile yapının bir yanına bitişik şeklinde tasarlanan türbeler olarak ikiye ayrılabilirken, Kahire'de yapıya bağlı olan Memlûklu türbelerini bu şekilde ayırmak zordur. Çünkü bu gruba giren Salih Necmeddin Eyyub Türbesi hariç Memlûklu türbeleri yapı ile birlikte tasarlanmaktadır. Fakat tasarım açısından bazı türbelerin yeri tamamen yapı içindedir. Bu durumda sadece yapıya girdikten sonra türbeye ulaşabiliriz. Diğer örneklerde türbe yapının bünyesine dahil olmasına rağmen yapıya girmeden türbeye ulaşmak mümkündür. Bazı örneklerde de türbeler ortak bir duvarı ile yapıya bağlanmamaktadır. Buna göre bağlı olan Memlûklu türbelerini üç grup altında değerlendirmek mümkündür.

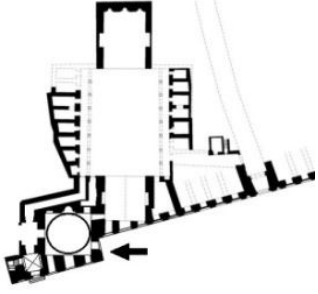
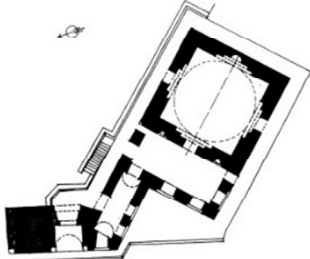
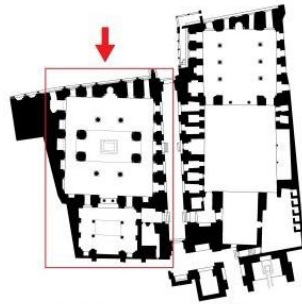
II.2.2.1. Yapıya Ekli Bir Bölüm Olarak İnşa Edilen Türbeler:

Bu gruba dahil eden türbeler ortak bir duvar ile yapıya bağlanmamaktadır. Genel olarak yapının ana girişinden sonra ana yapıya girmeden ayrı bir kapı ile türbeye varabiliriz. Salih Necmeddin Eyüp Türbesi'nin hariç bu guruba giren bütün

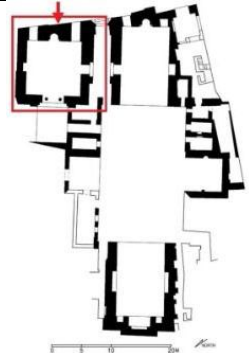
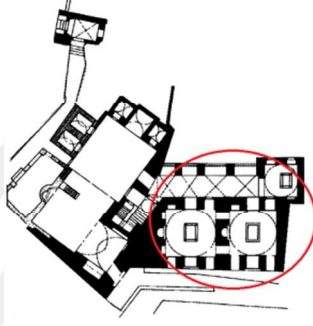
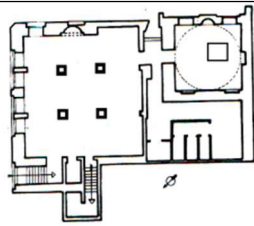
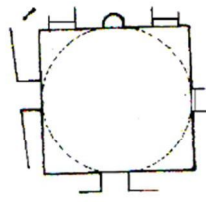
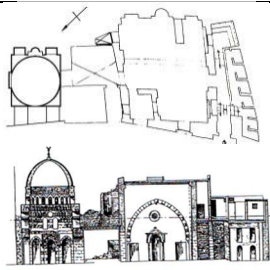
(3) Bu yılda Şajarü-dür Mısır'da bu uygulamayı onun eşi Salih Necmeddin Eyyub medresesinde yaptırılmıştır.

türbeler yapı ile birlikte tasarlanmıştır. Salih Necmeddin Eyüp Türbesi, medrese inşa edildikten 10 yıl sonra eşi Şajar'ü-dürr tarafından bu yapıya eklenip, Salih Necmeddin Eyüp'ün cesedi ona taşınmıştır. Kahire'de bir yapıya bağımlı olan 58 Memlûklu türbesinden sadece 9 türbe bu gruba girmektedir. Bunların çoğu erken Memlûklu dönemine aittir.

Tablo (8): Kahire'de Memlûklu Devri Bir Yapıya Ekli Bir Bölüm Olarak İnşa Edilen Türbeler

S.	Esr. No.	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Plan
1	38	Salih Necmeddin Eyyüb Türbesi H.648/ M.1250	Şajar'ü-dürr	Muiz caddesi	
2	274	Ümül-salih Fatima Hatun Türbesi ⁽¹⁾ (S. Mansur Kalavun'un eşi) H.682-83/ M.1283-84	Sultan Mansur Kalavun	Karafa Kibliyye-Eşref caddesi	
3	43	Sultan Mansur Kalavun Külliyesi, Türbesi Bölümü H.683-84/ M.1284-85	S. Mansur Kalavun	Muiz caddesi	

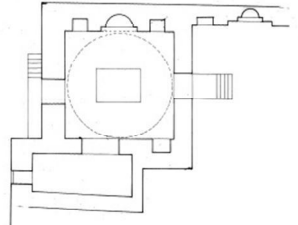
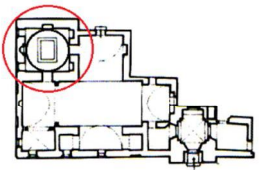
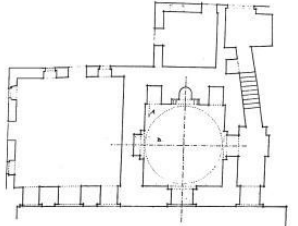
(1) Bu türbe Sultan Mansur Kalavun tarafından inşa edildiği bir medrese ile bağılı idi, fakat günümüze kadar sadece türbe bölümü gelmiştir.

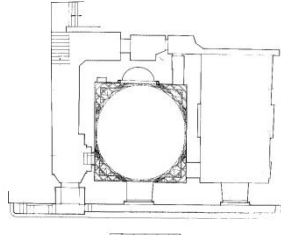
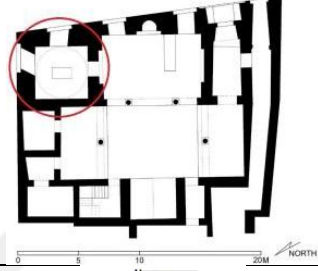
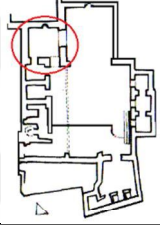
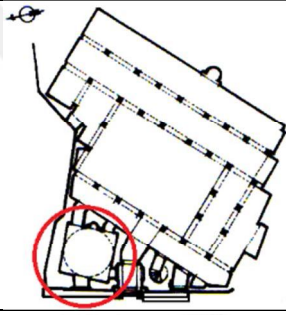
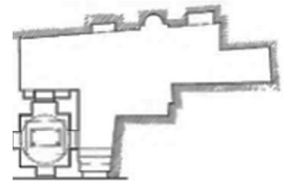
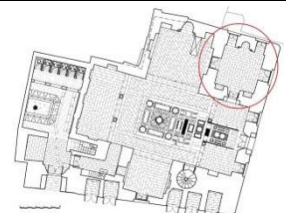
S.	Esr. No.	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Plan
4	44	Nasır Muhammed Kalavun oğlu Türbesi H.695-703/ M.1295-1303	S. Nasir Mohammed Kalavun oğlu	Muiz caddesi	
5	221	Silar ve Singer Cavli Hanika ve Türbesi H.703/ M.1303	Em. Seyfettin Silar Mansouri ve Em. Alaettin Singer Cavli	Abdulmac id Labban caddesi	
6	128	Kımarı Türbesi H.730/ M.1330	Muhammed Kımarı Hemavi	Suruciyye caddesi	
7	476	Receb Şirazi Türbesi (onunla bağlı olan eski mescit günümüze gelmedi) H.781'den/ M.1379'den önce	Receb Şirazi	Sikket'ul-Mahcer	
8	192	Feyrüz Saki Zaviyesi, Türbe bölümü H.830/ M.1426	Emir Feyrüz Saki	Darp Saade	
9	158	S. Eşref İnal Medresesi, Türbesi Bölümü H. 855-60/ M.1451-56	Sultan İnal bin Abdullah Alai Zahiri Ecrud	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye	

II.2.2.2. Yapının Bünyesinin İçinde Tasarlanan Türbeler:

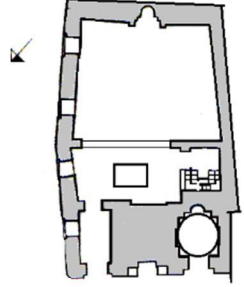
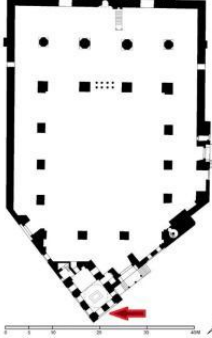
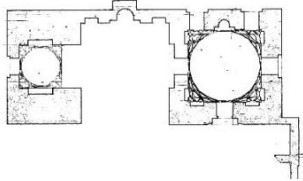
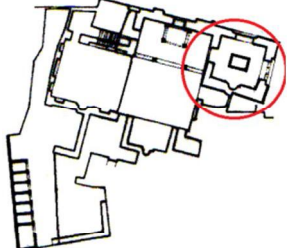
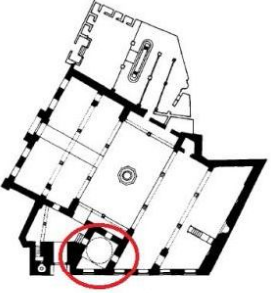
Bu gruba giren türbelere girmek için onun yer aldığı bina içinden girmek gerekmekte, türbeye ait dıştan ayrı bir giriş yoktur. Memlûklü türbelerinin bir yapıya bağlı olan türbelerinin en kalabalık grubudur. 58 türbeden 36 türbeyi bu grup altında ele alabiliriz. Bu gruptaki türbelerden içerisinde ikişer türbesi olan dört yapı bulunmaktadır: Bunlar Umu-anuk Toğay hatun hanikahına bağlı olan Türbe (1348'den önce), Um-Sultan Şaban (Hunad Baraka) medresesinin türbe bölümü (1368), Sultan Faraj bin Barkuk Hanikahının türbe bölümü (1400-10) ve Sultan Muaid Şeyh Camisine bağlı olan türbelerdir (1415-20). Genel olarak bu örneklerde ana eyvanın iki yanlarında her yanda birer türbe yer alır. Tekli türbelerde ise yapının farklı yerlerde tasarlanmıştır. Fakat en çok kible eyvanın sol tarafında yerleştirilmiştir. Bu gruba dahil olan türbelerin çoğu yapının bir köşesinde yer almaktadır. Bu yüzden dışta her türbeye ait iki cephe görülebilir. Bunlardan biri yapının ana cephesidir.

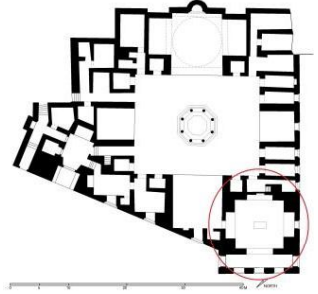
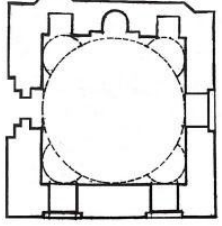
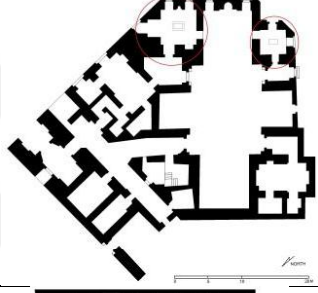
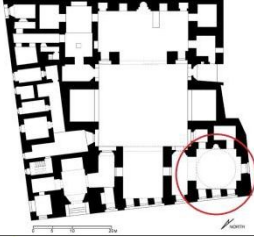
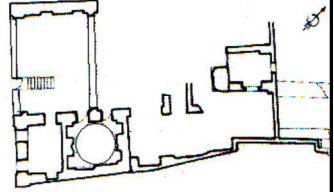
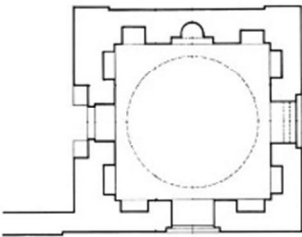
Tablo (9): Kahire'de Memlûklü Devrine Ait Yapının Bünyesinin İçinde Tasarlanan Türbeler

S.	Esr. No.	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Plan
1	590	Hüsamuddin Torumtay Türbesi H.689/ M.1290	Em. Hüsamuttin Turan Tay bin abdullah	Darp Saade	
2	172	Zeyneddin Yusuf Zaviye, Türbesi Bölümü. H. 697/ M.1297	Em. Zeyneddin Yusuf	H. Ayşe mezarlığı	
3	31	Karasunkur El-Mansuri Medresesi, Türbesi Bölümü H.700/ M.1300	Em. Şemsuttin Karasunkur Mansuri (Kalavun)	Cemmalıy ye caddesi	

S.	Esr. No.	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Plan
4	263	Sungur Sedi Medresesi Türbe Bölümü (Mevlevi Tekkesi)⁽¹⁾ H.715 / M.1315	Emir Şemseddin Sungur Sedi Nasırı (Nasır Muhammed bin Kalavun)	Suyufiyye caddesi	
5	115	Ahmet Mehmedar Türbesi H.725/ M.1324	Emir Şihabeddin Ahmed ibn Akkuş Mehmedar Nasırı (Nasır Muhammed bin Kalavun)	Tebanah caddesi	
6	26	Maglatay Cemali Medresesi, Türbesi Bölümü H.730/ M.1329	Emir allaeddin ibn abdullah Maglatay Cemali	Al-Azhar caddesi, Qasr al-Shouq sok.	
7	130	Elmas Hacib Camii, Türbesi Bölümü H.730/ M.1330	Emir Seyfeddin Elmas Hacib Nasırı (Nasır Muhammed ibn Kalavun)	Hilmiyye caddesi	
8	10	Kasid Türbesi H.735/ M.1334	Ahmed bin Abdullah Miyafarkini	Bab'u Nasr	
9	112	Aslam Silahdar Camii, Türbesi Bölümü H.745-6 / M.1344-5	Emir Behaaddin Aslam Silahdar	Fatma Neveviyye caddesi	

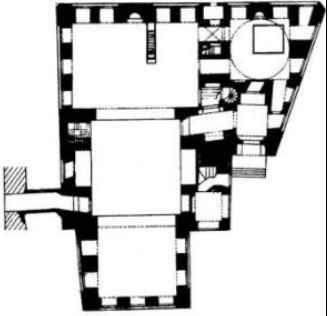
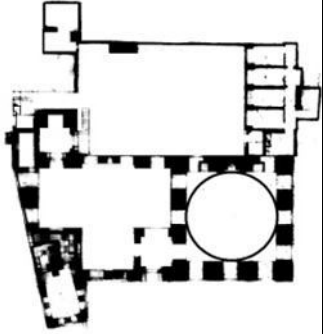
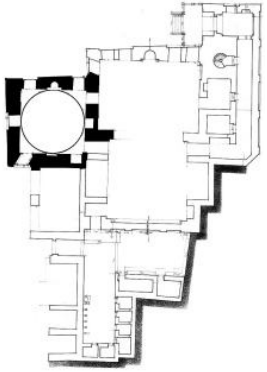
(1) Osmanlı döneminde bu yapının taç kapısı, minaresi ile türbe bölümünden hariç Mevlevi bir tekke olarak yenilenmiştirler.

S.	Esr. No.	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Plan
10	22	Aydemir Behleven Camii, Türbesi Bölümü H. 745-6/ M.1344-5	Emir Seyfettin Aydemir bin Abdullah Bedri	Al-Azhar caddesi	
11	123	Aksunkur Camii, Türbesi Bölümü H.747-8/ M.1346-7	Emir Aksungur Nasırı	Bab'ül-Vezir caddesi	
12	81	Um-anuk Toğay Hatun Hanikahsi, Türbesi Bölümü H.749'den/ M.1348'den önce	Umu-anuk Toğay, Büyük Hunad (Sultan Nasır Kalavun'nun eşi)	Sultan Ahmed caddesi	
13	36	Tatar Hicaziye Türbesi H.748-61/ M.1348-60	Emire Tatar Hicaziye, S. Nasır Kalavun'nun kızı	Cemmalıye caddesi	
14	147 152	Şeyhun Külliyesi, Türbesi Bölümü H.750-56 / M.1349-55)	Emir Seyfettin Şeyhu Ömeri Nasırı	Salaheddin Meydanı, Şeyhun caddesi	

S.	Esr. No.	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Plan
15	218	Sarğatmaş Medresesi H.757/ M.1356	Emir Seyfeddin Sarğatmaş Nasırı	Salibe caddesi	
16	85	Tenkuzboğa Hanıkah, Türbe bölümü H.764/ M.1362	Emir Tenkuzboğa bin Abdullah Mardini	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye	
17	125	Um-Sultan Şaban medresesinin (Hunad Baraka) Tü Bölümü H.770/ M.1368	Hunad Baraka	Bab el-Vezir caddesi	
18	131	Em. İlğay Yusufi Medresesi, Türbe Bölümü H. 774/ M.1372	Emir Seyfeddin İlğay bin Abdullah Yusufi	Darb'ul-Ahmer, Sok el-Silah	
19	139	Emir Yunus Devadar Türbesi H.783.den/ M.1381'den önce	Emir Yunus Devadar	Kale meydanı, Hattabah caddesinde	
20	157	Yunus Devadar Türbesi H.783-4/ M.1381-2	Emir Yunus Devadar	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye	

S.	Esr. No.	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Plan
21	187	Sultan Barkuk Medresesi, (Türbe Bölümü) H.786-8/ M.1384-6	Sultan Zahir Abu-Seid Barkuk bin Enes	Muiz caddesi	
22	118	Emir İnal al-Yusufi Medresesi, Türbe Bölümü H.794-5/ M.1391-2	Emir İnal bin Abdullah Yusufi Yelboğawi	Hayamiyye caddesi	
23	149	Sultan Faraj bin Barkuk Hanıkahı, Türbe Bölümü H.803-13/ M.1400-10	Sultan Nasır Faraj bin Barkuk	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye	
24	151	Kanıbay Muhammedi mescidi, Türbe Bölümü H.816/ M.1413	Emir Kanıbay Muhammedi	Şeyhun caddesi	
25	190	S. Muaid Şeyh Camii, Türbe Bölümleri H.818-23/ M.1415-20	Sultan Muaid Şeyh Mahmudi	Muiz caddesi	

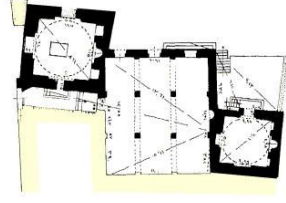
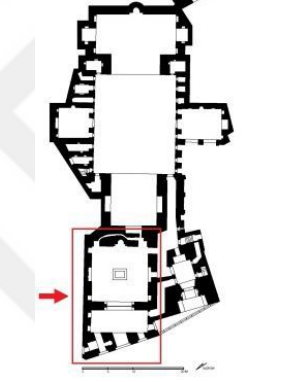
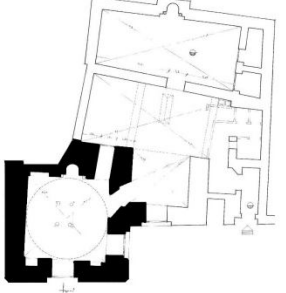
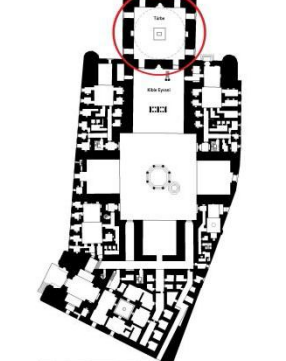
S.	Esr. No.	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Plan
26	175	Sultan Eşref Barsbay Medresesi, Türbe Bölümü H.829/ M.1425	Sultan Eşref Barsbay Dukmaki Zahirî	Muiz caddesi	
27	119	Camibey Aşrafî mescidi, Türbe Bölümü H.830/ M.1426	Emir Cambay Eşrefî Devadar	Muiz caddesi	
28	134	Emir Cevher Lala Medresesi H.833/ M.1430	Emir Cevher Lala	Kale Meydanı	
29	121	Sultan Eşref Barsbay hanıkahı, Türbe bölümü H.835 / M.1433	Sultan Eşref Barsbay dukmakı zahiri	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye	
30	209	Teğri Berdi Medresesi, Türbesi Bölümü H.844/ M.1440	Emir Teğri Berdi bin Abdullah Rumi buklumşi	Salibe caddesi	
31	4	Em. Yeşbek min Mahdi Türbesi H.881-2/ M.1476-7	Emir Yeşbek min Mehdi devadar Zahiri Çakmak	Kubri el-kubbe meydanı	

S.	Esr. No.	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Plan
32	114	Kaçmaz İshaki Mescidi, Türbe Bölümü H.885-6/ M.1480-1	Emir Seyfeddin Kaçmaz İshaki Zahiri	Darb'ul-Ahmer	
33	340	Abul-İla Mescidi, Türbe bölümü H.890/ M.1485	Nureddin Ali hoca	26 July caddesi	
34	67	Sultan Gavri Külliyesi, Türbe Bölümü H.909-10/ M.1503-4	Sultan Kansuva Gavri Çerkesi	Muiz caddesi	
35	162	Em. Korkmaz Seyfi Medresesi, Türbe Bölümü H.911-13/ M.1505-07	Emir Seyfeddin Kurkumaz min Veliyeddin	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye	
36	191	Baybars Hayyat Mescitti, Türbe Bölümü H.921/ M.1515	Baybars bin Abdullah bin Abdülkerim bin Ömer Eşrefi	Darp Saade	

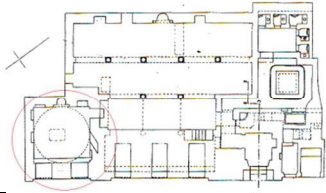
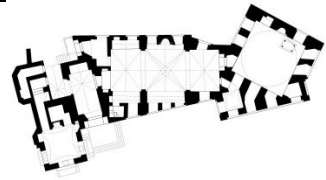
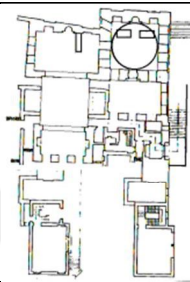
II.2.2.3. Yapının Bir Yanına Bitişik Şekilde Tasarlanan Türbeler:

Türbeye girmek için yapıya girmeden dışarıdan girebiliriz. Fakat bu gruba dahil eden türbeler yapıya ortak bir duvar ile bağlıdır. Kahire'de bir yapıya bağlı olan 58 Memlûklu türbesinden 13 türbe bu grup içinde yer alır.

Tablo (10): Kahire’de Memlûklu Türbelerinin Yapının Bir Yanına Bitişik Şekilde Tasarlanan Örnekleri

S.	Esr. No.	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Plan
1	146	Aytekin Bundukdari Türbesi (Abbar Zaviyesi) H. 683-84/ M.1284-85	Alemuttin Aytekin Bundukdari	Siufiyye caddesi	
2	32	Baybars Çaşnigîr Hanikah, Türbe Bölümü H.706-09/ M.1306-10	Melik Muzafer Baybers Çaşnîkir Mansourî	Cemmalîy ye caddesi	
3	234	Abu Yusufeyn Türbesi H.730/ M.1329-30	—	Bab’ül-Vezir caddesi	
4	133	Sultan Hasan Medresesi, Türbe Bölümü H.757-64 / M.1356-62	Sultan Nasır Hasan bin Muhammed bin Kalavun	Salaheddi n Meydanı	

S.	Esr. No.	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Plan
5	250	Emir Aytumuş Bicası Türbesi H.785/ M.1383	Emir Aytumuş Bicası	Bab'ül-Vezir caddesi	
6	117	Mahmud Usatdar Kurdi mescidi, Türbe Bölümü H.797/ M.1395	Cemaleddin Mahmud bin Alaeddin Suduni	Hayamiyye caddesi	
7	105	Sudun Kasravi Türbesi H.873'den/ M.1468'den önce	Emir Sudun Kasravi devadar	Sok caddesi	
8	216	Tumraz Ahmedi Mescidi, Türbe Bölümü H.876/ M.1471	Emir Tumraz Şemsi Mahmudi Zahiri	Hız. Zeyneb caddesi	
9	99	S. Kayıtbay Mescidi, Türbe Bölümü H.877-79/ M.1472-74	Sultan Eşref Abu'l-Nasr Kayıtbay		
10	100	Gülşani Türbesi H.879/ M.1474	Sultan Eşref Abu'l-Nasr Kayıtbay	Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye	

S.	Esr. No.	Yapının Adı ve Tarihi	Bani	Eserin Yeri	Plan
11	129	Canım Behlevan Medresesi, Türbe Bölümü H.883/ M.1478	Emir Canım behleven	Suruciyye caddesi	
12	248	Emir Hayırbey Camii ve Türbesi H.908/ M.1502	Emir Hayırbey Milbay Muhamedi	Bab'ül-Vezir caddesi	
13	136	Emirahur Kanıbay Seyfi Rammah H.908/ M.1503	Emir Kanıbay Ramah (Emirahur)	Kale Meydanı	

III. Bölüm (Anadolu Selçuklu ile Kahire Memlûkluk Türbelerinin Karşılaştırması):

Anadolu Selçuklular zamanında yapılmış türbeler ile, Kahire'de Memlûkluk döneminden kalan türbeler kendi tarihi, coğrafi, iktisadi, doğal ve kültürel şartlarına göre biçimlenmiştir. Türbelerin ana birimleri; birlik gösterirlerse de, form, malzeme, oran, plan ve süsleme bakımından önemli farklılıklara sahiptirler.

A. Türbelerin Yeri:

Anadolu Selçukluları yayıldıkları bütün bölgelerde çok sayıda türbe inşa etmişlerdir. Konya'da 25, Kayseri'de 14, Tokat'ta 9, Erzurum'da 7, Ahlat ve Sivas'ta 6'er, Afyon'da 5 ve Amasya'da 4 günümüze gelen türbe olmak üzere araştırmamızdaki 97 türbeden 77'si bu merkezlerde bulunmaktadır. Bilindiği üzere, bu şehirler Selçuklu döneminde önemli merkezlerdir. Çalışmamıza dahil kalan 20 türbe ise Anadolu'nun farklı yerlerinde merkez dışında dağınık bir şekilde bulunmaktadır. Diyarbakır'daki Sultan Şucaeddin Türbesi hariç Güney Doğu Anadolu'da Artuklular veya Selçuklular zamanından günümüze gelebilen hiçbir türbe yoktur. Bunun dışında Selçuklu toprakları üzerinde 38 farklı merkez ve çevrede Selçuklu türbelerinin yayıldığını görüyoruz.

Mısır'daki Memlûkluk türbeleri ise 6 türbe dışında hepsi başkent olan Kahire şehrinde inşa edilmiştir. Kahire şehrinde inşa edilen türbeler yerleri bakımından Kahire merkezi ile Kahire dışında olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bu döneme ait ilk iki örnek; Şajar'ü-dürr Sultan Necmeddin Eyyub türbesi Kahire merkezinde en önemli caddede inşa edilmişken, kendi türbesi Kahire merkezinden uzakta; Hz. Rukiye Mezarlığının içine inşa edilmiştir. Bunun nedeni erken Memlûkluk döneminde Kahire merkezinde konutlar arasında bir türbe inşa edilmesinin, halk tarafından kabul edilmesinin zorluğudur. Bu nedenle Kahire merkezinde inşa edilen türbeler genellikle bir yapıya bağlıdır.

Kahire'de ilk Memlûkluk dönemine ait Sultanların türbeleri şehir merkezinde en önemli sokaklarda bir yapıya bağlı olarak inşa edilmiş, Emirler ve Sultanların oğullarının türbeleri ise Kahire'nin merkezi dışında müstakil türbeler olarak inşa edilmişlerdir. Memlûkluk dönemi sonuna doğru sultanlar Kahire'nin dışında kendi

türbelerini inşa etmeyi tercih etmişlerdir. Bunun ana sebebi ise Kahire içindeki boş alanların çok sınırlı olması nedeniyle büyük külliye veya medreseler inşa etmenin zor olmasıdır.

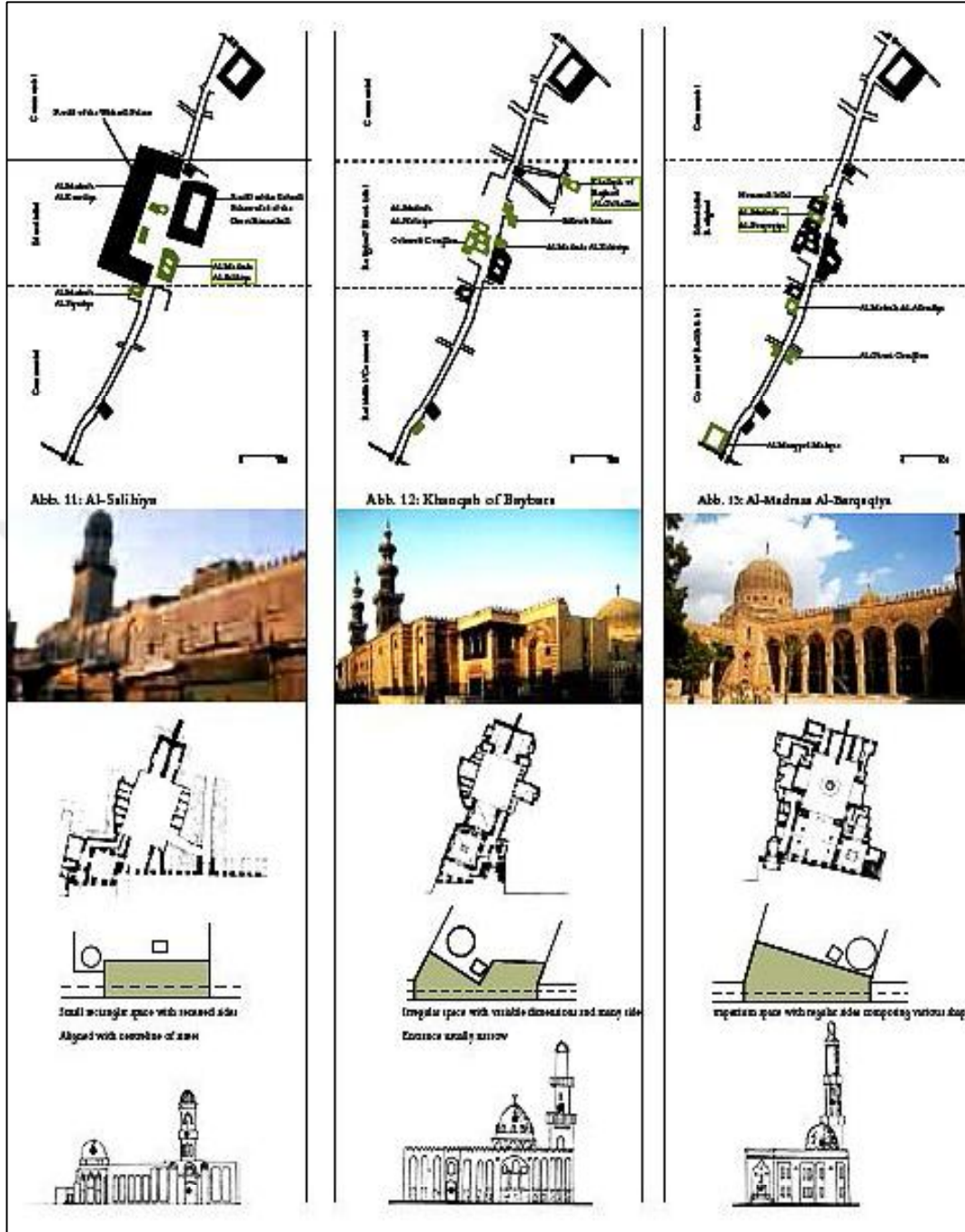
Kahire merkezinin dışında olan türbeleri iki ana merkezde bulabiliriz. Birincisi Kahire'nin kuzey doğusundaki "Cebane't el-Şarkiye" veya "Karafe't ul-Memelik"⁽²⁾ olarak adlandırılan bölgedir. Bu bölge Memlûklü döneminde oldukça önemli bir yerleşmeydi. Hatta Memlûklü döneminde yüksek sosyal sınıfının gezinmek için kullandığı bir yer haline gelmiştir. Bu alanda önemli 20 türbe mevcuttur. Bunlardan 11 türbe müstakil, 9 türbe bir külliyeyle bağlı olarak inşa edilmiştir. Bağlı olan 9 türbeden 5'i sultana ait türbelerdir. İkincisi ise Hz. Ayşe mezarlığıdır. Bu mezarlık içinde 9 türbe mevcuttur. Zeyneddin Yusuf Türbesi'nin dışında hepsi müstakil türbelerdir. Bu mezarlıkta sultana türbesi yoktur. Buradaki türbeler Memlûklü emirleri veya velilere aittir.

Kahire merkezindeki türbeler ise Memlûklü sultanlarının ve emirlerinin türbelerini ana caddelere bakan yerlerde inşa etmeye özen gösterdikleri bilinmektedir. Çünkü onlara göre önemli caddeler ve görünür yerlerde bu tür yapıların inşa edilmesi halka bizi unutmayın mesajı vermektedir (Kessler, 1971: 867). Kahire merkezinde inşa edilen Memlûklü türbelerinin yerleri ile ilgili çalışmaların⁽³⁾ sonuçlarını şöyle özetebiliriz:

- Memlûklü türbeleri her zaman ana caddede üzerinde inşa edilmiştir.
- Bir yapıya bağlı olarak inşa edildiği halde binanın ana cephesinde yer alır. Bu yapının iki ana cepheye sahibiyse Şeyhu ve Sultan Hasan Türbelerinde olduğu gibi iki cepheden daha önemli olan cephede inşa etmekte ya da bu iki ana cephe arasında binanın köşesinde yer almaktadır (şekil no.17).

(2) Bu bölgeyi Kahire'ye gelen bütün seyyahlar ziyaret ederek geniş bilgi vermişlerdir. bk. Ibn Batuta (1904: 39); Ibn Jubayr (1964: 24); Wiet (1968: 213-17)

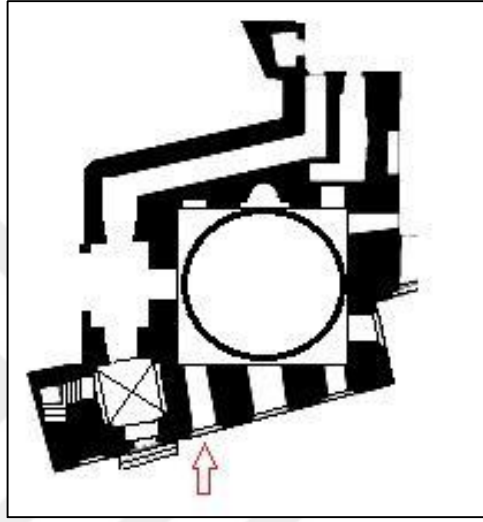
(3) Kahire Memlûklü türbenin yeri ve Memlûklü mimarları bu türbelerin yeri seçerken gözün önüne alına kurallar ile ilgili en önemli çalışmalarından Kessler (1976: 261-66); Haddad (1993: 81-87).

Şekil (17): Sağdan sola tek caddeden üç örnek kronolojik sırayla Salih Necmeddin Eyyub, Baybaes Çaşnigir ve S. Barkuk Türbelerinin hem caddeye hem de ana cepheye göre türbenin yeri ve düzenlemesi.

- Memlûk mimarları bir türbe tasarlanırken, hem türbenin dış duvarının ana caddeye paralel olmasını hem de türbenin iç duvarının kible yönüne paralel olmasını dikkate almışlardır. Bunu gerçekleştirmek için iki yöntem kullanmışlardır. Birincisi duvar kalınlığı değiştirilerek hem dış duvarı ana caddeye hem iç duvarı kible yönüne paralel hale getirmişlerdir. Fakat bu yöntemin dezavantajlarından biri olarak, bazı pencereler duvar kalınlığının

nedeniyle koridor haline gelmiştir. Örneğin bu yöntemde Salih Necmeddin Eyyubi Türbesi'nde duvar kalınlığı nedeniyle bu türbenin pencerelerinden birinin kalınlığı yaklaşık 5 metredir (şekil no.18). İkinci yöntem ise dış duvar ana caddeye iç duvar kıbleye paralel bir şekilde inşa edilmiş iki duvar arasındaki boşlukta farklı kullanım için odalar ve koridorlar inşa edilerek değerlendirmiştir. Bu uygulamayı Teğri Berdi Türbesi'nde ana cadde yönü ile kıble duvarının arasında 45° olması nedeniyle gayet belli bir şekilde görebiliriz.

Şekil (18): Salih Necmeddin Eyyub Türbesi, ana cephesinin duvarının kalınlığı gösteren bir plan

Anadolu Selçuklularında de sultanlar ve Anadolu'nun fethinde büyük hizmetleri geçen büyük kahramanlara ait türbeler şehrin içinde şehre hakim yüksek tepelerin üzerine inşa edilmiştir. Bu örneklerden Konya'daki Alaeddin tepesi üzerindeki II. Kılıç Arslan Türbesi, I. İzzeddin Keykavus Türbesi (yarım kümbet), Aksaray'daki Kılıç Arslan Türbesi ve Erzincan Kemah'ta Gözcü Baba Türbesidir. Bazen de Anadolu Selçuklu türbeleri şehir merkezindeki önemli yapılara bağlı olarak inşa edilmiştir. Muhtemeldir ki kent içindeki konumları nedeniyle de girişlerine birimler eklenmiştir (Gündüz Küskü, 2014: 132). Buna karşılık bazı Selçuklu türbeler çok daha dağınık yerlerde yapılmışlardır.

Özet olarak, Anadolu Selçuklu türbeleri doğuda Ahlat, batıda Atabey, kuzeyde Kastamonu, güneyde Alanya'ya kadar uzanan geniş topraklar üzerinde yayılmışken Memlûklü türbelerinin 6 türbe hariç 97 türbeden fazlası tek bir şehir içinde toplanmıştır.

Memlûklu müstakil türbeleri, çoğunlukla kent dışında ve mezarlıklar içerisinde konumlandırılan Selçuklu türbelerinin aksine, şehirlerin merkezinde inşa edilmişlerdir. Bir yapıya bağlı olarak tasarlanan türbelerde ise hem Selçuklu hem Memlûklu türbeleri şehir merkezinde konumlanmışlardır. Fakat Memlûklu bağlı olan türbelerin bazıları özellikle Memlûklu döneminin sonunda Kahire merkezi kalabalık olması nedeniyle; sultanlar ve büyük emirler tarafından şehir dışında inşa edilen geniş ve büyük külliye içinde yer almışlardır. Buna en iyi örnekler Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye'de yer alan Sultan Faraj bin Barkuk Hanıkaı, Türbeler bölümü (1400-10), Sultan Eşref İnal Medresesi, Türbe bölümü (1451-56) ve Emir Korkmaz Seyfi Medresesi, Türbe bölümüdür (1505-07).

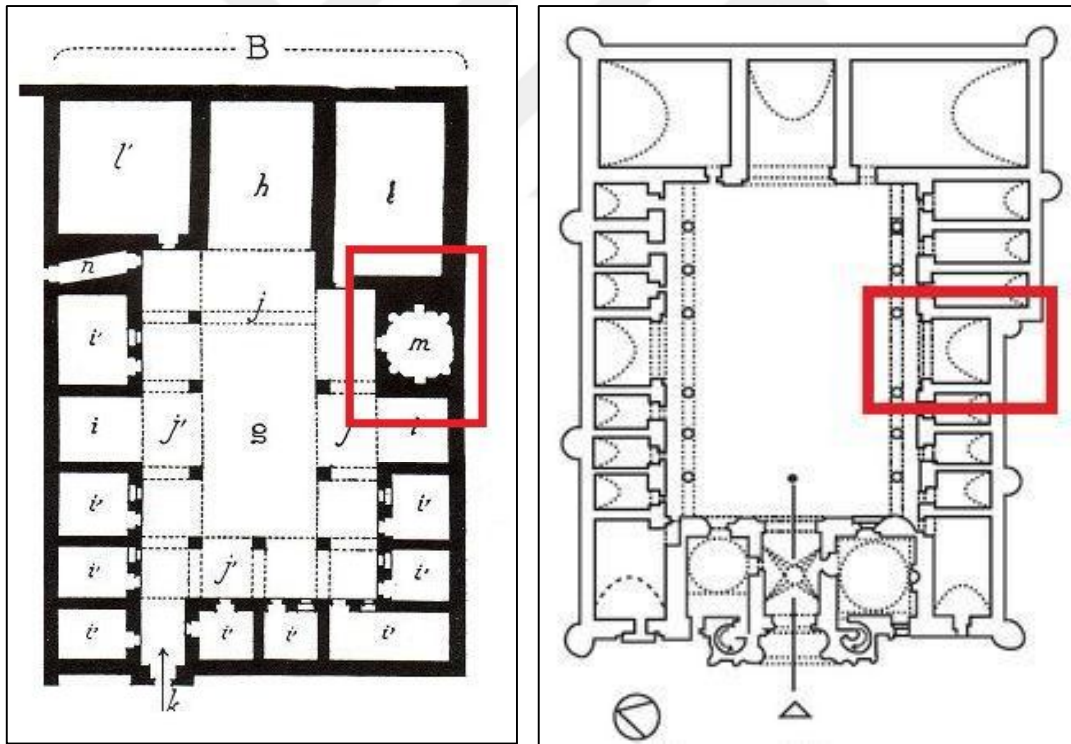
B. Türbelerin Durumu Ve Konumu:

Araştırmalarımıza göre Kahire'nin merkezinde inşa edilen türbelerin çoğu bir yapıya bağlı olarak ve Kahire'nin dışında inşa edilen türbelerin çoğu müstakil olarak inşa edilmiştir. Anadolu türbeleri, ise başlangıçta bağımsız yapılar halindeyken, zamanla medrese ve cami yapılarına bağlı olarak inşa edilmeye başlanmıştır.

Hem Selçuklu medreselerinde hem de Memlûklu medreselerinde türbe çok önemli bir yer işgal eder. Medrese banileri kendi vefat ettiğinde medrese içinde yaptırdıkları türbeye defin edilmek istiyorlardı. Bu istek giderek gelenek haline gelmiştir. Selçuklu ile Memlûklu türbeleri plan ve türbelere yüklenen anlam bakımından bazı farklılıklar ortaya koyar. Dönemin toplumsal ve siyasal yapısına bağlı olarak farklı kaygıların neden olduğu tercihler dönemin türbe mimarisinin biçimlenmesinde etkili olmuştur. Selçuklu türbelerinin hem cenazelik katı hem de ziyaret katı bir kapı ile açık olarak tasarlanmışken Memlûklu türbeleri sadece üst katı ziyarete açık tek katlı olarak düzenlemeleri ve genellikle külâh yerine tercih ettikleri kubbe örtüleri ile Selçuklu örneklerinden biçimsel olarak ayrılırlar.

Çalışmamızda hem Selçuklu türbeleri hem de Memlûklu türbeleri iki grupta incelenmiştir: Bunlardan ilkin bağımsız türbeler, diğerini ise bir yapıya bağlı olan türbelerdir. Bir yapıya bağlı olan türbeler, Anadolu Selçuklu türbeleri için iki ayrı gruba ayrılmıştır. Birincisi, özellikle medrese, darüşşifa ve zaviyelerde yapının bir bölümünün türbe olarak kullanıldığı örneklerdir. Yapının bir bölümünün türbe

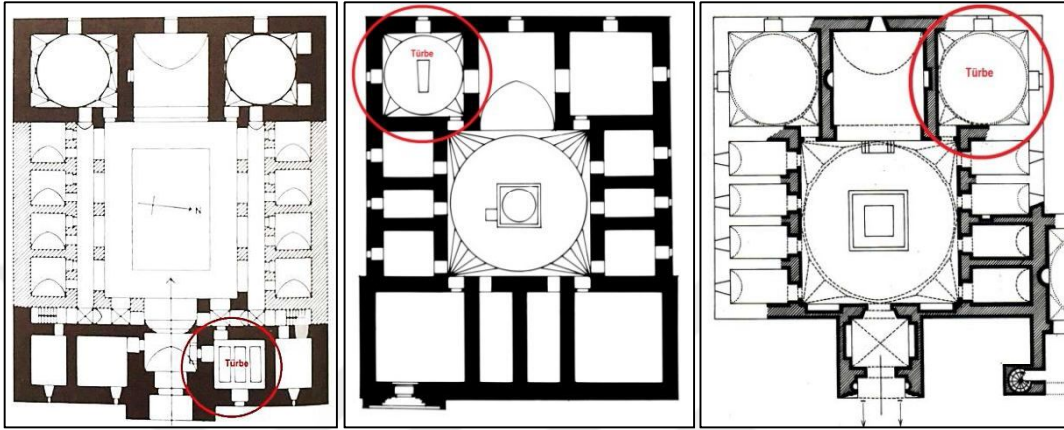
olarak tasarlandığı, ya da sonradan türbeye dönüştürüldüğü bu örneklerde, medreselerin yoğunluk kazandığı dikkati çeker. Medreselerde genellikle eyvanların bitişiğindeki mekanlardan birinin türbe olarak tasarlandığı kabul edilir (Kuran, 1969: 43). Bu uygulamada Anadolu Selçuklu dönemi için, hem tarih hem de bani olarak çok özel iki örneğin varlığı dikkat çeker. Bunlardan ilki, Kayseri'deki Çifte Medrese olarak bilinen yapının darüşşifa kısmında yer alır. Gevher Nesibe Darüşşifası'nın (1205) bir birimini oluşturan türbe, II. Kılıç Arslan'ın kızı ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kardeşi olan Gevher Nesibe'ye aittir. Diğeri ise, Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus'un 1217 yılında Sivas'ta inşa ettirmiş olduğu darüşşifasının eyvanlarından birinde yer alan türbesidir (1219). Ancak aynı gruba dahil edilen bu iki örnek arasındaki en önemli fark, Gevher Nesibe türbesinin yapı ile birlikte tasarlanmış olmasına karşın, İzzeddin Keykavus darüşşifasında eyvanlardan birinin sonradan türbeye dönüştürülmüş olmasıdır.

Şekil (19): Cevher Nesibe türbesi (sol), I. İzzeddin Keykavus Türbesi (sağ), Yapıya göre türbenin yeri

Bunun yanında Divriği darüşşifasının (1229) içerisindeki türbe de bu grubun bir diğer örneğidir. Mengücekli sultan Ahmet Şah'ın Karısı Turan Melek'e ait bu türbenin, yukarıda sözü edilen örnekler de olduğu gibi, sultan ailesine ait olması önemlidir. Sultan ve ailesi ile başlayan bu uygulamanın sonraki dönemde, sultanlar

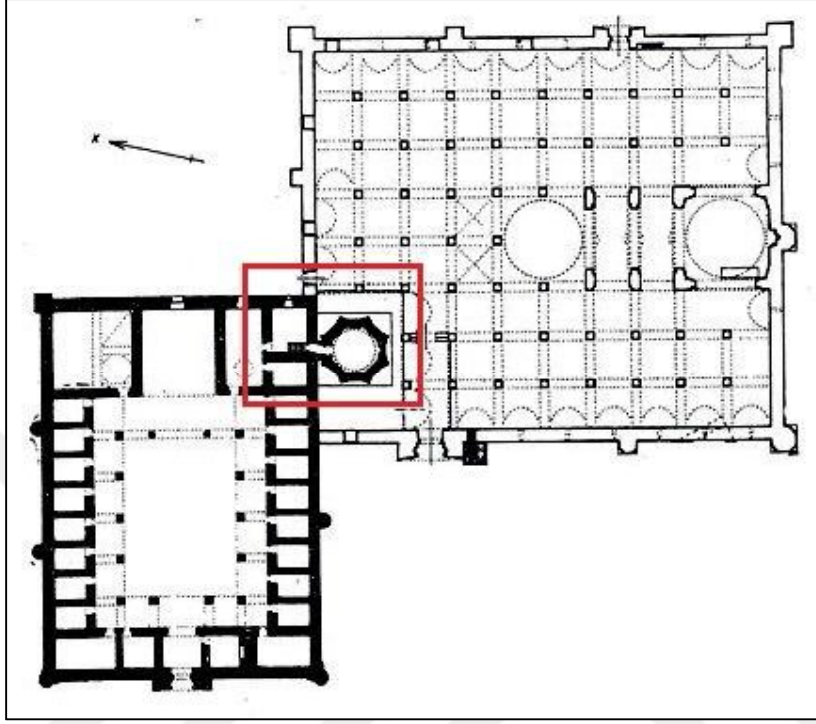
tarafından tercih edilmemiş olması dikkati çeker (Gündüz Küskü, 2014: 116). Eyvanların Yanındaki mekanlardan birinin türbe olarak kullanıldığı örneklerden Karatay ve İnce Minare medreselerinde olduğu gibi genellikle ana eyvanın yanındaki mekanlardan biri tercih edilmiş, fakat bazen de Sahip Ata Medresesinde olduğu gibi giriş eyvanının yanındaki mekanlardan biri türbe olarak kullanılmıştır.

Şekil (20): Soldan sağa Sırçalı, Karatay ve İnce Minare medreselerine bağlı olan türbelerinin yeri.

Bir yapı ile birlikte düşünülen türbelerin ikincisi ise, özellikle cami ve medreselerde yapıya bitişik olarak inşa edilen türbe örnekleridir. Yapıya bitişik anıtsal türbelerin yapımı Anadolu'da 1243 sonrası İlhanlı döneminin başlamasıyla artmaktadır. Bu dönemden itibaren, özellikle tarikat yapılarının en önemli bölümünü oluşturan türbeler, cami ve medrese gibi diğer kamu yapılarıyla birlikte de inşa edilmişlerdir. Bu türbeler arasında, girişlerinin yapı içerisinden olması nedeniyle bitleştirildikleri yapı ile direkt ilişkili örnekler olduğu gibi, girişlerinin yapı dışından sağlanmasıyla bir anlamda bitleştirildikleri yapıdan koparılan örnekler de karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılardan yalnızca Hunad Hatun Türbesi (1238) hanedana mensup olan bir hatuna aittir. I. Alaeddin Keykubad'ın eşi ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi Mahperi Hunad Hatun bu yapının banisidir. Türbe, yapı içerisindeki konumu ve külliye diğer yapılarıyla olan ilişkisi nedeniyle, aynı gruba dahil edilen diğer türbe örneklerinden ayrılır. Külliye içerisinde, cami ile medresenin arasında kalan küçük bir avluya yerleştirilen türbenin girişi medrese ve camiden bağımsızdır (şekil no.21). Yoğun bezemeleri ile de diğer örneklerden ayrılan, "sultan eşi ve sultan annesine" ait bu türbeye karşın diğerleri, vezir ve emir yapılarıdır. Bu gruba dahil edilen örneklerden, Amasya Burmalı Minare (1237-

1246) ve Gök Medrese (1266) camileri olmak üzere iki yapıda da türbe- cami birlikteliği karşımıza çıkar. Diğer örneklerden dördü medresenin ana eyvanına, biri ise hanıkaha bitişik olarak tasarlanmıştır.

Şekil (21): Kayseri- Hunad Hatun türbesinin yeri.

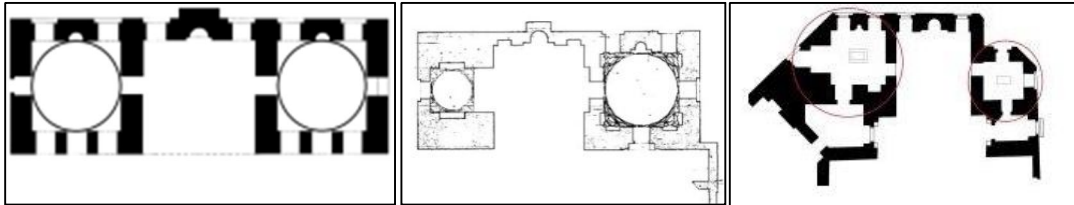
Amasya'daki Gök Medrese camisinde iç mekândan da geçişin sağlandığı emir, vali ve beylerbeyi olan banî Torumtay'ın kendisi için caminin karşısına oldukça anıtsal olarak inşa ettirdiği türbe, türbenin yapıdan koparılarak bağımsızlaştığı özel bir örnektir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere bir yapıya bağımlı olan Anadolu Selçuklu türbeleri, yapıya bitişik ve yapının bir bölümünün türbe olarak kullanıldığı üzere, iki farklı şekilde tasarlanmışlardır. Memlûklü döneminde uygulanmış olan bağımlı türbeler ise üç farklı düzenlemede görülmektedir. Birincisi yapıya ekli bir bölüm olarak inşa edilen türbelerdir. Bu gruba dahil eden türbeler ortak bir duvar ile yapıya bağlanmamaktadır. Genel olarak yapının ana girişinden sonra ana yapıya girmeden ayrı bir kapı ile türbeye girilebilir. Kahire'de bir yapıya bağımlı olan 58 Memlûklü türbesinden sadece 9 türbe bu gruba girmektedir. Bunların çoğu erken Memlûklü dönemine aittir (tablo no.8). İkincisi yapının bünyesinin içinde tasarlanan türbelerdir. Bu gruba giren türbelere girmek için yer aldığı bina içinden

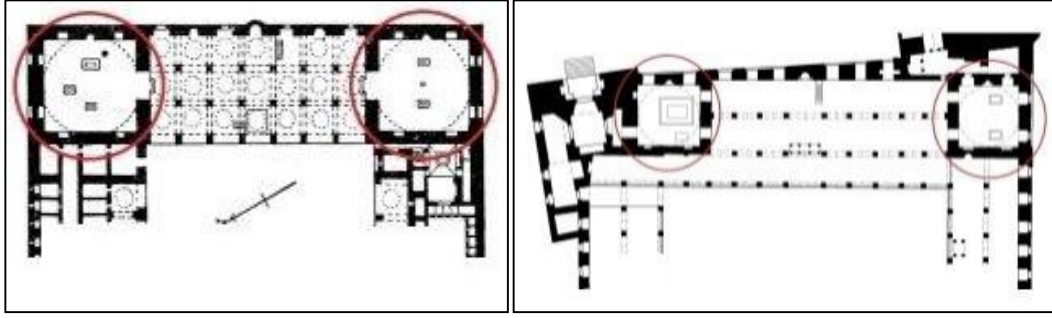
girmek gerekmektedir. Türbeye ait dıştan ayrı bir giriş yoktur. Bu grup, Memlûklü türbelerinin bir yapıya bağlı olan türbelerinin en kalabalık grubudur. 58 türbeden 36 türbeyi bu grup altında ele alabiliriz. Bu türbeler yapının farklı yerlerinde tasarlanmıştır. Fakat çoğunlukla kible eyvanının sol tarafında yerleştirilmiştir. Bu gruba dahil olan türbelerin çoğu yapının bir köşesinde yer almaktadır. Bu yüzden dışta her türbeye ait iki cephe görülebilir. Bunlardan biri yapının ana cephesidir (tablo no.9). Üçüncü grup, yapının bir yanına bitişik şekilde tasarlanan türbelerdir. Türbeye yapıya girmeden dışarıdan girilebilir. Fakat bu gruba dahil eden türbeler yapıya ortak bir duvar ile bağlıdır. Kahire'de bir yapıya bağlı olan 58 Memlûklü türbesinden 13 türbe bu grup içinde yer alır (tablo no.10).

Kahire'de Memlûklü dönemine ait bir yapıya bağımlı olan türbeler Salih Necmeddin Eyüp Türbesi hariç bu gruba giren bütün türbeler yapı ile tasarlanmıştır. Salih Necmeddin Eyyub Türbesi ise, medrese inşa edildikten 10 yıl sonra eşi Şajar'ü-dürr tarafından medresesine eklenip, Salih Necmeddin Eyüp'in cesedi oraya taşınmıştır.

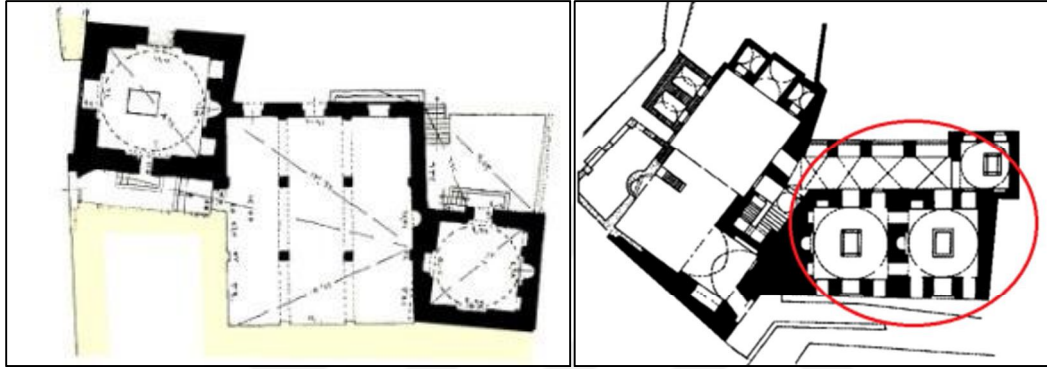
Memlûklü bağımlı olan türbelerde tek yapıya bağlı birden fazla türbe görebiliriz. Bu örnekler iki şekilde uygulanmıştır. Birincisi bir yapıda simetrik bir şekilde ana eyvanın veya kible revağının iki yanlarında birer türbe mevcuttur. Örnekleri; Umu-anuk Toğay Hatun Hanıkahına bağlı olan Türbe (1348'den önce), Um-Sultan Şaban (Hunad Baraka) Medresesi'nin türbe Bölümü (1368), Sultan Faraj bin Barkuk Hanıkahının türbe bölümü (1400-10) ve Sultan Muaid Şeyh Camine bağlı olan türbelerdir (1415-20) (şekil no.22-23). İkincisi ise Aytekin Bundukdari Zaviyesi ve Silar ve Singer Cavli Hanıkahıyla bağlı olan türbeler gibi düzensiz farklı yerlere bağlanmış veya yan yana tasarlanmıştır (şekil no.24).

Şekil (22): (Grup A-I): Kible Eyvanının iki yanında bulunan türbeler, soldan sağa Sultaniyye Türbesi, Umu-anuk Tuğay Hatun, Um-Sultan Şaban Türbeleri

Şekil (23): (Grup A-II): Kible revağının iki yanında bulunan türbeler, soldan sağa Faraj ibn Barkuk, S. Muayed Şeyh Türbeleri

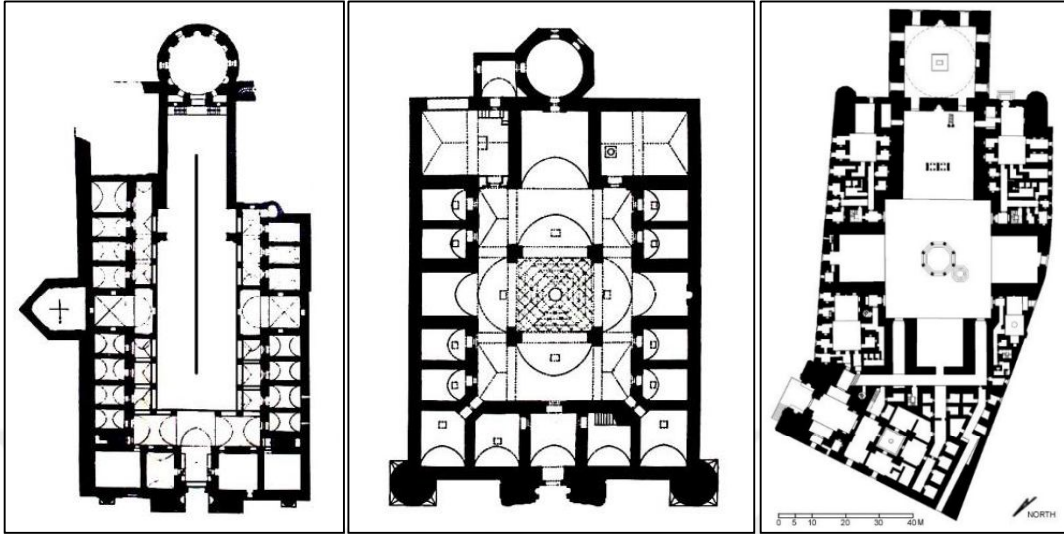
Şekil (24): (Grup B): Düzensiz tasarlanan türbeler, soldan sağa Aytekin Bundukdarı Zaviyesi, Silar ve Sincer Cavli Hanıkahne bağlı türbeler

Hem Selçuklu hem de Memlûklü türbeleri medrese veya külliye kütlesinin içerisinde plan şemasına bağlı olarak değişik yerlerde konumlanabilmektedir. Anadolu Selçuklu türbeleri ana eyvanın iki yanında yapılan kışlık dershanelerden bir tanesi türbe olarak kullanılmıştır. Bazen giriş eyvanının iki yanındaki köşe odalardan birinin de türbe olarak kullanıldığı görülür. Genel olarak üzeri kubbe ile örtülü bir mekandır. Memlûklü bağlı olan türbelerin çoğu da Selçuklu bağlı türbeler gibi aynı yerlerde; gerisin yanında veya ana eyvanın yanında tasarlanmıştır. Medrese kitlesi içinde yer ve biçimi değişiklik gösterdiğinden, hem Selçuklu hem de Memlûklü medrese türbelerini plan şeması bakımından üç alt grupta sınıflandırmak mümkündür.

1. Ana Eyvanın Arkası Veya Yanında Bulunan Türbeler:

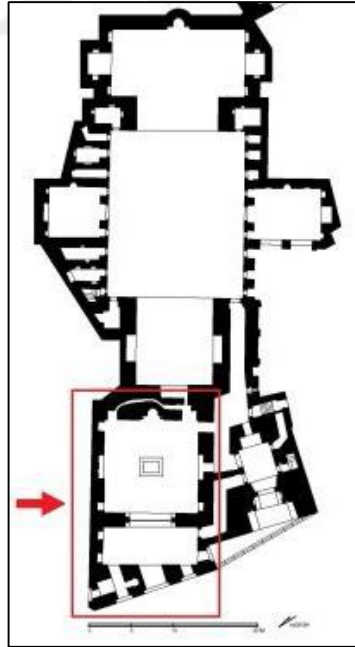
Bu alt grupta ilk olarak ana eyvanın gerisinde inşa edilmiş ve onunla ya doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak bağlantılı türbeler vardır. Erzurum'daki Çifte Minareli Medrese ve Yakutiye Medresesi'nde böyle bir düzenleme görülmektedir. Kahire'deki Sultan Hasan Medresesinin Türbesi (1357-1364) de Memlûklü

türbelerinden tek bir örnek olarak ana eyvanın gerisinde kible duvarının arkasında yer almaktadır.

Şekil (25): Ana eyvanın arkası bulunan türbe örnekleri, soldan sağa Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi, S. Hasan Medresesi

Bu planların tam aksine, yine eşsiz bir örnek olarak Sultan Baybars Çaşnigîr Medresesi ona bağlı olan türbenin gerisinde yer almaktadır.

Şekli (26): Sultan Baybars Çaşnigîr Medresesine bağlı türbe

Türbenin ana eyvanın hemen bitişiğinde bulunduğu ele aldığımız örneklerden Anadolu Selçuklu Konya'daki Tacül-Vezir ve Tokat Gök Medresede türbe ile Kahire'deki Aslam Silahdar, Tatar Hicaziye, Emir Teğri Berdi, Kaçmaz Seyfi,

Sultan Kayıtbay ve Emirahur Kanıbay Seyfi Medresesinde türbe cepheye göre ana eyvanın sağında; Afyon Hüseyin Gazi, Konya Karatay ve İnce Minare medreselerinde ile Kahire'deki Husamuddin Torumtay, Zeyneddin Yusuf, Ahmet Mihmandar, Mağlatay Cemali, Sultan Barkuk, Kanıbay Muhammedi, Sultan Eşref Barsbay ve Baybars Hayat medreselerinde eyvanın solunda yer almaktadır. Anadolu Selçuklu Hunad Hatun Medresesine bağlı türbe ise ana eyvanın yan tarafına yerleştirilmiş ve bir geçitle medreseye bağlanmıştır. Bu yapıda türbenin ana eyvanla ilgisi zayıflamış ve bağlantı onun güneyindeki odayla kurulmuştur.

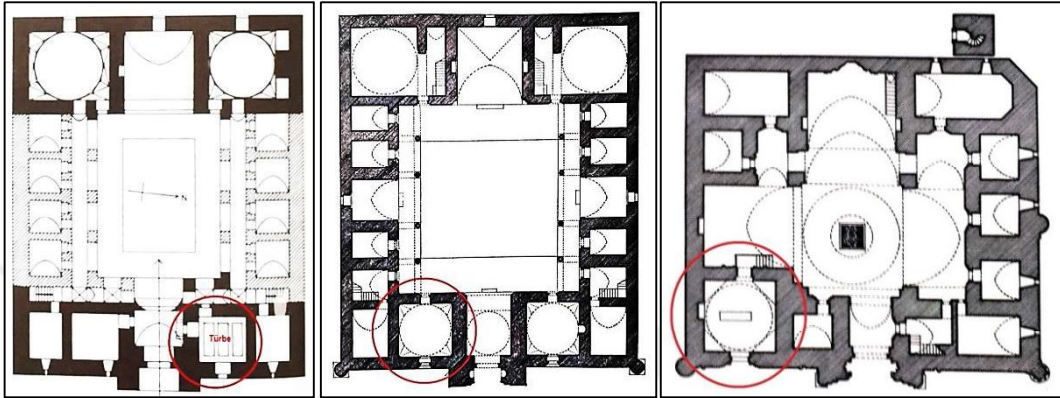
Anadolu Selçuklu türbelerinin bazı örneklerinde Boyalıköy Medresesinde olduğu gibi eyvan medrese kitlesinden tamamiyle kopmuş müstakil bir yapıdır. Ümmühan Hatun Medresesi'nde de Boyalıköy'de olduğu gibi eyvan tipi bir türbeyle karşılaşılır; fakat buradaki fark arazi meylinde faydalanarak türbe ana eyvanın altına alınmış ve böylelikle bina kitlesi içine dahil edilmiştir.

2. Girişin Yanında Bulunan Türbeler:

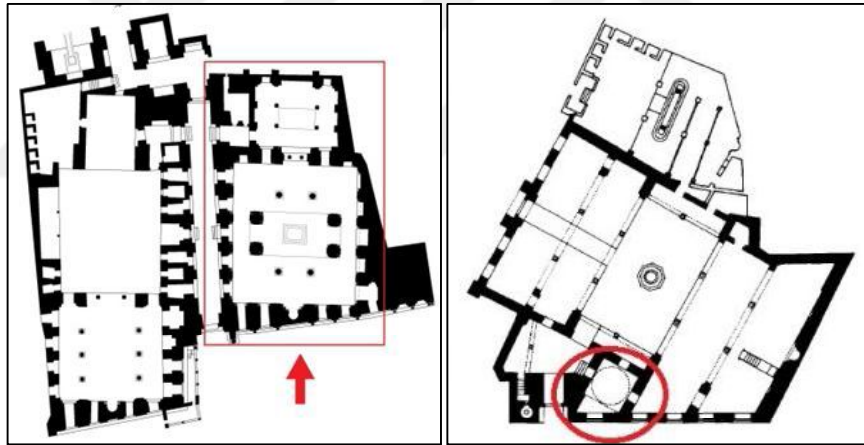
Anadolu Selçuklu medreselerinde giriş bölümü her zaman ana (kible) eyvanın karşısında iken, Kahire Memlûklü medreselerinde ana cephe ile yapının tasarımına göre giriş bölümü yapının farklı yerlerine yerleştirilmiştir. Memlûklü mimarisinde giriş bölümü tamamen ayrı bir bölüm olarak tasarlanmış ve ana eyvanın karşısındaki eyvan Selçuklu mimarisindeki gibi bir giriş eyvanı olarak kullanılmamıştır.

Anadolu Selçuklu örneklerinde Türbenin medresenin ön tarafında yer aldığı ilk örnek Sırçalı Medrese'dir. Burada türbe, cepheye göre giriş eyvanının sağındadır. Buruciye ve Cacabey medreselerinde ise türbe, giriş eyvanının solunda bulunur (şekil no.27). Buruciye'de türbenin kapısı avlu tarafındadır. Cacabey Medresesi'nde ise türbeye yan eyvan içinden geçilerek girilir. Kahire Memlûklü örneklerinde ise giriş bölümünün yanında yer alan çok sayıda türbe vardır. Bunun sebebi mimarın, bazen türbeye gelen ziyaretçilerin yapının içinden geçmek zorunda kalmadan kolayca türbeye girebilmesini tercih etmesidir. Örnek olarak Salih Necmedin Eyüp, Ümül-Salih Fatma Hatun, Sultan Mansur Kalavun, Fayruz Saki, Şeyhun ve Emir Teğriberdi medreselerindeki türbeler cepheye göre girişin sağındadır (şekil no.28).

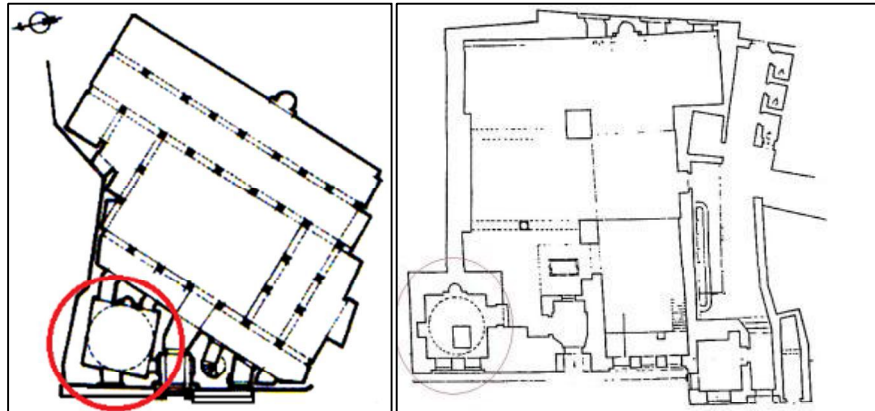
Elmas Hacib, Aksunkur ve Tumraz Ahmedi camilerine bağılı türbeler girişin solundadır (şekil no.29). Bazı örneklerde Teğri Berdi ve Kaçmaz İshaki türbelerindeki gibi hem ana eyvanın hem de girişin yanında yer almaktadır. Memlûklu örneklerinde ise yapının ana girişinden girdikten sonra türbeye özel bir girişle doğrudan ulaşabilmektedir.

Şekil (27): Soldan sağa Sırçalı, Buruciye ve Cacabey Medreselerine bağılı olan Türbelerinin yeri.

Şekil (28): S. Mansour Kalavun (sol), Şeyhu (sağ) Medreselerine bağılı olan Türbelerinin yeri.

Şekil (29): Elmas Hacib (sol), Tumraz Ahmedi (sağ) Medreselerine bağılı olan Türbelerinin yeri.

Hem Anadolu Selçuklu hem Kahire Memlûklularında yapıya bağlı türbelerin bazıları yapının ana cephesinin köşesinde yer almaktadır. Anadolu Selçuklu örneklerinden Yusuf bin Yakub Medresesi'nde türbe cephede olmakla birlikte diğerlerinde olduğu gibi medresenin dikdörtgen kitlesi içine alınmamış, İnce Minareli Medresenin Mescidi'ne benzer bir düzende binanın ön sağ köşesine eklenmiştir; fakat gerek cenazeliğinin gerekse üst katının kapıları medresenin içinde olduğundan türbeyle medresenin bağlantısı kopartılmamıştır. Kahire Memlûklularında ise yaygın bir şekilde uygulanmıştır. Bunlara Abu Yusufeyn, Emir Sarğatmaş, Sultan Barkuk, Sultan Eşref İnal, Sultan Kayıtbay, Gülşani ve Baybars Hayat medreselerinin türbeleri örnek olarak verilebilir (şekil no.30).

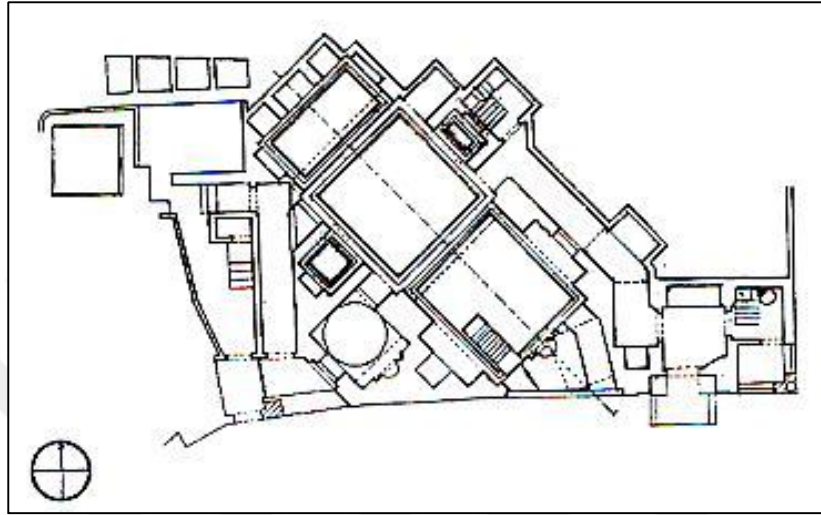

Şekil (30): Sıra ile Abu Yusufeyn, Emir Sarğatmaş, Sultan Barkuk, Sultan Eşref İnal, Sultan Kayıtbay, ve Baybars Hayat Medreselerine bağlı olan türbelerin yeri.

3. Avlunun Yanında Bulunan Türbeler:

Bu düzenleme hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklularında sınırlı bir şekilde uygulanmıştır. Bu alt grupta sadece iki Selçuklu medresesi vardır. Çifte Medrese'deki türbe yan eyvanın üst tarafında, Akşehir'deki Taş Medresede ise yine yan eyvanın alt tarafında bulunur. Birincisinde gerek cenazelik gerekse türbenin üst katına avlu içinden bağlantı yapılmış fakat cenazelik

katının kapısı türbenin batısında, sokağa açılan eyvanın yanına konulmuştur. Türbenin yanda olduğu bir diğer örnek de Keykavus Darüşşifası'dır ki burada türbe yan eyvanlardan birinin içinde düzenlenmiştir. Kahire Memlûklü türbelerinden benzer tek bir örnek ise Emir Cevher Lala Medresesi'nin türbesidir ve kible duvarına göre sağ eyvanın üst tarafında yerleştirilmiştir (şekil no.31).

Şekil (31): Emir Cevher Lala Medresesi'ne bağlı olan türbelerinin yeri.

C. Türbelerin Banisi Ve Sahibi:

Anadolu Selçuklu ilk dönemindeki türbelerin çoğu hanedana mensup olan hatunlar,⁽⁴⁾ emirler veya devlet adamları için inşa edilmişlerdir. Buna rağmen sultanlara ait sadece 3 türbe bulunmaktadır. Bundan sonraki aşamada Anadolu'da türbeler, veliler veya şeyhler ve din adamları için çok yaygın bir şekilde inşa edilmeye başlanmıştır (Bates, 1970: 78, 81). Hatta Anadolu Selçuklu türbelerinden günümüze kadar gelen örneklerin çoğu din adamlarına aittir. Bunun nedeni Türk kültüründe ve toplumunda din ve dine hizmet eden kişilerin kutsiyet kazanmalarıdır. Bir yandan halk tarafından kutsal kişilerin türbeleri ziyaret edilmiş, bir yanda da hanedana mensup olan kişiler ve devlet adamları halka karşı iyi bir etki bırakmak için veliler ve din adamları için türbeler inşa etmişlerdir.

(4) Hanedana mensup olan hatunların türbelerinin sayısı 6'dır. Sırasıyla örnekler şunlardır: Gevher Nesibe Hatun, Ümmü-han Hatun, Melike-i Adiliye (Çifte künbed), Mah-peri Hunad Hatun, Gömeç Hatun, Hudavend Hatun türbeleridir. Bu türbe ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Önkal (1999).

Mısır'da Memlûklü dönemine ise tam tersini söylenebilir. Memlûklü Devleti'nden önce özellikle Fatımi döneminde Ehli-beyt kabirlerinin üzerinde birçok türbe inşa edilmiş, bundan sonra Memlûklü döneminden itibaren sultan ve emirler için çok sayıda türbeler inşa edilmeye başlamıştır. Memlûklü türbelerine genel olarak bakıldığında Fatımi ve Eyyubi döneminden sonra din adamlarına ait türbelerin sayısı çok azdır. Bunun nedenlerinden biri ise Eski Mısır kültüründen itibaren her zaman hayat ve ölüm arasında bir sınır var olduğu için şehir içinde türbe veya mezar görmeni zor olmasıdır. Fatımi döneminde Mısır şii hakimiyeti altında iken Hazreti Ali'nin ailesine ait türbelerin Kahire içinde inşa edilmeye başlanmasıyla insanlar şehir içinde türbeler görmeye alışmıştır. Özellikle bu türbeleri Mısır halkının din duygusu ile bağdaştığı için severek kabul edilmiştir. İkinci aşama (Sultanların türbeleri) ise Sultan Salih Necmeddin Eyyub Türbesiyle başlamıştır. Bu türbe Kahire şehrinde bir devlet adamı için ilk yaptırılan türbedir. Bu türbe 1250 yılında Necmeddin Eyyub vefat ettikten yaklaşık bir sene sonra ve sultan Necmeddin tarafından inşa edildiği medreseye bağlı olarak onun eşi Şajar'üddür tarafından medreseye 10 sene sonra eklenmiştir. Giderek Memlûklü sultanlar ve emirlerinin türbeleri Kahire şehrinde Memlûklü dönemindeki en önemli caddelerde yer almaya başlamıştır. Görüldüğü gibi, Kahire'de İslam fatihinden itibaren türbeler dini yapılar arasında inşa edilmiştir. Memlûklü sultanlar, uzun sürede insanların kafasında yerleşmiş bu dini duygu ile bağlantılı olan kavram kullanarak kendileri için türbeler inşa edilmekle köleler oldukları için onlara karşı çıkan halktan dini meşruiyeti kazanmışlardır.

Özet olarak Anadolu Selçuklu döneminde I. İzzeddin Keykavus'tan sonra, hanedan kavramı- türbe ilişkisi ile bağlantılı olarak her sultana ait özel bir türbe bulunmamasına rağmen Memlûklü'nun her sultanı ve her emiri adına inşa edilmiş türbelerin varlığı ve bazen tek bir sultan adına birden fazla türbe inşa edildiği görülmektedir. Bu tercih farklılığı her iki kültürde türbelere yüklenen anlam değişikliğine ortaya koyar.

Anadolu Selçuklu sultanları, sultanlık güçlerini ortaya koyan yapılar olarak kendilerine hanları; vezirleri ise medreseleri seçmişlerdir (Gündüz Küskü, 2014: 130). Memlûklular ise, dönemin sosyal ve ekonomik şartlarına da uygun olarak

Kahire şehrinin ana merkezlerinde kendi adlarına külliye inşâ etmişlerdir. Her iki uygulamada türbeler, öncelikli planlanan bir yapı grubu olarak öne çıkmıştır. Selçuklu döneminde Anadolu'da çok sayıda ve çeşitte türbe inşâ edilmiş olmasına karşın, günümüze ulaşamayan 3 sultan türbesi dışında bu döneme ait en erken tarihli örnek daha önce de belirtildiği gibi ongen planı ile de eşsiz olan Konya II. Kılıç Arslan Türbesi'dir (1192). Başkent Konya ele alındığında, şehrin merkezinde yer alan bir tepe üzerinde beş sultan dönemini kapsayan bir caminin bulunması, şehrin ölçeğinde sultanın gücü ile birlikte saltanat ideolojisinin varlığını da düşündürür. Selçuklu hanedanı kavramı bugüne kadar yeterince öne çıkmamış olmakla birlikte, Selçukluların başkenti Konya'daki Alaeddin Camisi'nin beş farklı sultan⁽⁵⁾ dönemini içeren üç ayrı evresinin olması ve bu caminin avlusunda yer alan, anonim Selçuklu tarihinde "Sultanlar Türbesi" olarak tanıtılan II. Kılıç Arslan Türbesi'nde sekiz Selçuklu sultanının gömülü olması,⁽⁶⁾ bir anlamda hanedan saltanat ideolojisinin varlığını düşündürerek, bu yapıya yüklenen anlamı ortaya koyması açısından önemlidir (Mecit ve Akpınar, 2017). Görülüyor ki bu türbe, hem konumu, hem planı, hem de içinde yatan sultanları ile Anadolu Selçuklu dönemi için özel bir yere sahiptir. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu yapının dönem kaynaklarında "Sultanlar Türbesi" olarak adlandırılmış olması, o dönemde de saltanat ideolojisine yönelik bir bakış açısının varlığına ve buradaki sultan gömülerinin bilinçli bir tercih olduğuna işaret eder. Anadolu Selçuklu döneminin en güçlü sultanı olan I. Alaeddin Keykubad'ın kendisine bir türbe inşâ etmek yerine II. Kılıç Arslan Türbesi'ne gömülmesi, bu türbedeki sultan gömülerinin sadece bir tesadüf ile açıklanamayacağını destekler niteliktedir (Gündüz Küskü, 2014: 130-31).

Kahire Memlûklü sultan ve emirlerin türbelerinin inşâ amacı ise farklıdır. Uzak ülkelerden gelen ve ailesiz köleler olarak büyüyen Memlûklü sultanları ve emirleri, ölümden sonra unutulmaktan korktukları bu yeni topraklarda ölümden sonra

(5) Beş sultan sırasıyla şunlardır; I. Mesud (1116-1155), II. Kılıç Arslan (1155-1192), I. Keyhüsrev (1192-96; 1205-11), I. Keykavus (1211-20) ve I. Alaeddin Keykubad (1220-1237).

(6) Sekiz Sultan sırasıyla, II. Kılıç Arslan (1155-1192), II. Rükneddin Süleyman Şah (1196-12004), III. Kılıç Arslan (1204-1205), I. Keyhüsrev (1192-96; 1205-11), I. Alaeddin Keykubad (1220-1237), II. Keyhüsrev (1237-1246), II. Keykavus (1246-1249) ve IV. Kılıç Arslan (1262-1266)'dır.

unutulmamak amacıyla muhteşem türbeler inşa etmişlerdir. Kahire gibi kalabalık bir şehirde böyle bir amacı gerçekleştirmek için iki seçenek var idi. Birincisi Kahire'de dini bir bina külliye, cami veya medrese ile bağlı olarak türbeler inşa edilmiştir. Böylece, hükümdarlığı sırasında halkın desteğini alacak, ölümden sonra da dini bir ortamda defnedildiği için halk düzenli bir şekilde yapıya gelip giderek onlara dua edecektir. Bu amacı hem vakfiyelerden hem de Kahire mimari dokusuna bakılarak, cami ve medreselerin yan yana⁽⁷⁾ konumlanmasından anlayabiliriz. Hatta bazı araştırmacılar, Memlûklü sultanlarının Kahire içinde kendileri için bir türbe inşa edebilmek üzere bu türbe ile bağlı dini binalar inşa ettiklerini belirtir. Bu belirgin bir şekilde Sultan Mansur Kalavun Türbesi'nde görülebilir. Bu örnekte bir kişi için inşa edilen türbenin alanı $483 m^2$ iken, vakfiyeye göre 400 öğrenciye eğitim vermek üzere inşa edilen medresenin alanı ise $271.25 m^2$ dir. Ayrıca Baybars Çanşığır Türbesi de büyük ölçüde binanın tüm ana cephesini işgal ederken, medrese bölümü arka tarafta yer alır.

İkincisi seçenek ise; Kahire dışında türbeler inşa edilmesidir. Bu ikinci seçeneğe göre; ilk olarak Kahire merkezi kalabalık olduğu için emirler veya maddi imkanı iyi olmayan devlet adamları Kahire dışında özellikle *Karafat'ul-Mamalik eş-şarkiye* veya *Sahra'ul-Memelik* olarak adlanmış bölgede bağımsız türbeler inşa etmeye başlamış, zamanla bu alanda sultanlar tarafından külliye ile bağlı türbeler inşa edilerek halk tarafından bu bölge ziyaret etmek için eğlence ve gezi bölgesi haline getirilmiştir. Hatta bu bölgede uzaktan gelen ziyaretçiler için konaklama yeri ve gezmek amacıyla gelen misafirler için "şeyh el-zuar" olarak adlanmış rehberler mevcuttur (Maqrizi, 1853: 460-63).

Gördüğümüz gibi her iki kültüre ait türbelerde farklılık gösteren bir diğer özellik, Selçuklu sultanları için türbeler yapılması bir amaç değildi, bir semboldür, fakat Memluk sultanları için çok önemli bir amaçtır.

(7) Cami ve medreselerin sayısı Kahire şehrinin ihtiyacından çok fazla bir şekilde inşa edilmesinin Memlûklü dönemindeki tarihçilerin dikkatini çekmiştir. Bunlardan ünlü tarihçi Qalqashandi aktardığına göre "Kahire'de sayısız cami, medrese veya hanikahda Cuma namazı kılınırdı, hatta bazen sesler birbirine karışmış", Ibn Şahin Kahire şehrinde binden fazla Cuma hutbesi mevcut olduğunu söyler. bk. Qalqashandi (2006: III/365); Ibn Şahin (2016: 31)

Hanedana mensup olan hatunlara ait türbeler ise hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûkluları'nda mevcuttur. Aslında bu gelenek Memlûklü dönemindeki Kahire'ye gelen Selçuklu etkilerinden biridir. Hatta Kahire'de ilk iki Memlûklü Türbesi 1250 yılında Türk Kökenli Şajar'ü-dürr Hatun tarafından yaptırılmıştır. Anadolu'da günümüze kadar kalan 97 Selçuklu türbesinden hatunlara ait türbelerin sayısı 9'dur. Bunlardan Mama Hatun⁽⁸⁾ Türbesi, Melike Adile⁽⁹⁾ Türbesi (çifte kümbet), Elti Hatun⁽¹⁰⁾ Türbesi, Hüdavend Hatun⁽¹¹⁾ Türbesi ile Gömeç Hatun⁽¹²⁾ Türbesi olmak üzere beşi müstakil türbe olarak inşa edilmiştir. Kalan dört türbe ise bir yapıya bağlı olarak inşa edilmiştir. Bunlar Gevher Nesibe⁽¹³⁾ Medresesine bağlı olan türbe, Ümmühan Hatun⁽¹⁴⁾ Türbesi, Hunad Hatun (Mah-peri Hatun)⁽¹⁵⁾ Türbesi

-
- (8) Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'da kurulan beyliklerinden biri olan Saltuklular'dan II. İzzeddin Saltuk'un kızıdır. Uzun süre idareyi elinde bulunduran ağabeyi Nasirüddin Muhammed'in ardından 1191'de Saltuklu Beyliği'nin başına geçmiştir. Mama Hatun Arap kaynaklarında "Erzurum sahibesi" olarak gösterilmektedir. Hükümdarlığı konusunda ilk yıllarla ilgili bilgi bulunmamakla beraber Mama Hatun'un son dönemlerde yeğeneriyle iktidar mücadelesi içinde olduğu anlaşılmaktadır. Mama Hatun 1201 yılında Eyyubi Sultanı Melikü'l-Adil'e haber göndererek nüfuz ve itibar sahibi bir kimseyle evlenmek istediğini bildirdi ve bu konuda yardımcı olunmasını rica etti. Melikü'l-Adil, Nablus Eyyübi Valisi Meymun el-Kasri'ye Mama Hatun ile evlenmesini, ve onun ülkesini yönetmesini tavsiye etmiştir. Meymun el-Kasri, teklifi kabul edip evlenmek için gerekli hazırlıkları yaparken Mama Hatun'un tahttan uzaklaştırılıp hapsedildiğini yerine yeğeni Alaeddin Melikşahın geçtiğini öğrenmiştir. Mama Hatun'un bundan sonraki hayatına dair bilgi yoktur. bk. Şeker (2003).
- (9) Kitabede adına türbe yaptırılan melikenin ismi belirtirmemiş, sadece Eyyüb oğlarından Melikü'l-Adil Ebu-Bekir'in kızı olarak zikredilmiştir. Bu Eyyübi prensesini bazı tarihi olaylar nedeniyle tanıyoruz. I. Alaeddin Keykubad, Eyyübilerle iyi ilişkiler kurmak üzere Melike-i Adiliye ile 1226 yılında evlenmiştir. Gıyaseddin Keyhüsrev tahta çıkınca üvey annesini Ankara Kalesi'ne hapsedirmiş ve bir süre sonra boğdurmıştır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in vefatından sonra kızları, 9 sene önce ölen anneleri için bu türbeyi yaptırmışlardır. bk. Önkal (1999).
- (10) Elti Hatun'un kimliğine dair hiçbir bilimiz yoktur.
- (11) II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğlu IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı Hüdavend Hatun olduğu anlaşılmaktadır. Onun Niğde valisi ile evli olması mümkündür. Detylı bilgi için bk. Önkal (2015); Önkal (1999).
- (12) Gömeç Hatun, Tokatlı olan bu hanım Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın eşi ve III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in de annesidir. Sultan Kılıç Arslan öldürülmesinden önce vefat ettiğine dair bir kayıt bulunmayan Gömeç Hatun'un daha ne kadar yaşadığı da bilinmemektedir. Ancak Kılıç Arslan öldürüldüğünde, 26 yaşında bulunduğu göre, Gömeç Hatun'un da bu yaşlarda veya daha küçük bir yaşta olduğuna düşünülebilir Önkal (2015); Önkal (1999).
- (13) Gevher Nesibe, II. Kılıç Arslan'ın kızı ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kardeşidir. Şifaiye Medresesi'nin banisinin sultan Gıyaseddin Keyhüsrev olduğunu kabul ederek Medreseyi inşa ettirirken kardeşi için de bir türbe yaptırdığını kabul etmektedir Önkal (2015); Önkal (1999).
- (14) Ümmühan Hatun, Alaeddin Keykubad'ın annesi ve Gıyaseddin Keyhüsrev'in eşidir.
- (15) Mah-peri Hatun I. Alaeddin Keykubad'ın eşi ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesidir.

ve Erzurum'daki Çifte Minareli (Hatuniye) Medreseye bağlı olan Padişah Hatun⁽¹⁶⁾ Türbesi'dir.

Kahire'de bulunan 96 Memlûklu türbesinin altısı hatunlara aittir. Bunlardan Şajar'ü-dürr (1250), Sultan Hasan eşi Tulbiye Hatun (1364) ile Sultan Eşref annesi Hatice Hatun (1430) türbeleri olmak üzere üç türbe bağımsız olarak inşa edilmiştir. diğer üç türbe ise bir yapıya bağlı olarak tasarlanmıştır. Bunlar Sultan Nasır Kalavun eşi Um-anuk Tuğay Hatun (1348), Sultan Nasır Kalavun kızı Tatar hicaziye (1348) ve Sultan Şaban'ın annesi Hunad Baraka (1368) türbeleridir.

Hatunlara ait hem Anadolu Selçuklu türbeleri hem de Kahire Memlûklu türbeleri içerilerinde, Melike adile ile Hatice Hatun türbelerinin dışında bu türbelerin hepsi hanedana mensup hatunlar için kendi adı ile inşa edilmiştir. Melike Adile Türbesi ise vefatından 9 sene sonra kızları tarafından yaptırılmıştır. Hatice Hatun Türbesi ise Sultan Eşref tarafından kendi annesi için inşa edilmiştir. Tam aksine bazen de bir hatun başka biri için türbe inşa ettirmektedir. Bunun bir örneği Şajar'ü- dürr kendi türbesi ile eşi Sultan Salih Necmeddin için bir türbe daha inşa ettirmiştir.

İki kültürde de bütün hatunlara ait türbeler hanedana mensup olan hatunlar içindir. Bu türbelerin hemen hemen yarısı müstakil olarak inşa edilmiş, diğer yarısı bir yapıya bağlı olarak tasarlanmıştır. Genel olarak türbede yatan kişinin kimliği ve saygınlığına göre malzeme, mimari form ve süsleme biçimlerinde değişiklik yapılmıştır.

(16) Kirman tahtını elde eden Meliketü'l-Muazzama Safvetü'd-dünya ve ed-din Padişah Hatundur.

D. Türbelerin Mimari Öğeler ve Tasarımları:

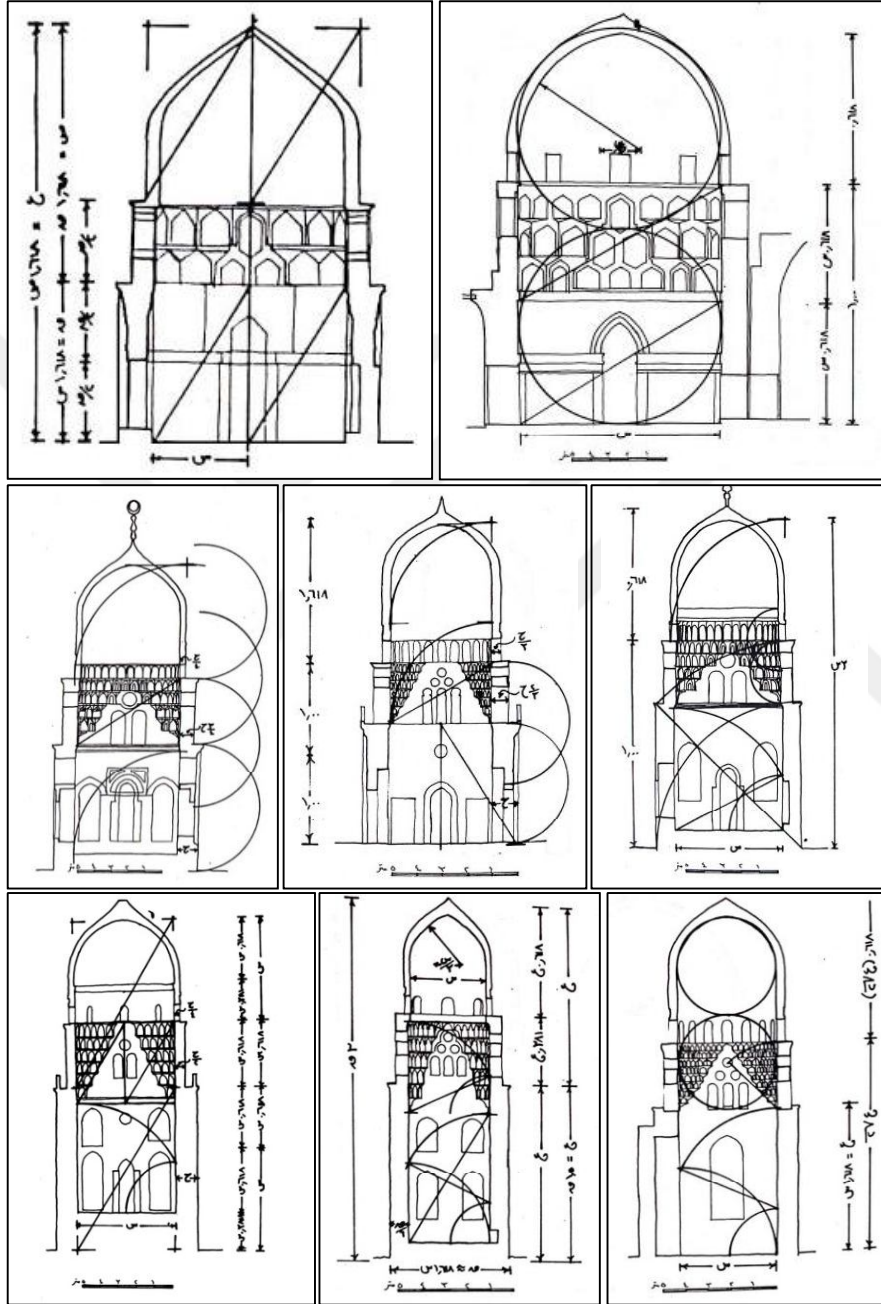
Oran:

Hem Anadolu Selçuklu türbelerinin hem de Kahire Memlûklu türbelerinin çoğunun üst kat alanları ile alt kat alanları aşağı yukarı aynı orandadır. Büyük çoğunluğunda, oran 1: 1.3 arasında değişmektedir. Yani alt katın oturduğu alan ile üst katınki birbirine eşit veya buna yakındır. Fakat bazı istisnalar da vardır. bu istisnalardan, oran Dev Ali türbesinde 1.6'ya, Padişah Hatun türbesinde 1.9'a ve Emir Saltuk türbesinde 2.6'ya ulaşmaktadır (Önkal, 2015: 407). Bu üç türbede alt katları üst katlara oranla çok daha küçük iken bazı Kahire Memlûklu türbelerinde tam tersi alt katları üst katlara oranla daha büyük alanları işgal etmektedir. Örneğin Kaçmaz İshaki türbesinde oran 2.1'a kadar ulaşmaktadır.

Üst katlarda dış alanın iç alana oranı genellikle Anadolu Selçuklu türbeleri 1.7: 2.1 arasında değişmektedir. Dış alan ile iç alanın oranı 1.7'den daha küçük 8; 2.1'den yüksek 18 türbe mevcuttur (Önkal, 2015: 408). Memlûklu türbeleri Kahire dışındaki örneklerde dış alanın iç alana oranı gelince 1.2: 1.6 arasında değişmektedir. Canıbay, Azurmuk ve Özdemir türbelerinde bu oran 1.9'a kadar yükselmektedir (şekil no.34). Bu üç örnek dışında bütün Kahire merkezinde olmayan türbelerde 1.2: 1.6 arasındadır. Buna göre duvar kalınlığı artıkcça dış alanın iç alana oranı yükselmekte, duvarlar ince tutulduğunda ise oran küçülmektedir. Kahire merkezinde mevcut olan türbelerde ise genellikle iç duvarların kible yöne ve dış duvarların yola uydurulmuş olması nedeniyle duvarların kalınlıkları farklıdır. Bu sebeple bu türbeler için belli bir oran vermek zordur. Bunun örnekleri Salih Necmeddin Eyyub, Sultan Mansur Kalavun, Nasır Muhammed Kalavun oğlu, Baybars Çaçıncı ve Emir İlğay Yusufi türbelerinde gibi türbelerde aynı türbe içinde duvar kalınlığı bazı bölümlerde 1: 3.8 arasında değişmektedir.

Üst katın duvarın uzunluğunun yüksekliğine oranı ise Anadolu Selçuklu türbelerinde genellikle 1: 1.2- 1:1.5 arasındadır. Bunu altın orana uygundur. Kahire Memlûklu türbelerinde gelince Memlûklu ilk döneminde bu orana göre de uygulanmıştır. Memlûklu dönemine sonuna doğru giderek üst bölümü sadece geçiş bölgesine kadar bu orana uygundur. Üst katının üstünde geçiş bölgesi, kasnak ve kubbe üst üste yükselmiştir. Bu şekilde türbeler daha ince ve çok yüksek

görülmektedir. Memlûklü türbelerinin son gelişmiş halinde geçiş bölümünün yüksekliğinin üst bölümün yüksekliğine oran 0.5- 0.6 arasındadır. Bunun örnekleri Camibey Eşrefi, Nasrullah, Azurmuk türbelerindedir. Barsbay Bijasi ve Özdemir türbelerinde oran 1: 2'ye kadar yükselmektedir (şekil no.34) (Ghaleb, 2000: 352).

Şekil (32): Memlûklü türbelerin oranını gelişmesi. Sıra ile soldan sağa Abbasi Halifeler, Salih Necmeddin Eyyub, Camibey eşrefi, Hasan Nasrullah (üst), Barsbay Bijasi, Azurmuk, Asfur, Azdemir (alt) Türbelerinin kesiti. (Ghaleb)

Malzeme ve Teknik:

Anadolu Selçuklu türbeleri taş, tuğla, taş-tuğla veya moloz taştan inşa edilmiş yapılardır. Malzemelerinin türü, her bölgeye göre değişir. Bazı bölgelerde Ahlat, Kayseri, Devriği, Erzurum ve Kırşehir gibi bazı şehirlerde türbeler yalnızca taş malzeme kullanılarak inşa edilmiş, buna karşı Konya'daki gibi bütün türbelerde taş-tuğla malzeme ortak kullanıldığı görülmektedir. Bu türbelerin hepsinin iç ve dış örtülerinde esas malzeme tuğladır. Tokat türbelerinde genellikle, duvar malzemesinin moloz taş, örtü malzemesinin ise tuğla olduğu görülür. Gövdesi kesme taşla kaplı Nureddin bin Sentimur türbesi tek örnektir. Yalnızca moloz taşla inşa edilmiş türbelerin sayısı azdır. Fakat Anadolu Selçuklu türbelerinin çoğunda cenazelik katlarında taş malzemeye yer verilmiştir (Önkal, 2015: 410). Çok olgunlaşmış tuğla kullanımı ilk dönemlerde örneklenmiş olmakla birlikte sayıca çok fazla değildir. Bunlara örnek olarak Büyük Selçuklu dönemi tuğla kullanımı etkileri taşıyan Sivas Keykavus Şifahanesine bağlı olan türbe verilebilir. Kullanımı 13. yüzyıl boyunca devam eden tuğlanın yaygınlaştığı ikinci dönem İlhanlı dönemidir. Sivas'ta Buruciye Medresesi ve Gök Medrese, Konya'da İnce Minareli ve Karatay Medresesi ile Sahip Ata Türbesi'nin kubbeleri de bu grubun içindedir (Tükel Yavuz, 2005: 81). Kahire Memlûklü türbeleri ise Eyyubi ve Fatımi dönemlerindeki ana inşa malzeme olarak kullanan tuğla önemini kısmen yitirmiş ve yerini taş malzemeye yer bırakmıştır. Memlûklü türbelerinde genelde kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Bazen de taş yanında sınırlı bir şekilde tuğla kullanılmıştır.

Hem Anadolu Selçuklu türbeleri hem de Memlûklü türbelerinde taş malzeme en çok kullanan malzeme olmuştur (resim no.68). Fakat Anadolu Selçuklu türbelerinde kesme taş yanında moloz taş da kullanırken Kahire Memlûklü türbelerinde sadece kesme taş görülebilir. Taş, en dayanıklı yapı malzemelerinden biri olması nedeniyle türbeler gibi anıt olarak yapıldığında onun işlevi ve yapım amacı ile en uygun malzemedir. Tuğlanın yapı malzemesi olarak yaygın kullanılması Anadolu'da veya Kahire'de çok sayıda yapının tümüyle tuğla inşa edildiği anlamına gelmez. Fakat bu dönemlere ait türbelerin mimarisinde tuğla malzeme Anadolu'da Kahire'den daha çok kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu

türbelerinde tuğla kullanımı daha çok iç duvarlarda ve örtüde yaygın iken, Kahire Memlûklü türbelerinde iç duvarlar ve örtü bölümü genelde taştan inşa edilmiştir.

Resim (68): Divrgi- Sitte Melik Türbesi, Kahire- S. Kansu Abu-said Türbesi

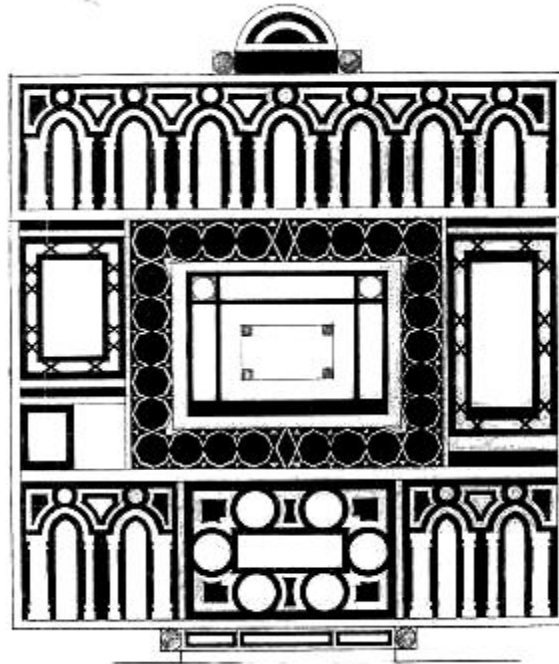
İki bölgeye ait türbelerin mimarisinde ana inşa malzemesi olarak taşın dışında, mermer malzemenin tercih edildiği görülmektedir. Taş malzemeye göre daha dayanıklı olması nedeniyle Kahire Memlûklü türbelerinde renkli mermer, özellikle iç duvar kaplamasında ve döşemelerde çeşitli geometrik kompozisyonlarla büyük ölçekte kullanılmıştır (şekil no.69-70, şekil no.32). Ayrıca renkli mermer gerek mihrap nişleri gerekse de portal dış cepheleri süslemelerinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle türbenin dış ve iç cephelerinde mevcut olan çeşitli yazılı bantlarda kullanımı görülür. Anadolu Selçuklu türbelerinde ise mermer malzemenin kullanım alanları oldukça sınırlıdır. Bu nedenle, bazı yapılarda, antik yapılardan getirilen mermer parçalar devşirme olarak kullanılmıştır. Mermer kullanımı belirli noktalarda taç kapı alınlıklarında, kapı açıklığı etrafında veya mihrabında kullanılmıştır. Hunad Hatun Türbesi'nde ise tek bir örnek olarak kaidesinde mimari bir öge olarak kullanılmıştır (resim no.71).

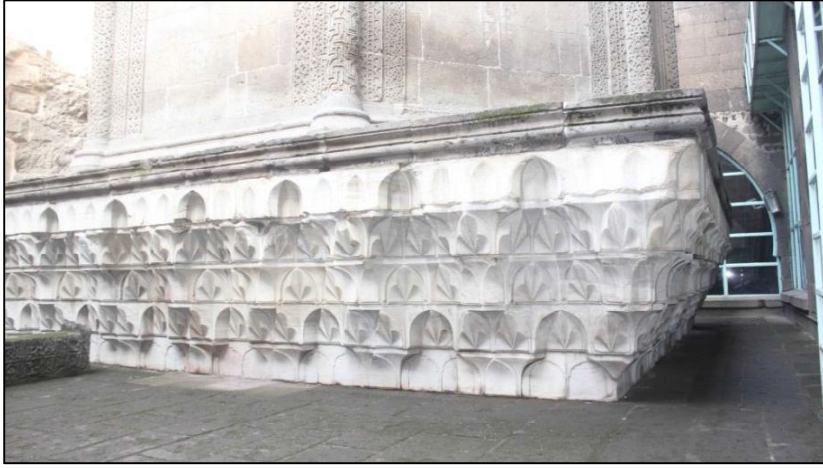
Resim(69): Aksunkur türbesinin iç duvarlarının alt bölümü mermer kaplaması

Resim(70): Sultan Mansur Kalavun Türbesi'nin mermer döşemelerinin bazı detayları

Şekil (33): Baybars Çanşigir Türbesi'nin mermer döşemelerin tasarımı

Resim (71): Kayseri, Hunad Hatun Türbesi'nin mukarnaslı mermer kaidesi

Anadolu Selçukluları'n, antik devirden veya Bizanslılar'dan kalmış yapıların kalıntılarından da bolca istifade ettikleri görülür. Atabey'deki Mübarizüddin Ertokuş Türbesi (resim no.72) ile Amasya'daki Halifet Gazi (resim no.73) ve Kayseri'deki Hunad Hatun türbeleri devşirme malzemenin kullanıldığı yapılardır (Boleken, 2010: 38-39). Kahire'deki Memlûklü türbelerinde de hiyeroglif yazılar olan bazı taşlar sınırlı bir şekilde kullanıldığını görebiliriz. Kahire Memlûklü türbelerinde devşirme malzeme yalnızca dört örnekte mevcuttur. Bunlardan Salih Necmeddin Eyyub Türbesi, Baybars Çaçınkır Türbesi ve Aksungur Türbesidir. Bu üç örnekte devşirme malzemesinin üzerinde mevcut olan hiyeroglif yazılar ters bir şekilde yerleştirilerek türbenin kapısının eşiklerinde kullanılmıştır. Dördüncü örnek ise Sunkur Sedi Türbesi'nin girişinin lentosunun üstündeki pencerenin eşiği olarak kullanılan Roma döneminden kalma bitkisel süslenen mermer bir plakadır (resim no.74).

Resim (72): Atabey'deki Mübarizüddin Ertokuş türbesi

Resim (73): Amasya'daki Halifet Gazi

Resim (74): Sira ile Salih Necmeddin Eyyub türbesi, Baybars Çaçinkir türbesi ve Aksungur türbesi ve Sunkur Sedi türbesinin girişlerinde yer alan devşirme malzeme.

Ahşap malzemeye gelince; Anadolu'daki türbelerinde ahşap malzeme çok az kullanılmıştır. Bunlar içerisinde ahşap malzeme ile yapılmış birkaç sanduka ile üç pencere ve kapı kanadından haberdarız. Ahşap işlerini sadece Mevlâna, Seyyid Mahmut Hayrani, Sahip Ata ve Ahmet Şah türbelerinde görebiliriz. Diğer türbelerde kullanılmışsa da zamanla kaybolmuş olmalıdırlar. Kahire türbelerinde ise ahşap malzeme daha fazla kullanılmıştır. Memlûklu türbelerinde neredeyse tüm kapı ve pencerelerin kapakları ahşaptır. Ayrıca çok sayıda ahşap sanduka

bulunmakla birlikte bu sandukaların etrafı parmaklı geometrik süslemeye sahip ahşap korkuluklarla çevrelenmiştir. Bunun yanında türbenin iç duvarları yazılı ahşap çerçevelerle çevrilidir (resim no.75) ve aydınlatma aletlerini taşımak için türbe içindeki sütunlar arasında ahşap bağlantılar vardır (resim no.76). Örtü sisteminde de çoğu taş veya tuğladan yapılmış iken bazı örneklerde de ahşap kubbeler görebiliriz. Ahşap kubbelerinden en eski örneği İmam Şafii kubbesidir⁽¹⁷⁾ (1211). Ayrıca Nasır Muhammed bin Kalavun (1295), Sultan Hasan (1356) ve Sultan Barkuk (1384) türbelerinin özgün kubbelerini örnek olarak verilebilir.

Resim (75): Memlûklü Türbelerin iç duvarlarını dolaşan yazılı ahşap şeritler, Salih Necmeddin Eyyub Türbesi (üst), S. Kalavun Türbesi (alt)

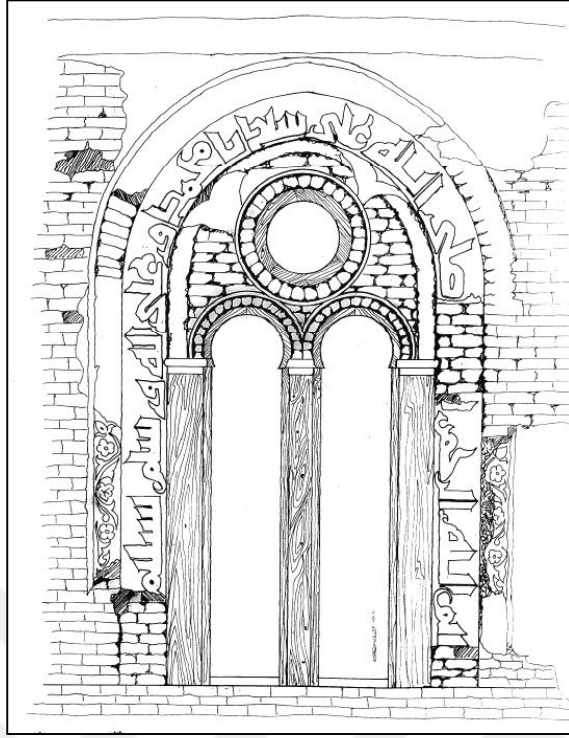
(17) günümüzdeki mevcut olan kubbe 15. yüzyıla aittir.

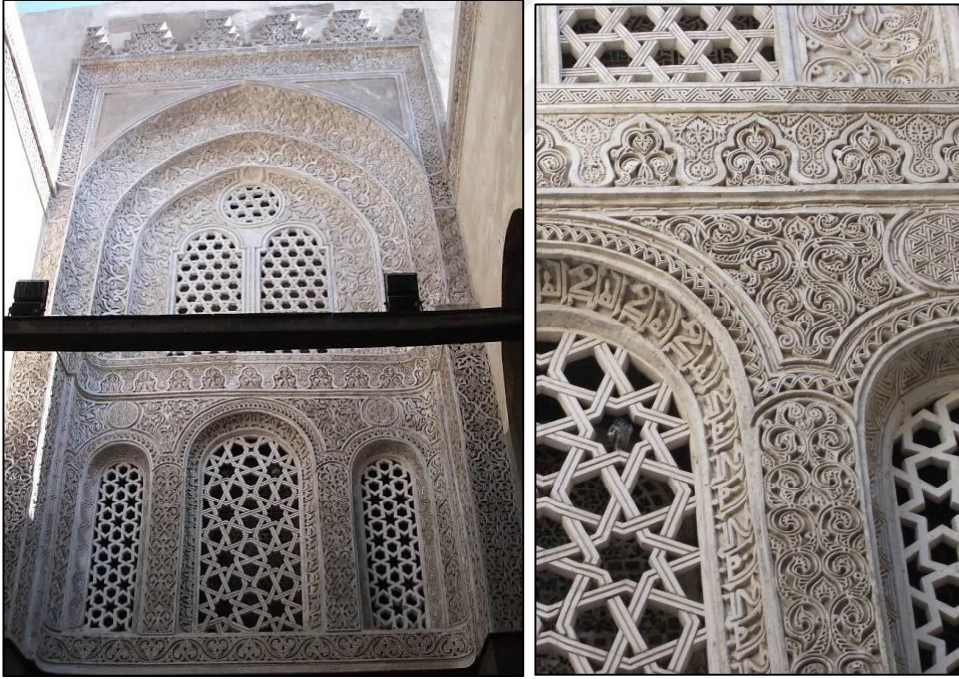
Resim (76): Salih Necmeddin Eyyub Türbesi'ndeki Aydınlatma aletleri taşıyan ahşap bağlamaları.

Alçı, hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklı türbelerinde süslenecek satırların zemin malzemesi olarak kullanılmıştır. Fakat Memlûklı türbelerinde özellikle türbenin iç duvarlarının büyük bölümlerini kaplamak ve üst seviyedeki pencereler örtmek için yaygın şekilde kullanılmışken (resim no.77, şekil no.33), Anadolu Selçuklu türbelerinde daha sınırlı bir şekilde uygulanmıştır. Cacabey Türbesi'nin girişinin etrafındaki alçı süslemeler örnek olarak verilebilir (resim no.78).

Ayrıca Kayseri'deki Hasbek, Konya'daki Tahir ile Zühre türbelerinde, mihrap nişlerini nihayetlendiren mukarnas sıralarının alçı malzeme ile yapıldıkları görülür. Bazı türbelerde ise sıva malzeme süsleme alt yapısı olarak kullanılmış ve alçı sıvalı satırlar kalem işleri ile süslenmiştir.

Şekil (34): Umu-Salih Türbesi'nin alçı penceresi

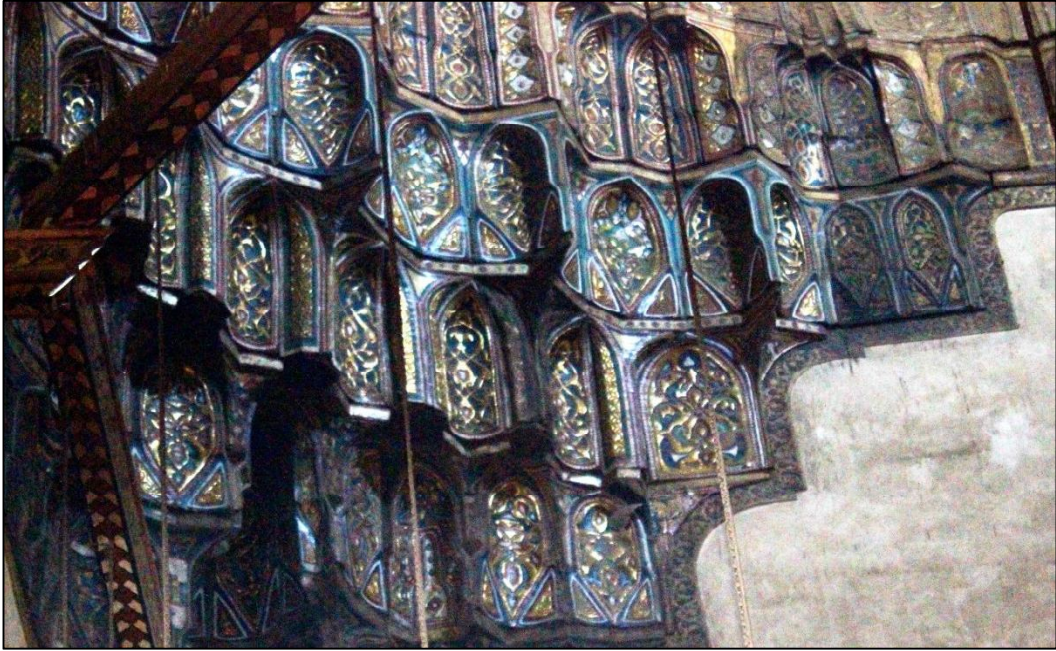

Resim (77): Sultan Mansour Kalavun Türbesi'nde alçıdan yapılmış bir pencere.

Resim (78): Cacabey türbesi'nin girişinin etrafındaki alçı süsleme

Memlûklü türbelerinin geçiş bölgesindeki mukarnaslar ise Memlûkluların ilk döneminde tuğladan inşa edilmiş, daha sonra ahşap mukarnaslar ortaya çıkmıştır. Bunun en güzel örnekleri Kanıbay Muhammedi ve Sultan Hasan türbelerinde görülebilir (resim no.79). Memlûklü döneminin sonuna doğru taş mukarnaslar yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca, az sayıda da alçıdan yapılmış mukarnas mevcuttur (Naguib, 1975: 497).

Resim (79): Sultan Hasan Türbesindeki ahşap mukarnaslar

Anadolu türbeleri örtüsünün çoğu iki yüzölçü olarak yapılmıştır. İç yüzölçü yarım daire bir kubbe, dış yüzölçü ise külâh olarak tasarlanmıştır. Külâhların çoğu taştır; Buna, Kırşehir Cacabey Medresesi'nin türbesinin ve Divriği Ulu Camisi'nin türbesi kubbelerinin külâhları örnek olarak verilebilir. Kahire Memlûkları türbelerinin örtüleri ise genelde farklı türlü sivri profilli kubbelerdir.

Memlûkları türbelerinin kubbelerinin yapımında taşların kullanılması kubbe dışına çeşitli ve zengin süslerin uygulanması fırsatını sağlamıştır. Fakat dilimli kubbelerde görüldüğü gibi hem tuğladan hem de taştan inşa edilmiş örnekler de vardır. Malzeme işlenmesi daha kolay olan tuğla kubbeleri dış ve iç yüzölçü dilimli olarak inşa edilirken, sert taş dilimli kubbeler sadece dış yüzölçü süsleme amacıyla tasarlanmış, iç yüzölçü ise düz şekilde bırakılmıştır. Tuğladan inşa edilen dilimli kubbeler hem sağlamlaştırmak için hem de süslenmek amacıyla iç ve dış yüzölçü dilimli olarak inşa edilmiştir. Fakat taş, tuğladan daha dayanıklı bir malzeme olması nedeniyle; taş malzemeden yapılan dilimli kubbeler sadece süsleme amacıyla kubbenin dış yüzölçünde dilimli olarak tasarlanmıştır (Kessler, 1976: 26).

Plan ve Tasarım:

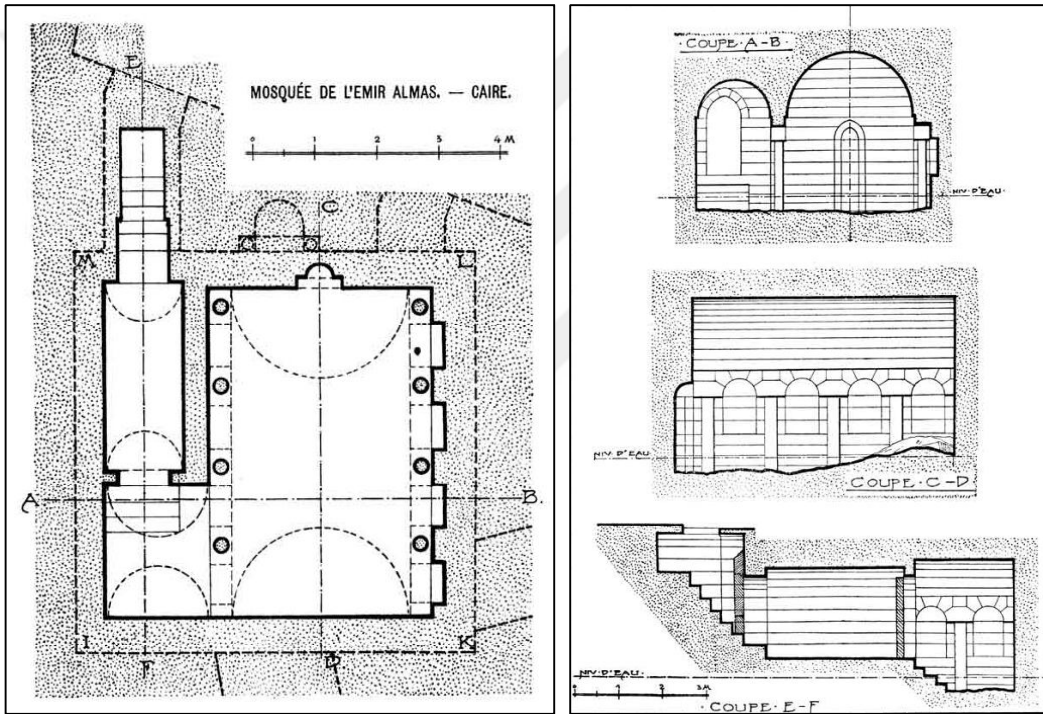
Bildiğimiz gibi hem Anadolu Selçuklu, hem de Kahire Memlûkları türbeleri, genellikle, biri cenazelik (alt katı) diğeri ziyaret odası (üst katı) diyebileceğimiz iki kattan oluşan yapılardır.

A. Cenazelik (Alt Kat):

Yeraltındaki cenazelik kısmı, hem Anadolu'da Selçuklu hem de Kahire Memlûkları türbelerin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Fakat farklılık olarak Anadolu Selçuklu türbelerindeki cenazelik katı genellikle yarı yüksekliğine kadar toprağa gömülürken Memlûkları türbelerinde cenazelik katı tek veya üst üste iki kattan oluşmakta ve tamamen toprağın altında kalmaktadır. Ayrıca Anadolu Selçuklu türbelerinde bu katın ziyarete kapalı olmasına rağmen hem mumyalığın bakım ve temizliğinin yapılabilmesi amacıyla hem de daha sonra vefat edecek yakınların defnedilmesini sağlamak için cephelerden birinde küçük bir giriş ile dışarıya açılmış, mazgal pencerelerden ışık ve hava almaktadır. Ancak, bazı

mumyalıkların hiç penceresi yoktur. Memlûklı türbelerinde ise bu katın defin işlemi biter bitmez giriş açıkları sandukaların altında gizlenip tamamen kapatılmaktadır.

Genellikle iki bölgede de taş malzemeyle inşa edilen mumyalık katı, değişik plan ve örtü şekline sahiptir. Anadolu Selçuklu türbelerinde, mumyalık katı planı üst katından farklı olabilmektedir.⁽¹⁸⁾ Örtü sistemi açısından beşik tonoz başta olmak üzere, çapraz tonoz, yıldız tonoz veya kubbemsi bir tonozla örtülmüştür.⁽¹⁹⁾ Kahire Memlûklı türbelerinde ise cenazelik katı bir veya iki kattan oluşmaktadır. Bazen beşik tonozla veya mermer sütunlarla desteklenen düz bir çatı ile örtülmüştür.

Şekil (35): Elmas Hacib türbesinin Cenazelik katı planı ve kesiti

Anadolu Selçuklu türbelerinde mevcut olan alt kat farklı yönleriyle ele alarak eski Türklerin inançları belli bir şekilde yansıtabilecek bir mimari bölümüdür. Fakat Memlûklı türbelerinde mevcut olan cenazelik katı Selçuklu etkilerinden biri olsa bile Memlûklı türbelerinde hiçbir inanışa bağlamadan sadece bir mimari öge olarak kullanılmıştır.

(18) Örnekleri, Melik Gazi Türbesi'nin (Kayseri/ Pınarbaşı) üst kat kare, mumyalık katı haçvari planlı; Ulu kümbet'in (Ahlat) üst kat daire, mumyalık katı kare planlı; Gözcü Baba Türbesi'nin (Kemah) üst kat sekizgen, mumyalık katı daire planlıdır.

(19) Anadolu türbelerinde mumyalık katı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Önkal (1988: 732-68).

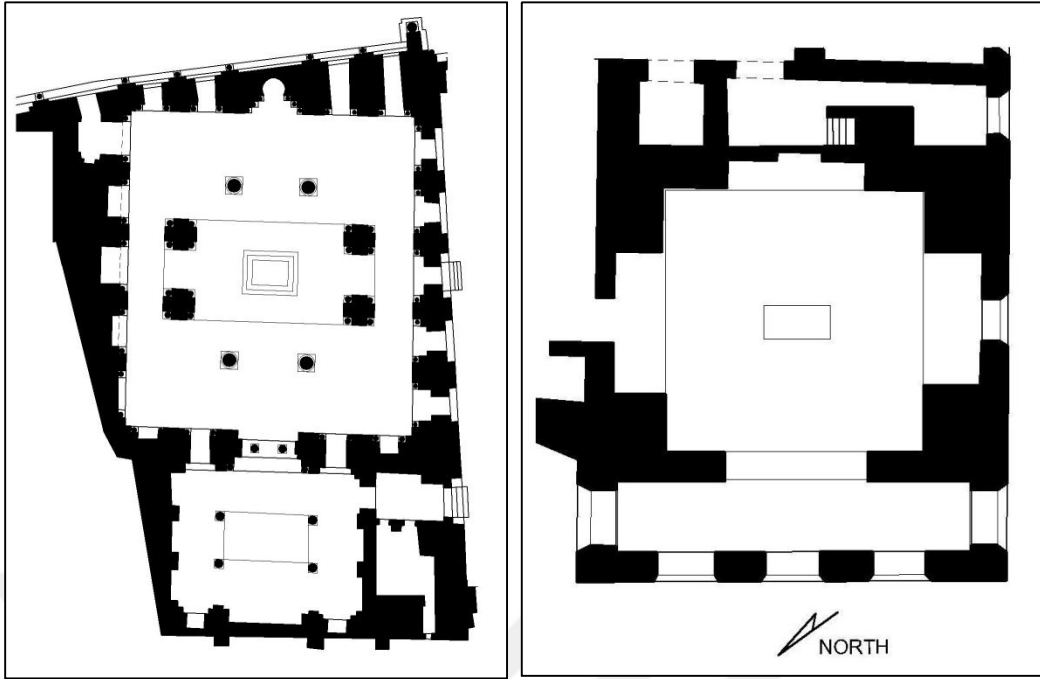
B. Ziyaret Odası (Üst Kat):

Anadolu Selçuklu türbelerinde genellikle sekiz, on, on iki köşeli olarak inşa edilmişlerdir. Ayrıca, kare plan üzerine kubbeli, dikdörtgen üzerine tonozlu ve eyvan şeklinde türbelerinde inşa edilmişlerdir. Kahire Memlûklu türbelerinin gövdesi ise genellikle kare mekanlı yapılar olup yüksek bir kasnak üzerinde kubbeyle örtülüdür. Ayrıca iki veya üç bölümden oluşan örnekler vardır. Bunlar genel olarak kübik bir gövde ile eyvan veya bir eyvan iki kübik gövde arasında yer almaktadır.

Kahire'deki Memlûklu türbelerin, boyutları farklılık göstermekle birlikte kare planlı ve tek kubbeli yapılarıyla bir taraftan o zamana kadar Kahire'de inşa edilen Fatımi ve Eyyubi türbe anlayışını yansıtırken, diğer taraftan özellikle kubbe tipleri, geçiş unsurları ve süslemedeki bazı farklılıklar dolayısıyla da yenilikler sunarlar. Abbasi Halifeleri (1242), Şajar'ü-dürr (1250), Savabi (1285), Melik Eşref Halil (1288) ve Taştumur (1334) gibi ilk Memlûklu döneminden türbelerinde mihrabın bulunduğu güneydoğu kenar hariç, üç yönde de kapı açıklığına yer verilmesi, Fatımi ve Eyyubi türbelerinde görülen bir uygulamadır.

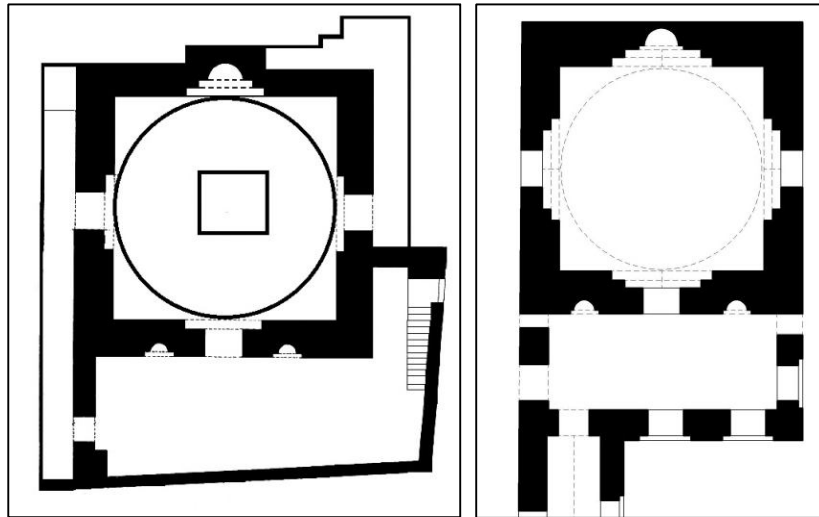
Kahire Memlûklu türbelerinin bazıları tekli bir örnek olarak planlanmıştır. Bunun örneği Sultan Mansour Kalavun Türbesidir⁽²⁰⁾ (şekil no.36). Ayrıca Memlûklu türbelerinin bazıları ortadaki kare alanın dört taraflarında küçük birer eyvan mevcuttur. bunu Emir Sarğatmaş Türbesinde görebiliriz (şekil no.36). Bu iki örnekte vakfiyelerine göre türbede Kur'an Kerim okumak için 48 kişi atanmış böyle büyük bir sayı için büyük ihtimal bu plan şeması türbenin iç alanını genişletmek amacıyla kullanılmıştır (İbrahim, 'Abd Al-Latif, 1965: 150). İnal Yusufi Türbesinde de benzer bir şekilde bu plan uygulanmıştır.

(20) Bu konu ile ilgili detaylı bilgiler için bk. Hauteceur ve Wiet (1932: 260-61); Lane-Poole (1886: 73)

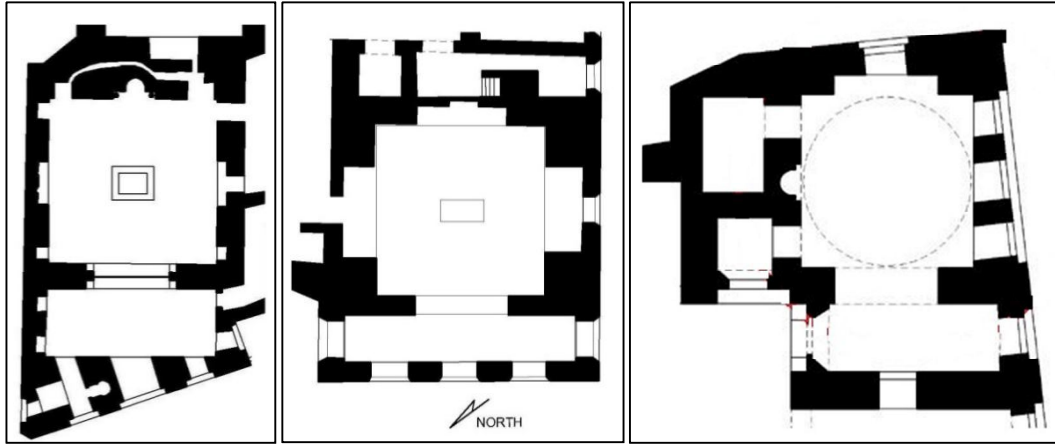

Şekil (36): Mansour Kalavun Türbesinin planı (sol), Emir Sarğatmaş türbesinin planı (sağ)

Bazı Memlûklü türbelerinin önündeki bölüm farklı tasarımlara sahiptir. Bu alan Sultan Eşref Halil ile Fatma Hatun türbelerinde gibi ana giriş iki yanında birer mihrap ihtiva eden açık revak şeklindeyken (şekil no.37) Baybars Çaşnigîr, Sarğatmaş ve Emir İlğay Yusufi türbelerinde pencerelerle türbeye bağlayan oda şeklindedir (şekil no.38). Bazen de bu alan sivri tonozlu bir eyvan olarak tasarlanmıştır. Bunu örneği Sultan Barkuk ile Eşref Barsbay türbeleridir.

Şekil (37): Sultan Eşref Halil türbesinin (sol), Fatma Hatun Türbesinin planı (sağ)

Şekil (38): soldan sağa Baybars Çaşnigîr, Sarğatmaş ve Emir İlğay Yusufî türbelerinin planı.

Türbelerinin gövdesinin formu açısından Anadolu Selçuklu türbeleri Kahire Memlûklu türbelerine göre daha çeşitlik göstermektedir. Anadolu Selçukluları zamanında inşa edilmiş değişik gövde formuna sahip türbelerden bazı tipler başlangıçtan Beylikler devrine ve hatta daha sonralara kadar benimsenmişken, bazı tipler sadece kısa bir dönemde uygulanmıştır. Mesela sekizgen gövde tipi, çok ilgi görmüş ve hem zaman hem de mekan bakımından Anadolu'da çok yaygındır. Bu gövde tipinin Anadolu'da, gönümüze ulaşmış ilk örneğini Erzurum'daki XII. asrın ikinci yarısının ortalarından Emir Saltuk Türbesi, incelemeye konu ettiğimiz türbelerden son örneği ise 1312- 1313 tarihli Hüdavend Hatun Türbesidir. 97 türbeden yarısına yakınının sekizgen gövdeli olarak yapılması bu gövde tipinin ne kadar benimsendiğini açıkça ortaya koyar. Bir yanda bu formu alışmış bir tarz olduğu için tercih edilmiştir. Ayrıca cennetin sekiz kapısının olduğuna dair inanç da bunda etkili olabilir. Anadolu'da II. Kılıç Arslan Türbesi on kenarlı gövdeye sahip tek türbe bilinmektedir. On ikigen ve silindirik gövdelilerin ise XIII. asrın son çeyreğinde ortaya çıkıp yaklaşık 35- 40 yıl ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Anadolu'da on ikigen ilk örnek 1285 civarında inşa edildiğini kabul edilen Döner Kümbettir. Silindirik gövdelilerin ilk örneğini ise 1275 tarihli Hasan Padişah Türbesidir. Dilimli gövdeli türbeler Anadolu'da fazla ilgi görmemiştir (Önkal, 2015: 402).

Eyvan tipi türbelere gelince Hem Anadolu'da hem Kahire'de sınırlı sayıdadır. Fakat Anadolu'da Kahire'ye göre daha yaygındır. Anadolu Selçuklu Eyvan tipinde türbeler ilk örneklerini XII. asrın ikinci yarısına kadar götürsek bile, bu tipe daha çok XIII. yüzyılın ikinci yarısında rastlanmaktadır. Kahire'deki gönümüze kadar

gelen bu tipe ait iki örnek XIII. yüzyıla aittir. İster Anadolu Selçuklu isterse Memlûklü Eyvan tipi türbelerin genel özellikleri şöyle karşılaştırılabilir:

- Bu gruba giren iki bölgeye ait örneklerimiz genel olarak eyvanlar inşa etmek için 13. yüzyılda kullanan teknikler uygulanmıştır. Eyvan yapının gövde bölümünde taş kullanılmışken üst bölümler tuğla ile örtülmüştür. Fakat Anadolu'daki Saya Baba ile Aşıklı Sultan Türbeleri tamamen taş ile inşa edilmiştir.
- Kahire Memlûklü eyvan tipi türbelerin genişliğini Anadolu Selçuklu bu gruba giren türbelere göre daha geniştir. Anadolu türbelerin genişliği 9.20 m. x 7.90 m. arasında iken Kahire'deki örneklerin genişliği 12.50 m. x 11.30 m.dir.
- Duvar kalınlığı ise eyvanın yüksekliğine göre Kahire grubu daha ince duvara sahiptir. Bunun nedeniyle Anadolu'daki eyvanlar dışta sadece iki yandaki üçgen kesitli payandalarla desteklenmişken, Kahire'deki eyvanın duvarları iki yanda küçük odalarla desteklenmiştir. Aynı zamanda örtü olarak sivri beşik tonoz tercih edilmiştir.
- Hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklü bu gruba giren türbeler genellikle kible yönüne doğru inşa edilmiştir.
- Kahire'de eyvan tipi türbeler genellikle iki yanda küçük odalar ve önünde türbenin sahibinin akrabaları defin etmek için bir hazire eklenmiştir. Anadolu Selçuklu türbeleri ise böyle eklere rastlanmamaktadır.

Bu kısa bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Anadolu Selçuklu türbeleri ve Kahire Memlûklü türbelerinin plan şaması açısından dış bakışıyla farklılık gösterse bile temel hatlarda birbirine benzemektedir. Anadolu'da plan şemaları açısından çeşitlilik gösteren çok sayıda bağımsız türbe inşa edilmişken Kahire Memlûklü türbelerinde bu çeşitlik görülmesi de belli bir karakterle farklı tasarımlar uygulanmıştır.

Giriş Bölümleri

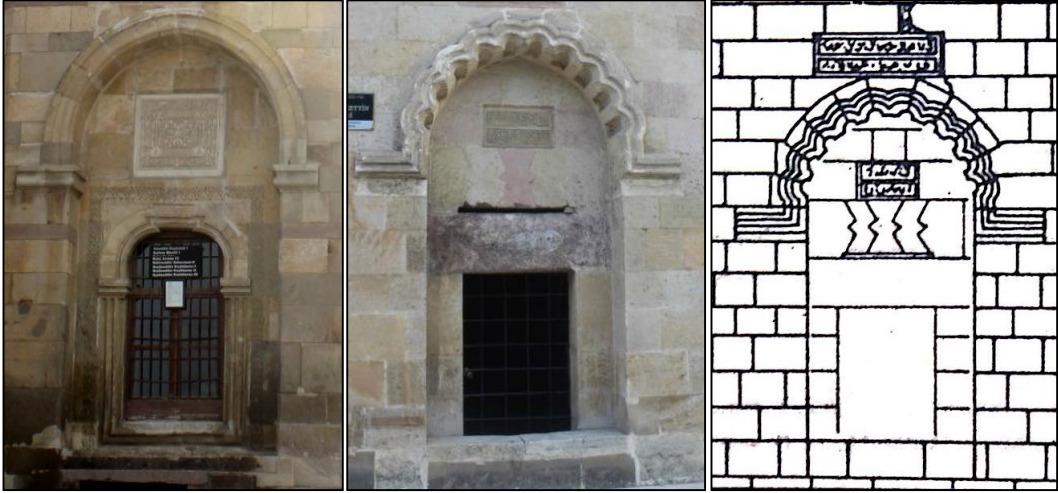
Genellikle türbelerde portal bölümü en önemli unsurlarından biri ve abidevi bir karakter kazandığına göre ister Anadolu Selçuklu türbelerinde, isterse Kahire Memlûklı türbelerinde girişler, cami, medrese ve diğer büyük boyutlu yapıların girişine göre daha sadedir.⁽²¹⁾

Bu iki döneme ait türbelerde girişlerin, çoğu dikdörtgen şekilli basit ve sade bir açıklıktır. Diğer örneklerinden bazıları ise yarım daire, sivri veya kırık kemerli bir niş içine yerleştirilmiş dikdörtgen bir açıklıktan ibaret olduğu göstermektedir. Genel olarak girişlerin kemerleri silme (resim no.80), dilimli (resim no.81-83) veya ışınsal (resim no.84) şeklinde düzenlenmektedir. Girişin alınlığının üzerinde çoğu zaman geometrik, bitkisel veya yazılı bir plaka görmektedir. Girişin lentosu ise taş veya mermerden yapılmış bir plaka ibarettir. Anadolu Selçuklu türbelerinde bu lento bazen antik döneminden kalan mermer plakalarını devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Bazen de lento üzerinde yazı bulunmaktadır.

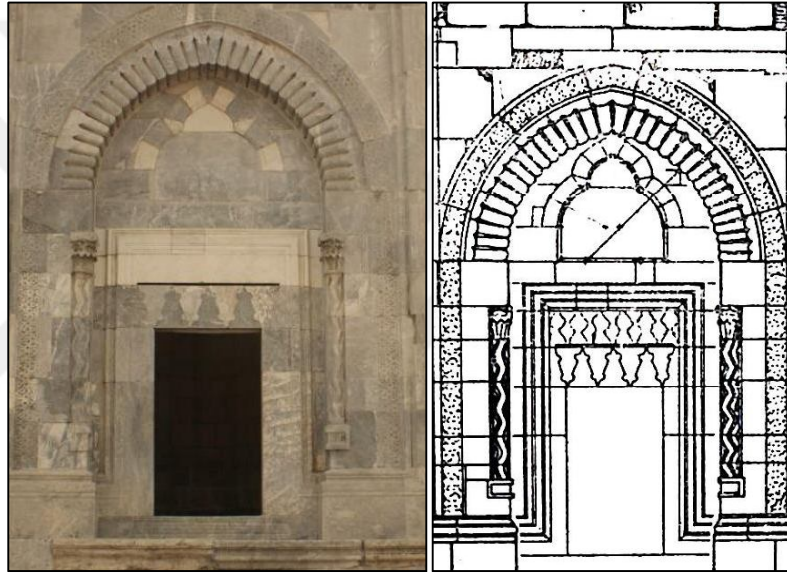

Resim (80): Soldan sağa; Emir Saltuk, Emir Duğmuş (Kulak), Melik Gazi (Kemah) türbelerinin girişleri

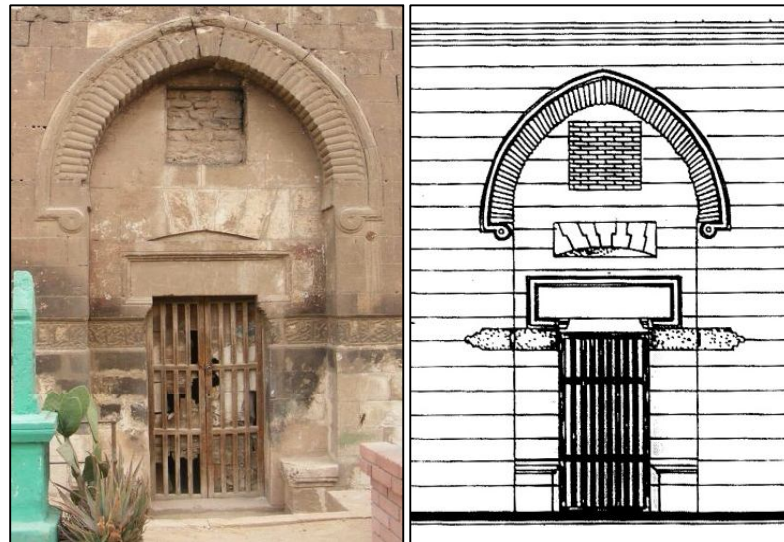
(21) Anadolu-Türk mimarisinde taç kapılarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. R.H. Ünal, Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde taç kapılar, İzmir 1982; Ş. Çakmak, Erken Osmanlı Mimarisinde taç kapılar (1300-1500), Ankara 2001.

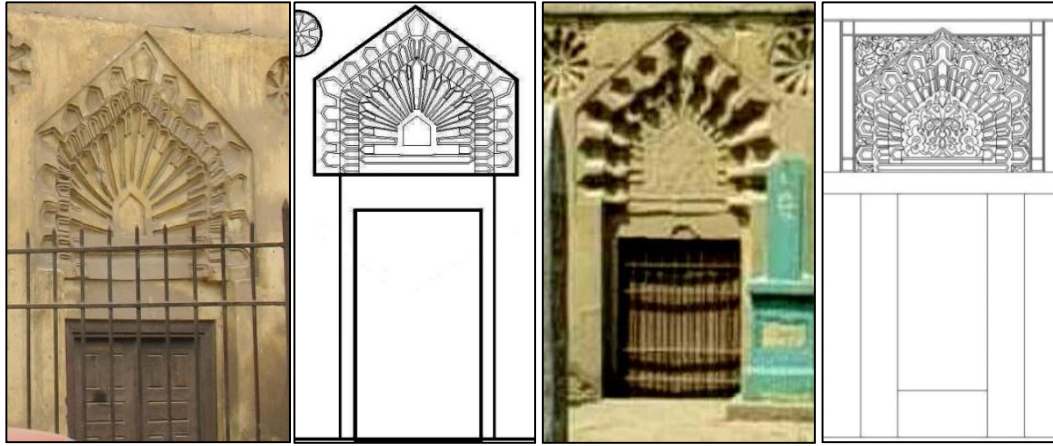
Resim (81): Konya- II. Kılıç Arslan (sağ), Emir Kamerüddin (sol) Türbelerinin girişi

Resim (82): Konya- İzzeddin Keykavus (yarım kümbet) türbesinin girişi

Resim (83): Kahire- Bedreddin El Karafi türbesinin girişi

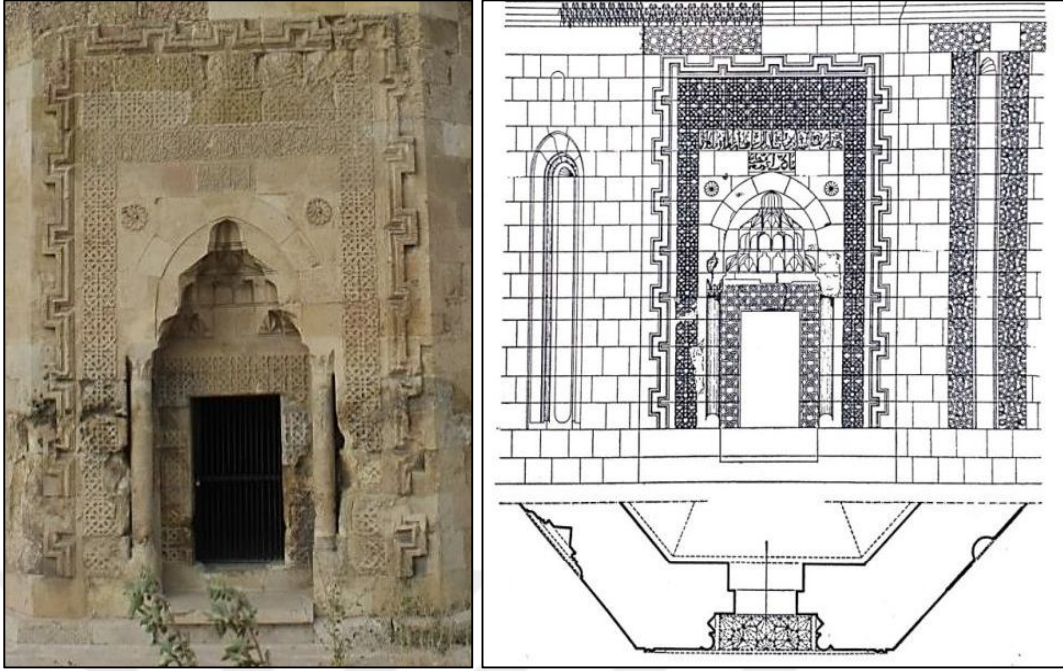

Resim (84): Hulafe Abasiin türbesinin girişi (sol)- Şecruddür türbesinin girişi (sağ)

Hem Anadolu Selçuklu türbeleri, hem de Kahire Memlûklu türbelerin girişlerin bazıları da mukarnaslı bir niş içinde yer almaktadır. Anadolu Selçuklu mukarnaslı örneklerde diğer Anadolu Selçuklu yapılarındaki mukarnaslı girişlerine benzeterek sivri niş içinde üçgen şeklinde, üç ile yedi mukarnaslı sıra arasında oluşmaktadır (resim no.85-87). Kahire Memlûklu türbelerindeki mukarnaslı girişler ise iki gruba ayrılmak mümkündür. Birincisi diğer Memlûklu yapılarındaki mukarnaslı girişlerinden farklı ve türbelere özel olarak kullanılmış mukarnaslı dikdörtgen bir niştir. Genellikle nişin üst bölümünde farklı kompozisyonlarda üç veya dört mukarnaslı sıradan oluşmaktadır (resim no.88-89). İkincisi ise normal Memlûklu mukarnaslı girişlerinin⁽²²⁾ basit biçimidir. Genel olarak üç dilimli kemer içinde iki sırada basit mukarnastan tasarlanmıştır (resim no.90). Fakat Emir Süleyman türbesinde, diğer Memlûklu yapılarında gelişmiş mukarnaslı girişlere benzer bir şekilde uygulanmıştır (resim no.90).

Boyutlar açısından genel olarak Kahire Memlûklu türbelerinin giriş bölümü cephenin sonuna kadar yükselirken Anadolu Selçuklu türbeleri sadece cephenin alt yarısına kadar yükselmektedir.

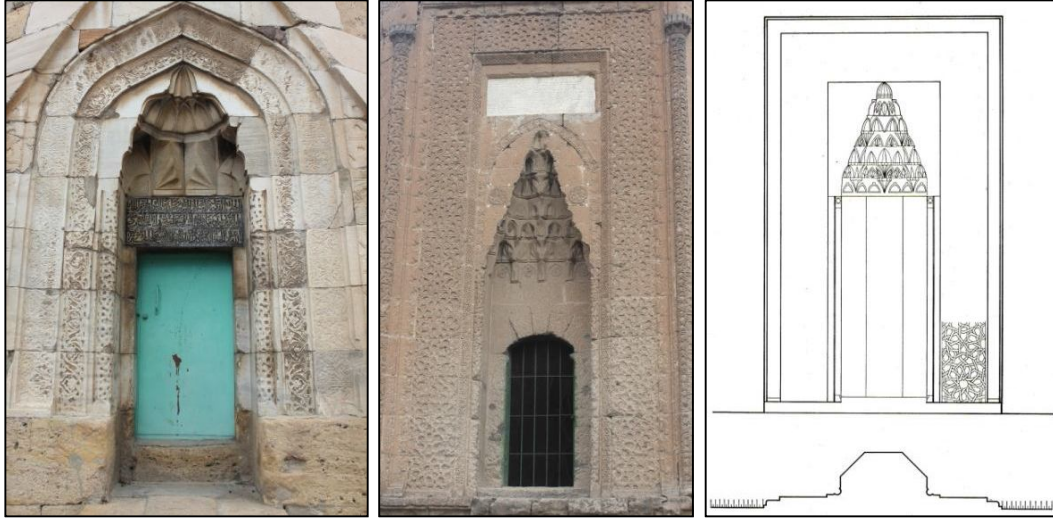
(22) Memlûklu Mimarisinde mukarnaslı girişleri ve bu dönemde giriş bölgelerinin sistemi ve biçimleri ile ilgili detaylı bilgi için bk. Al-Harithy (2001).

Resim (85): Divriği-Sitte Melik türbesinin girişi

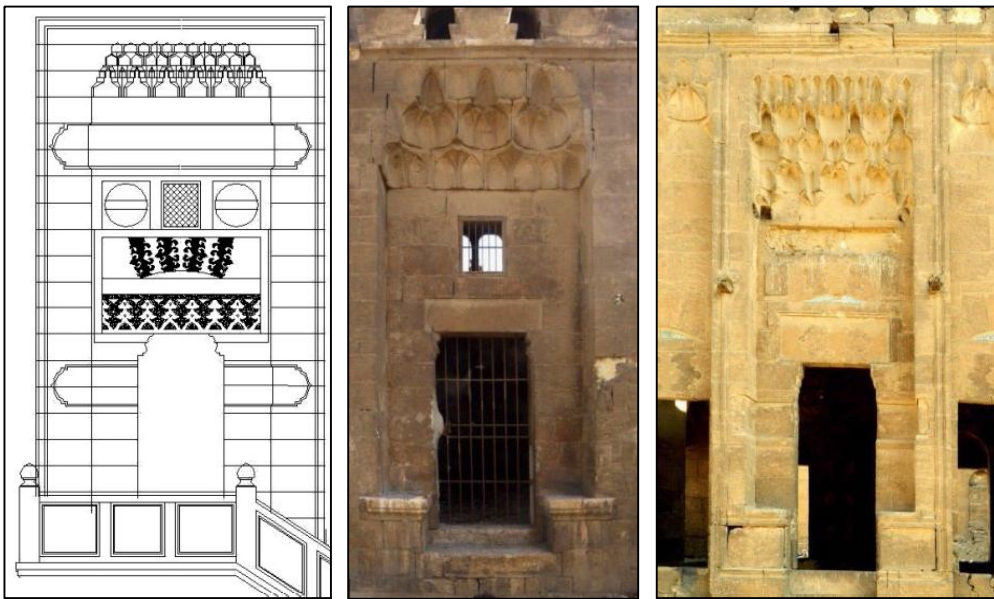
Resim (86): Mama Hatun türbesinin girişi (sol)- Bitlis, Şeyh Necmeddin Havai türbesinin girişi (sağ)

Resim (87): Kırşehir, Melik Gazi türbesi (sol)- Çift kümbet (Melike Adile türbesi) (sağ)

Resim (88): Soldan sağa; Umm Anuk- Barsbay bicası- Asfur türbesi- Tenkuzboğa Behri türbelerinin giriş

Resim (89): Soldan sağa; Fidawiyye - Sadat Şanahire- Emir Sülyemen türbelerinin girişi

Resim (90): Soldan sağa; Emir Kurkumaz- Emir Sūdün- Azurmuk- Emir Süleyman türbelerinin girişi

Bir yapıya bağlı olan türbelerde yapının içinden türbeye girmek için bir giriş açıklığı mevcuttur. Hem Anadolu Selçuklu, hem de Kahire Memlûklü türbelerinde yapıyı türbeye bağlayan giriş genellikle bir veya birden fazla sade ve basit dikdörtgen bir açıklıktır (resim no.91-93). Fakat Kahire Memlûklü türbelerinde bazen giriş yerinde ajur tekniğiyle ahşap bir paravan tasarlanmaktadır (resim no.94).

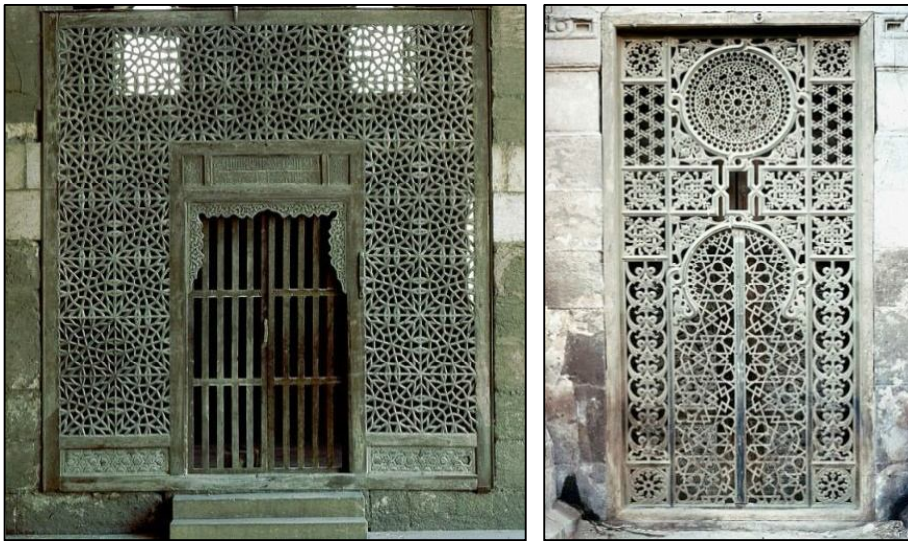
Resim (91): Gazi Ertokuş türbesi- İzzeddin Keykavus türbesi (Sivas)

Resim (92): Tacul-Vezir- Cacabey – Yakutiye medresesi

Resim (93): Sultan Barkuk türbesi- Sultan Muaid Şeyh

Resim (94): Sultan Farj bin Barkuk- Abu Nasir Kayitbay (Sahrau'l Memelik)

Pencereler:

Anadolu Selçuklu türbelerinde üst katta bazen mazgal pencereler, bazen de dikdörtgen geniş pencereler açılmıştır. Üstelikle bazı örneklerde Ulaş Baba ve Hoca Cihan türbeleri gibi duvarın üst bölümünde mazgal pencereler, alt bölümünde geniş pencereler açılarak iki pencere türü bir arada kullanılmıştır. Mazgal pencereler ise genellikle sade ve basit bir görünüş sahiptirler. Fakat bazı örneklerde Mama Hatun türbesinde gibi mazgal penceresinin etrafında bitkisel veya geometrik kompozisyon ile süslenmiş, veya Hasbek türbesi ve Kayseri'deki Alaca türbesi gibi tek sütunla ikiye bölünmüş çift gözlü mazgal pencere açılıp etrafında silmelerle sınırlandırılmıştır.

Resim (95): Kayseri, Alaca Kümbet'in pencereleri (sol) – Konya, Ulaş Baba türbesinin pencereleri (sağ)

Resim (96): Soldan sağ; E. Saltuk, Mama hatun, Hasbek ve Alaca türbelerinin mazgal pencereleri

Anadolu Selçuklu türbelerinde geniş dikdörtgen pencereler en çok kullanılan pencere türüdür. Bu pencereler genellikle sade bir şekilde duvarın alt bölümünde

yer almaktadır. Bunun örneği Gözcü Baba, Ulaş Baba, Nurettin Salih Kemankeş, Kırşehir'deki Melik Gazi, Padişah Hatun, ve Akyapı türbeleridir. Bazıları ise mukarnaslı bir niş içinde yer almaktadır. Torumtay Türbesi, Döner Kümbet, Erzurum'daki I. Anonim türbe, yine de Erzurum'daki Gümüşlü Türbe ile Karanlık Türbesi örnek olarak verebiliriz. Ilgın'daki Şeyh Bedreddin Türbesindeki pencereyi çevreleyen nişin kavsarası ise mukarnaslar yerinde ışınsal bir kavsara, veya Niğde'deki Hüdavend Hatun Türbesindeki gibi pencereyi çevreleyen nişin kavsarası ajur tekniğiyle alçı bir kavsarayı görebiliriz.

Resim (97): Soldan sağa; Gözcü Baba, Ulaş Baba, Padişah Hatun ve Kırşehir'deki Melik Gazi türbelerinin üst seviyedeki pencereler

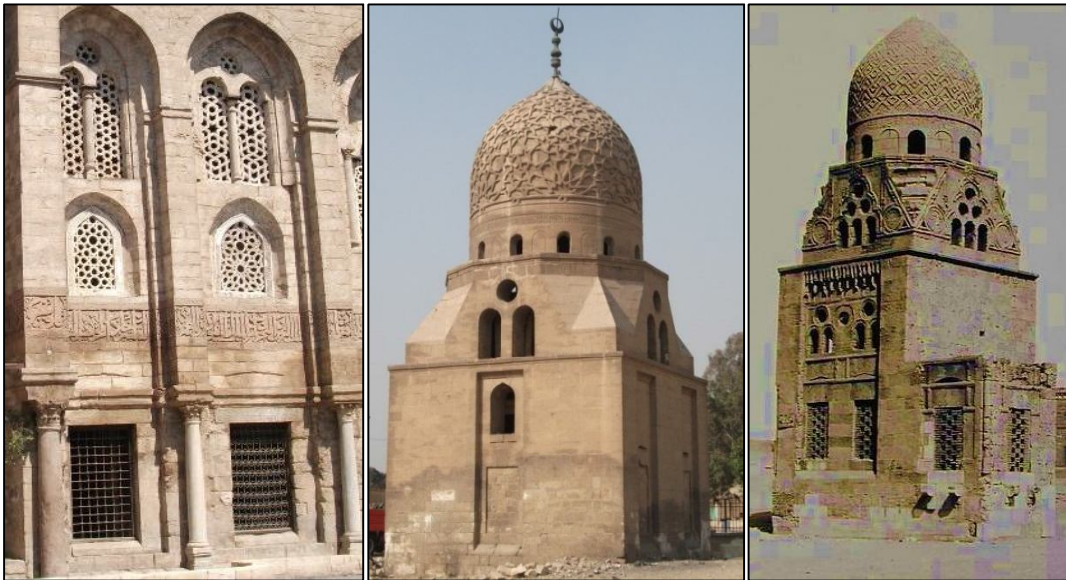
Resim (98): Soldan sağa; Döner Kümbet, I. Anonim türber (Erzurum), E. Sadreddin Karanlık ve Çifte Minareli Medrseye bağlı türbelerinin mukarnaslı niş içine yer alan pencereleri

Resim (99): Soldan sağa; Torumtay, ilgin- Şeyh Bedreddin, Nigde- Hudavend Hatun ve Sentimur türbelerinin pencereleri

Ayrıca Anadolu Selçuklu türbelerinin bazı örneklerinde Bekar Sultan türbesi ve Kemah'taki Melik Gazi türbesi gibi üst katta hiç pencereler yoktur.

Memlûklü türbelerindeki pencereler ise üst katın bedeni, geçiş bölgesinde ve kubbe kasağında üst üste üç seviyede açılmıştır. Pencerelerin sayısı fazla olması nedeniyle türbenin içeriye bol ışık sağlanmaktadır. Türbenin üst kat bedenindeki pencereler genel olarak derin olmayan kemerli veya mukarnaslı nişler içinde üst üste iki veya üç seviyede yer almaktadır. En altı seviyedeki pencereler metal parmaklar ile kaplanmış geniş dikdörtgen şeklinde olup, üst seviyede ikisi kemerli dikdörtgen altta, birisi yuvarlak üstte olmak üzere üçlü pencereden oluşmaktadır.

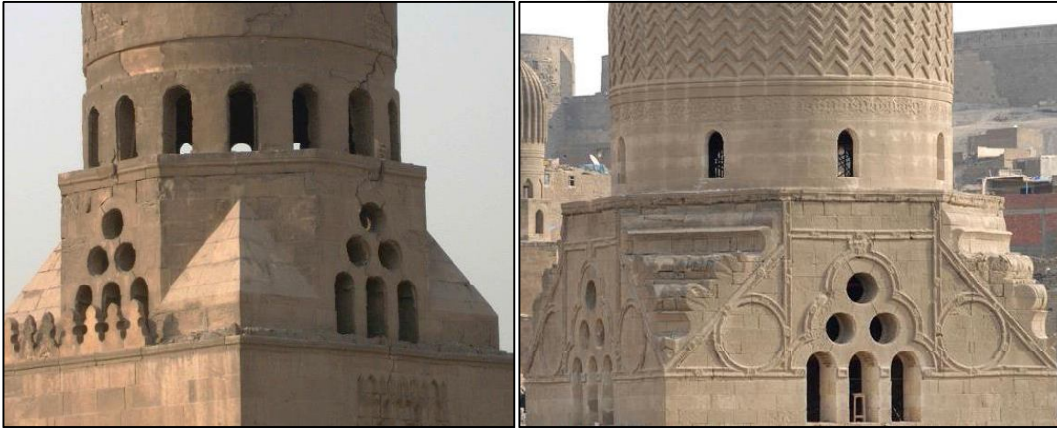

Resim (100): Mansour Kalavun Türbesi – Canıbay Eşrefi- Asfur türbesi

Geçiş bölgesinin dört yöndeki pencerelerin ise iki yaygın düzenlemesi vardır. Birincisi beden üst bölümündeki pencerelerin düzenlemesine benzeyen, ikisi kemerli dikdörtgen altta, birisi üstte olmak üzere üçlü pencereden oluşmaktadır (resim no.101). İkincisi ise üçüncü sırada en alt üç üstü iki en üst bir olmak üzere altılı pencere düzenidir (resim no.102). Genel olarak geçiş bölgeleri ile kasnaklardaki pencereler çeşitli geometrik veya bitkisel kompozisyonlarıyla süslenmiş alçı kafes ile örtülmüştür (resim no.103).

Resim (101): Umul-Eşref türbesi (sol), Barsbay Bijasi türbesi (sağ), geçiş bölgesindeki açılan pencereler

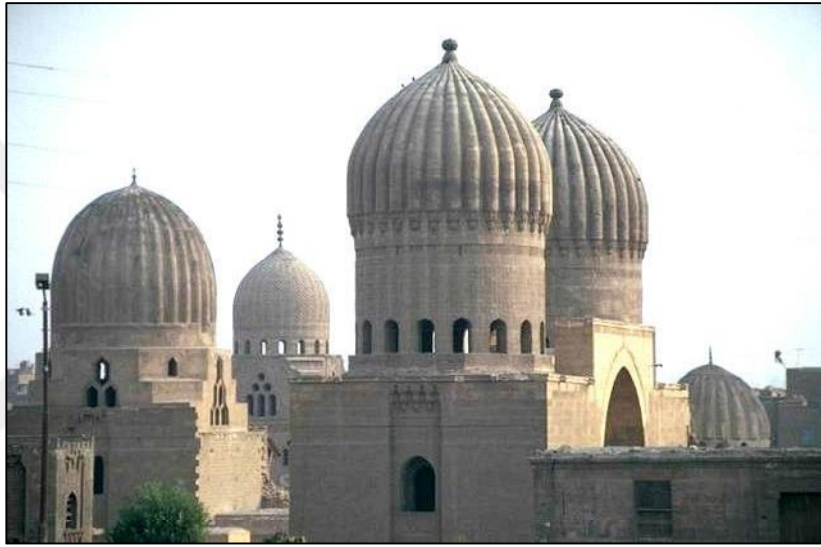

Resim (102): Azdumur türbesi (sol), Tarabay Şerifi türbesi (sağ), geçiş bölgesindeki açılan pencereler

Resim (103): Tarabay Şerifi türbesindeki geçiş bölgesindeki alçı ile kaplanan pencereler

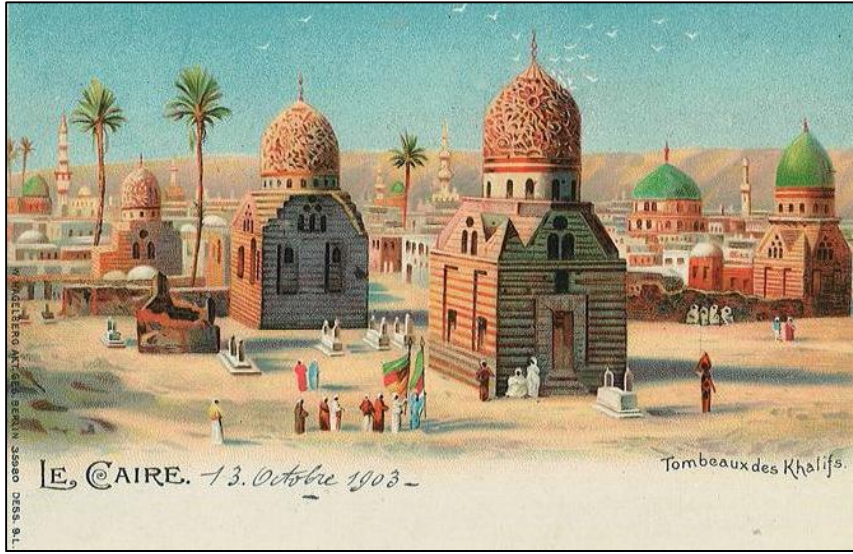
Ağırlığı hafifletmek ve daha fazla ışık temin etmek için kubbenin kasnağında da yarım daire veya kırık kemerli dikdörtgen pencereler açılmıştır. Fakat hem çok sayıda pencerenin açılması nedeniyle kasnak bölümün zayıflatmamak için hem de kasnaktaki simetrisinin bozulmaması için değişimli olarak pencerelerle kör pencereler düzenlenmiştir. Bu kör pencerelere genel olarak bitki veya geometrik motifleriyle bir alçı kabartması yerleştirilmiştir. Kubbenin boyutuna göre kasnağındaki pencerelerin sayısı sekiz ile yirmi dört pencere arasında değişmiştir. Onların arasındaki kör pencerelerin sayısı ise sekiz ile otuz altı arasında değişmiştir (resim no.104-106).

Resim (104): Karafat'ul-Mamalik bölgesindeki türbelerin bazıları (çeşitli pencere türleri görebiliriz)

Resim (105): Karafat'ul-Mamalik bölgesindeki türbelerin bazıları (çeşitli pencere türleri görebiliriz)

Resim (106): Karafat'ul-Mamalik bölgesinden bir resim (W. Hagelberg-1903)

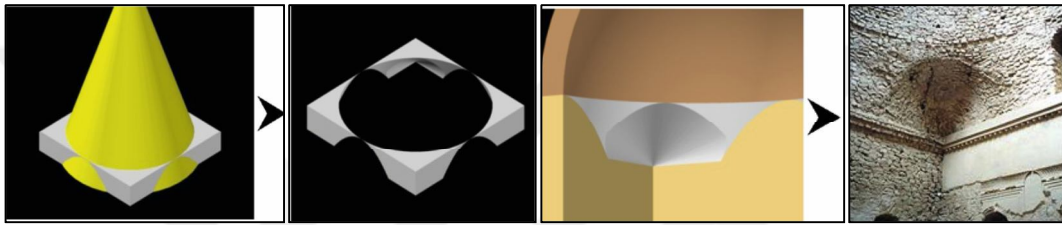
Değerlendirdiğimizde, Anadolu Selçuklu türbelerindeki pencereler genelde dıştan farklı uygulamalarla süslenmişken, içten ise gayet sade ve basittir. Kahire Memlûklü türbelerindeki pencereler ise hem dıştan hem içten süslemesine dikkat çekmektedir. Pencerelerin örtüsüne gelince hem Anadolu Selçuklu türbeleri hem de Kahire Memlûklü türbeleri genelde alt seviyedeki mevcut olan büyük dikdörtgen pencereler genelde türbeyi korumak amacıyla dıştan metal parmaklıklarla, içten iki ahşap kanatla kapanmıştır. Üst seviyedeki küçük veya mazgal tarzındaki pencereler ise Anadolu Selçuklu türbelerinin iç alanına havalandırmak ve aydınlatmak sağlamak için hep açıktır. Kahire Memlûklü türbelerinde ise Kahire'nin tozlu havasından korumak amacıyla, aynı sırada türbeye giren ışığın miktarını kontrol etmek için üst pencereler alçı ve renkli cam ile örtülmüştür.

Hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklü Eyvan tipi türbelerde büyük bir kemerle dışarıya açılması nedeniyle pencere açmağa ihtiyaç kalmamıştır. Genel olarak Anadolu Selçuklu türbelerindeki pencereler Kahire Memlûklü türbelerine göre genişlik olarak daha küçük olup sayı olarak daha azdır.

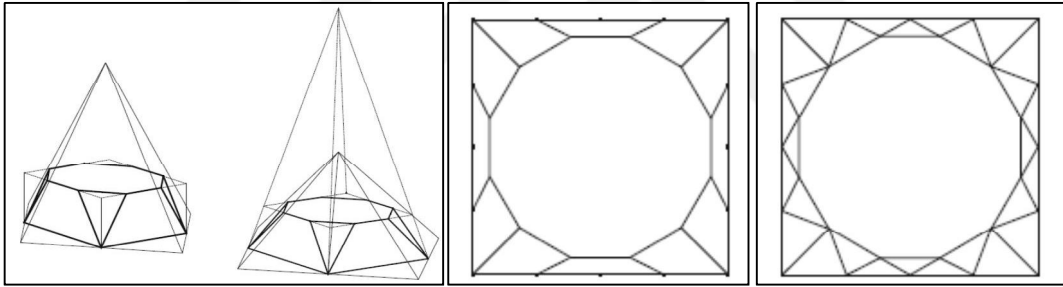
Geçiş Unsurları

Hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklü türbelerinden kare ye da çokgen gövdeli türbelerde kubbe yuvarlağına geçişi sağlayan unsurlar çeşitlilik

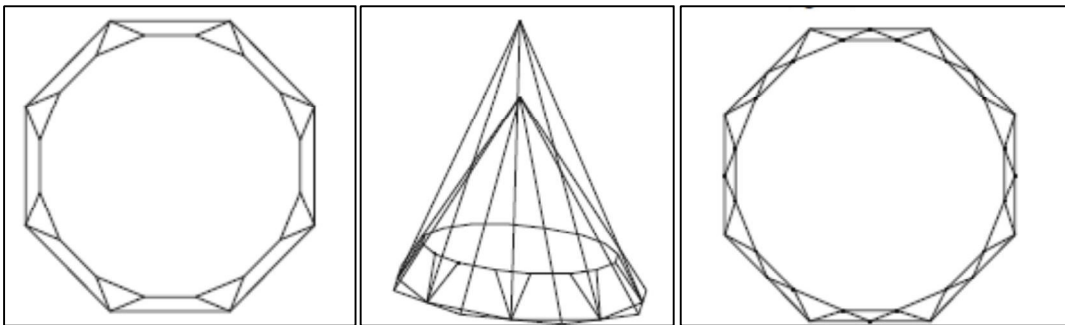
gösterir.⁽²³⁾ Anadolu Selçuklu türbelerinde en sık karşılaşılan geçiş unsurları, tromplar, pendentifler veya Türk üçgendir. Fakat bu dönemde trompun (şekil no.39), diğer geçiş unsurlarına oranla, daha sık kullanıldığı görülmektedir (Tuncer, 1986: 292). Mukarnaslı tromp da Diyarbakır Şeyh Şücaeddin Türbesinde verev olarak karşılıklı iki tromp mukarnas dolgulu, diğer ikisi ise yarım kubbe dolguludur. Türk üçgeni türbelerde az kullanılmıştır. Selçuklu döneminde ilk kez Sivas Keykavus şifahanesinin türbesinde görülür (Tükel Yavuz, 2005: 134). Silindirik gövdeli türbeler ile on ikigen gibi gövde kenar sayısı fazla olan türbelerde, geçiş unsuruna ihtiyaç duyulmamıştır.

Şekil (39): tromp sistemi ve geçiş bölgesi arasındaki kavşak ile geçi bölgesinin son hali

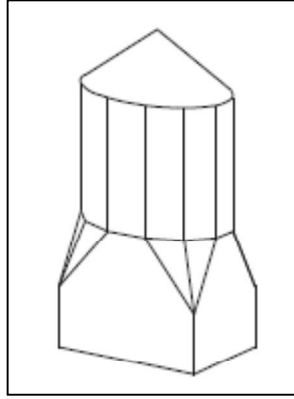

Şekil (40): Selçuklu kare planlı türbelerinde kullanan Trump teknikleri (Elkhateeb)

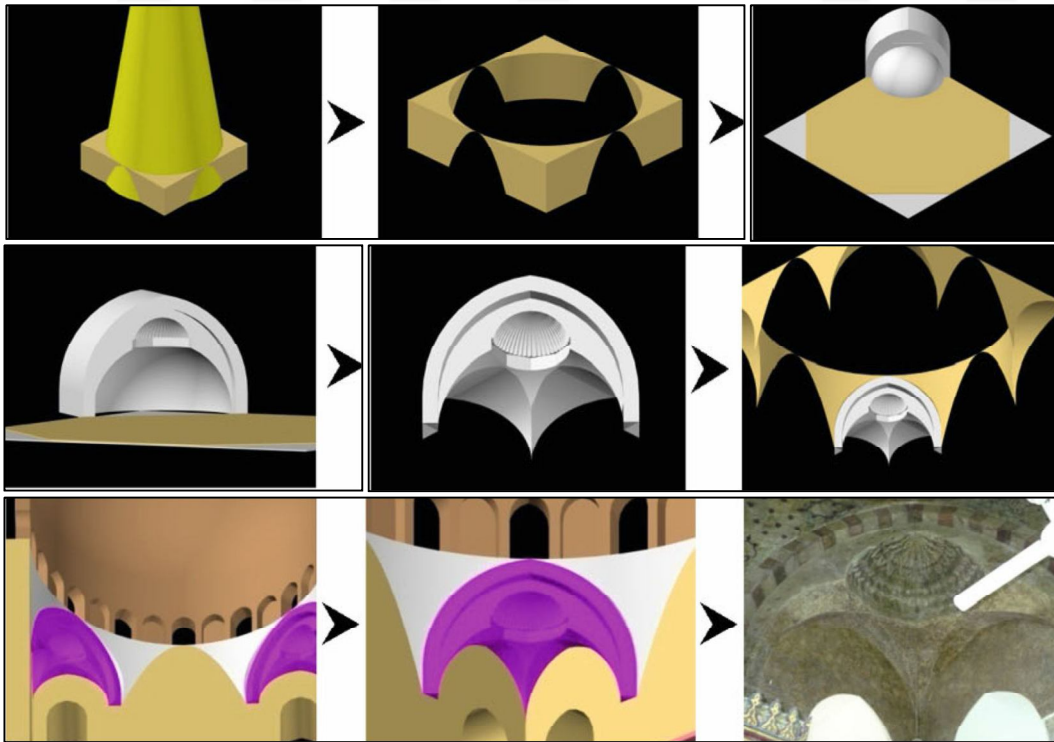
Şekil (41): Selçuklu çokgen planlı türbelerinde kullanan geçiş bölgesinin teknikleri (Elkhateeb)

(23) Kubbeye geçiş unsurlarının yapısal özellikleri ve Osmanlı camilerindeki uygulamalar ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Batur (1980); Tuncer (1986: 293). Memlûklu türbelerindeki geçiş unsurları ile ilgili bilgi için ise bk. Elkhateeb (2012).

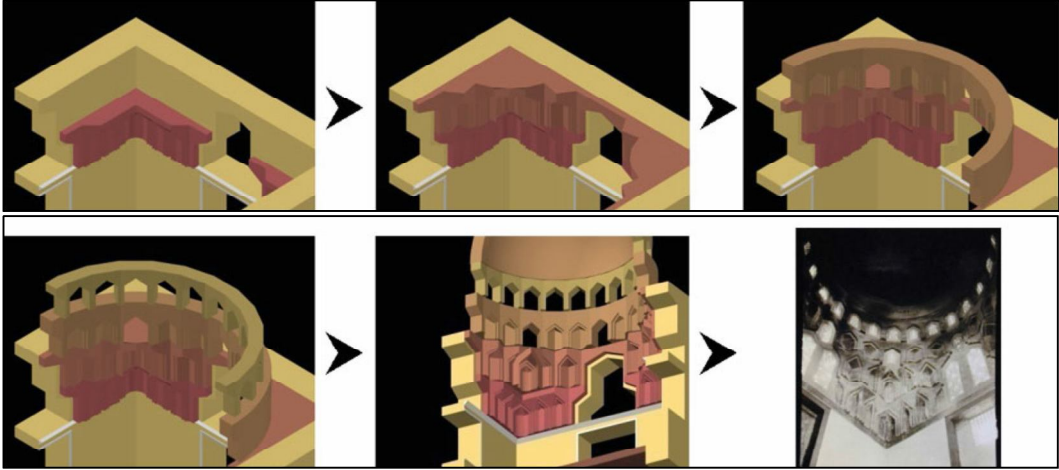

Şekil (42): Kayseri, Döner Kümbeti'nin kare planlı kaide ve gövde arasındaki geçiş bölgesi (Parzys)

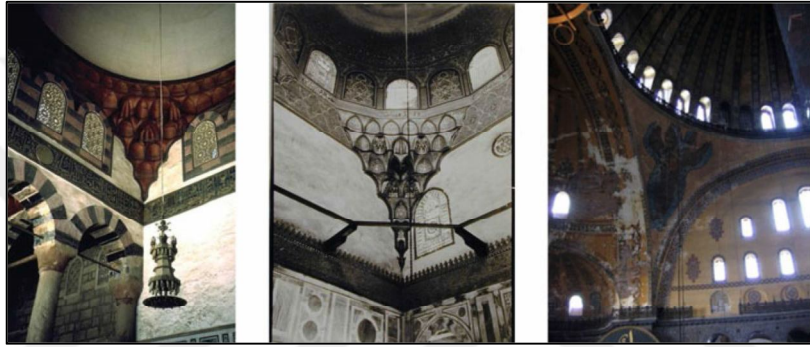
Mısır'da Memlûklü türbelerinde ise geçiş bölgesinde genellikle mukarnaslar kullanılarak çeşitli uygulamalar görülmektedir. Kubbe ile örtülü birim ve mekanların önemi ve vurgusu ile örtüşen bezeme programları, geçiş öğelerinden başlamaktadır. Pandantifli geçişlerin yüzleri daha yalındır ancak piramidal pandantifin çok sayıda yüzeye bölünmesi ile oluşan ve genelde yelpaze pandantif olarak bilinen tür genelde bezelidir. Taş tromplarda daha çok mukarnas dolgu kullanılmıştır. Tromp kemerleri ve duvar arasında kalan üçgen alanın yüzeyleri için de bu genelleme geçerlidir (Yavuz Tükel, 2005: 135).

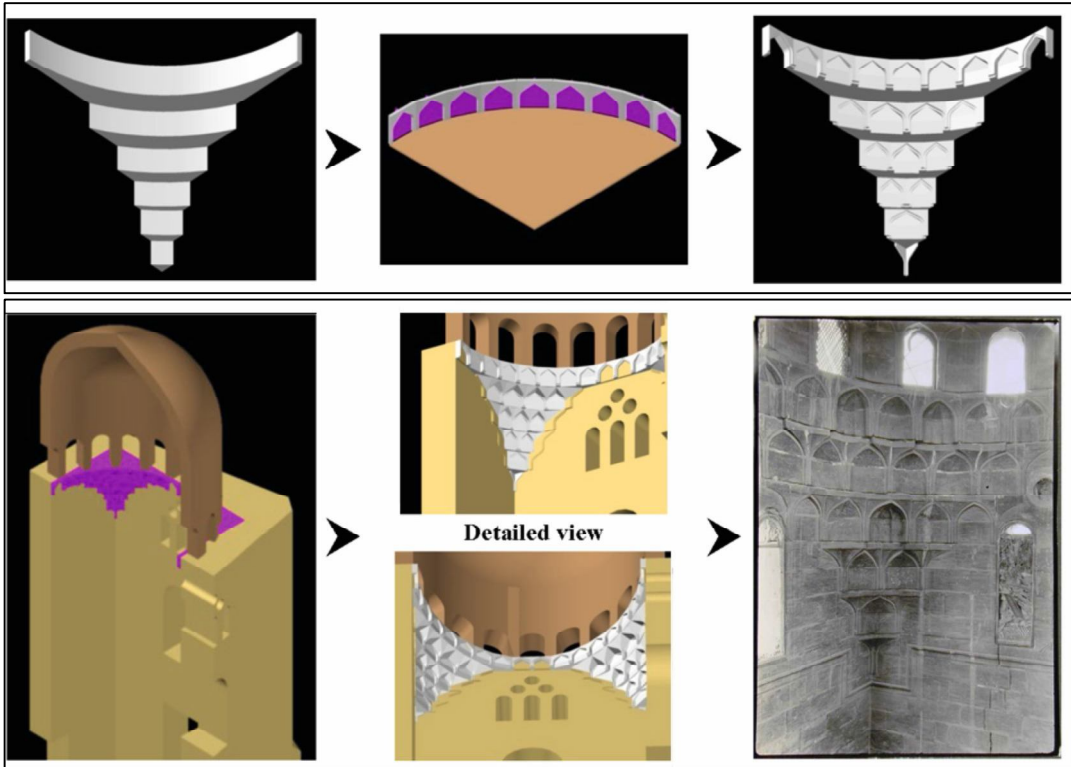
Şekil (43): Kahire, Fidiyye türbesinin geçiş bölgesinin mimari tekniği (Elkhateeb)

Şekil (44): S. Baybars Çaşnigir türbeside kullanan taşlı mukarnaslı pandantif (Elkhateeb)

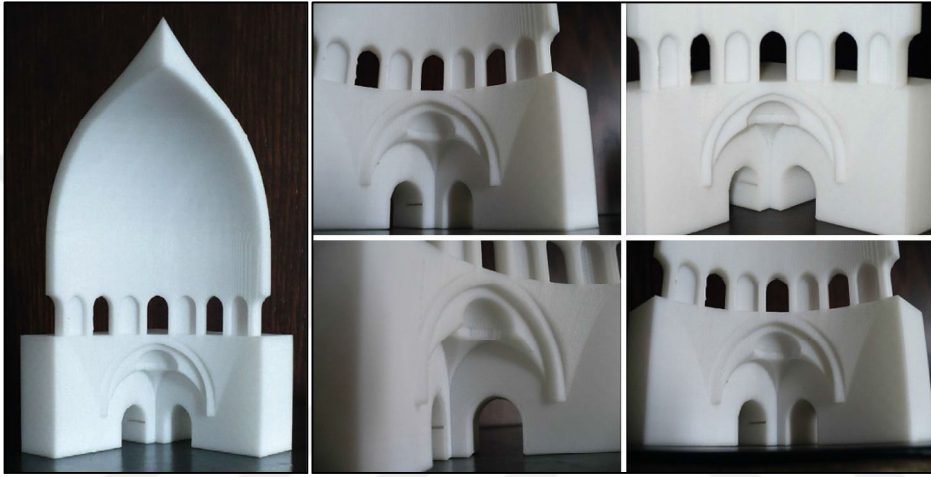

Şekil (45): Bizans mimarisinden İslam mimarisine Pandantif gelişmesi. Soldan sağa; Nasir Muhammed bin Kalavun- Zahir Barkuk- Aya Sofya, Pendentives (Elkhateeb)

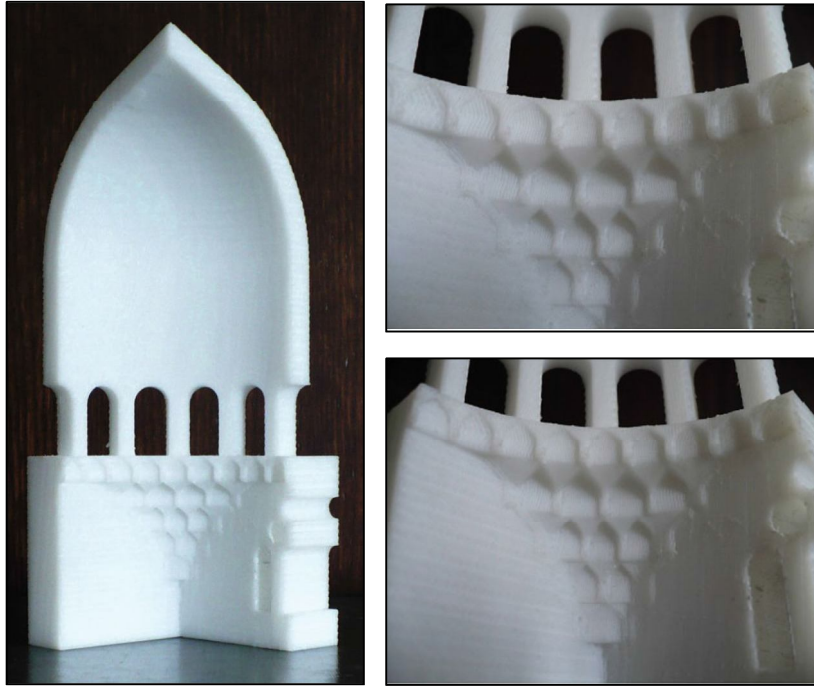

Şekil (46): S. Aşraf Barsbay Türbesi'nin mukarnaslı pandantif formu (Elkhateeb)

Memlûklu türbelerinde yüksekliği sağlamak amacıyla geçiş bölgesinin üzerinde yüksek bir kasnak inşa edilmiştir. Türbenin iç alanını aydınlatmak için bu kasnakta çok sayıda pencereler açılmıştır. Bazen de kubbenin ortasında bir fener tasarlanmıştır. Selçuklu dönemi türbelerinde ise kasnak sık rastlanan bir unsur değildir. Anadolu’da XIV. yüzyıl başlarına kadar, yalnızca kübik gövdeli türbelerde ve oldukça seyrek görülen kasnaklar, bu tarihten itibaren çokgen prizma gövdeli türbelerde de görülmeye başlar (Daş, 2003: 14).

Şekil (47): Fidaviyye Türbesinin geçiş bölgesi, detaylı - (Elkhateeb)

Şekil (48): S. Eşref Barsbay Türbesinin geçiş bölgesi, detaylı - (Elkhateeb)

Mukarnaslar:

Mukarnaslar, İslam mimarisinde mimari bir öge veya eğimli geçiş yüzeylerinde süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. İslam dönemine ait bilinen en eski mukarnas örneği Metropolitan Müzesi'nin kazılarıyla ortaya çıkarılan Nishapur şehrinde 977 yılına dayanan Atarab Tim'in mezarındaki mevcut olan örnektir. Bundan sonra İran'da Gorgan şehrinde bulunan Kümbet Kabus (1006) ile Abarkuh şehrinde Kümbet-i Ali (1056) bulunan üst saçaklarında mukarnas örnekler görebiliriz. Ayrıca 1067 yılında Bağdat'ta Nizamiye medresesinde ve İsfahan Mescid-i Cuması'nda (1080–1088) kubbeli mekanında, yanı sıra aynı yıllarda Kahire Fatımi surundaki Bab al-Fotuh (1087) ve daha sonra 1125'de Al-Akmar Camisinin kapısında mukarnasların erken örnekleri görebiliriz (Yetkin, Suut Kemal, 1954: 112; Thuwayni, 2005: 506).

Mukarnas İslam mimarisinde birçok bölümde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Özellikle taç kapı ve mihrap kavsarasında görülen süsleme türüdür. Anadolu Selçuklu türbeleri zengin taş süslemede sahip hemen hemen bütün türbelerde portal nişleri ve mihrap kavsarası varsa mukarnaslarla doldurularak süslenmiştir. Anadolu Selçuklu türbelerinden Hunad Hatun türbesinin mihrabında, Çifte Kümbet, Döner Kümbet Ahlat türbelerinde, Mama Hatun Türbesinde ve özellikle Hızır İlyas ve Seyyid Şerif türbelerinin mihrabının kavsaralarında bunların çok zarif örnekleri görülür. Halifet Gazi ve Mama Hatun'da olduğu gibi, bazen mukarnas yuvaları girift örgülerle süslenmektedir (Önkal, 2015: 410). Anadolu Selçuklu türbelerinden bazı örneklerde de Avgunlu medrese türbesinin tromplarında geçiş bölgesinde ve Hunad Hatun türbesinin kaidesinde gibi örnekler mukarnaslar bir mimari öge olarak kullanılmıştır.

Kahire Memlûklu türbelerinde ise mukarnasın kullanım alanı oldukça geniştir. Özellikle kubbenin geçiş bölgesinde en yaygın geçiş uygulama olarak mukarnas kullanılmıştır. Bu sistem Memlûklu türbelerinde çok gelişmiştir. üç sıradan on üç sıraya kadar Sultan Kayıtbay ve Sultan Gavri türbelerinde gibi yükselmiştir. Bunlardan en yaygın olan beş ve sekiz sıra mukarnaslı örnekler görebiliriz.

Resim (108): Sağdan sola; Sultan Muhamed ibn Kalavun, Sultan Zahir Barkuk ve Sultan Hasan türbelerindeki Mukarnash pandantifler.

Mukarnaslar, Memlûklı türbelerinde taç kapılarında, geçiş bölgelerinde ve dış cephelerindeki derin olmayan nişlerin tepesinde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Mukarnas nişlerle hareketli cephe anlayışı, daha sonra Memlûklı yapılarında da çeşitli kompozisyonlarda devam etmektedir. Ayrıca pencere açıklıkları üzerindeki kavsaralarda veya mihrabiye kavsaralarında mukarnas görebiliriz. Fakat Memlûklı türbelerinin mihraplarının kavsaralarında mukarnas kullanılmamıştır.

Hem Anadolu Selçuklu türbeleri hem de Kahire Memlûklı türbelerinde mukarnaslar cephe köşelerindeki sütun başlıklarında görülebilir Anadolu Selçuklu türbelerinden Çifte Kümbet, Hunad Hatun türbesi ve Döner Kümbet örnek olarak verebiliriz. Kahire Memlûklı türbelerinden ise Sultan Hasan, Suncur Muzaffer ve Kanıbay Emir Ahur türbeleri örnek olarak göstermek mümkündür. Ayrıca saçak altı kuşağında da iki kültüre ait türbelerde görebiliriz. Kaidede ise Selçuklu türbelerinden Hunad Hatun, Döner kümbet ve Kahire Memlûklı türbelerinden Sultan Hasan ile Tenkuzboğa türbeleri örnek olarak gösterebiliriz.

Hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklı türbelerinde genel olarak mukarnaslar türbenin dış cephelerinde taş veya mermer gibi daha dayanıklı malzemelerden yapılmışken, türbenin iç alanlarındaki mevcut olan mukarnaslar ise genelde alçı veya ahşap malzemelerden tasarlanmıştır. Türbelerdeki uygulandığı alana göre basık ve yayvan şekillerde olan mukarnaslar Selçuklu türbelerinde iki ve yedi sıra arasında, Memlûklı türbelerinde ise iki ve on üç sıra arasında yapılmıştır.

Türbelerde gördüğümüz gibi Anadolu Selçuklu türbelerinde mukarnas uygulamaları en çok taç kapısında ve mihrap kavsarasında bir süsleme unsuru olarak kullanırken, Kahire Memlûklü türbelerinde süsleme yanında daha çok dış nişlerin başlığında ve geçiş bölgelerinde bir mimari öge olarak kullanılmıştır.

Mihraplar:

Türbede yatanların ruhu için namaz kılmak isteyenlere kible yönünü işaret etmek amacıyla inşa edilmiştir. Her türbede bulunması zorunlu bir unsur değildir. Mumyalığı olan türbelerde mihrap, üst katta (ziyaret odasında) yer alır. Araştırmamızda ele aldığımız Anadolu Selçuklu türbelerinden otuz biri mihrap ihtiva eder. Bunlar genellikle süslemesiz, basit bir niş şeklindedir. Ancak Konya'daki I. İzzeddin Keykavus, Hunad Hatun ve Seyyid Şerif Türbelerinin mihrapları gibi bitkisel ve geometrik şeritlerle süslenmiş örnekler de vardır (resim no.107). Ahlat'taki Ulu kümbet ve Yarım Kümbet gibi bazı Ahlat türbelerinde mihrabın içine bir pencere açıldığı görülmektedir. Gerçekte mevcut iki veya üç pencereden kible yönüne denk gelen pencereye, içte bir kavsara eklenmiş ve pencere açıklığı, Ulu kümbet'te olduğu gibi, ince geometrik bir şeritle çerçevelenmiştir. Böylece diğerlerinden farklı bir görünüme kavuşan kible yönündeki pencere, mihrap görevini de üstlenmiş olmaktadır. Bu uygulamaya Anadolu'nun diğer bölgelerinde rastlanmamaktadır. Osmanlı öncesi türbelerinde mihrap nişi, çoğunlukla yarım daire profillidir.⁽²⁴⁾ Ancak, çokgen profilli mihrap nişlerine de rastlanmaktadır.⁽²⁵⁾

(24) Abdül-Vahab Gazi Türbesi (Sivas- XII. yy ortaları) ile Anonim Kümbet (Kayseri- XIII.yy. başları) mihraplarında olduğu gibi.

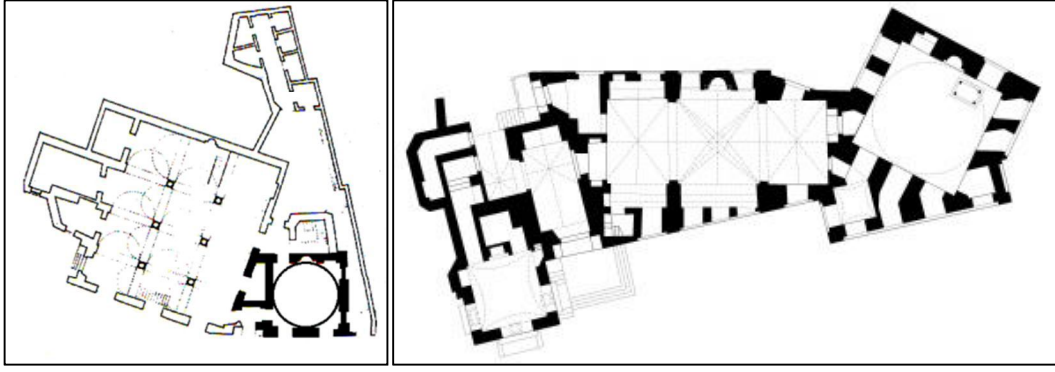
(25) kılıç Arslan Türbesi (Konya-XIII. yy. ilk çeyreği) ile Çifte Kümbet (Kayseri- 1247-48) mihraplarında olduğu gibi.

Resim (107): I. İzzeddin Keykavus türbesinin Mihrabı (sol), Hunad Hatun türbesinin mihrabı (sağ)

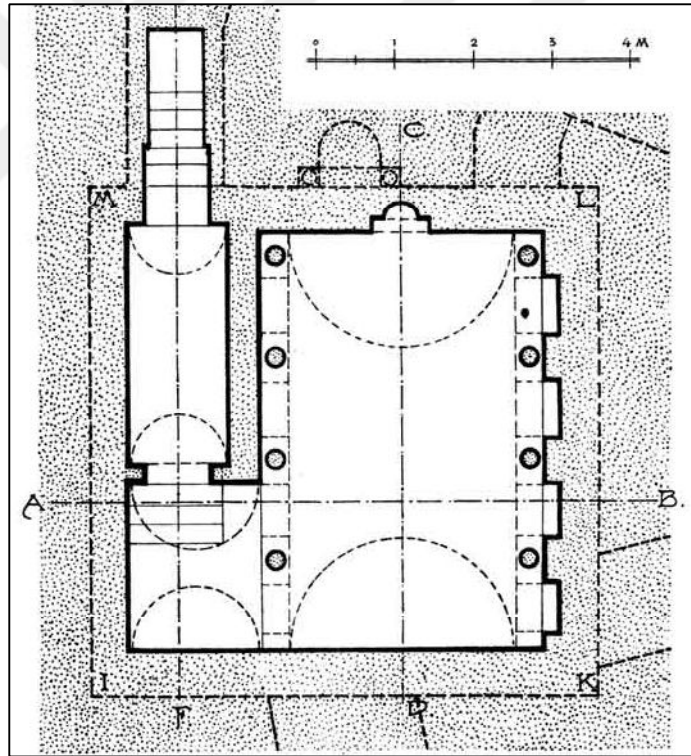
Kahire Memlûklı dönemine ait ister şehir içine isterse şehir dışındaki türbelerden 11 türbe mihrabsızdır. Bunlar Ahmet Mihmandar (1324), Kasid (1335), Şehu (1349), Menşiyet en-nasr'deki Emir Tenkuzboğa (1362), um-ul Sultan Şaban medresesiyle bağı olan güney türbe (1368), Sağa'daki Sultan Eşref Barsbay (1425), Emir Yeşbek (1429), Munufi (1470), Yakub Şah Mihmandar (1495), Mahcer'deki Kansu abo-Seid (1498) ve Özdemir (15. yy.) türbelerdir. Böylece Kahire Memlûklı türbelerinde on bir türbe hariç mihrap mevcuttur.

Memlûklı devrinde bir yapıya bağı olan türbeler ana cadde yönüyle paralel olan dış duvarı ile kibleye göre tasarlanan iç duvarı arasındaki farklar nedeniyle özellikle kalabalık Kahire merkezinde inşa edilen türbelerin bazılarının mihrapları kible yönüne göre yanlış bir şekilde yönelmiştir. Aydemir Pehlavan türbesinin mihrabı kible yönünden 10° fark yapar iken, Sudun Kasravi türbesinin mihrabı 18°, Elmas Hacib türbesinin mihrabı ise 22° ve Emir Hayırbey türbenin mihrabında 29°'ye kadar fark yapmıştır (Kessler, 1971: 265). Bu yapılarda türbelerin mihrabı doğru yönde olmamasına rağmen aynı yapılara bağı olan mescit veya medresenin mihrabı doğru yönde olduğunu dikkat edilmesi gereken bir husustur (şekil no.57).

Şekil (49): Sudun Kasravi türbesinin planı (sol), E. Hayırbay türbesinin planı (sağ)

Vakfiyelere göre Kahire Memlûklü türbelerin mumyalık katının çoğunda basit ve sade birer mihrap nişi mevcuttur. Memlûklü türbelerinde defin işlemi tamamlandıktan sonra bu zeminin tamamen kapatılması nedeniyle, bu mihrabın tek amacı, gömülen kişinin cesedini kible yönüne yönlendirmektir.

Şekil (50): Elmas Hacıb Türbesi'nin cenazelik katının planı (alt ve üst katlarındaki mihrapların yeri göstermektedir)

Değerlendirdiğimiz örneklerle göre günümüze kadar gelen 118 Selçuklu türbesinden 31'i, 121 Memlûklü türbeden 82'si⁽²⁶⁾ mihrap ihtiva eder. Ayrıca

(26) Kessler çalışmasında bunlardan dokuz örnek tespit edilmiştir. bk. Kessler (1969: 259-67)

Anadolu Selçuklu türbelerinde yer alan mihrapların bazıları Hunad Hatun, Hızır İlyas, Seyyid Şerif, İzzeddin Keykavus (Konya, Sivas) türbelerinin mihrabı gibi mükemmel birer bezemeli eleman olmasına rağmen çoğunluğu basit ve sade birer nişten ibarettir (Han Camii Türbesi, Kulak Türbesi, Kayseri'deki I. Anonim Türbe). Kahire Memluklu türbelerindeki mihraplar ise gayet süslüdür. Hatta bazen süsleme ve boyut açıdan türbenin mihrabı, türbeye bağlı olan medrese veya caminin mihrabından daha özenlidir. Ahlat'taki bazı türbelerde pencere ile mihrap tek bir niş sahibiyken, Kahire türbelerinde genellikle mihrabın üstünde yuvarlak bir pencere yer alır.

Dış ve İç Örtüler Sistemi:

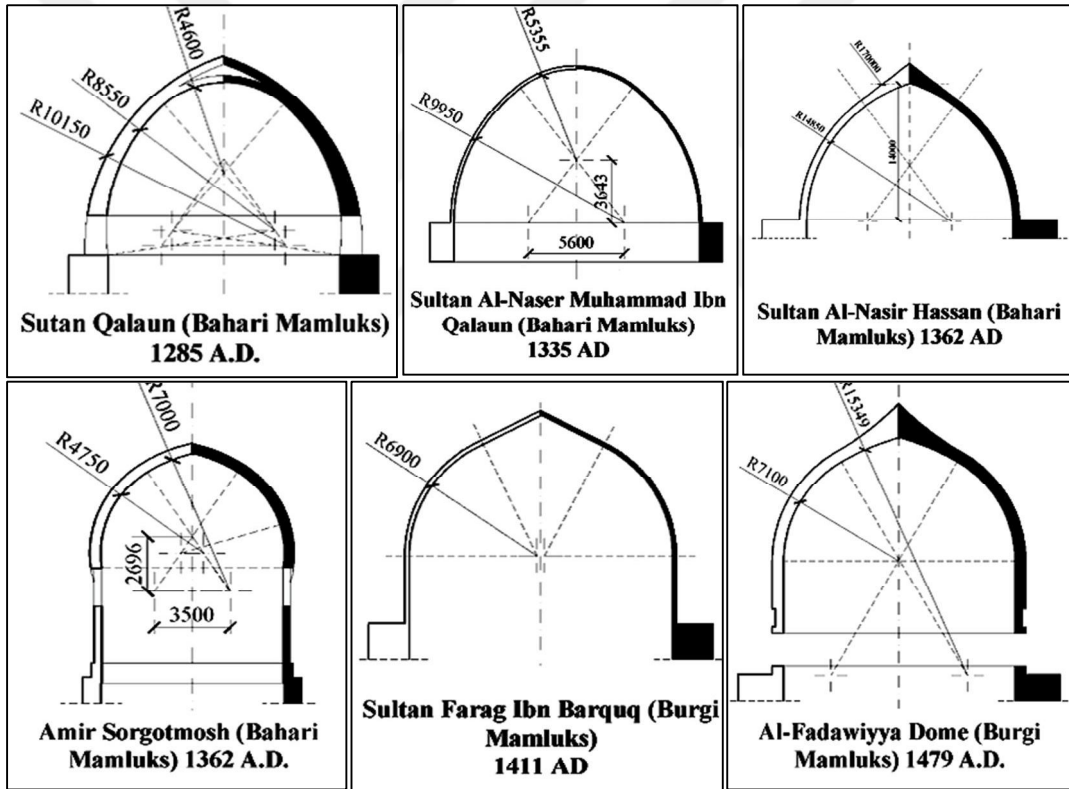
Bu çalışmada ele aldığımız ister Anadolu Selçuklu isterse Kahire Memlûkluk türbelerinin örtüsü beş örnek dışında tekli örtü sistemi kullanılmıştır. Çift örtü sisteminin beş örneği ise, Anadolu'da dört, Kahire de bir örnektir. Bunlar Anadolu'da Aksaray- Bekar Sultan türbesi, Konya- şeyh Bedreddin Türbesi, Amasya- Gök Medreseye bağlı olan türbe ve Mevlana Türbesi, ile Kahire'deki mevcut olan çift örtüye sahibi tek örneği Sultaniye Türbesi⁽²⁷⁾ veya Semerkandiyye kubbesi olarak adlanmış türbesinin örtüsüdür.

Anadolu Selçuklu türbelerinin çoğu tekli örtü sistemiyle örtüldüğüne rağmen iç ve dış örtü profilleri farklıdır. Kayseri'de iki örnek⁽²⁸⁾ dışında genellikle içte kubbe, dışta külâh veya piramidal şeklinde tasarlanmışken, Kahire'de Memlûkluk türbelerinin örtüleri hem içte hem dışta kubbe ile örtülmüştür. Bununla birlikte, bazı durumlarda, Kahire'deki Memluk kubbelerinde iç kubbe profili dış kubbe profili ile farklıydı. Bu mimari çözüm Anadolu Selçuklu türbelerinde görülmektedir. Bu durumda, kubbenin duvarı alt bölümünde ortak bir duvar oluşturulmasına rağmen, üst taraftaki duvar iki bölüme ayrılmıştır, böylece küçük bir üçgen alan boşaltılmıştır. Bu mimari çözüm, Anadolu'daki bazı Selçuklu kubbelerinde kullanılmıştır.

(27) Bu tarz Mısır'a nereden gelmiş ve Mısır'da yayılmamasının nedenine dair daha fazla bilgi için bk. Shafei (1970: 280); Briggs (1974: 197); Lane-Poole (1886: 236).

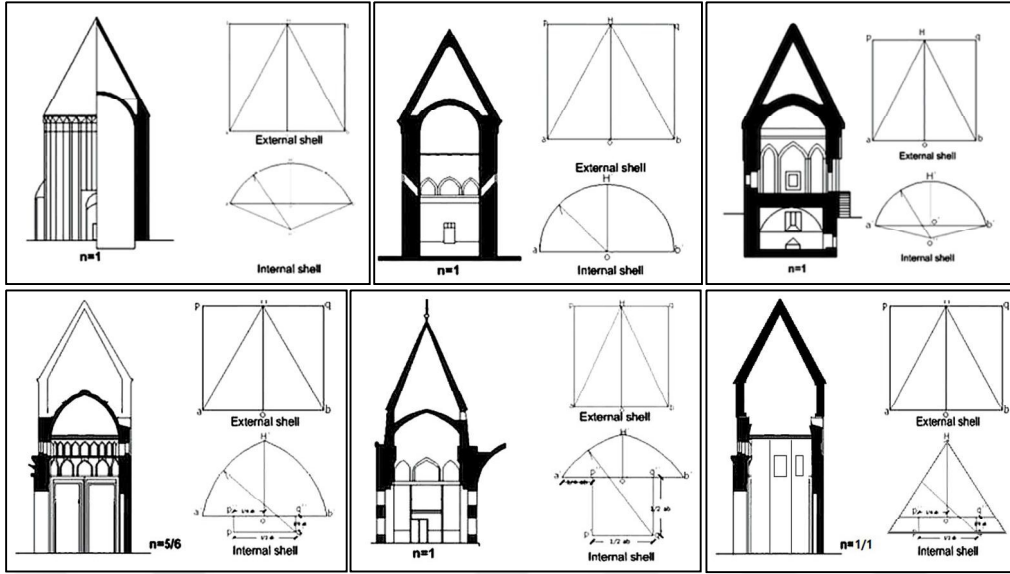
(28) Bunlar Hasbeğ türbesi ve Cevher Nesibe Medresesine bağlı olan türbesidir.

Ayrıca Selçuklu türbelerinde iç örtü olarak kullanan kubbe tasarımları sınırlıdır. Genellikle yarım daire profili kullanılmak, bunun yanında Tercan'daki Mama Hatun Türbesinde izlediği gibi dilimli profiller de görülebilmektedir (Tükel Yavuz, 2005: 132). Kahire Memlûklü türbelerindeki kullanılan kubbelerin profilleri daha çok çeşitlidir. Dört merkezli profilin yanı sıra sivri, yarım daire, iki merkezli, basık ve kırık profiller de kullanılmıştır. Türbelerin bir çoğunu kubbeli ve tonoz-kubbeli olmasına karşın eyvan tipi türbelerde yalnız beşik tonoz kullanılmıştır (Tükel Yavuz, 2005: 132). Ayrıca Kahire Memlûklü türbeler için tarihi kaynaklarda⁽²⁹⁾ bazı türbelerde külahlı örtü olduğu söylenmişlerdir. Fakat günümüze kadar gelen Kahire'den külahlı türbe yoktur. Anadolu Selçuklu türbelerinde çeşitli şekillerde külâh veya piramidal dış örtü olarak kullanılmıştır.

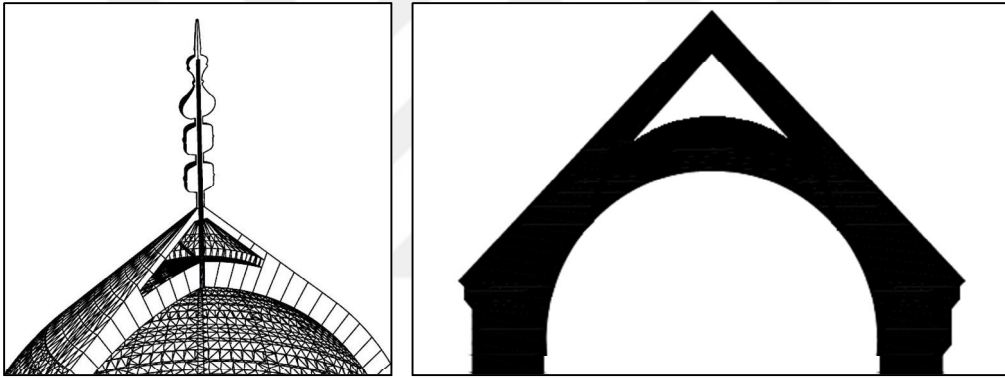

Şekil (51): Kronolojik sırayla Kahire Türbelerindeki Kullanan iç ve dış Kubbenin profili - (Elkhateeb)

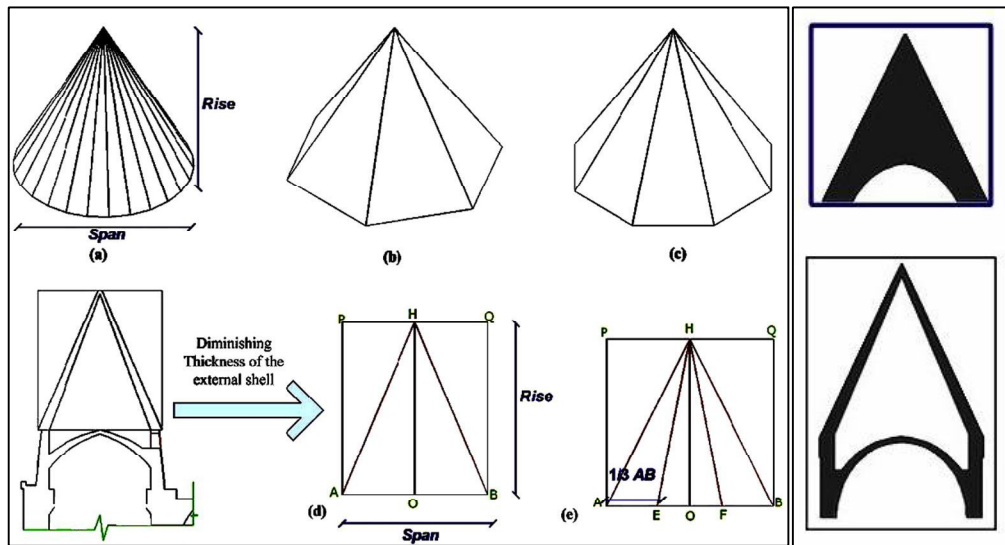
(29) Sakhawi (1973: 264); Ibn al-Zayyat (2005: 290,326).

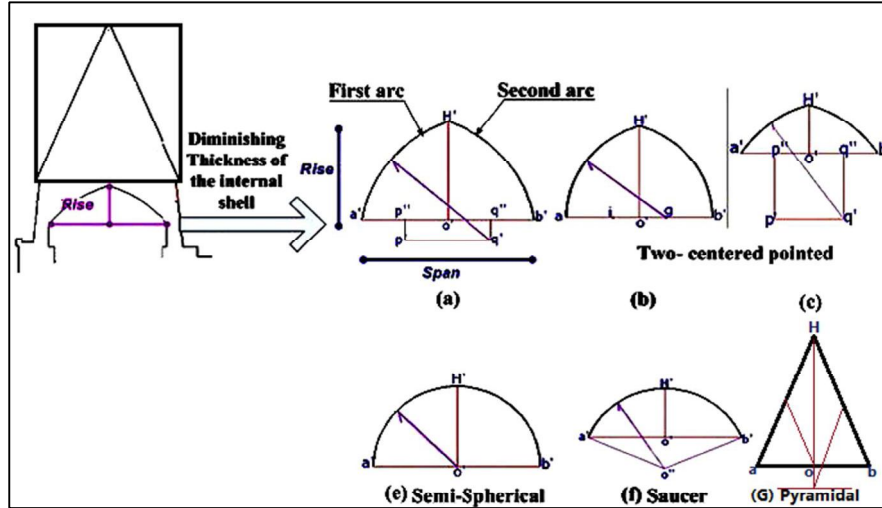
Şekil (52): Konik tipoloji örneklerinin sistematik geometrik analizi. (The cultural heritage organization documentation centre) (Ashkan ve Ahmad, 2010)

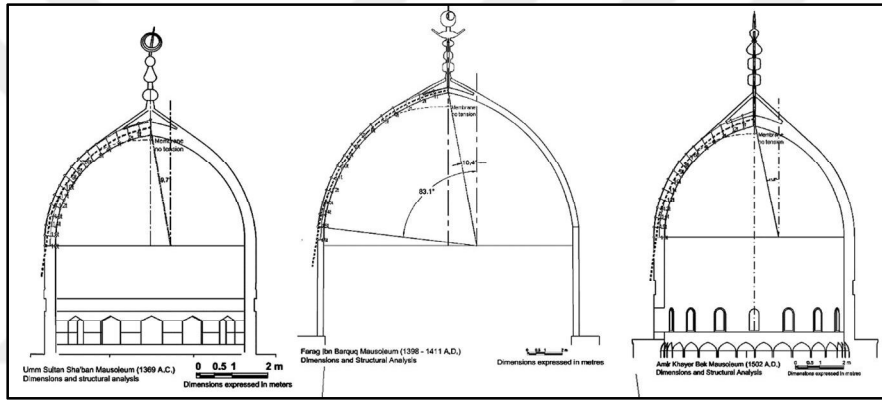
Şekil (53): iç ve dış örtü arasındaki tepenin düzenleme sistemi, Khayir Bek kubbesinin üç boyutlu bir kesit (sol), Konya Fatma Hatun Türbesinin kesiti (sağ)

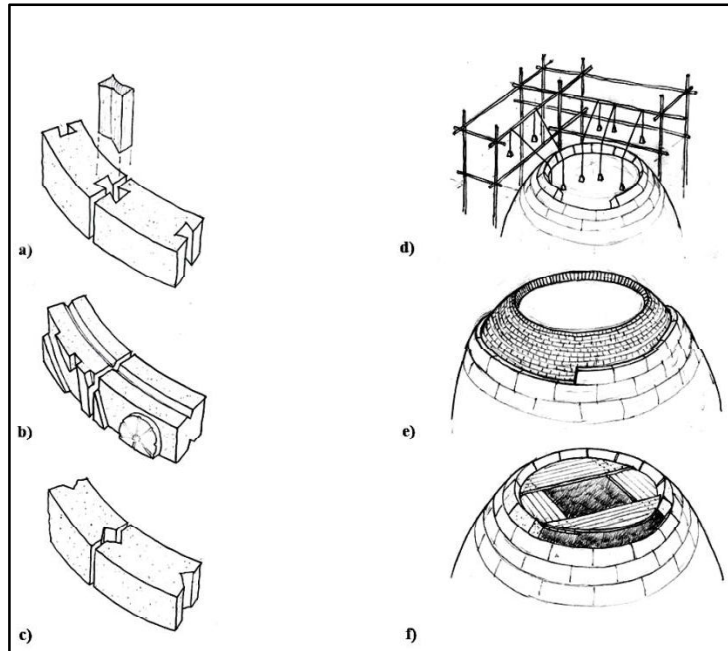
Şekil (54): Anadolu Selçuklu türbelerinde dış örtü tipleri (Ashkan ve Ahmad, 2010)

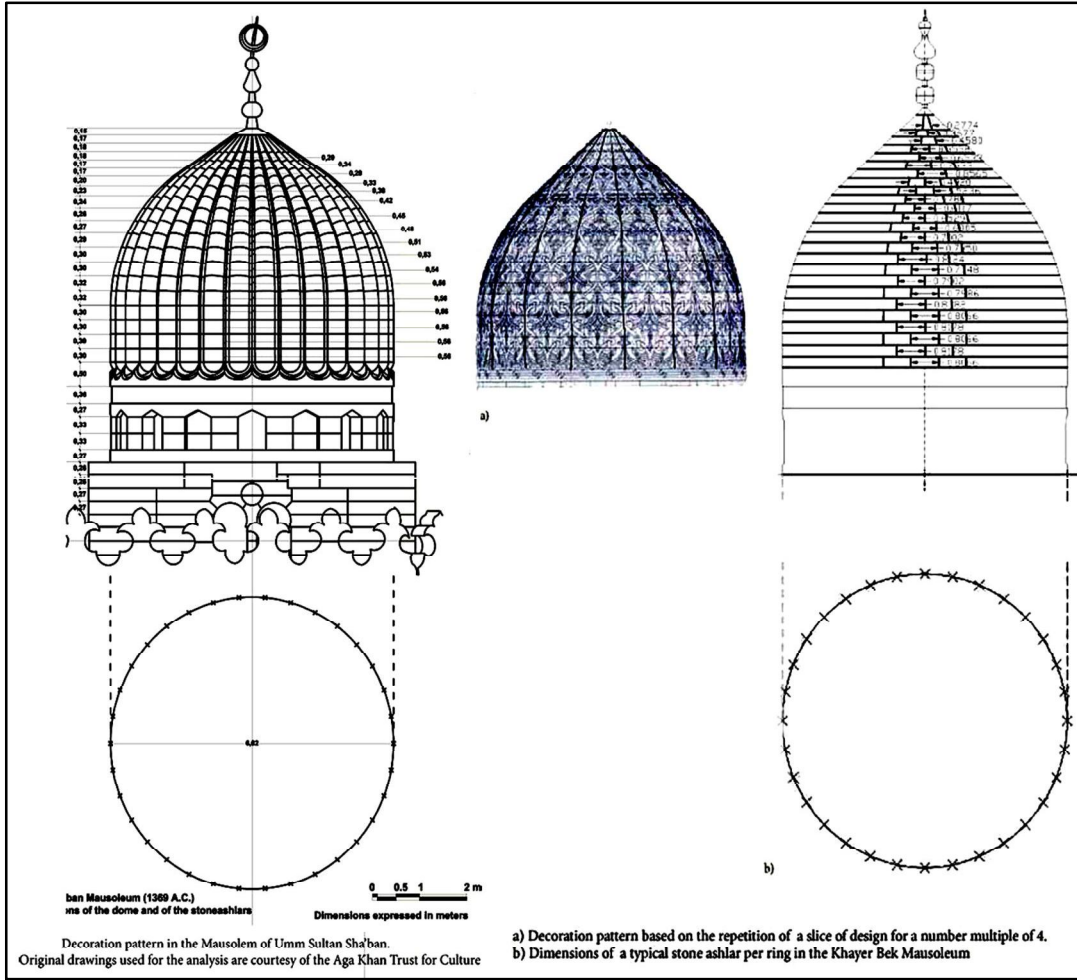
Şekil (55): Selçuklu türbelerinde iç örtü profilleri (Ashkan ve Ahmad, 2010)

Şekil (56): soldan sağa; Umm S. Şaban, Farag İbn Barkuk ve E. Hayır Bay türbelerin kubbelerinin formu (Cipriani ve Lau, 2006)

Şekil (57): Memluklu taş kubbelerin inşa tekneği (Cipriani ve Lau, 2006)

Şekil (58): Memlûklu taşlı kubbelerin süsleme sistemi ve tekneği (Cipriani ve Lau, 2006)

Sandukalar:

Anadolu Selçuklu türbelerinde bilindiği gibi üst katta cenazelikteki cesetlerin sayısına göre sembolik sanduka ihtiva etmektedir. Ayrıca Selçuklu türbelerinden bazılarının cenazeliğinde sanduka bulunmaktadır. Ancak bunlar tamamen sade ve hiç tarih veya sanat değeri yoktur. Kahire Memlûklu türbelerinin ziyaret odasındaki sandukalar türbenin faskiyelerinin sayısına yansımaktadır. Her faskiyenin girişinin üstünde birer sanduka mevcuttur. Memlûklu türbelerde sandukalar hem faskiyenin sayısı belirlenmiş, hem de faskiyenin girişi kapatmak için kullanılmıştır. Kahire türbelerinde ziyaret odasındaki sandukaları faskiyelerinin girişiyle bağlı olduğu için sandukaları çeşitli yerlerde görebiliriz. En çok odanın ortasında yer alan sandukalar, ikinci sırada mihrap önü, bundan sonra mihrabın sağında veya solunda, en az ise mihraba karşı pencerelerden birinin önünde yer alan sandukalardır. Türbenin ortasındaki mevcut olan sandukaların örneklerinden Silar ve Singer Cavli (1303),

Baybars Çaşnigîr (1306), Sultan Hasan (1356), Emir Sarğatmaş (1356), Emir İlğay Yusufi (1372) ve Sultan Barkuk (1384) sandukalarıdır. Mihrap önündeki örnekler ise Sultan Faraj bin Barkuk (1400), Sultan Eşref Barsbay (1433), Sultan Kayıtbay (1472), Emir Tarabay Şerifi (1504) ve Emir Korkmaz (1511) türbeleridir. Mihrabın sağındaki örneklerden Emir Inal al-Yusufi (1391), Kaçmas İshaki (1480) ve Emir Hayırbey (1502) türbelerindedir. Mihrabın sol yanındaki örneklerden ise Canıbey Aşrafi (1427) ve Emirahur Kanıbay Seyfi Rammah (1503) türbelerindedir (Comité, 1915-1919). Bazen de sandukalar mihrabın karşı pencerelerden birinin önünde yer alır. Bunun örneği Sultan Kayıtbay türbesidir (1472).

Sandukaların malzemesine gelince Anadolu Selçuklu türbelerindeki sandukalardan ancak sadece yirmi dört⁽³⁰⁾ türbedeki gönümüze intikal etmiş bulunmaktadır. Kaybolanlardan bazılarının yerine ahşaptan, tuğladan veya moloz taştan yapılmış basit sandukalar konulmuştur (Önkal, 2015: 409). Gönümüze kadar gelen Anadolu Selçuklu orijinal sandukaları; ahşap, çini, mermer ve taş olmak üzere dört farklı malzemeden yapılmıştır.

Ahşap sandukalar, Anadolu'da Akşehir'de Seyyid Mahmud Hayran türbesinde iken müzelere nakledilen sanduka (1268) ve Konya'da Mevlâna için yapılan ve bugün Sultanü'l-Ulema'nın mezarı üzerine konan sanduka (1273) ahşap tezyinatı ve işçiliğinin gayet güzel örneklerdendir (resim no.109). Kahire Memlûklü türbelerindeki ahşap sandukalar⁽³¹⁾ ise en iyi örneklerinden Salih Necmeddin Eyyub Türbesi (1250) (resim no.110) ve Hüsamuddin Turan Tay türbesidir (1290). İki kültüre ait ahşap sandukalarda kullanan teknik ise künde-kari ile oyma tekniğidir. Süsleme kompozisyonu ise bu döneme ait geometrik motifler, kıvrım dallar ve Arapça kitabelerden oluşur.

(30) bu yirmi dört türbe bazıları sadece günümüze kadar sanduka gelmiştir türbe yapısı ise gelmediği için bu çalışmada mevcut değildir. Fatih Amed türbesindeki ahşap sanduka gibidir.

(31) Kahire Fatımi ve Eyyubi dönemine ait sandukalar çoğu ahşaptır, bunun örneklerinden Hz. Rukayye (1133), Şeâlîbe (1216), İmam Şafii, Hz. Huseyyin ve Salih Eyyub (1242) türbelerindeki sandukalardır. Fakat Memlûklü dönemine gelince mermer sandukalar daha tercih etmişlerdir. Ahşap sandukalar ile ilgili detaylı bilgiler için bk. 'Abd al-Wahhâb (1953).

Resim (109): Hz. Mevlana türbesinin sandukası

Resim (110): Salih Necmeddin Eyyub sandukası

Anadolu Selçuklu sandukalarının çoğu çini malzemeden yapılırken, Kahire Memlûklı sandukalar en çok mermerden yapılmıştır. Anadolu Selçuklu yirmi dört türbeden sekiz türbede yirmi dokuz çini sanduka vardır. II. Kılıç Arslan (resim no.111) ve Kara Arslan türbelerindekiler mavi zemin üzerine beyaz yazılardan, Sahip Ata türbesindekiler (resim no.112) de benzer renk ve kompozisyonlardan, I. İzzeddin Keykavus türbesindekiler geometrik örgülerden ve Ahmet Şah türbesindekiler altınlı süs ve yazılardan oluşan çini plakalarla kaplanmaktadır. Ertokuş türbesindeki çini sanduka ise ajurludur.

Resim (111): II. Kılıç Arslan türbesindeki sultan sandukaları.

Resim (112): Sahip Ata türbesindeki çini sandukalar

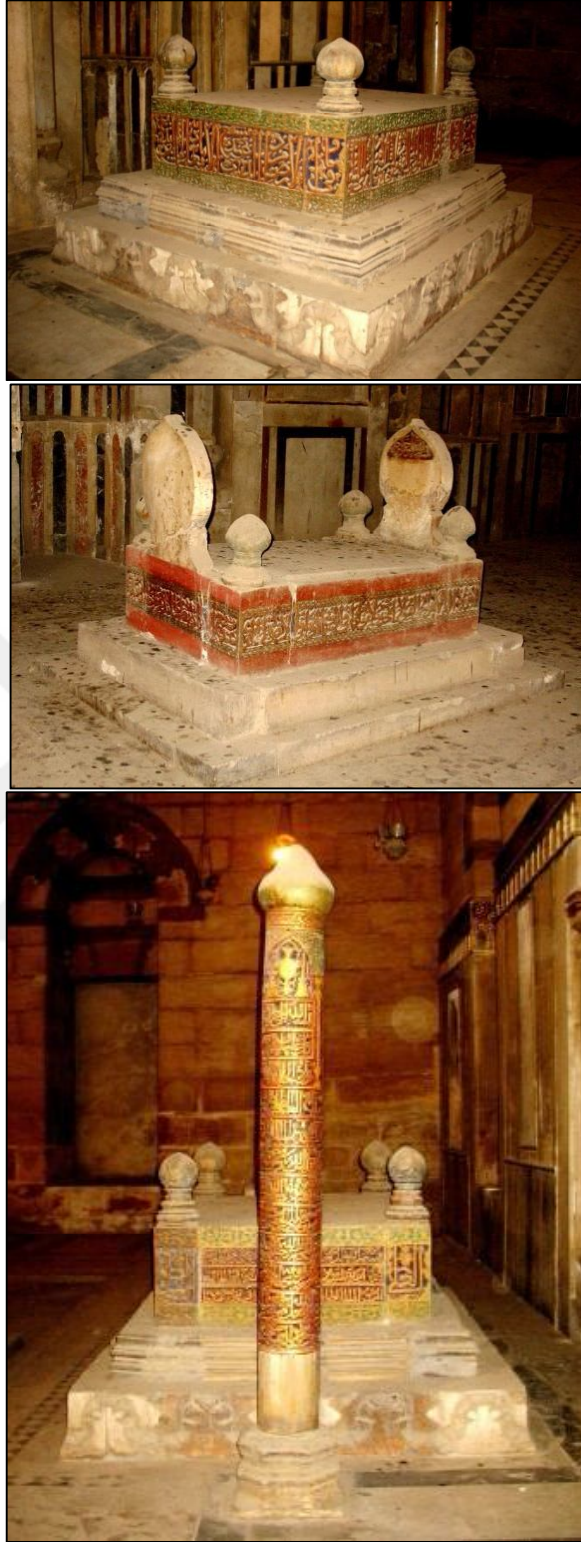
Kahir Memlûklı sandukalarının çoğu ise mermer malzemeden yapılmıştır. Bu mermer sandukalar genelde beyaz veya renkli mermer malzeme ile yapılmış olup dikdörtgen planlı bir kaide üzerine yükselerek bir veya birden fazla kendinden daha küçük boyutlarda dikdörtgen formlu çerçeveli sekiden ibarettir. En üst seki çok zaman dört köşesinde küreler bulunmaktadır (resim no.112-114). Mermer sandukalarının yanları çoğunda da Kur'an Kerimden kitabeler ve türbenin sahibinin adı ve unvanı, ve sandukaların başında çeşitli tasarımda mezar taşı mevcuttur. Bazen de farklı bitkisel ve geometrik kompozisyonlarla süslenmiştir. Bazı örneklerde de S. Kalavun sandukası gibi mermer ahşap ile birlikte tasarlanmıştır (resim no.115).

Resim (113): Sultan Hasan türbesindeki sanduka

Resim (114): Sultan Muaid Şeyh sandukası (sol), Sultan Kalavun sandukası (sağ)

Resim (115): Sultan Faraj bint Barkuk türbesinden bazı sandukalar

Ayrıca Kahire Memlûklü türbelerinde sandukaların etrafında maşrabiya tekniği ile ahşaptan yapılmış korkuluk veya bölme mevcuttur. Memlûklü türbelerinde sanat açısından bu bölüm sanduka kadar önemlidir.

Resim (116): Sıra ile S. Kalavun (üst sol), S. Baybars Çaçınkır (üst sağ), S. Hasan (alt sol) ve S. Muaid Şeyh (alt sağ) türbelerindeki sanduka etrafındaki parmaklı korkuluk.

Anadolu Selçuklu türbelerinde az sayıda olsa bile çini, ahşap, mermer, veya taştan yapılan sandukalar görebiliriz. Genellikle Selçuklu mermer sandukaları yazı veya geometrik şeritleri ile süslenmişlerdir. Örneğin Hunad Hatun'a ait sanduka (resim no.116), Hüdavend Hatun türbesindeki sandukalar ile Torumtay'a ait sandukadır. Anadolu Selçuklu döneminde bazen de Amasya Halifet Gazi türbesindeki sanduka gibi antik döneme ait lahitler devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Hacı Çıkırık, Hızır İlyas ve Kulak türbelerindeki taş sandukalar ise sadedir.

Resim (117): Kayseri- Hunad Hatun türbesinin sandukası

E. Süsleme Düzenlemesi:

G.1. Türbelerde Süslemenin Yeri:

G.1.1. Türbenin Alt Katı:

Anadolu Selçuklu türbelerinin cenazelikleri çoğunlukla süslemeye sahip değildir. Bildiğimiz tek süsleme kullanılmış cenazelik Akşehir'deki Emir Yavtaş türbesindedir. Bu türbenin üst katındaki kalem işi süslemesine cenazelikte de rastlanıyor. Duvarlar ve tonoz ara yüzleri kireçle sıvandıktan sonra kırmızı ve beyaz renklerle boyanıp süslenmiştir. Ahlat'taki Hüseyin Timur türbesinin cenazeliğindeki niş kemerinin yüzü ve Konya'daki Kalender Baba Türbesinin haçvari planlı cenazeliğinin güney kolunun kemer yüzü basit silmelerle süslenmiştir. Kemah'taki Mengüçek Gazi türbesinin cenazeliğinin merkezindeki ayak tuğlaların derzleri kalıp basmayla süslenmiştir (Önkal, 2015: 401). Kahire Memlûklu türbelerinin alt katlarının ise tamamen kapalı olması nedeniyle vakfiyelere veya restorasyon projelerine göre buralarda mermer sütunlar ve birer mihraplar hariç herhangi bir süsleme yoktur.

G.1.2. Üst Katın Dış ve İç Bölümleri:

Anadolu türbeleri dışta zengin bir şekilde süslenmişken içte çok sadedir. Mama Hatun Türbesi içte de süs ihtiva eden istisna türbelerden biridir. Kahire Memlûklu türbelerinde ise hem dışta hem de içte çeşitli süsleme uygulamaları görebiliriz. Fakat Memlûklu türbelerinde Selçuklu türbelerinin aksine içteki süslemelere daha çok ilgi gösterildiği dikkati çekmektedir.

Hem Selçuklu hem de Memlûklu türbelerinin dış cephelerinin çoğu genel olarak derin olmayan nişlerle hareketlendirilmiştir. Fakat Memlûklu türbelerinde genellikle bu nişlerin üst bölümü mukarnaslıdır. Anadolu Selçuklu türbelerinin bazılarında dış cephelerinde görüldüğü tarzda iç mekânın duvar satırlarında da düşey nişler açılmıştır. Konya'daki II. Kılıç Arslan, I. İzzeddin Keykavus ve Tacû'l-Vezir türbeleri ile Erzurum'daki Padişah Hatun ve Kayseri Gevher Nesibe Hatun türbelerinde duvarların ortalarında bu tarz nişler yer almaktadır. Kırşehir'deki Melik Gazi ve Fatma Hatun, Ahlat'taki Hüseyin Timur, Niğde'deki Hüdavend Hatun türbelerinde duvarlar, birer kemerle nihayetlendirilerek mekân zenginleştirilmiştir.

Bu nişlerin yanında Anadolu Selçuklu türbelerinin iç bölümünde süsleme çoğunlukla mihrap etrafında ve pencereler etrafındadır. Bazı türbelerde de üst bölümde yazılı süslemelere yer verilmiştir.

Kahire Memlûklu türbelerinde ise iç kısım süsleme açısından oldukça zengindir ve süslemede farklı teknikle göstermektedir. En yaygın uygulamalardan biri, üzeri bitkisel ve geometrik kompozisyon ile süslenen mermer plakaların, türbenin iç duvarların yerden yaklaşık türbenin yüksekliğinin yarısına kadar kaplaya uygulamasıdır. Bazen de Sultan Kalavun Türbesi'ndeki gibi bu dekoratif kompozisyonlar kakma tekniğiyle tasarlanmaktadır. Duvarların üst bölümleri ise farklı tasarımlarda renkli cam pencereler ile süslenmiştir. Bu pencerelerin etraflarında genellikle bitkisel alçı şeritler göstermektedir. Bunun yanında türbelerin iç duvarlarını farklı seviyelerde yazılı şeritler kuşatmaktadır. Bu şekilde Memlûklu türbelerinin süsleme açısından içte gayet zengin bir görünüşü vardır.

G.1.3. Geçiş Bölgesi ve Örtü:

A. Geçiş bölgesi:

Anadolu Selçuklu türbelerinde geçiş bölgesi yokken, Memlûklu türbelerinde kare gövdeden sekizgen bir alana geçmek için geçiş bölgesi gayet önemlidir. İlk Memlûklu döneminde Şajar'ü-dürr, Ahmet bin Süleyman ve Zeyneddin Yusuf Türbelerindeki gibi geçiş bölgesi alçı üzerine gayet ince ve çeşitli dekoratif uygulamalar ile süslenmiştir. Daha sonra alçı üzerindeki farklı bitkisel ve geometrik süslemeler lapis ve altın suyu ile renklendirilmiştir. Memlûklu türbelerindeki geçiş bölgesi genellikle dıştan bu bölümün bütün alanları farklı tasarımlı silmeler ile belirlenmiş, orta bölümlerinde üçlü veya altılı pencereler açılmış, köşeler ve orta bölümler arasında ise farklı tasarımlarda madalyonlarla süslenmiştir. Sultanlara ait olan türbelerin çoğunda bu madalyonlarda sultanlığın yazılı sloganı bulunur. Bunun örneği Sultan Kayıtbay Türbesi ve Sultan Gavri'ya ait iki türbededir. Aynı kompozisyonlardan ulaşan Memlûklu emirlerinin türbelerindeki madalyonlar ise emirlere ait armalar veya *La ilahe illallah* kelimesini ihtiva eder. Emir Azurmuk ve Asfur türbeleri böyledir. Bundan istisna olarak Sultan Gavri dönemine ait emirlerin türbeleri Emir Tarabay Şerifi, Emir Sudun ve Emir Korkmaz Seyfi türbelerindeki gibi bu madalyonlar Sultan Gavri'nin sultanlığının yazılı sloganını taşınır.

Türbelerin kasnağında kemerli pencerelerin üstünde sadece yazı kuşağı yer alır. Fakat bazı örneklerimizde Aytekin Bundukdari ve Sunkur Sedi türbelerinde gibi pencerelerin arasındaki köşelerde bitkisel ve geometrik kompozisyonlarla gayet zarif bir şekilde süslenmiş, hatta çini kaplama ve çini mozaik ile süslenen kasnaklar mevcuttur. Bunun iki örneği Aslam Silahdar ve Umu-anuk Toğay Hatun türbeleridir. Memlûklü türbelerinde çini kullanılmasını Anadolu Selçuklu etkisi olarak düşünebiliriz.

Kahire Memlûklü türbelerinin geçiş bölgesinin üzerinde kasnak bölümü mevcuttur. Süsleme açısından geçiş bölgesi gibi kasnak bölümü de önemli bir yer tutar. Kubbelerin kasnağındaki pencerelerin arasında boş olan alanlar bazen ince bitkisel dallar ve farklı geometrik kompozisyonlar ile doldurulmuş, bazen de pencerelerin köşeleri madalyonlar veya rozetler ile süslenmiştir. Ayrıca bazı örneklerde Aytekin Bundukdari türbesindeki gibi kubbenin kasnağındaki pencereler, iki bitkisel zemin üzerinde yazı bandı arasına yerleşmiş, veya tek yazılı bir şerit ile süslenmiştir. Eşref Halil türbesinde bu şerit pencerelerin altıyken, Husameddin Torumtay, Selar ve Sincer Cevli, Zeyneddin Yusuf ve Ali bedreddin Karafi türbelerinde bu yazılı şerit pencerelerin üstünde yer almaktadır.

B. Örtü:

Memlûklü türbelerinin kubbeleri estetik ve süsleme bakımından oldukça zengindir. İnceleme bölümünde görüldüğü gibi Memlûklü kubbelerinin dış yüzü dilimli, zikzak, geometrik ve bitkisel olmak üzere dört ana uygulama ile süslenmiştir. Ayrıca çini kaplama ile süslenen İmam Şafii ve Sultan Gavri kubbelerini tekrarlanmamış iki örnek olarak gösterebiliriz (Kessler, 1976: 36; Creswell, 1978: 71). Bu çalışmada ele alınan 96 Memlûklü türbe kubbelerinden sadece beş kubbe sadedir. Bunlar Korkmaz, Kaçmaz Ishaki, Özdemir, Yakub Şah Mihmandar ve Kansu abu Seid kubbeleridir. Kahire'de taş örtülü kubbelerin dış yüzeyleri genellikle taş üzerinde tasarlanan geometrik ve bitkisel süsleme ile kaplanmışken Anadolu Selçuklu türbelerinin örtüsü ise çini veya tuğla düzenlemesiyle geometrik kompozisyon ile süslenmiştir.

Kubbelerin iç yüzeyleri ise Kahire Memlûklı türbelerinde kubbenin merkezinde genelde daire şeklinde Kuran-ı Kerimden alınmış Ayetler, geometrik veya bitkisel bir süsleme bandı yer alır. Bu merkezi daire etrafında genellikle birden fazla farklı bitkisel ve geometrik kompozisyonlar ihtiva eden şeritler vardır. Nasır Faraj bin Barkuk hanikahıyla bağı olan iki türbede farklı iki örnek görebiliriz. Dilimli kubbelerin iç bölümünde Zeyneddin Yusuf Türbesindeki gibi her dilim içinde kabartma şeklinde oyma tekniğiyle bitkisel ve geometrik kompozisyon oluşturulmuştur. Her dilim iki sütunlu ışınsal şekilde bir kavsara sahibi birer mihrabiye ile başlıyor. Anadolu Selçuklu türbelerinin örtüsünün iç yüzleri ise genellikle sadedir.

Genel bir bakışla ister içte isterse dışta olsun Selçuklu türbeleri Kahire Memlûklı kubbeler ile karşılaştırıldığında Anadolu Selçuklu türbelerin örtüleri süsleme açısından gayet sade, Kahire Memlûklı türbelerinin zengin süslemeli olduğunu görüyoruz.

G.2. Malzemelere Göre Türbelerin Süslemesi:

Hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklı türbelerinde, devrin genel özellikleri ve yapının önemine göre vazgeçilmeyen tezyinatı, malzemesi itibarıyla şu altı grup altında toplamak mümkündür. Taş, tuğla, alçı, çini, mermer ve ahşaptır.

1- Taş Tezyinat⁽³²⁾:

Hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklı türbelerinde taş tezyinatın daha çok portal, mihrap ve pencere çevresinde toplandığı görülür. Fakat Selçuklu türbelerinde bu ana yerler dışında taş süsleme programı az iken, Kahire Memlûklı türbelerinde özellikle dış duvarlarda bu ana yerlerin arasındaki boş alanlarda taş süslemelerden farklı uygulamalar görebiliriz. Dış duvarlar yanında Memlûklı türbelerinin kubbelerinin dış yüzü taş süslemeleriyle gayet zengin uygulamalara sahiptir.

(32) Anadolu Selçuklu taş süslemesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ögel (1966); Mülayim (1990); Özbek (2009); Dursun (2009), Kahire Memlûklı mimarisinde taş süslemeleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için ise bk. Kessler (1976).

Hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklu türbelerinin dış cepheleri derin olmayan nişler ile hareketlendirilmiştir. Bu nişlerin içindeki alan Anadolu Selçuklu türbelerinde genelde sadedir. Memlûklu türbelerinde ise bu nişlerin üst bölümü iki veya üç sıra mukarnasla süslenip nişlerin içinde genelde farklı düzenleme ile üç sıra pencere açılmıştır.

Giriş bölümüne gelince; Anadolu Selçuklu türbelerinde ilk örneklerden olan Sitte Melik, Halifet Gazi, İzzeddin Keykavus (Konya), Mama Hatun, Çifte Kümbet ve Kureyş Baba türbelerinde, giriş açıklığının yerleştirildiği niş, geometrik örgü tezyinatı genişçe bir silme ile çerçevelenmektedir. Genellikle mukarnas sıraları ile doldurulmuş kavsarayı tezyini bir kemer kuşatır. Kemer köşeliklerine çok kere karşılıklı bir veya birden fazla rozet yerleştirilmiştir. Halifet Gazi ile Mama Hatun türbelerinin girişlerinde mukarnasla süslenmektedir. Konya'daki İzzeddin Keykavus türbesinde portalin değişik bir tarzda ele alındığı görülmektedir. Asrın ikinci yarısından itibaren tezyini şeritlerin sayısında artma görüldüğü gibi motiflerin karakterinde de değişimler görebiliriz. Geometrik kompozisyon yerine giderek bitkisel süslemeler kullanılmıştır. Kayseri'deki Melik Gazi türbesinin portal nişini çevreleyen palmet ve lotustan oluşan iki silme vardır. Hunad Hatun Türbesinin mihrap nişini çevreleyen silmeler geometrik örgülü olmakla birlikte silme sayısı üçe çıkmıştır. Hasan Padişah, Döner kümbet, Padişah Hatun, Hızır İlyas, Seyyid Şerif, Hüdavend Hatun ve Nureddin Sentimur türbelerinde bitkisel motiflerin hakim süs unsuru oldukları görülür (Önkal, 2015: 410). Kahire Memlûklu türbelerin giriş bölümü ise Memlûk portalı modeli ile uyumlu olarak Selçuklu türbelerin girişleri ile karşılaştırıldığında genellikle daha çok yüksek bir niş içinde yerleşmiştir. Bu nişlerin kavsarası üç dilimli ve çok sıralı mukarnaslarla doldurmuştur.

Kahire Memlûklu türbelerinin dış cepheleri gayet zengin bir şekilde farklı tekniklerle süslenmiştir. Dış cephelerde mimari süslemede en çok uygulanan tasarım şekli değişik rengi taşların alması düzen içerisinde kullanılmıştır. Memlûklar zamanında en çok kullanılan taşlar kahverengi, kırmızı ve beyaz renkli olanlardır. Buna ilk örnek Kahire'de 1285 yılında yaptırılmış olan Sultan Kalavun Türbesidir. Anadolu Selçuklu türbelerinde de Emir Saltuk türbesinde kırmızı beyaz renkli taşlar ile aynı uygulamayı görebiliriz.

2- Tuğla Tezyinat:

Tamamı tuğla ile inşa edilmiş veya bir bölümü tuğla ile yapılmış türbelerde tuğla tezyinata rastlanmaktadır. Tuğlaların dar ve geniş yüzlerinin dik, yatık ve diagonal dizilmesiyle zengin geometrik desenler elde edilmiştir. Anadolu Selçuklu türbelerinin arasında, tuğlanın sağladığı bu imkandan geniş ölçüde istifade edip cepheleri değişik tuğla tezyinatı ile zenginleştirilmiş en güzel örnek Pınarbaşı'ndaki Melik Gazi türbesidir. Bu türbenin cephelerinin köşelerinde tuğlalar her sırada yarım tuğla boyu kaydırılarak aralarda göçükler meydana getirmiştir. Yan cepheler, tuğlaların yatay ve dikey şeklinde dizilmesiyle üst köşelerden alt kenarın merkezine doğru inen paralel çapraz hatlarla süslenmiştir. Bu tarz süslemeye Konya'daki Hoca Cihan ile Tacü'l-Vezir türbelerinde de rastlanır. Konya'daki Ulaş Baba, Çay'daki Yusuf bin Yakub türbelerinin iç mekân örtüleri ise iç içe sıralanan zikzak dairelerle süslenmiştir. Şeyh Osman-ı Rumi Türbesinin kubbesi, tuğlaların dikey ve yatay dizilmesiyle daha değişik bir şekilde süslenmiştir.

Normal ölçüdeki tuğlalarla şekillendirilemeyen geometrik kompozisyonlarda ve yazı şeritlerinde harç zemine yerleştirilmek suretiyle sadece süslemeye kullanılan kesme tuğla, Selçuklu tuğla tezyinatında önemli yer tutar (Bakırer, 1972: 195). Kemah'taki Mengücek Gazi Türbesinin kasnağındaki sathi nişler sırlı ve sırsız tuğla şeritlerle elde edilen zengin geometrik kompozisyonlarla süslenmiştir. Niksar'daki Kırıkkızlar Türbesinin pencere alınlıkları tuğla tezyinatının güzel örneklerin sergiler. Bu arada kesme tuğla ile çini mozaığın beraber kullanılmasıyla süslenen Ebu'l Kasım ve Gök Medrese Camii Türbelerini de zikretmek gerekir (Önkal, 2015: 112). Memlûklu türbelerinde tuğla geniş bir şekilde süsleme programlarında kullanılmıştır.

3- Alçı Tezyinat:

Selçuklu türbelerinde alçının daha çok satıh ve ara dolgu malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Kayseri'deki Hasbek, Konya'daki Tahir ile Zühre türbelerinde ise mihrap satıhlarının alçı ile kaplı olduğu ve mukarnas sıralarının alçı ile şekillendirildiği görülmektedir. Selçuklu türbelerinde en zengin alçı tezyinatı Cacabey türbesinin kapı çerçevesinin yan satıhlarında alçıdan yapılmış palmet ve

lotus motiflerinin rumi kıvrımlarıyla birbirine dolanması ile süslenmiştir (Önköl, 2015: 413).

Memlûklu türbelerinin içinde ise özellikle kubbenin geçiş bölgesi ve kasnağında alçı süslemeleri çok önemli bir yer tutar. İlk Memlûklu döneminde Ahmet bin Süleyman Refai ve Zeyneddin Yusuf türbelerinin geçiş bölgesindeki gibi renkli alçıdan kalıp tekniğiyle gayet iyi örnekler görebiliriz. Memlûklu döneminin ikinci yarısına ait olan türbeler ise Kayıtbay, Gülşani, Azurmuk, Gavri ve Korkmaz türbelerinde gibi süsleme birimleri kesme tekniğiyle uygulanmıştır (Abd Al-Rahim, 1986: 214). Yeşbek Mi-mehdi (Fidawiyye) türbesindeki gayet titiz bitkisel ve geometrik renkli alçı süslemeleri en iyi örnekler arasında biri sayabiliriz.

4- Çini Tezyinat:

Selçuklu türbelerinde çini tezyinat hem iç mekânda hem de dış cephelerde kullanılmıştır. Ebu'l Kasım, Şeyh Mekkun, İzzeddin Keykavus (Sivas) ve Sahip Ata türbelerinde zengin çini süslemeye rastlanır (Yetkin, Serare, 1986). İzzeddin Keykavus türbesinde kapı ve pencere alınlıkları geometrik örgü motifleri ile gayet zarif bir şekilde dekore edilmiş, bunların üzerine ise örgülü kûfi kitabeler yerleştirilmiştir. Sahip Ata Türbesi Selçuklu çini sanatında çini renkleri, desenleri ve teknik açısından en muhteşem örnektir. Abu'l Kasım Türbesinin caddeye bakan cephelerde yer alan pencerelerin alınlıkları birbirini kesen altıgenlerle süslenmiştir. Şeyh Mekkun Türbesinde kemer köseliklerinden başka duvar satırları da insan boyu yüksekliğine kadar çini plakalarla kaplıdır.

Konya'daki Mevlâna Türbesinin dilimli külâhında olduğu tarzda, II. Kılıç Arslan türbesinin piramidal külâhının da orijinal şekli ile firuze çinilerle kaplı olduğu bilinmektedir. Ancak bugün hiçbir iz kalmamıştır.

Kahire Memlûklu türbelerinde sade çini kaplama Taştumur (1334) ve Ibn Gurab (1408) türbelerinin kasnağının dış yüzünde benzersiz örnekler olarak kullanılmıştır. Lane-Pool bu çini tekniği ve rengine göre İran kaplamaları ile büyük bir fark mevcuttur (Lane-Poole, 1886: 235). Lane-Pool'un çalışmasına göre bu çini kaplama Şam'dan veya Anadolu'dan gelen bir sanatçı tarafından yapılmış veya türbelerin

çinileri Şam'da veya Anadolu'da bir çini atölyesinde tasarlanmıştır. Kahire Memlûklü türbelerinde çini mozaîği iki örnekte görebiliriz. Birincisi Aslam Silahdar türbesinin (1344) kubbe kasnağının dış yüzünde beyaz bir zemin üzerinde lacivert ve siyah sülûs hatla dilimli kartuşlar içinde çini mozaik tekniği ile Ayetel Kürsi uygulanmıştır. İkinci örnek ise Umu-anuk Toğay hatun türbesinin (1348'den önce) kasnağında yine Ayetel Kürsi beyaz sülûs hatla bitkisel dallarla süslenen koyu yeşil zemin üzerinde çini mozaikle gayet ince bir şekilde yapılmıştır. Bu iki örneğin hem Kahire'de tekrar edilmeyen örnekler olması hem de inşa tarihi yakın olması nedeniyle bazı araştırmacılar tarafından Anadolu veya İran'dan gelen bir mimara ait olduğu kabul edilmiştir (Devonshire, 1947: 47; Meinecke, 1976: 87). Özellikle bu dönemde birçok sanatçı Moğol tehlikesinden kurtulmak için İran ve Anadolu'dan Mısır'a kaçmış, hatta Memlûklü Emir Kavsun kendi yaptırmış olduğu farklı yapılar için İran'dan gelen bir mimar çalıştırmıştır (Abdel-Raouf, 1970: 321).

Kahire Memlûklü İnal ve Barsbay Bijasi türbelerinin kubbelerinin zikzak süslemesinin alt bölümünde mevcut olan daire şeklindeki silmelerin içinde mavi çini ile doldurmuştur.

5- Mermer Tezyinat:

Anadolu Selçuklu türbelerinde mermer belli yerlerde kullanılmıştır. Genellikle girişin lentosu veya mihrap bölümünde görülmektedir. Hunad Hatun Türbesinin mermerden yapılmış mukarnaslı kaidesi tek ve özel bir örnektir. Kahire Memlûklü türbelerinde daha yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Hatta süsleme malzemelerinden en önemli malzemedir. Çeşitli geometrik ve bitkisel kompozisyonlarda hem türbelerin iç duvarlarının kaplaması hem de döşeme olarak kullanılmıştır. Ayrıca mihrap, sanduka ve geçiş bölgesindeki yazılı şeritlerde ana malzeme olarak uygulanmıştır.

6- Ahşap Tezyinat:

Divriği Ahmet Şah Türbesinin camiye açılan penceresinde, Sahip Ata Türbesinin yine camiye açılan kapısında ve Seyyid Mahmud Hayran türbesinin kapısında ahşap tezyinatın güzel örneklerini temsil eden kanatlar vardır. Çakma veya oyma tarzında

işlenmiş bu kanatların sonuncusu hala Akşehir Müzesi'nde bulunmaktadır (Önkölç, 2015: 413).

Anadolu Selçuklu türbelerin ahşap tezeyyatın türbelerdeki örnekleri bugün daha çok sandukalarda bulunmaktadır.

G.3. Türlerine Göre Türbelerin Süslemesi:

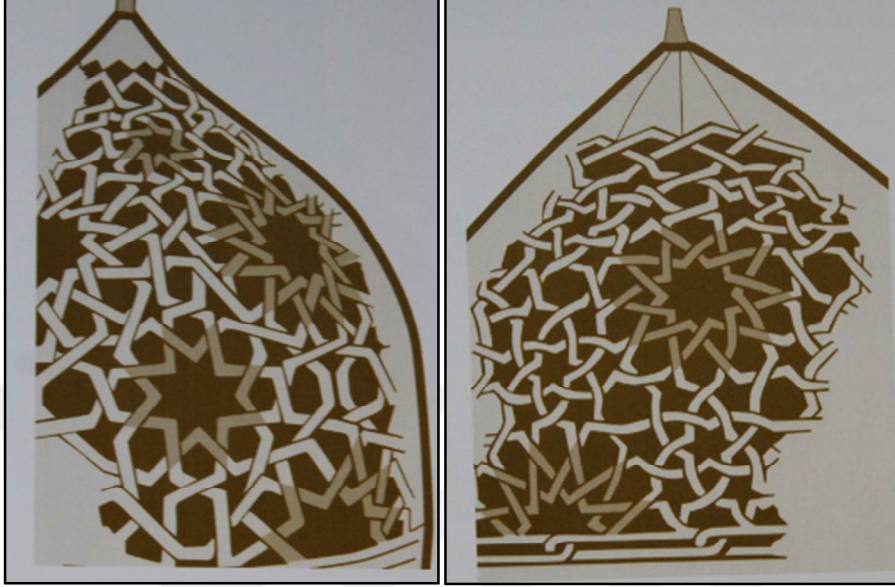
1- Geometrik Süslemeler:

Geometrik kompozisyonlar İslam sanatında çok önemli yer tutmuştur. Bu dönemde geometrik uygulamalar daha geniş tasarım imkânı sunduğundan, motif programında İslam öncesine göre çeşitli değişiklikler ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bu gelişimin temeli sonsuzluk ve simetri idi. Anadolu Selçuklu mimarisinde geometrik kompozisyonlar 13. yüzyılın ortalarına kadar ağırlıklı olarak kullanılmış sonraki dönemlerde bitkisel süslemelerle birlikte uygulanmaya başlamıştır (Mülayim, 1990: 49). Aynı gelişmeyi Kahire Memlûkluk mimarisi için de 14. yüzyıldan itibaren görmek mümkündür.

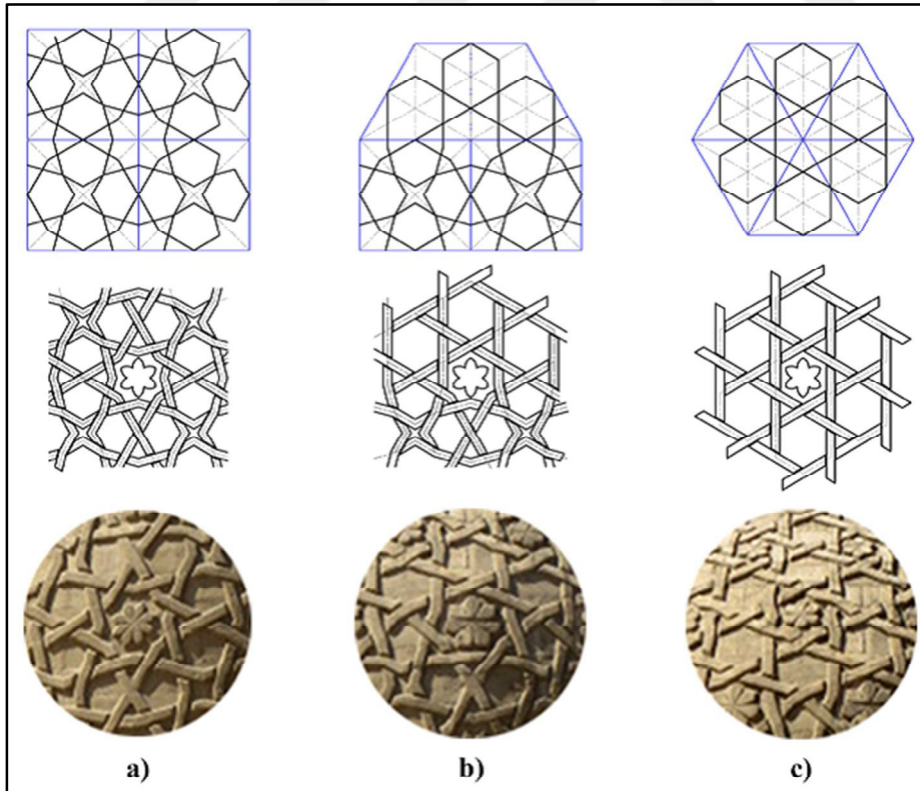
Hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûkluk türbelerinde görülen en yoğun süsleme geometrik süslemedir. Hemen hemen bütün yapılarda farklı kompozisyonlar ve uygulamalar halinde görülmektedir.

İster Anadolu Selçuklu isterse Kahire Memlûkluk türbelerinde en basit geometrik düzenleme tekli, ikili veya üçlü zencirektir. Genellikle geometrik kompozisyonlar düşey, yatay ve çapraz ekseninde birbirine zincir gibi bağlanan veya çokgenler ile kırık çizgilerin birbirlerine alt-üst geçmelerle oluşmaktadır. Bu düzenlemelerde, bazen basit formlar oluşurken; ve bazen de çok karmaşık formlar oluşmaktadır. Anadolu Selçuklu ile Kahire Memlûkluk türbelerinde görülen geometrik süslemede en çok kullanılan tür kırık çizgilerden gelişen yıldız düzenlemeleridir. Bu düzenlemenin temelini kırık çizgiler teşkil etmektedir. Düz, zikzak ve serbest hatlarda hareket eden kırık çizgiler, yatay, düşey ve çapraz eksenlerde birbirlerini alt-üst keserek merkezde yıldız motiflerini meydana getirmektedir.

Bunun dışında yoğun olarak zikzak, düz ve kırık çizgilerin yatay, düşey ve çapraz eksenlerde birbirlerini alt- üst kesmesiyle çeşitli serbest düzenlemelerle oluşmaktadır.

Şekil (59): Sultan Barsbey türbelerinin kubbeleri

Şekil (60): S. Barsbay türbesinin kubbesinin üzerindeki alt, orta ve üst seviyede yer alan geometrik süsleme düzenlemesi (Montasser)

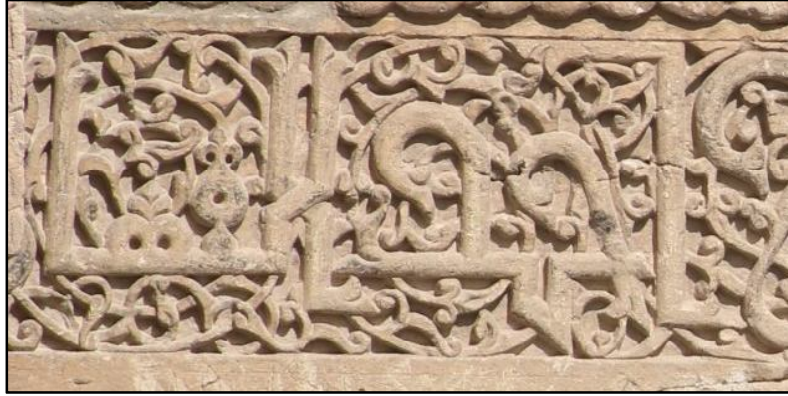
2- Bitkisel Süslemeler:

İslam sanatında bitkisel motifler erken dönemlerden itibaren uygulanmıştır. İster Anadolu Selçuklu İsterse Kahire Memlûklü türbelerinde bitkisel süslemeler, geometrik süslemeye göre, ikinci plandadır. Süslemede kullanılan bitkisel motifler yaprak veya çiçek karakterliler, karışık bitkisel süslemeler ve kıvrım dallardan oluşmaktadır.

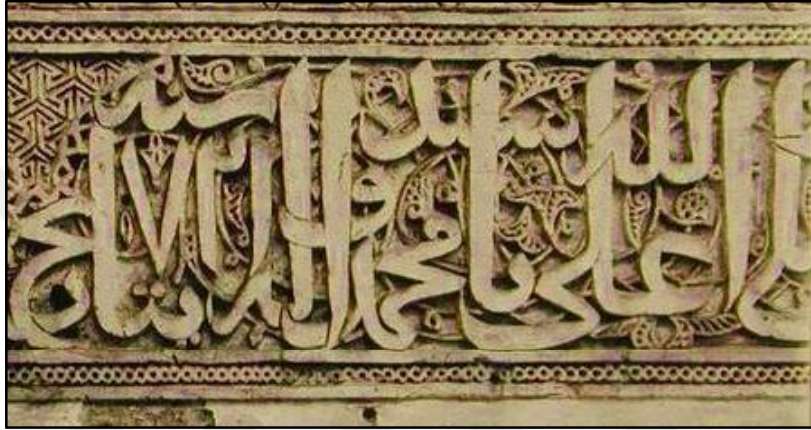
En yaygın kullanılan bitkisel süsleme tarzı yapraklı kıvrım dallar ve palmetlerden oluşan kompozisyonlardır. Bu tarz Abbasi, Büyük Selçuklu, Memlûklü ve diğer İslam coğrafyasında da kullanılmıştır. Anadolu bölgesinde bu motif Türk araştırmacılar tarafından rumi olarak adlandırılmıştır. Anadolu'ya ait anlamında olan Rumi⁽³³⁾ bu isimin ne zaman ve hangi amaçla verildiğini kesin olarak bilinmemektedir. Mısır ve Şam bölgelerinde ise arabesk olarak adlandırılmış bir tarzdır. Bu isim ilk önce İslam sanat tarihinde Batıcı araştırmacılar tarafından Arap bölgesindeki İslam sanatına bağlamak amacıyla kullanılmıştır.⁽³⁴⁾ Fakat bu tarz kompozisyonların aynı şekilde bütün İslam sanatında uygulanmış olması nedeniyle rumi veya arabesk kelimesini kullanmak yerine bitkisel kıvrık dallar demeyi tercih ederiz. Genel form itibarıyla, yay şeklindeki bir çizgiye “S” kıvrımı yapan diğer çizginin birleştirilip, tabanına da bir sap eklenmesi ile bu motif tarzı meydana gelir (Şimşir, 2002: 12). Bu tarz süslemeler farklı formlarda görülmektedir. Üstelik hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklü türbelerindeki yazıların aralarındaki boşlukları doldurmak için bitkisel kıvrım dallar kullanılmıştır.

(33) İslam sanatında Türk araştırmacılarına göre *Rumi* motiflerinin kökeni ve gelişimi ile ilgili detaylı bilgiler için bk. Mülayim (1982); Aksu (1998); Keskiner (2000); Şimşir (2002); Yavuz (2008).

(34) Bu konu ile detaylı bilgiler için bk. Kühnel (1977); Grabar (1987); Allen (1989); Khazâie (1999); Wittner, Thoma ve Bourquin (2009); Fondation de la Mosquée Hassan (2014).

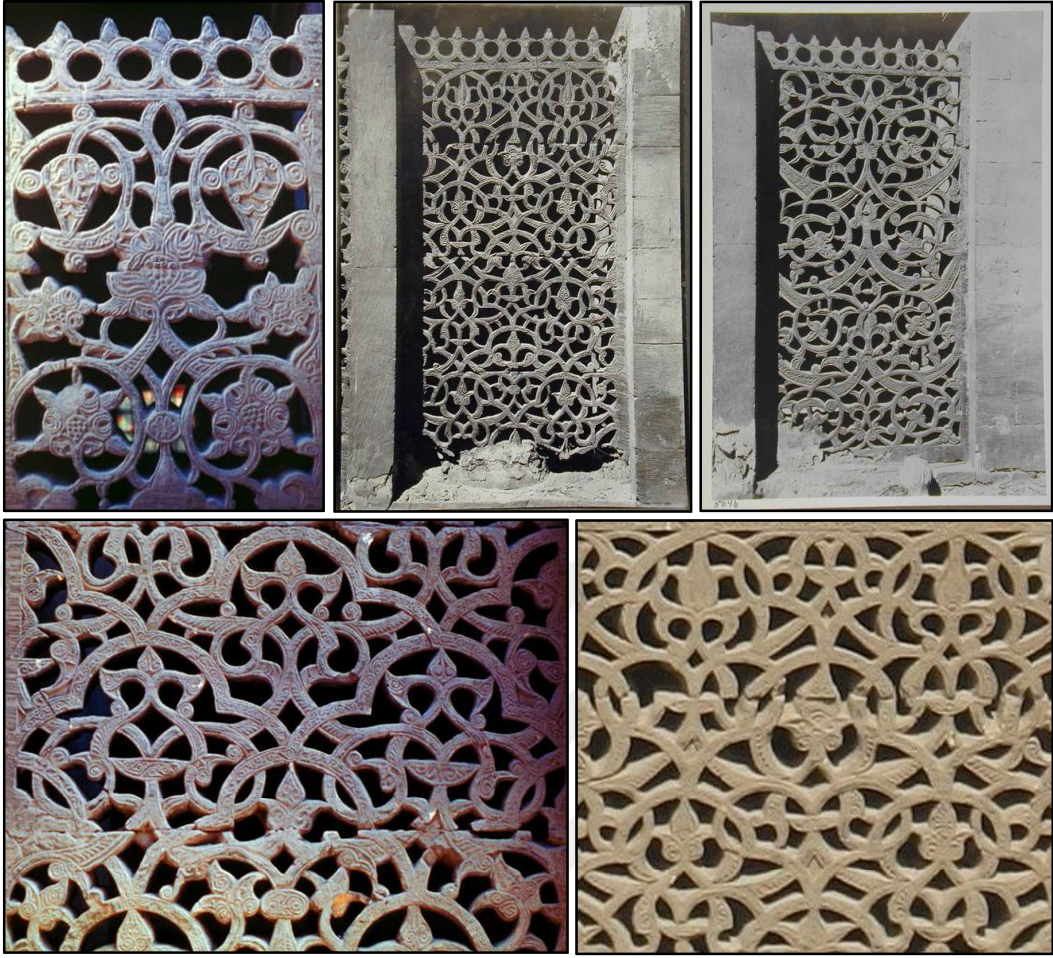

Resim (118): Mama Hatun yazılı şeritlerinden bir bölümü

Resim (119): Sunkur Sedi türbesinin yazılı şeritlerinden bir bölümü

İster Anadolu Selçuklu isterse Kahire Memlûklü türbelerinde bu süslemelerin kompozisyonlarında dallar arasında sık bir şekilde palmet ve lotus çiçeği görülmektedir. Palmetlerin yaprak sayısı üç ile beş arasında farklılık göstermektedir. Genel olarak lotuslar palmetleri çerçeve içerisine aldığı için, palmetlere oranla daha büyük yapılmıştır. Palmet şeklindeki lotusların taç yaprakları yanlara doğru uzatılarak motif meydana getirilmiştir. Kahire Memlûklü türbelerinde bu süslemeye en güzel örneklerden biri ajur teknik ile uygulanan Selar ve Sincer Cavili türbelerinin pencerelerinde bulunmaktadır. Anadolu Selçuklu türbelerinden ise Torumtay türbesinde gayet güzel bitkisel kompozisyonlar mevcuttur.

Resim (120): Silar ve Sencer Cevli türbelerinin pencerelerinden detaylar

Resim (121): Torumtay Türbesi'nden detaylar

Resim (122): Sunkur el Sadi Türbesi'nden detay (sol), Selçuklu Torumtay Türbesi'nden detay (sağ)

Anadolu Selçuklu türbelerinde hayat ağacı⁽³⁵⁾ kompozisyonları görülmektedir. Hayat ağacı, bütün dünya kültürlerinde en yaygın inançlardan biridir ve ağaç kültürüyle ilgili bütün inançların kökeninde hayat ağacı yatmasına rağmen Memlûklü mimarisinde -Memlûklü türbeleri dahil- hiç hayat ağacı yoktur. Genelde Anadolu Selçuklu yapılarının üzerinde mevcut olan hayat ağacı çeşitli hayvanlar birlikte tasarlanmıştır. Selçuklu türbelerinde hayat ağacı motifi taşıyan tek örnek Kayseri'deki zengin taş işçiliğine sahip yapılardan birisi olan Döner Kümbettir. Türbenin üç cephesinde karşımıza çıkan bu hayat ağaçları, çeşitli hayvan figürleri ile birlikte tasvir edilmiştir. Döner Kümbetteki hayat ağacı ve çeşitli hayvan figürlerinin benzer örnekleri Anadolu'da, Sivas Gök Medrese (1272) taç kapısında, Erzurum Çifte Minareli Medrese (13. yy. sonları) taç kapısında, Erzurum Yakutiye Medresesi (1310) taç kapısı yan yüzünde karşımıza çıkmaktadır.

3- Bitkisel ve Geometrik Motiflerin Birlikte Uygulandığı Süslemeler:

Hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklü türbelerindeki süsleme kompozisyonlarının çoğu tek tür olarak uygulanmıştır. Sınırlandırılmış bir alan içerisinde bitkisel veya geometrik süslemenin yanı sıra, kompozisyonlarda bitkisel ve geometrik motiflerin birbirlerine bağlanarak karışık olarak yapıldığı örnekler de bulunmaktadır. Anadolu Selçuklu türbelerinde Hunad Hatun türbesinin doğu ve güneydoğu cepheleri kemer köşeliklerinde, Seyyid-i şerif Türbesi mihrap bordüründe ve Niğde Hüdavend Hatun Türbesi (1312) cephelerindeki kemer köşeliklerinde bu tür süslemeleri en güzel uygulandığı örnekleri görmekteyiz. Kahire Memlûklü türbelerinde bitkisel ve geometrik motiflerin birlikte uygulandığı örneklerden Kayıtbay türbesinin kubbesinin üzerindeki kompozisyonu en iyi örnek olarak verebiliriz.

(35) Hayat ağacı ile ilgili detaylı bilgiler için bk. Öney (1968); Ergun (2012).

4- Figürlü Kompozisyonlar:

İslam inançlarına göre figür tasvir hoşgörüsü veya yasağı farklılıklar göstermektedir.⁽³⁶⁾ İslam mimarisinde Emevi döneminden itibaren özellikle saray ve hamamları süslemek amacıyla figürlü tasvirleri kullanılmıştır. Fakat Türk kültürüne bağlı olmayan İslam mimarisinde dini yapılarda figürlü tasvirleri görmek zordur. Anadolu Selçuklu mimarisinde ise eski Türk kültürüne ve inançlarına dayanarak figürler çeşitli yapılarda uygulanmıştır. Anadolu Selçuklu türbelerinden Döner Kümbet, Şeyh Bedreddin, Emir Saltuk ve Hüdavend Hatun türbelerinde insan⁽³⁷⁾, aslan⁽³⁸⁾, veya siren, çift başlı kartal, aslan vücutlu kanatlı (Grifon, aslan veya sfenks) gibi hayali yaratıkların⁽³⁹⁾ tasvir edildiği görülmektedir. Döner kümbet ve Hüdavend Hatun türbeleri sadece Selçuklu türbeleri arasında değil, Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış figürlü süslemeli diğer yapı türlerinin içinde de önemli bir yer tutar. Döner Kümbette hayat ağaçlarının üzerinde ölünün ruhunun kolayca uçmasına yardımcı olacaklarına inanılan kuş veya kartal figürleri, altında ağacı koruyucu aslanlar karşılıklı yer alırlar (Öney, 1968: 34-36). Hüdavend Hatun türbesinin cephelerinde büyük boyda kabartma teknik ile yapılmış insan başlı kuş (siren), aslan ve kartal figürleri görülür. Ilgın'daki Şeyh Bedreddin türbesinin kuzeydeki penceresinin üzerinde kötü durumda bir örgülü saçlı genç bir kız yüzü mevcuttur. Erzurum'daki Emir Saltuk türbesinin üst kısmında farklı hayvan figürleri görülür. Bunların on iki hayvanlı Türk takvimindeki hayvanlardan olduğu kabul edilmektedir (Öney, Anadolu Selçuk Mimarisinde Boğa Kabartmaları, 1970: 84). Tercan'daki Mama Hatun türbesinin sur üzerindeki taç kapısında mukarnaslı kavsara içinde karşılıklı kuş figürlerine yer verildiği görülür. Bunların dekoratif rollerinin yanı sıra sembolik anlamlar taşıdıklarına şüphe yoktur.

(36) Kuran'da figür yasağı veya yasak olmadığını ile ilgili ayet yoktur. Ancak, Hadislerde figürlü tasviri haram mı, mekruh mu, mubah mı olduğu, farklı görüşmeler vardır. Bu konu ile ilgili detaylı bilgi için bk. Basha (1980: 9-20); Sabbagh (1988); Ukashah (2001: 3-10); Hasan (2011: 9-12).

(37) Anadolu Selçuklu sanatında insan figürü süslemesi ile ilgili detaylı bilgi için bk. Yalçınkaya (2007: 145-59).

(38) Anadolu Selçuklu sanatında aslan figürü süslemesi ile ilgili detaylı bilgi için bk. Öney (1971)

(39) Anadolu Selçuklu sanatında aslan figürü süslemesi ile ilgili detaylı bilgi için bk. Öney (1970)

Resim (123): Döner Kümbet, Hayat Ağacı ve Figürler

Anadolu Selçuklu türbelerinin süslemeleri eski Türk inançlarına bağlı iken Kahire Memlûklü türbelerinin süslemeleri ise sadece süs amacıyla kullanılmıştır. Bazı çalışmalarda kubbenin dışındaki sonsuz geometrik ve bitkisel motiflerin ölümden sonraki hayata bağlı olduğu söylenmiş, fakat bu tür süslemeleri farklı İslami yapılarda gördüğümüz için bu görüşe katılmıyoruz. Kahire Memlûklü türbelerin kubbenin dış yüzündeki taş süslemeler ilk önce minarelerin kubbesinin üzerinde uygulandıktan sonra türbelerin kubbesine geçiyordu. Sultan Barsbay devrinde kubbe süslemesi büyük ölçüde gelişmiştir. O devirde, 1441 yılında olan Emir Cevher el-Kankubai'nin kubbesinde, Mısır'da ilk defa bitki motifleri kullanılmıştır. Sultan Barsbay devrinde de kubbe süslemesinde geometrik motifler kullanılmaya başlanmıştır. Bunu Memlûklü mezarlığındaki Sultan Barsbay Hanıkahının kubbesinde görmemiz mümkündür. Bundan sonra bitkisel ve geometrik motifler kubbeler üzerinde yaygınlaşmıştır. Bunlara, Emir Abdullah el-Munufi kubbesi (1474), Sultan Kayıtbay Kubbesi (1474), Emir Tomanbay Kubbesi (1500), Emir Kanıbay el-Rammah Kubbesi (1502) ve Emir Hayırbey Kubbesini (1502) örnek olarak verebiliriz.

Ayrıca Memlûklü türbelerinin içindeki geçiş bölgesinde ışınsal süslemeyi farklı yapılarda görebiliriz. Bunun örneği Faraj bin Barkuk Hanıkahındaki mevcut olan iki

kubbede, Hasan Nasrullah, Sebe'-benet, Barsbay, Bijasi, Ezmuk ve Asfur türbelerindedir.

Dış bölümü Kahire Memlûklü türbelerinde görülen ve eskiden Eyyubi neshi denilen sülüs karakterli yazılar, onların çevresinde ve zeminindeki yaprak-dal motiflerinin girift bir biçimde işlenmesiyle oluşan bitkisel süslemeler, nişlerin kavsaralarını çevreleyen mukarnas ve ışınsal yivleri, kemer köşelerinde Endülüs tarzında işlenmiş stuko tezyinat içeride beden duvarlarını dolanan ve Eyyubi tarzını yansıtan ahşap süsleme şeritleri, kuşaklar veya daire ve kare gibi çerçeveler içerisine yerleştirilmiş geometrik motifler ve Şajar'ü-dürr türbesinin mihrap kavsarasındaki incili ağaç motifi işlenmiş, cam mozaik ve benzeri süslemeler, Mısır'da daha önce var olan Fatimi ve Eyyubi bezeme anlayışından bazen tamamen farklı ve yepyeni, bazen de onları takip eden bir anlayış sergilemektedir.

Genel olarak Kompozisyona göre hem Anadolu Selçuklu türbeleri hem de Kahire Memlûklü türbelerinde geometrik süsleme ilk sırada, ikinci sırada ise bitkisel kompozisyonlar yer almaktadır. Farklı olarak Anadolu Selçuklu türbelerinin süsleme programları eski Türk kültürlerine bağlı iken Kahire Memlûklü türbelerinde yazı ve kitabe süslemesini diğer süsleme programlarından daha ağır bir şekilde görebiliriz.

Genel bir bakışla ister Anadolu Selçuklu isterse Kahire Memlûklü türbelerinin dış cepheleri derin olmayan dikey nişlerle hareketlenmiştir. Bu nişlerin içi Selçuklu türbelerinde bazen sade bırakılmış, bazen de geometrik ve bitkisel motiflerle doldurulmuştur. Kahire türbelerinde ise genel olarak geometrik ve bitkisel motifler yanında büyük boyutlarda pencereler açılmıştır. Anadolu Selçuklu türbelerin de figürlü süsleme görülürken Memlûklü türbelerde görmemiz mümkün değildir. Diğer yandan Selçuklu türbelerinin iç mekanı daha sadeyken Memlûklü türbelerinin iç mekanı farklı zengin süslemelerle zenginleşmiştir. Anadolu Selçuklu türbeleri süsleme bakımından Memlûklü türbeleri yanında çok sönük kalır.

F. Yazılar

Yazı İslâm sanat ve mimarisinde, bazen süsleme, bazen de tamamen tarihi bir önemi olan bir belge olarak görülmektedir. İslâm'ın girdiği tüm farklı kültür sahibi topluluklarda yeni dinle birlikte birçok alanda Arap kültürüne ait özellikler yayılmıştır. Bunlardan Kur'an-ı Kerim'in dili Arapça hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûkluk mimarisinin üzerinde ana dil olarak kullanılmıştır. Bu dönemlere ait türbelerde Arapça yazılmış Kuran'dan ayetler ve kitabeler hem süsleme unsuru olarak hem de tarihi belge olarak kullanılmış ve büyük oranda günümüze kadar gelebilmiştir.

İncelediğimiz Anadolu Selçuklu dönemine ait 95 Türbeden 47'sinde Kahire'de ise Memlûkluk dönemine ait 93 türbeden 82'sinde kitabe mevcuttur. Bunlar bir kısmı sadece ayet, bir kısmı sadece bani ve tarih, bazıları bunların her üçünü birlikte, çok az bir bölümü ise usta kitabesini de muhtevidirler. Kitabeleri çeşitlerine muhtevalarına ve üzerine yazıldıkları malzemeye göre değişik yönlerden ele alıp değerlendirmek mümkündür.

Tablo (11): Anadolu Selçuklu Türbelerinin Yazıları

No.	Yeri	Yapının Adı	Yazıları
1	Erzurum	Emir Saltuk Tü.	Yok
2	Tokat Niksar	Emir Aslan Doğmuş (Kulak) Türbesi	Türbenin dışında: Türbe giriş kapısı üzerinde örgülü kûfi hatla 1.10x0.38 m. ölçülerinde yazılmış tek satırlık kitabe baninin adı yazılmıştır; "Büyük Hâcib Esedü'd-Din Arslan-toğmuş bin Abdullah. Allah ona rahmet etsin" "الحاجب الأجل اسد الدين ارسلان تغمش بن عبد الله رحمه الله" Ayrıca, gövdenin üst bölümü tahrip olmuş iki satırlık yazı kalıntısı vardır. Üst satırda iri yapraklı kûfi ile Ayet-el Kürsi, alt satırdaki yazı ise Sülüs ile inşa kitabesi olduğunu kalan izlerden tahmin etmek mümkündür.
3	Aksaray	Bekar Sultan Türbesi	Türbenin dışında: Batı kenarı ile buna bitişik kenarda tahrip olmuş bir kitabe kalıntısı bulunur. Kalan izlerden anlaşıldığı kadarıyla Ayet-el Kürsiyi ihtiva etmektedir.
4	Pınarbaşı	Melik Gazi Tü.	Yok
5	Kayseri	Hasbeğ Türbesi	Türbenin dışında: Yapının kuzey, kuzeydoğu ve doğu yönlerinde her üç cepheye bölünmüş halde işlenen Arapça bir kitabe kuşağı bulunmaktadır. "هذا مشهد الشهيد الغائب المقتول ظلما مسعود كزار علي بن نيمان قتل باقصرا في شهر سنة ثمانين وخمسماية رحم الله ورحم من شهد عليه وعلى جميع امت"

No.	Yeri	Yapının Adı	Yazıları
			محمد صلى الله عليه “Burada Aksaray’da H.580/ M.1184–85 senesinde haksız yere öldürülen Nisanoğlu Ali’nin oğlu Mesud’un şehitliğidir.”
6	Kayseri	Han Camii Türbesi	Türbenin dışında: Korniş altında gövdeyi çepeçevre dolaşan kitabe, doğu kenarında başlayan Ayetel Kürsi’yi de ihtiva ederek tarih bölümüyle nihayetlenmektedir. Kitabe şöyledir هذه القبة المرحوم المحسن جمال الدين امير الاسلام ابو المكارم... بن داود نور الله مضجعه "Bu Kubbe... Merhum Davudoğlu Muhsin Cemaleddin Emir’ul-İslam,..." Daha sonra Ayet-el Kürsi başlayıp Bakara Süresinin 256. Ayetinin ortasına kadar devam etmekte bundan sonra da tarih bölümü yer almaktadır (574 yılında) Sanduka kitabesi: Türbenin içindeki taş sandukalar da üç sırada kitabe vardır: "الماضي إلى رحمة الله تعالى أمير المؤمنين علي حسام توفي في شهر جمادى الأولى سنة اثني وثلاثين وسنمايه وصلى الله على محمد وعلى اله الطيبين الطاهرين وعلى اصحابه اجمعين" Kitabeye göre bu türbenin sahibi 632 yılında Cemade'l-evvel ayında vefat eden Emir’ul-Müminin Ali Husamdır.
7	Konya	II. Kılıç Arslan Türbesi	Türbenin dışında: Türbenin külâhı korniş altında çini mozaik tekniğiyle Ayetel Kürsi yazılmıştır. Doğu cephesindeki pencerenin üzerinde iki satır halinde Arapça sülüs hatla II. Kılıç Arslan adına taşıyan bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabe şöyledir: "امر بعمارة السلطان المعظم عز الدنيا والدين ركن الاسلام والمسلمين فخر الملوك والسلطين قاتل المشركين/ سلطان بلاد الروم والشام ابو الفتح قلع ارسلان بن مسعود بن كلع ارسلان ناصر امير المؤمنين اعز الله له..." Sandukalar kitabesi: Ayrıca türbenin içindeki mevcut olan sandukaları kaplayan çiniler üzerinde Kuran Kerimden farklı Ayetler yanında Kılıç Arslan ve Süleyman isimleri mevcuttur. İkinci sandukanın üzerinde üç satırlık şöyle kitabe vardır: "اللهم ارحم صاحب هذه القبة/ السلطان الشهيد الراجي الى .../ ابو الفتح قلع ارسلان بن مسعود"
8	Sivas Divriği	Sitte Melik Türbesi	Türbenin dışında: Türbenin gövdesi üzerinde üç metin bulabiliriz: 1- Tarih kitabesi (592 yılında) 2- Tarih kitabesi üzerindeki tek satırlık هذا تربت شريف أمير سناسلار سيف الدين شاهنشاه بن سليمان الموت باب كل داخله Bu Şerif Emir Sinaslar Süleyman oğlu Seyfeddin Şahinsah türbesidir. 3-Korniş altında sekizgen gövdeyi çepeçevre dolaşır "ملة والمسلمين تاج الانام ظهير الامام عماد الايام علا الدولة نجم الملة نهال الامة شمس العالي كهف الغزاة الموحدين حامي ثغور المؤمنين قاتل الكفرة والمشركين قانع الاحاد المتمردين قاهر الزنادقة والمرتدين عمدة الخليفة عز الملوك والسلطين حامي الضعفا والمساكين ابو الايتام والمظلومين المنصف"

No.	Yeri	Yapının Adı	Yazıları
			من الظالمين بهلوان الروم والشام والارمن الب قتلغ الغ همليون جبوغا طغرلتكين مقخر ال منكوجك ابو المظفر شاهنشاه بن سليمان بن اسحاق بن المرحوم السعيد الشهيد الغازي الامير منكوجك ظهير أمير المؤمنين" Bu kitabe Şehit Gazi Emir Menkogk'un oğlu Ebu Muzaffar Shahnshah Jubuga Tgraltkin adını ve unvanını taşınmaktadır.
9	Sivas Divriği	Kameruddin Türbesi	Türbenin dışında: Türbede kuzey duvarının üzerinde bulunan Arapça iki kitabe mevcuttur. Bunlardan kemerin üzerindeki iki satırlık bani kitabesi mevcuttur (Emir Kamareddin Ruzebbe)- (الامير الحاجب / الاجل الكبير قمر / الدين زين الحاج والحرمين روزبه alınlık ortasındaki ise iki satır halinde de tarih kitabe şöyledir: (بنار يخ عشرون من شهر / شعبان سنة اثني وتسعين وخمسماية) (20 Şaban-592)
10	Kayseri	I. Anonim Tü.	Yok
11	Kayseri	II. Anonim Tü.	Yok
12	Kayseri	Hacib Çavlı Türbesi ⁽¹⁾	Türbenin dışında: İki satırlık kitabe şöyledir: (حاجب جاولي بن عبد / (الملك غازي “Bu meşhed merhum, Abdül-Melik Gazi oğlu Hacib Çavlı'nındır”
13	Erzincan Kemah	Melik Mengücek Gazive Behramşah Türbesi	Türbenin dışında: Türbede orijinal üç kitabe vardır. Bunlar ilki kapı lentosu üzerinde kesme tuğla ile kabartma olarak küfi hatla yazılmış bir Ayet kitabesidir (Âl-İmran:158) İkincisi ise girişin bulunduğu kenara bitişik kuzey doğu cephesi üzerindeki, dikdörtgen çerçeve içine alınmış yine küfi hatla yazılmış olan kitabe muhtemelen sanatkar kitabesidir. (عمل عمر / بن ابراهيم الطبري Üçüncü kitabe kuzey duvarının üst kısmında olup, yine dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Bu kitabe sülüs hatla şöyle yazılmış: (... بعمارة... شيخ المشايخ سهم الدين والدوله)
14	Afyon	Kureyş Baba Tü.	Yok
15	Isparta Atabey	Mübarizüddin Ertokuş Tü.	Yok
16	Kayseri	Gevher Nesibe Med., Türbe Bölümü	Türbenin dışında: Türbeye ait korniş altında Ayet kitabesinden başka herhangi bir kitabe mevcut değildir.
17	Eskişehir Seyitgazi	Ümmühan Hatun Türbesi	Yok
18	Diyarbakır	Sultan Şücaeddin Türbesi	Yok

1) Bu türbe gayet yıkık bir halde iken 2003-2004 yıllarında gerçekleştirilen restorasyonla ihya edildiğini sebebiyle bu çalışma için mimari ve süsleme açısından pek çok önemli bir örnek görmediğimi bu yüzden katalog bölümünde onu koymamıştık. Fakat onun kitabesi iyi bir şekilde korulabildiği için bu tabloda eklemesini faydalı görmektedir.

No.	Yeri	Yapının Adı	Yazıları
19	Konya	I. İzzeddin Keykavus Tü.	Yok
20	Sivas	I. İzzeddin Keykavus Türbesi	Türbenin dışında: Cephesindeki üç kemerlerinden sağ kemirin atında iki köşelerinde bani kitabesi şöyledir: "عمل احمد/ بن بدل المرندي" Ahmed bin bedel el-Merindi Orta kapının kemerinin üzerinde ise Farsça bir Manzume bulunmaktadır. ما جهاتر كذاشتم وشديم-رنج بر دل نكاشتم وشديم- بس از اين نوبت شمسست كه ما-نوبت خویش داشتم وشديم Türbenin içinde: Türbe içindeki mihrap kemerinin üzerine yazılmış olan Tevbe Süresinin 18. Ayetinin dışında, esere ait bütün kitabeler ön cephede toplanmıştır. Cephenin kemer alınlığı altında tek satır halinde uzanan çini kitabe şöyledir: لقد اخرجنا من سعة القصور الى ضيق القبور يا حمرناه ما اغنى عني ماله هلك عني سلطانيه تحقق الانتقال وتبين الرحا عن ملك وشك الزوال في الرابع من شوال سنة سبع عشر وستمائة (617)
21	Tokat Niksar	Kırkkızlar Türbesi	Türbenin dışında: Girişin alınlığının üzerinde usta kitabesi mevcuttur. (عمل أحمد بن "Amel-i Ahmed bin Ebubekir el-Marendi" ابو بكر المارندي)
22	Konya	Hoca Fakih Türbesi	Türbenin dışında: Kapı üzerinde dokuz satırlık Arapça bir kitabe mevcuttur. "Bu kabir, yüce, büyük, alim, amil, salık, nasık, fazıl abid, muhakkik, abdalların emiri, meczupların efendisi şark ve garbın kutbu fakih Ahmed'indir. Allah yarattığı yeri nurlu kılsın, tarihi 618" الله- هذا قبر- الشيخ الاجل الكبير العالم- العادل السالك الناسك ا- لفاضل العابد المحقق- ملك الابدال سيد المجذوبين- قطب الشرق والغرب الفقيه احمد نور الله مضجعه- تحيره في سنة ثمان عشر وستمائة
23	Bitlis-Ahlat	Şeyh Necmeddin Tü.	Yok
24	Aksaray	Selime Sultan Tü.	Yok
25	Aksaray	Kılıç Arslan Tü.	Yok
26	Erzurum	II. Anonim Tü.	Yok
27	Divriği	Ahmed Şah Tü. Divriği Ulu Cami	Türbeye ait müstakil bir kitabe mevcut değildir.
28	Alanya	Akşebe Sultan Tü.	Türbeye bağlı caminin içinde: Mescit içinde iki kitabe mevcuttur, onlarından biri türbeye aittir: "فاذا جاء اجلهم لا يستأخرون ساعة ولا يستقدمون كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والاکرام العبد الضعيف اقشبه المحتاج الى رحمة الله تعالى" Kitabeye göre türbenin sahibi Akşebe ismi taşıyan biridir.
29	Amasya	Halifet Gazi Tü.	Yok
30	Tokat	Ebu'l kasim Ali Tûsi Türbesi	Türbenin dışında: Yapının güney cephesinde sağ ve sol pencere üzerinde Kuran-i Kerim kitabesi mevcuttur (Rahman:26-27). Aynı cephenin ortasında Arapça sülüs hatla yazılmış iki satırlık inşa kitabesi

No.	Yeri	Yapının Adı	Yazıları
			yılından kendi kızları tarafından inşa edildiğini anlamaktadır.
38	Kayseri	Avgunlu Medrese Türbesi	Yok
39	Konya	Karatay Türbesi,	Türbenin içinde: Medreseye ait çeşit kitabe görebildiğimize rağmen türbede sadece kuran kerimden bir tablo yazı şöyledir هل يستوي الذين يعلمون والذين لا يعلمون
40	Konya	Evhadudin Kirmani Türbesi	Yok
41	Konya	Karaarslan Türbesi	Türbenin dışında: Batısında bulunan kemerli kapısının üzerinde sülüs hatla iki satırlı şöyle bir kitabe vardır: هذه تربة السعيد الشهيد نجم الدين عماد الا سلام قرا ارسلان بن ابراهيم نور الله مضجعه Kitabeden bu türbe Necmüddin Kara Arslan'a ait olduğunu anlamaktadır.
42	Erzurum	Üç künbetlerden (kare planlı türbe)	Yok
43	Afyon	Eyvan Türbe	Yok
44	Konya	Kesikbaş Türbesi	Yok
45	Kırşehir	Melik Gazi Türbesi	Türbenin dışında: Türbe kapı lentosunun üstünde üç satır halinde Arapça kitabesi bulunmaktadır. "الحمد لله الذي وفق امته المحتاجة الى رحمة الله تعالى وهي اهل حرم الملك / مظفر الدين دام توفيقها بتصدق هذه التبعة للمشغولين في مذهب ابي حنيفة والشافعي رضي / الله عنهما للقاء خالقه يوم يجزي الله المتصدقين ولا يضيع اجر المحسنين" Görebildiğimiz gibi bu kitabe belli bir isim veya tarih yoktur.
46	Afyon	Saya Baba Tü.	Yok
47	Tokat-	Sefer Paşa Türbesi	Yok
48	Tunceli	Elti Hatun Tü.	Yok
49	Afyon-Çay	Esirüddin Ebheri Türbesi	Yok
50	Konya Akşehir	Emir Yavtaş Türbesi	Türbenin dışında: Yapının doğu, batı ve güney duvarında bir kuşak halinde dolanmaktaydı. Sıva üzerine boya ile yapılan bu kitabe zamanla yok olmuştur (Önkal, 2015: 281). Bu kitabe eski çalışmalarda şöyle okunmuştur: "هذا قبر الامير الاسفلاسلر الاجل الاوحد ... شمس الدين بدر الاسلام جمال الدولة ... السلاطين فخر الامرا ... قتلغ بك امير المجلس...."
51	Kayseri	Hunad Hatun (Mah-peri Hatun) Türbesi	Türbenin dışında: Türbenin kornişin altında Sülüs hattıyla taş üzerinde Ayet'l Kürsi'yi kuşağı gövdeyi çepeçevre dolaşır. Sandukaların kitabesi: Türbenin içinde bulunan iki sanduka üzerinde kitabe bulunmaktadır. İlk sandukanın kitabesi şöyledir: "هذا قبر الست السيدة الستيرة السعيدة الشهيدة الزاهدة العابدة المراقبة المجاهدة"

No.	Yeri	Yapının Adı	Yazıları
			المصونة المعصومة صاحبة العادلة/ ملكة النساء في العالم العفيفة النظيفة مريم أو انها خديجة زمانها صاحبة المعروف المتصدقة بالمال صفوة الدنيا/ والدين ماهيري خاتون والدة السلطان المرحوم الشهيد عياث الدنيا والدين كيخسرو بن كيقياد رحمهم الله اجمعين امين" Bu kitabede bu türbe Keykubat'ın oğlu Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesine ait olduğunu zikir etmektedir. İkinci sandukanın kitabesinden ise sultan Keyhüsrev'in 1284 yılında ölen kızına ait olduğunu anlamaktadır. "بسم الله الرحمن الرحيم/ صاحبة هذا القبر/ سلجوقي خاتون ابنت/ سلطان الشهيد كيخسرو/ بن كيقياد في محرم سنة ثلثة/ و.. بن ستمائة"
52	Amasya	Gök medreseye bağlı türbe	Türbeye ait müstakil bir kitabe yoktur.
53	Konya, Akşehir	Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi	Türbenin dışında: Türbenin doğu duvarındaki girişinin üstünde yer alan onarım kitabesi şöyledir: الله امر بتجديد هذه التربة المطهرة المعطره المخدوم المعظم سلاله الاوليا سيد السادات المؤيد بتأييد رب الارضين والسموات سيدي محي الدين بن سيدي علي بن سيدي محي الدين بن سيدي محمود رحمه الله عليهم في شهر سنة اثني وعشر وثمانماية Kitabeye göre türbe, Seyid Muhiddin bin Seyid Ali emriyle 812 tarihinde yenilenmiştir. Sandukaların kitabesi: Bitkisel karakterli süslemeler ve yazılarla bezeli sandukaların üçünde de kitabe vardır.⁽²⁾ Ancak, Seyyid Ali bin Mahmud'un sandukasında tarih verilmemiştir. Ahmed bin Mesud sandukasının kitabe metni şöyledir: "هذه تربة قطب الواصلين رابط علوم الأولين والآخرين نجم المله والحق والدين أحمد بن مسعود تغمده الله بغفرانه تاريخ سنة تسع واربعين وثمانمائة" Ayrıca, sandukanın üzerinde sanatçının imzası vardır: عمل رسم "Buna göre sanduka, 649 tarihinde Necmeddin Ahmed bin Mesud için Rüstem bin Halil Neccar tarafından yapılmıştır. Seyyid Mahmud Hayran sandukasının kitabe metni şöyledir: "قد توفي المرحوم مغفور شهيد سعيد قطب الاوليا سيدي وسندي سيدي محمود بن مسعود رحمة الله عليه رحمة واسعة في سنة سبع وستين وثمانمائة الهجرية" Kitabeden, Seyyid Mahmut bin Mesud'un 667 tarihinde öldüğünü öğreniyoruz. Seyyid Ali bin Muhammed bin Mahmud sandukasının kitabe metni: هذه التربة المطهرة للسعيد الشهيد سيدي علي بن محمد بن محمود الرفاعي Kitabeden, sandukanın Seyyid Ali'ye ait olduğunu anlıyoruz.
54	Konya-	Seyfeddin karasungur Tü.	Yok
55	Konya	Emir Nureddin Türbesi	Türbenin dışında: Girişin üzerinde ve iki satır halinde kitabenin bazı bölümleri

(2) Bugün 191 envanter numarası ile İstanbul Türk-İslam Eserleri Müzesindedir. Bk. Demiralp (1996: 69-70).

No.	Yeri	Yapının Adı	Yazıları
			silindiği için tamamı okunamamaktadır, kalan bölüm şöyledir المير الأسفهلار الجل الكبير العالم العادل المؤيد / المظفر المنصور نور الدين ... ابراهيم جلال رحمه الله
56	Sivas	Buruciye Medresesi	Türbenin içinde: Medrese ile ilgili çok sayıda kitabe mevcuttur, fakat onun bünyesinde dahil olan türbe ile ilgili kitabe türbenin içerisinde geçiş bölgesinin altındaki mukarnaslı kornişin altında uzanan bir şerit halinde mavi ve siyah çinile süslü hatla şöyle bir yazı bulunmaktadır. "بسم الله الرحمن الرحيم الهي ليس لي عمل اتقرب به اليك ولا حسنة ادل بها عليك غير فقري وفاقتي وذلي ووحدتي فارحم غريبي وكن انيسني في حفرتي فقد التجأت اليك وتوكلت عليك وانت اكرم الاكرمين وارحم الراحمين ربنا اتم لنا نورنا واغفر لنا انك على كل شيء قدير ربنا عليك توكلنا واليك انبنا واليك المصير هذه تربة العبد الضعيف الغريب الوحيد المظفر بن عبد الله المفضل البروجردى غفر الله له ولوالديه ولجميع المسلمين ورزقه الجنة والسعد) باده في الآخرة آسن الله وحدته ورحم غريبه فمن غير تربتي او بدل حفرتي فانت خصمه وعليه غضب الله والملايكه والناس اجمعين" Bu kitabeden bu türbe Muzaffer bin Abdullah El-Mufadali Burucerdîna ait olduğunu anlamaktadır.
57	Kırşehir-	Cacabey Medresesine bağlı olan Türbesi	Medrese taç kapısı üzerindeki inşa kitabesi vardır. Onunla bağlı olan türbe ise çeşitli yerlerinde ayet kitabeleri bulunmasını birlikte, türbenin inşa tarihini veren bir kitabe yoktur. Türbenin penceresi üzerinde iki satırlık Kuran kitabesi şöyledir: "إنما هذه الحيوه الدنيا متاع وان الآخرة هي دار ..إكل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والاکرام"
58	Bitlis Ahlat	Hasan Padişah Türbesi	Türbenin dışında: Kuzeydeki kapı nişinin üzerinde iki satır halinde kitabe bulunur. Kitabe şöyledir: (حسن عادل حسام الدين؟) حسن آقا بن محمود توفي في شهر رجب سنة ثلث وسبعين وستمائة
59	Konya	Hoca Cihan Türbesi	Yok
60	Kayseri Develi	Dev Ali Türbesi	Türbenin dışında: Batı cephede yer alan girişin lento ve sövelerinin boyunca uzanan süslü hatla yazılmış bir kitabe vardır. Fakat kitabenin büyük bölümü tahrip olduğu için tarih kısmı okunamaz. "..... هذه تربة الامير الاجل السيد السعيد المرحوم..."
61	Kastamonu,	Karanlık Evliya Türbesi	Yok
62	Kayseri	Lala Muslihiddin Türbesi	Yok
63	Amasya	Toruntay Türbesi	Türbenin dışında: Giriş cephesinin ortasında bulunan pencere üzerinde nişin alınlığında dört satırlık şöyle bir kitabe mevcuttur: " عمر في ايام دولة السلطان الاعظم/ غيث الدنيا والدين ابو الفتح كبحسرو بن قنچ/ ارسلان خلد الله سلطانه العبد الضعيف المحتاج/ الى رحمة الله طرمطاي بن عبد الله غفر الله له في سنة سبع وسبعين ستمائة" Kitabeye göre 677 yılında Toruntay tarafından inşa edilmiştir.
64	Afyon Çay	Yusuf bin Yakub Tü. (Taş Medrese)	Medreseye ait inşa kitabesi mevcuttur. fakat türbeye ait özel bir kitabe yoktur.

No.	Yeri	Yapının Adı	Yazıları
65	Bitlis Ahlat	Hüseyin Timur Türbesi (Esen Tekin Kümbeti)	Türbenin dışında: Kapı lentosunun üzerine beş satırlık bani kitabesi vardır, kitabe şöyledir "هذا مشهد السعيد الشهيد المجاهد الأمير/ الكبير الزاهد المرحوم المقبول انتقل الي/ رحمة الله تعالى حسين تيمور بن الأمير الكبير/ بوغتاي أقا قتل في سبيل الله في شهر/ رجب سنة ثمان وسبعين وستمائة" - 678 Doğu penceresinin lentosu üzerine yazılmış dört satırlık ikinci kitabe şöyledir "توفيت وانتقلت السعيدة الشهيده/ المرحومة اسان تكين بنت الأمير الكبي/ المرحوم حسام الدين حسين اقا/ في شهر شوال سنة ثمان وسبعين وستمائة" 678 Güney penceresinin lentosu üzerine üç satır halinde bir hadistir şerif yazılmıştır. Batı penceresi lentosu üzerindeki dördüncü kitabe ise ayettir (Tevbe suresi: 21).
66	Bitlis-Ahlat	Buğatay Aka Türbesi	Türbenin dışında: Türbede kapı ve pencere lentolarında dört kitabe mevcuttur. Bunlardan kuzeydeki ile batısındaki bani diğer ikisi Ayet ve hadisler ihtiva etmektedir. Kapı lentosu üzerindeki dört satırlık kitabe şöyledir: "هذا مشهد السعيد الشهيد الأمير/ الكبير المرحوم المحتاج الي رحمة الله/ بوغتاي اقا بن الأمير المرحوم اينال/ اقا توفي في شهر رجب سنة ثمانين وستمائة" Batı penceresi üzerindeki üç satırlık ikinci kitabe şöyledir "ت وانتقلت السعيدة الشهيده/ المرحومة شرين خاتون بنت عبد الله/ في شهر رجب سنة ثمانين وستمائة" Güneydeki penceresinin lentosu üzerindeki üç satırlık kitabe bir hadis-Şerif قال النبي عليه السلام الدنيا/ سجن المؤمن وجنة الكافر/ والدنيا ساعه فاجعلها "طاعة" Doğu penceresinin lentosu üzerindeki dördüncü kitabe, Ayet'1 Kürsi'nin bir bölümü ihtiva etmektedir.
67	Konya	Sahip Ata Türbesi	Türbenin içinde: Türbenin içinde farklı yerlerde kitabe mevcuttur. Türbenin içinde kemerin yüzünde Ayet ve hadislerden sonra şöyle kitabe yazılmıştır: "جدد هذه العمارة المباركة في شهر مفتح المحرم سنة اثنين وثمانين وستمائة الهجرية" Türbenin orta avluya açılan penceresinin üzerindeki çerçeve içinde Firdevsi'nin bir beyti yer alır. "برستيدن داد كه بيشه كنز روز. كنز كردن انديشه كن" Sahip Ata'ya ait sandukanın baş ucunda bir hadis şerif yer alır. قال النبي عليه السلام: "اذا مات ابن ادم انقطع عمله الا عن ثلاث صدقة جارية وعلم ينتفع به وولد صالح" Ayak ucunda ise baninin kitabesi yer almaktadır. "...../ الفنا الى دار البقا الصاحب المعظم/ فخر الدين على بن الحسين نور الله مثواه/ في اواخر شوال سنة اربع وثمانين ستمائة"
68	Konya	Kalender Baba Tü.	Yok
69	Konya	Ateş Bazı Veli Türbesi	Türbenin dışında: Türbenin güney cephesindeki penceresinin üzerinde, dikdörtgen bir çerçeve içinde beş satır halinde, stülüs hatla

No.	Yeri	Yapının Adı	Yazıları
			yazılmış Arapça bir kitabe yer almaktadır. "هذا القبر/ السعيد الشهيد المرحوم شمس/ الملة والدين يوسف بن عز الدين / تش بلز الى رحمة الله تعالى في منتصف شهر رجب/ سنة اربع وثمانين وستمائة غفر الله" Ayrıca Türbenin içindeki sandukanın iki yanında Ayet'l-Kürsi duası yer almaktadır. Sandukanın baş ve ayak ucundaki kitabeler, türbenin cephesindeki kitabenin bir tekrarıdır.
70	Kayseri	Döner Kümbet	Türbenin dışında: Giriş açıklığının bulunduğu kenar üst kısmında beyaz mermer bir plaka üzerine iki satırlık kitabe bulunur. Kitabe şöyledir هذه التربة السعيدة شاه جهان خاتون تغمدها الله رضوانه
71	Bitlis, Ahlat	Usta Şagird Türbesi	Türbenin dışında: Türbenin kornişin altında beyaz mermer bir Ayet kuşağı gövdeyi çepeçevre dolaşır. Batı penceresi üstünde Besmele ile ayet'l Kürsi başlamakta ve Bakara Suresinin 256. Ayetiyle kitabe nihayetlenmektedir.
72	Konya Ilgın	Şeyh Bedreddin Türbesi	Türbenin dışında: Türbenin girişinin kemer alınlığında dört satırlık bir inşa kitabesi mevcuttur. "بسم الله الرحمن الرحيم/ امر بعمارة هذه التربة المباركة في أيام/ دولة السلطان الاعظم غياث الدنيا والدين ابو الفتح مسعود/ بن كيخسرو ملاذ المؤمنين الامير سعد الدين عيسى بن سيف الدين بلبان الاس سنة خمس ثمانين وستمائة" "Bismillahirrahmanirrahim, Büyük Sultan, fetihler babası Gıyaseddin Mesud bin Keyhüsrev'in Saltanatı yıllarında emir Sadedin İsa bin Seyfeddin Balaban...685senesinde bu mübarek türbenin yapılmasını emretti"
73	Kırşehir	Fatma Hatun Türbesi	Türbenin dışında: Türbenin kuzey cephesinde yer alan Taç kapı üzerinde iki parça mermerden düzenlenmiş kitabe üç satır halinde Arapça yazılmıştır. "بسم الله الرحمن الرحيم كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والاكرام/ امر بعمارة هذه التربة المظلومة المرحومة السعيدة الشهيذة فاطمة خاتون بنت عبد الله برد الله مضجعا الامير الكبير العالم/ العادل الزاهد العابد ابو الخيرات ولي الله في الارض المبر لحقوك الدولة والدين عون الفقرا والمساكين خواجه اقا معطر امن الله عواقبه في سنة ست وثمانين وستمائة" "Bismillahirrahmanirrahim. Yeryüzünde bulunan her şey fanidir. Ancak, yüce ve cömert olan Rabbinin varlığı bakidir (Kur'an-ı Kerim 55/26-27). Bu türbeyi mazlume, merhume, saide, şehide, Abdullah kızı Fatma Allah onun kabrini serin tutsun) için büyük emir, alim, adil, zahid, abid, hayırlar babası, dünyada Allah'ın velisi, din ve devlete muti, fakirler ve miskinlerin yardımcısı Hacı Aka Nu'rattar (Allah Onun sonunu emin kılsın) 686 senesinde yaptırdı."
74	Konya	Şeyh Alaman Türbesi	Türbenin dışında: Kapı üzerindeki iki yanında birer sütünce bulunan ve beş dilimli bir kemer ile nihayetlenen kitabede şöyle okunur: "وان المساجد الله فلا تدعوا مع الله احدا" "برسم قطب العالم فقيه احمد على يد عبد الفقير شيخ المان ابدال الله ويحتاج بتوفيقه"
75	Tokat	Şeyh Meknun	Yok

No.	Yeri	Yapının Adı	Yazıları
		Türbesi	
76	Bitlis Güroymek	Güroymak Kümbeti ⁽³⁾	Türbenin dışında: Türbenin kapı lentosu üzerinde üç satırlık şu kitabe okunur: "بسم الله الرحمن الرحيم هذه القربة الامير الكبير ملك الامرا/ قرنداي... انتقل من دار الفنا الى دار الرحمة واليقى (مسلم؟) موحد و... في خمس من شعبان سنة تسع وثمانين ستمائة"
77	Erzurum	Padişah hatun Türbesi	Yok
78	Tokat	Sünbül Baba Türbesi,	Türbenin dışında: Yapının girişi üzerinde üç satır halinde düzenlenmiş Arapça kitabesi vardır. Kitabe Kuran Kerimden bir ayetle (Müzemmil suresi: 20) başlayıp ardında inşa kitabesiyle şöyle devam etmektedir: "..بانشاء هذا المقام المبارك المسمى دار الصلحا/ الى الله تعالى في زمن السلطان الاعظم غياث الدنيا والدين مسعود بن كيكافوس خلد الله دولته عتيق الملكة المعظمة المطهرة المكرمة/ الى الطرفين النسبية الابوين صفوة الدنيا والدين بنت الامير المغفور معين الدين بروانة رحمه الله وابقاها زين الحاج والحرمين سنبل بن عبد الله تقبل الله منه في سنة احدى وتسعين وستمائة" "Daru's-sulehâ olarak adlandırılan bu mübarek makamı, yüce sultan, din ve devlet işlerinde kendisine başvurulmuş Mesud bin Keykavüs –Allah onun devletini ölümsüz kılsın- zamanında merhum emir Muineddin Pervane'nin –Allah ona rahmet eylesin- kızı, din ve dünyanın seçilmiş, anne ve babası tarafıyla nesebi temiz, keremli, pak, yüce hâtinin –Allah onun ömrünü uzun kılsın- azadlığı, hacıların ve harameynin süsü Sünbül bin Abdullah Allah'a yakınlaşmak için yaptırmıştır. Allah ondan kabul etsin 691 yılı"
79	Kayseri Develi	Seyid Şerif Türbesi	Türbenin dışında: Beyaz mermer üzerine üç satır halinde kapı üzerindeki kitabe şöyledir "القبير دار كل الناس داخله والموت كلس كل الناس شاربهم عمر هذا المشهد الشيخ الزاهد سيد شريف نور الله قبره/ على يد العبد الضعيف شيخ محمد احسن الله عاقبته في تاريخ سنة خمس وتسعين وستمائة" İkinci kitabe şahide olduğunu tahmin ettiğimiz taş üzerine küçük harflerle yazılmıştır. Kitabe şöyledir "الله هذا مشهد الشيخ الراسخ المحقق سيد الابدال سيد شريف الرفاعي نور الله ضريحه"
80	Konya	Siyavuş Kümbeti	Yok
81	Niksar	Ak Türbe	Yok
82	Kayseri	Alaca künbedi	Türbenin dışında: Yapının batı cephesindeki nişin üst kısmında yer alan tek satırlık kitabenin orta bölümü tamamen, son bölümü ise kısmen tahrip olmuştur. "هذا مشهد الامير المرحوم صدر الدين عمر ابن ... الشهيد جمال الدين محمد...." "Bu türbe merhum Cemaleddin Muhammed oğlu Emir

(3) Bu türbe mimari ve sanat açısından çok tahrib olmuş nedeniyle inceleme ve değerlendirme bölümlerinde ele almadığıma rağmen onun kitabesi kitabe ile ilgili değerlendirme önemli olduğu için bu tabloda koymaktadır.

No.	Yeri	Yapının Adı	Yazıları
			Sadreddin Ömer'indir"
83	Kemah	Gözcü Baba Tü.	Yok
84	Tokat	Sevdakar Murat Tü.	Yok
85	Konya	Şeyh Osman Tü.	Yok
86	Konya	Tahir ile Zühre Tü.	Yok
87	Konya	Gömeç Hatun Tü.	Yok
88	Konya	Ulaş Baba Tü.	Yok
89	Erzurum	Gümüşlü Künbedi	Yok
90	Erzurum	Emir Sadrettin (Karanlık) Türbesi	Türbenin dışında: Güneydeki pencere üzerine yerleştirilmiş üç satırlık kitabe şöyledir عمر بعمارة هذه القبة الأمير الكبير صدر الدين تركك بن وجيه الدين تغيك في سنة ثمان وسبعماية
91	Erzincan Kemah	Melik Gazi Türbesi	Türbenin dışında: Türbe orijinal üç kitabe mevcuttur. İlki kapı lentosu üzerinde kabartma olarak kûfi hatla yazılmış bir ayettir. (Âl-i İmrân Suresi: 158) Kuzey doğu cephesi üzerinde, dikdörtgen çerçeve içinde kûfi hatla tahrip olmuş bir kitabe bulunmaktadır. Kalıntılarına göre muhtemelen mimar veya sanatçı kitabesi olabilmektedir. عمل عمر بن ابراهيم الط... Türbenin üçüncü kitabesi ise kuzey duvarının üzerinde yine dikdörtgen bir çerçeve içinde sülüs hatla kötü durumda bir kitabe mevcuttur. Kitabenin kalıntıları şöyledir: المشايخ سهم الدين والدولة.."
92	Erzurum	Yakutiye Med., Türbe bölümü	Medrese ile ilgili farklı yerde birçok kitabe mevcuttur. Fakat türbeye ait bir kitabe yoktur.
93	Amasya	I.Mesut Türbesi	Yok
94	Amasya	Kadılar Türbesi	Yok
95	Tokat	Nureddin İbn Sentimur Türbesi	Türbenin dışında: Yapıda üç kitabe mevcuttur. Giriş açıklığının üzerinde yer alan ilki bir Ayettir (Al imran: 185). Doğudaki pencere kemeri üzerinde sülüs hatla yazılmış ibare ise Firdevsi'nin bir dörtlüğüdür "برستيدن دادگر بيشه كن ز روز كنز كردن انديشه كن بترسي از خدا و ميزار كن ره رستگاري همين است بس" Üçüncü kitabe nişin alınlığına yerleştirilmiş dikdörtgen şekilli mermer bir plakaya iki satır halinde sülüs yazılmış şöyle bir kitabedir: "هذه قرية الأمير المرحوم نور الدين ابن سننيمور رحمه الله مات في اواسط ذي القعدة سنة ثلثة عشر وسبعماية"

Tablo (12): Kahire'de Memlûklü dönemi türbelerin yazıları

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
-----	----------	-------------	---------

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
1	282	Şeâlîbe Türbesi	Türbenin dışında: Ana cephenin üst bölümünde Ayetel Kürsi bir şerit içinde mevcuttur. Ayrıca girişin üstünde kemerli dikdörtgen bir çerçeve içinde bir inşa kitabesi mevcuttur. Bu kitabe Kuran Kerimden Furkan suresi; 40. Ayetle başlamakta, şöyle inşa kitabesiyle devam etmektedir: "امر بإنشاء هذه القربة المباركة لنفسه الشريف السيد الأمير الحبيب النسيب فخر الدين أمير الحاج والحرمين ذو الفخرين نسيب أمير المؤمنين أبو منصور اسماعيل بن الشريف الأجل حصن الدين ثعلب ابن مسلم ابن أبي جميل الجعفري الزيني، وكان الفراغ منها في رجب ثلث عشر وستمائة رحمه الله. Girişin iki yanında ise bir şerit içinde Kuran Kerimden yazı şöyledir: sağ yanda (Ahzâb: 33), sol yanda (Hûd: 73) Sandukanın kitabeleri: Türbe içindeki ahşaplı tabut⁽¹⁾ üzerinde şöyle inşa kitabesi okuyabilirsiniz: "هذا ضريح السيد الإمام الشريف الأمير الأجل الصدر الكبير الأسفهلار المفضل الماجد الطاهر الحبيب النسيب الأوجد المجتبى المختار الأمير فخر الدين عماد الملوك والسلاطين عز الإسلام والمسلمين مجد الخلافة شرف المرء عضد الملك ركن الدولة وناصرها أمير الحاج والحرمين ذو الفخرين ملك الشرف نسيب أمير المؤمنين أبي طاهر اسماعيل ابن الشريف الأجل الأمير الكبير حصن الدين ثعلب بن يعقوب بن أبي جميل الجعفري الزيني توفي في يوم الجمعة مستهل رجب الفرد من شهور سنة ثلث عشر وستمائة تغمده الله برضوانه واسكنه فسيح جناته ... وصلى عليه..." "Bu Darîh El-seyyid İmam Şerif Emir kebir esfihlar mufazel mucahid hasibul-neseb emir Fahraddin izzul-İslam ve el-Muslimin ruknul-devle haremeyn ve haj emiri nesib emir-ül müminin Hisnuddin Şaleb Gaferi Zeyni, Cuma günü Receb ayının başı, 613 yılında vefat etti, Allah rahmet eylesin ve cennet mekânı olsun..."
2	276	Abbasi Halifelerin Türbesi	Türbenin içinde: Türbe içinde kubbenin kasnağının üzerinde örgü küfî hatla besmele ile Ayet-el Kürsi yazısı mevcuttur. Kubbenin kasnağı altında ahşap bir şerit üzerine sülûs hatla (Nûr: 35-41) Sandukaların kitabeleri: Üstelikte türbe içindeki mevcut olan sekiz sanduka üzerinde farklı kitabe mevcuttur, bu kitabeler içinde tabutların sahibi isimleri ve vefat tarihi yazmıştır. Bunun yanında türbedeki on yedi mezar taşından iki tane Abbasi Halifet adı, altı onların oğulların adı ve 9 tanesi Halifenin torunun adı geçiyor.
3	277	Fariseddin Aktay Türbesi	Yok
4	169	Şajar'ü-dür Türbesi.	Türbenin dışında: Bu türbenin dış duvarların üzerinde büyük oranda tahrip olmuş çeşitli yazılar mevcuttur. Bunlarda en iyi durumda kuzey cephesinin üzerinde Arapça küfî hatla tarihi ihtiva eden şirden

(1) Bu tabut şimdi bazı bölümler Kahire İslam sanatının Müzesinde, ve diğer bölümleri Londra'daki Viktorya ve Albert Müzesindedir.

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			şöyle iki beyit okuyabilirsiniz. هذا ضريح بالخليفة قدرها... وتزخرقت أوصافه للناس حسنت عمارتها وقالت أرخوا... بهنيكم فخرا بني العباس (1242) Ayrıca üç girişin üstünde alçı üzerinde yazılmış çiçekli küfi hatla Kuran Kerimden bazı Ayetler şöyledir: Kıblenin karşısındaki girişin üstü (Tevbe:128-129), batı girişin üstünde ise besmeleden sonra (Nahil: 127-128), kuzey cephesindeki girişin üstünde Ayetül-kürsi mevcuttur. Türbenin içinde: Bu türbe içinde iki yazı mevcuttur. 1. Kubbenin mukarnas pandantifin altında doğu duvardan başlayıp kuzey cepheye kadar uzanan biten beyaz ahşaplı bir şerit içinde şöyle yazı mevcuttur. "بسملة عز الستر الرفيع والحجاب المنيع عصمة الدنيا والدين والدة الملك المنصور خليل بن مولانا السلطان الملك الصالح نجم الدين أبي المظفر ابن مولانا السلطان الملك الكامل... على منابر الفردوس وشهدت لها المفاز بالمجد الثاقب... أضحت شمس الإله بها طالعه وان الأبرار لأمرها مطيعه وسامعه واعز أنصارها وضاعف اقتدارها وأعلا منارها ووفق إراءها وجعل الجنة... أمين إنها قرينة منصوره على مر الليالي والأيام بمحمد واله وصحبه الطيبين الطاهرين الكرام" İkincisi girişin üst seviyesinde şerit şeklinde iç duvarları çepeçevre dolaşan Kuran Kerimden bir Ayet mevcuttur. (Fath:1-5) Bundan sonar Şajar'ti-dür'tün isimleri ve lakaplarıyla devam etmektedir. Son olarak mihrap etrafında da Fath süresinden ilk ayetler yazılmıştır.
5	38	Salih Necmeddin Eyyüb Türbesi	Türbenin dışında: Türbenin girişinin üstünde nesih hatla 4 satırlık inşa kitabesi şöyledir: "بسملة والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا وان الله لمع المحسنين (صدق الله العظيم) هذه التريه المباركه بها ضريح مولانا السلطان الملك الصالح السند العالم العادل المجاهد المراتب المثار نجم الدنيا والدين سلطان الاسلام والمسلمين سيد ملوك المجاهدين وارث الملك عن اياته الاكرمين ابو الفتح ايوب بن السلطان الملك الكامل ناصر الدين ابي المعالي محمد بن ابي بكر بن ايوب توفي الى رحمة الله تعالى وهو بمنزلة المنصوره تجاه الفرنج المخدولين مصافي للصف بنمره توجهها للكفاح بوجهه وصوره املها ثواب الله بمرابطته واجتهاده عاملا بقوله تعالى وجاهدو في الله حق جهاده اوفده الله الجنة العاليه واوردته انهارها الجاريه وذلك في ليلة النصف من شعبان سنة سبع واربعين وستمائه" Türbenin içinde: Pencerelerin üstünde türbenin iç duvarlara dolaşan ahşap bir kuşak üstünde Sülüs hatla altın rengiyle Kuran Kerimden başlayan şöyle bir inşa kitabesi vardır: "بسملة ادخلوها بسلام امنين ... اني انا الغفور الرحيم كل نفس ذائقة الموت... هذه التريه للفقير الى رحمة الله تعالى ورضوانه؟ مولانا السلطان الملك الصالح نجم الدين ايوب ابن السلطان الملك الكامل ناصر الدين محمد ابن ابي بكر ايوب توفي رحمه الله مجاهدا في نصف شعبان سنة 647" كما يحيط بمربع القبة السفلي اسفل مقرنصات منطقة الانتقال مباشره شريط كتابي بالخط الكوفي المورق عبارته عن خراطيش او بحور تفصلها جامات بنص "....." كما تتكرر كلمة "الملك" بالخط الكوفي على جميع السواند الخشبيه الداخليه بالقبه وفي الاركان كلمة "مولانا" بالخط الثلث بشل منعكس.

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			Sandukaların kitabeleri: Odanın ortasında mevcut olan ahşap sandukanın üstünde nesih hatla Kuran Kerimden (Fusilet: 30-33), (Tevbe: 21-22), (Zumur: 72-75) Ayetler bulunur. Bundan sonra inşa kitabesi şöyle okuyabiliriz: "هذا قبر الفقير الى رحمة الله تعالى السلطان الملك الصالح نجم الدين ايوب بن محمد بن ابي بكر بن ايوب قدس الله روحه توفي رضي الله عنه في النصف من شهر شعبان سنة 644 للهجرة النبوية"
6	274	Ümül-salih Fatima Hatun Türbesi (S. Mansur Kalavun'un eşi)	Türbenin dışında: Dışarıdan pencerelerin stüco çerçevelerin üzerinde küfi yazılar mevcuttur, günümüze kadar sadece kuzeydoğu ve güneydoğu duvarındaki pencerenin yazısı ulaşabilmiştir. Kalan azı şöyledir: "اليسلمه صلى الله على سيدنا محمد وعلى اله وسلم تسليما" Ayrıca geçiş bölgesindeki açılan üçlü pencerelerin etraflarında yine de küfi hatla harap bir durumda yazı vardır. Kalıntılardan besmele ile Hz. peygamberin ismi okumaktadır. Türbe içindeki kitabeler ise günümüze kadar ulaşmamıştır.
7	146	Aytekin Bundukdari Türbesi (Abbar Zaviyesi)	Türbenin dışında: Bu yapıya bağlı iki türbe vardır; kuzeydeki baninin kendisi, güneydeki ise baninin kızı için inşa edilmiştir. Bu iki türbenin kubbelerinin kasnağının üzerinde kabartma nesih hatla besmele ile Ayetel-Kürsi yazılmaktadır. Türbenin içinde: Kuzey türbenin kubbesinde kasnağın üzerinde çiçekli küfi hatla Kuran Kerimden bazı ayetler mevcuttur. (Rahman: 26-27), (Farh: 1-2) Ayrıca kubbenin göbeğinde nesih hatla kabartma olarak yazılmış bir ayet de vardır. (Hicr: 46-47) Sandukaların kitabeleri : Sanduka üzerinde iki yazılı şerit vardır. Üstündeki Ayetel-Kürsi'den ibarettir. Altındaki ise (Ali-imran:185) Ayetle başlayan bir inşa kitabesi şöyle: "هذا قبر الفقير الى الله تعالى الراعي عفو الله الامير علاء الدين ايدك البندقدار الصالح النجمي جعله الله محل عفو وغفرانه." Kitabeye göre bu türbe Emir Aytekin Bundukdari'ye aittir. Güneydeki türbenin kitabelerinden günümüze kadar hiçbir yazı gelmemiştir.
8	43	S. Mansur Kalavun Kuliyesi, Türbesi Bölümü	Türbenin dışında: Girişin üstünde mermer bir plaka üzerinde 4 satırlık sütlüs hatla inşa kitabesi vardır: "أمر باتشاء هذه القبة الشريفه المعظمه مولانا السلطان الاعظم الملك المنصور سيف الدنيا والدين قلاوون الصالح قسم أمير المؤمنين ادام الله ايامه وحرس انعامه ونشر في الخافقين الويته واعلامه، وكان ابتداء عمارتها في شوال سنة ثلاث وثمانين وستمائة والفراغ منها في صفر سنة اربع وثمانين وستمائة للهجرة النبوية المحمدية" Türbenin içinde:

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			Ahşap sandukanın etrafındaki parmaklı korkuluk üzerinde Sultan Nasır Muhammed bin Kalavun dönemine ait sülüs hatla bir inşa kitabesi mevcuttur: الجانب الشرقي "بسملة امر باتشاء هذه المقصورة مولانا السلطان الملك الناصر الدنيا والدينين سلطان الاسلام والمسلمين ادام الله الجانب الجنوبي: ايامه ونشر في الخافقين والبرين الويته واعلامه وجعل النصر والتأييد خلفه وامامه بمحمد وآله وصحبه وسلم تسليما كثيرا Sandukaların kitabeleri : Ahşap sandukanın sol tarafında sülüs hatla sultan Kalavun adını taşıyan bir kitabe yazılmaktadır. "الدنيا والدين قلاوون الصالحى سلطان الاسلام والمسلمين قدس الله روحه ونور ضريحه انتقل الى رحمة الله تعالى"
9	296	Savabi Türbesi	Türbenin dışında: Kubbenin kasnağının üzerinde kabartma olarak nesih hatla çiçekli bir zemin üzerinde Besmele ile Ayetel-Kürsi yazılmaktadır. Türbenin içinde: Kubbenin göbeğinde alçı üzerinde Kelimetul-Tevhid görmektedir.
10	275	Melik Eşref Halil Kalavun oğlu Türbesi	Türbenin dışında: Korniş altında sülüs hatla bir şerit şeklinde inşa kitabesi şöyledir "بسملة امر باتشاء هذه القبة الشريفه مولانا وسيدنا السلطان الملك الاشرف العالم العادل المجاهد المرباط ... المؤيد المظفر ناصر الدنيا والدين محي العدل في العالمين (وينتهي النص بب) بنيت في شهور سنة سبع وثمانين وستمائة". Türbenin içinde: Mukarnash pandantiflerin üzerinde muhteşem yazılı bir şerit şeklinde nesih hatla 8 kartuş içinde Kuran-ı Kerim'den bazı Ayetler yazılmaktadır. (Ali-imran: 190-193)
11	590	Hüsameddin Toruntay Türbesi	Türbenin içinde: Kubbenin kasnağının üzerinde yazılı bir kuşak içinde Kuran-ı Kerim Ayetler vardır. Ayrıca kubbenin göbeğindeki geometrik süsleme etrafında başka bir yazılı şerit bulunur. "شهد الله انه لا اله الا هو والملائكة واولو العلم قائما بالقسط". Sandukaların kitabeleri : Ahşap sanduka üzerinde nesih hatla şöyle bir inşa kitabesi bulunur: "هذا قبر الفقير الى الله الأمير الجليل حسام الدين توران طاي الملكي المنصوري توفي يوم الثلاثاء الرابع والعشرين من شهر ذي القعدة سنة سبع وثمانين وستمائة"
12	44	Nasir Mohamed Kalavun oğlu Türbesi	Türbenin dışında: Girişin üstünde iki satırlık sülüs hatla şöyle bir inşa kitabesi bulunur : "بسملة امر باتشاء هذه القبة الشريفه والمدرسه المباركه مولانا السلطان الأجل الملك الناصر ناصر الدنيا والدين محمد بن السلطان الملك المنصور سيف الدين قلاوون الصالحى قدس الله روحه ونور ضريحه وذلك في شهور سنة ثمان وتسعين وستمائة 698"

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			Ayrıca dış cephenin duvarına boyunca sülüs hatla uzanan bir şerit içinde başka bir inşa kitabesi şöyledir: "البسملة امر باتشاء هذه القبة الشريفة والمدرسة المباركة مولانا السلطان الملك الناصر ناصر الدنيا والدين ابي المعالي محمد اعز الله انصاره وضاعف اقتداره بمحمد واله الطاهرين وذلك في شهر سنة خمس وتسعين وستمائة". Türbenin içinde: Türbe içinde yazılı iki kuşak var idi. İlki iç duvarları çepeçevre dolaşan 61 cm.lik yazılı bir kuşak, ikincisi ise mukarnashlı pandantif hemen altında bulunur. Günümüzde bu iki kuşak Kahire- İslam eserler müzesinde yer almaktadır.
13	172	Zeyneddin Yusuf Zaviye, Türbesi Bölümü.	Türbenin dışında: Ana girişin lentosunun üstünde şöyle bir inşa kitabesi bulunur: "البسملة، الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على أشرف المرسلين سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين هذا مقام الشيخ الصالح العرف بالله المحقق الرباني شيخ مشايخ الإسلام زين الدين ابي المحاسن بن الشيخ شرف الدين محمد بن الحسن بن الشيخ ابي المفاخر عدي بن الشيخ ابي البركات بن فخر بن مسافر بن اسماعيل بن موسى بن الحسن بن مروان بن الحكم بن ابي العاص بن اميه بن عبد شمس بن عبدمناف بن قصي بن مره بن كعب بن لؤي بن غالب بن فهر بن مالك بن النضر بن كنانة بن خزيمة بن مدركة بن ايلاس بن مضر بن نزار بن منصور بن عدنان القرشي الموي نزىل القاهرة توفي سنة سبع وتسعين وستمائة ودفن في هذا الضريح" Türbenin içinde: Kubbenin kasnağında sülüs hatla Kuran Kerim'den iki yazılı şerit bulunmaktadır. (Bakara: 284=286), (Ali-imran: 18-19) Mihrabın etrafında nesih hatla inşa kitabesi bulunur: "هذا مقام الامام العارف بالله يوسف بن الشيخ محمد بن الحسين بن الشيخ عدي بن ابي البركات بن صخر بن مسافر بن اسماعيل بن الحسن بن مروان بن الحكم الاموي قدس الله روحه ونور ضريحه" Girişin etrafında nesih hatla mermer üzerinde Kuran Kerim'den bir ayet mevcuttur. (Ahzeb: 22) Ayrıca girişin kemerinin üstünde 4 satırlık nesih hatla altın rengiyle şöyle bir inşa kitabesi vardır: "البسملة السابقون السابقون اولئك المقربون في جنات النعيم هذا مقام السيد الامام القدوة شيخ شيوخ الاسلام شيخ الطريقة ومعدن الحقيقة فريد العصر شرفت باقدامه مصر اوجد شيوخ المسلمين زين الدين يوسف بن الشيخ محمد بن الحسن بن ابي الشيخ عدي بن ابو البركات بن صخر بن مسافر الاموي نفع الله ببركاتهم وذلك في ربيع الاول سنة خمس وعشرين وسبعمائه".
14	300	Munufi Türbesi	yok
15	31	Karasunkur El-Mansuri Medresesi, Türbesi Bölümü	İçten kubbenin kasnağının pencerelerin üstünde bir şerit şeklinde Nesih hattıyla Kuran yazısı mevcuttur. Bunun yanında kubbenin merkezindeki bitkisel süslemelerin etrafında kuran yazısı görebiliriz. Türbenin içinde: Kubbenin kasnağındaki pencerelerin üstünde Kuran Kerim'den bir yazı yer almaktadır. Ayrıca kubbenin merkezinde mevcut olan bitkisel süsleme etrafında şerit şeklinde nesih hatla bir Ayet daha vardır. "البسملة الذين ان مكناهم في الارض اقامو الصلاة واتوا الزكاة صدق الله العظيم"
16	221	Silar ve Singer Cavli Hanika ve	1- Emir Silar Türbesinin kitabeleri Kubbenin kasnağının üzerinde nesih hatla Kuran Kerim'den

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
		Türbesi	bazı ayetleri yazmaktadır. "إن الذين سبقت لهم منا الحسنى أولئك عنها مبعدون إلى أن الأرض يرثها عبادي الصالحون" Girişin lentosunun üzerinde nesih hatla 3 satırlık bir inşa kitabesi bulunur: "بسم الله الرحمن الرحيم كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والاكرام هذه تربة العبد الفقير إلى الله تعالى سيف الدين سار نائب السلطنة المعظمه الملكي الناصري المنصوري المستغفر من ذنبه الراجي عفو ربه ورحمته ومن دعا له بالرحمة فيه لجميع المسلمين عمل هذا المكان المبارك في شهر سنة ثلاث وسبعمائه" Türbenin içinde: Türbenin içinde gayet zengin bir şekilde farklı yerlerde Kuran Kerim'den bazı Ayetleri yazılmaktadır. Sandukaların kitabeleri : Ahşap sandukanın üzerinde nesih hatla 3 satırlık bir inşa kitabesi vardır: "اليسلمه كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والاكرام هذه تربة العبد الفقير إلى الله تعالى سيف الدين سار نائب السلطنة المعظمه الملكي الناصري المنصوري المسغفر من ذنبه الراجي عفو ربه رحم الله من دعا له بالرحمة ولجميع المسلمين عمل هذا المكان المبارك في شهر سنة ثلاث وسبعمائه" 2- Emir Singer Türbesinin kitabeleri Girişin lentosunun üzerinde nesih hatla 3 satırlık bir inşa kitabesi bulunur: "كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والاكرام هذه تربة العبد الفقير إلى الله تعالى المستغفر من ذنبه الراجي عفو الدار العاليه الملكي الناصري المنصوري رحمه الله ومن دعا له بالرحمة" Ayrıca Silar türbesi gibi Türbenin içinde Kuran Kerim'den farklı yerlerde bazı Ayetleri yazılmaktadır. Sandukaların kitabeleri: Ahşap sandukanın üzerinde nesih hatla 3 satırlık bir inşa kitabesi vardı: "اليسلمه كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والاكرام هذه تربة العبد الفقير إلى الله تعالى المسغفر من ذنبه الراجي عفو ربه سنجر الجاولي استاذ الدار العاليه الملكي الناصري المنصوري رحمه الله من دعا له بالرحمة ولجميع المسلمين عمل هذا المكان في شهر سنة ثلاث وسبعمائه"
17	32	Baybers Caşinkir Hanika, Türbesi Bölümü	Türbenin içinde: Batı duvarında Ahşap bir plaka üzerinde sülüs hatla 5 satırlık bir inşa kitabesi bulunur: "اليسلمه ان المتقين في مقام امين في جنات و عيون متقابلين كذلك لا يذوقون الموت اذله هو الفوز فارتقب انهم مرتقبون وافق الفراغ من هذه القبة والخاتمة في شهر رمضان المعظم سنة تسع وسبعمائه" Ayrıca iç duvarların boyunca uzanan bir kuşak şeklinde nesih hatla altın rengiyle Mülk suresinden ilk 14 Ayet yazılmaktadır.
18	292	Ali bedrettin Karafi Türbesi	Dıştan kubbenin kasnağının üzerinde bazı yazı kalıntıları görmektedir. Türbenin içinde: Kasnağın üzerinde kuşak şeklinde bitkisel bir zemin üzerinde nesih hatla Ayetel-Kürsi yazılmaktadır.

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
19	270	Safiuttin Cevher Türbesi	Türbenin dışında: Dış cephelerin üzerinde uzun bir şerit şeklinde nesih hatla şöyle bir inşa kitabesi vardır: "البسملة امر بأثناء هذا المكان المبارك العبد الفقير إلى الله تعالى صفى الدين جوهر لملي الناصري تقبل الله عمله وبلغه في الدارين امله في مستهل ذي الحجة سنة اربع عشر وسبع مائة" Türbenin içinde yazı yoktur.
20	263	Sungur Sedi Medresesi Türbesi Bölümü	Türbenin dışında: Kubbenin kasnağında nesih hatla Ayetel-Kürsi yazılmaktadır. Türbenin içinde: Kubbenin göbeğinde Kuran Kerim'den bir Ayet vardır: "الذين يذكرون الله قياما وقعودا... فقط عذاب النار" Ayrıca iç duvarların üzerinde sülüs hatla Kuran Kerim'den bazı Ayetler ve dualar şerit şeklinde bulunur. Sandukanın yazıları: Ahşap sandukanın üzerinde iki yazılı kuşak bulunmaktadır. İlkinde besmele ve Ayetel-Kürsi yazılmaktadır. İkinci ise inşa kitabesinde oluşmaktadır: المبارك الجل الكبير المختار المخدوم المجاهد المرابط "البسملة، امر بأثناء هذا المشاعر الامجدى الأزل الطاهري الكفيلي المعيني السيدى الورع الزعيمى الزينى العالى العالمى الزاهدى الغينى الهامى المقدمى مقدم الامراء المماليك السلطانية شمس الدين سنقر السعدى الملكى الناصرى ادام الله سعادتة"
21	261	Sungur Mazafer Türbesi	Türbenin dışında: Kubbenin kasnağında nesih hatla Ayetel-Kürsi yazılmaktadır. Türbenin içinde: İç duvarların üzerinde nesih hatla Kuran Kerim'den bazı Ayetler şerit şeklinde bulunur. "البسملة ان ربكم الله الذي.. على العرش يغشى الليل النهار... الا له الخلق والأمر... وخيفه انه لا يحب المعتدين.... ان رحمة الله قريب من المحسنين" Kasnağındaki pencerelerin üzerinde de nesih hatla Kuran Kerim'den bir kuşak dolaşır. "البسملة وسبق الذين اتقوا ربهم الى الجنة..... الذي صدقنا وعده". Kubbenin göbeğinde Kelimetül-Tevhid vardır.
22	115	Ahmed Mehmedar Türbesi	Bu yapıya ait yazıların arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin dışında: Dış cephenin üzerinde nesih hatla inşa kitabesi bir kuşak şeklinde şöyledir: "بعد البسملة واية الكرسي امر بأثناء هذه القرية والمسجد المبارك من خالص ماله مما افاء الله عليه وطيبه لجماعة المسلمين ابتغاء رضوان الله والدار الآخرة والرغبة في عمارة بيوت الله واداء فرضه وتلاوة كتابه ومداومة ذكره العبد الفقير الى الله تعالى احمد المهندار نقيب نقيب الجيوش المنصوره الناصريه اذ يقول تقديس وتعالى في بيوت اذن الله ان ترفع... ويزيدهم من فضله وذلك في شهر المحرم سنة 725 وصلى الله على سيدنا محمد واله" Kubbenin kasnağındaki pencerelerin üzerinde de fetih suresinden ilk 4 ayet yazılmaktadır.

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			Sandukaların yazıları: Mermer sandukasının üzerinde Ayetel-Kürsi yanında 3 satırlık bir inşa kitabesi vardır: "كل نفس ذائقة الموت وهذا ما اعد له في حياته لمرفده العبد الفقير الى الله تعالى أحمد أمير مهندار وأمير نقياء الجيوش المنصوره الناصريه ولد الجناح العالي الجمالي المهندار تغمد الله برحمته واسكنه فسيح جناته برحمته"
23	26	Maglatay Cemali Medresesi, Türbesi Bölümü	Bu yapıya ait yazıların arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin içinde: Kubbenin kasnağındaki pencerelerin üzerinde bazı Ayetler vardır. "بسمه ادخلوها بسلام امنين... الى: أني انا الغفور الرحيم صدق الله العظيم" Kubbenin göbeğinde de Ayetel-Kürsi ilk bölümü yazılmaktadır.
24	130	Elmas Hacib Camiye bağlı Türbe	Bu yapıya ait yazıların arasında türbe ile ilgili türbenin içinde sülüs hatla yazılı bir kuşak vardır. Fakat günümüzde okunamaz bir durumdadır.
25	128	Kımarı Türbesi	Türbenin içinde: İç duvarların üzerinde şerit şeklinde nesih hatla Ayetel-Kürsi bir kuşak olarak dolaşır.
26	234	Abu-l Yusufin Türbesi	yok
27	92	Taştumur Türbesi	Türbenin dışında: Türbenin dış dört duvarlarının üzerinde korniş hemen altında sülüs hatla Yasin suresinden ilk 20 Ayet 1 yazılmaktadır. Ayrıca kuzey batı cephenin ortasındaki pencerenin lentosunun üzerinde nesih hatla bir inşa kitabesi şöyledir: "برسم المقر العالي الأميري السيفي طشتمر السافي الناصري ختم الله له بالخير في ربيع الاول سنة 735" Türbenin içinde: Geçiş bölgesinin üstünde nesih hatla alçı bir kuşak üzerinde Kuran-Kerim'den bazı Ayetler yazılmaktadır. "ان المتقين في مقام امين في الى: فارتقب انهم مرتقبون" وفي صرة القبة كتابه قرانيه نصها "بسمه ان المتقين في جنات و عيون ادخلوها بسلام امنين"
28	10	Kasid Türbesi	Türbenin içinde: İç duvarların üzerinde dolaşan nesih hatla bir inşa kitabesinin kalıntıları bulunur. Kalan bölümler şöyledir: "بسمه واجزاء من اية الكرسي..... لي أحمد وثلاث وسبعمائنه" Sandukanın yazıları: وبتوسط الحجره تركيبه خشبيه على واجهتها الجنوبيه ثلاثة السطر من الكتابات النسخيه نصها "هذا ضريح الفقير الى الله أحمد من أهل ميفارقين ... الله كل من عليها فان... لا عمل علي بن عمر" Güney doğu duvarın ortasındaki girişin üstünde mermerden yapılmış bir plaka üzerinde nesih hatla iki satırlık bir inşa kitabesi şöyledir: " هذا ضريح أحمد من أهل ميفارقين واوقف عليها ثلاثه أن الأمام والمؤذن"

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			يلازمان"
29	291	Kovsun Türbesi	Türbenin dışında: Girişin üstünde alçıdan yapılmış daire bir plaka üzerinde türbe içindeki yatan kişinin adı bitkisel süsleme etrafında yazılmaktadır. "مما عمل برسم المقر الأشرف العالي المولوي...." Ayrıca kuzey batı ve güney doğu cephelerindeki pencerelerin lentosunun üzerinde nesih hatla Kuran Kerim'den bazı Ayetler yazılmaktadır. "..... جنات من نخيل واعناب وفجرنا فيها من العيون ... الى: خلق الازواج كلها مما تنبت الارض ومن انفسهم ومما لا يعلمون واية لهم الليل نسلخ منه النهار.... ذلك تقدير العزيز العليم" Türbenin içinde: Kubbenin kasnağının altında nesih hatla Kuran Kerim'den bir Ayet görmektedir. "اليسمله ياايها الذين امنوا اركعوا واسجدوا واعبدوا ربكم هو سماكم المسلمين"
30	112	Aslam Silahdar Türbesi	Türbenin içinde: Girişin iki yanında inşa kitabesi vardır: "البسملة ادخلوها بسلام امنين" يقابله نص انشائي في الجهة المقابلة..."
31	22	Aydemir Behleven Türbesi	Türbenin içinde: Kasnağın üzerinde nesih hatla Kuran Kerim'den bazı Ayetler yazılmaktadır.
32	123	Aksunkur Camii, Türbesi Bölümü	Türbenin içinde: Kubbenin göbeğinde türbe içinde yatan kişinin adı yazmaktadır. Ayrıca iç duvarların üzerinde nesih hatla bir şerit şeklinde Ayetel-Kürsi ile bir inşa kitabesi şöyledir: "هذا ضريح العبد الفقير الى الله تعالى السعيد الشهيد مولانا السلطان الملك الأشرف علاء الدين كجك ابن مولانا السلطان الشهيد الملك الناصر محمد ابن مولانا السلطان السعيد الشهيد قلاوون الصالحى تغمدهم الله برحمته واسكنهم فسيح جنته وقدس ارواحهم الطاهرة وعوضهم عن الدنيا بنعيم الآخرة وكانت وفاته في شهر جمادى الاول سنة ست واربعين وسبعمائه"
33	81	Umu-anuk Toğay hatun hanikahsi, Türbesi Bölümü	Türbenin dışında: Büyük türbenin kubbesinin kasnağında mavi zemin üzerinde beyaz rengeyle nesih hatla Ayetel-Kürsi okunur. Türbenin içinde: Kasnağının pencerelerin üstünde nesih hatla Ayetel-Kürsi yazılmaktadır. Ayrıca kubbenin göbeğinde İhlas suresi vardır. Küçük türbeden gönümüze kadar hiç bir yazı yoktur.
34	36	Tatar Hicaziye Türbesi	Türbenin dışında: Kubbesinin kasnağında nesih hatla Ayetel-Kürsi bulunur. Türbenin içinde: İç duvarların üzerinde nesih hatla Kuran Kerim'den bazı Ayetler ahşap bir kuşak şeklinde türbenin iç duvarları dolayır. Ayrıca kubbenin göbeğinde bu Ayet okunur: "قل كل يعمل على شاكلته"

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
35	147	Şehun Mescidi, Türbesi Bölümü	Türbenin içinde: İç duvarların üzerinde dolaşan nesih hatla 25 cm.lik genişliğinde yazılı bir kuşak vardır. Kuşak içinde Yasin suresinden büyük bölüm yazılmaktadır.
36	152	Şehun hanikahı, Türbesi Bölümü	Türbenin içinde: Kasnağın üzerinde ahşap bir şerit şeklinde nesih hatla Kuran Kerimden bir Ayetten sonra Emir Şeyhu'nun adı taşıyan bir kitabe şöyledir "البسمله، ان المتقين في مقام امين..... الي وزوجناهم بحور عين يدعون فيها... (ذلك هو الفوز العظيم) العبد الفقير الي الله تعالى السيفي شيخو الملكي الناصري" Sandukanın yazıları: Ahşap üzerinde nesih hatla 3 satırlık bir inşa kitabesi şöyledir: "البسمله كل من عليها فان هذا ضريح العبد الفقير الى الله ابراهيم المارداني وجدده المقر السيفي شيخو"
37	218	Sargatmaş Medresesi	Bu yapıya ait yazıların arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin dışında: Kubbenin kasnağının üzerinde Besmele ile Ayetel-Kürsi bulunur. Sandukanın yazıları: Mermer sandukanın üzerinde nesih hatla yine de Ayetel-Kürsi vardır.
38	133	S. Hasan Medresesi, Türbesi Bölümü	Bu yapıya ait yazıların arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin içinde: Türbenin iç duvarların mermer kaplamaları üstünde ahşap bir şerit üzerinde bitkisel dalların arasında sütlüs hatla inşa kitabesi şöyledir: "البسمله اية الكرسي وكان الفراغ من هذه القبة المباركة في شهر سنة اربع وسنين وسبعمائه وصلي الله على محمد" ويتخلل هذا الشريط 4 خراطيش دائرية من الخشب المطلي بالذهب يتوسط كل منها احد الجدران الاربع منقوش عليها بالثلث البارز رنك كتابي للسلطان حسن "عز لمولانا السلطان الناصر حسن بن محمد" Mihrabın ortasında sütlüs hatla altın rengiyle bir şerit şeklinde bir Ayet bulunur. (Bakara: 144-145) Sandukanın yazıları: Mermer sandukanın şahidesinin üzerinde 7 satırlık sütlüs hatla şöyle bir inşa kitabesi bulunur: "البسمله/ امر بإنشاء هذا الضريح المبارك/ برسم تربة السلطان العبد الشهيد / الملك الناصر حسن وذريته تغمدهم/ الله برحمته اجمعين في العشر الاول من شهر ذي القعدة الحرام من سنة ست وثمانين وسبعمائه"
39	298	Tenkuzboğa Türbesi	Türbenin dışında: Kubbenin kasnağındaki pencerelerin üzerinde nesih hatla kabartma olarak Yasin suresinden ilk 11 ayeti yazılmaktadır. Türbenin dışında: Ayrıca iç duvarların üst bölümünde kabartma olarak nesih hatla kuşak şeklinde doğu duvarından başlayan Kuran Kerim'den bazı Ayetler yazılmaktadır. (Fetih:1-6)

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			Ayrıca geçiş bölgesinin üstünde nesih hatla Ayetel-Kürsi bulunur.
40	85	Em. Tenkuzboğa Türbesi	Türbenin dışında: Girişin iki yanında nesih hatla inşa kitabesi bulunur: "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذِهِ التَّوْحِيدُ الْمُبَارَكُ الْعَبْدُ الْفَقِيرُ تَنْكِزُغَا امِيرِ مَجْلِسٍ خَمْسَةَ بَنَاتٍ ربيع الاول سنة اربع وستين وسبعمائه" Ayrıca kubbenin kasnağında nesih hatla besmele ile Ayetel-Kürsi yazılmaktadır. Türbenin içinde: Ayrıca iç duvarların üst bölümünde kabartma olarak nesih hatla kuşak şeklinde doğu duvarından Kuran Kerimden bazı Ayetleriyle başlayıp tarih kitabesi ile şöyle devam etmektedir. "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ... وَكَانَ الْفَرَاغُ مِنْ هَذِهِ الْقُبَّةِ الْمُبَارَكَةِ فِي أَوَّلِ ربيع الاول سنة اربع وستين وسبعمائه" Geçiş bölgesinin üstünde nesih hatla Ali-imran suresinde 191. Ayeti yazmaktadır. Ayrıca kubbenin göbeğinde Aynı sureden 193. Ayet vardır.
41	299	Tenkuzboğa Behri Türbesi	Türbenin dışında: Kubbenin kasnağında nesih hatla Ayetel-Kürsi yer almaktadır. Türbenin içinde: Mukarnaslı pandandiflerin üstünde nesih hatla Ali-imran suresinden 190. İle 193. Ayet yazmaktadır. Ayrıca kubbenin merkezinde Duhan suresinde 51.- 54. Ayet mevcuttur.
42	80	Tulbiye Hatun (Sultan Hasan'ın eşi)	Türbenin dışında: Girişin iki yanında nesih hatla inşa kitabesi bulunur: "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ... وَالْأَصَالُ... أَمْرُ بَنَاتٍ هَذِهِ التَّوْحِيدُ الْمُبَارَكَةُ الْأَدْرِ الْكَرِيمَةِ خَوْنَدَ طَوْلِيْبِهِ تَغْمَدُهَا اللَّهُ بِرَحْمَتِهِ سنة خمس وستين وسبعمائه" Kubbenin kasnağında nesih hatla Ayetel-Kürsi yer almaktadır. Türbenin içinde: kubbenin göbeğinde bu Ayet bulunur: "قُلْ كُلْ يَعْمَلْ عَلَى شَاكِلَتِهِ" Sandukanın yazıları: Mermer sanduka üzerinde nesih hatla şöyle bir inşa kitabesi vardır: "بِسْمِ اللَّهِ تَارِيخُ وَفَاةِ خَوْنَدَ طَوْلِيْبِهِ تَغْمَدُهَا اللَّهُ بِرَحْمَتِهِ تَوْفِيَتْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ سَابِعِ عَشْرَى ربيع الآخر سنة 765 شهد الله انه لا اله الا هو والملائكة وأولو العلم قائما بالقسط لا اله الا هو"
43	125	S. Şaban'ın Annesi Medresesi, Türbesi Bölümü	Türbenin dışında: Hem büyük kubbenin kasnağında, hem de küçük kubbenin kasnağında nesih hatla Kuran Kerim'den Ayetel Kürsi ile onundan sonraki Ayet vardır. (Bakara: 255,258) Türbenin içinde: Büyük türbenin kubbesinin kasnağında nesih hatla Kuran'dan Araf suresinden bazı ayetler vardır. (Araf: 45-65) Ayrıca Kubbenin göbeğinde nesih hatla Ali-imran suresinden 185. Ayet yazılmaktadır.

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			Küçük kubbe ise, yine de kasnağın üzerinde nesih hatla Zumur suresinden (73-75) ayetler bulunur. Kubbenin merkezinde ise Fetih suresinden ilk ayet yazılmaktadır. Sandukanın yazıları: Büyük türbesindeki mermer sandukanın üzerinde sülüs hatla 4 satırlık bir inşa kitabesi şöyledir: "البسملة هذا ضريح ریحانة الجنة الست المرحومة الدرہ المكنونه ست الستات زين الخواتين الست زهرة ابنة المقام المرحوم الامجد سيدي حسين ولد المقام الشهيد المرحوم الملك الناصر كريمه سيدنا ومولانا المقام الشريف الملك الاشرف ناصر الدنيا والدين شعبان بن حسين توفيت يوم الإثنين ثامن وعشرين جماد الآخره سنة احد وسبعين وسبعماية"
44	131	Em. İlgay Yusufi Medresesi, Türbesi Bölümü	Türbenin içinde: Geçiş bölgesinin altında ahşap bir kuşak üzerinde nesih hatla bir Ayetten (Furkan:10) sonra inşa kitabesi vardır. " اتابك العساكر المنصوره الاشرفي ختم الله بالصالحات اعماله"
45	476	Receb Şirazi Türbesi	Türbenin dışında: Güney doğu duvarının üzerinde 5 satırlık bir plaka üzerinde nesih hatla şöyle bir inşa kitabesi bulunur: "البسملة امر بإنشاء هذه القبره المباركه له من فضل الله تعالى سيدنا المقر الأشرف السيفي برقوق أعز الله انصاره وضاعف اقتداره.... (العبد) الفقير ابو المكارم الشيخ رجب حاجب الشيرازي (اطل الله) بقاءه في الأعلى سنة احدى وثمانين وسبعمائه" Türbenin içinde: Mihrap üzerinde mavi zemin üzerinde beyaz rengiyle nesih hatla bir ayet vardır. (Ali-imran: 37).
46	139	Em. Yunus Devadar Türbesi	Türbenin dışında: Hem di; cephelerin üst bölümünde, hem de kasnağındaki pencerelerin üstünde yazılı bir şerit şeklinde nesih hatla Kuran-ı Kerim'den bazı Ayetler vardır.
47	157	Yunus Devadar (Enes) Türbesi	Türbenin dışında: Girişin iki yanında sülüs hatla kabartma olarak inşa kitabesi bulunur: "البسملة أنشأ هذا القبر الموفق المبارك" Ayrıca kuzey batı cephesindeki pencerenin lentosunun üzerinde iki satırlık bir plaka üzerine nesih hatla tarih kitabesi vardır: "البسملة لما كان تاريخ يوم السبت ثامن عشر شوال سنة ثلاث وثمانين وسبعمائه توفي المقر المرحوم الشرفي انس نغمده الله برحمته والد المقر الأشرف العالي السيفي برقوق اتابك العسكر عز نصره" Dıştan kasnağındaki pencerelerin üstünde alçıla nesih hatla Ayetel-Kürsi yazılmaktadır.
48	84	Vezir Türbesi	Türbenin içinde kasnağında üzerinde nesih hatla kabartma olarak yazılar kalıntıları bulunur.
49	288	Sultaniye Türbesi	Türbenin dışında: Güney türbenin kubbesinin kasnağın üzerinde nesih hatla kabartma olarak Ayetel-Kürsi'den sonra şöyle bir inşa kitabesinin kalıntıları bulunur: "أمر بإنشاء والحمد لله رب العالمين" ونص هذا الشريط في القبه الشماليه

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			"اليسلمه في بيوت اذن الله والله يرزق من يشاء بغير حساب صدق الله العظيم ورسوله الكريم" Türbenin içinde: Kubbenin kasnağın üzerinde nesih hatla kabartma olarak Nur suresinden bazı Ayetler var idi. Ayrıca eyvanın ortasındaki mevcut olan mihrabın üstünde taştan bir plaka üzerinde nesih hatla Kuran Kerim'den İhlas suresi yazılmaktadır. Aynı Eyvanın iç duvarlarının üzerinde şerit şeklinde Yasin suresinden (1.-11.) Ayet arasında mevcuttur.
50	250	Em. Aytumuş Bicası Türbesi	Bu yapıya ait yazıların arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin dışında: Ana cephesindeki pencerelerin üstünde şerit şeklinde Kuran Kerim'den yazı bulunur. (Rahman:73-75), Ayrıca kubbenin kasnağının üzerinde yine de Kuran Kerim'den Ayetel-Kürsi yazılmaktadır. (Bakra: 256-257) Türbenin içinde ise günümüze kadar hiçbir yazı gelmemiştir.
51	187	S. Barkuk Medresesi, Türbesi Bölümü	Bu yapıya ait yazıların arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin dışında: Türbenin girişinin üstünde Ahşap bir plaka üzerinde iki satırlık bir inşa kitabesi vardır: "اليسلمه أمر بإنشاء هذه القبة المباركة من فضل الله تعالى مولانا السلطان الملك الظاهر سيف الدنيا والدين أبو سعيد برفوق عز الله نصره وذلك في مستهل ربيع الأول سنة ثمان وثمانين وسبع مائة" Türbenin içinde: Mihrap içinde üç satırlık nesih hatla Yasin suresinden 1.-7. Ayete kadar yazılmaktadır. Ayrıca iç duvarların üst bölümünde kabartma olarak mavi zemin üzerinde altın rengiyle nesih hatla bir Ayet (Furkan: 10) ile başlayıp inşa kitabesiyle duvarları çepeçevre dolaşmaktadır. İnşa kitabesi şöyle: "أمر بإنشاء هذه القبة المباركة والمدفن المبارك بالمدرسة المباركة والخنفاء مولانا السلطان الملك الظاهر سيف الدنيا والدين أبو سعيد برفوق العالم العادل المجاهد المرابط المؤيد الغازي الحاكم بأمر الله التالي لكتاب الله سلطان الإسلام والمسلمين نصرة الغزاة والمجاهدين حامي حوزة الدين ذخر الأيتام والمساكين صاحب الصدقات والمعروف لكل مظلوم وملهوف أدام الله أيامه وأمر أحكامه وختم بالصالحات أعماله يارب العالمين وكان الفراغ منها في مستهل ربيع الأول سنة ثمان وثمانين وسبع مائة"
52	118	Emir Inal al-Yusufi Medresesi, Türbesi Bölümü	Türbenin dışında: Kubbenin kasnağının pencereleri üzerinde kabartma olarak nesih hatla Ayetel Kürsi ile başlayıp inşa kitabesiyle kasnağı çepeçevre dolaşan bir kuşaktır. Türbenin içinde ise yazılar yoktur.
53	117	Kurdi mescidi, Türbesi Bölümü	Türbenin içinde: Kubbenin kasnağındaki pencerelerin üzerinde kabartma tekniğiyle nesih hatla bir kuşak olarak Kuran Kerim'den bir Ayet vardır. (Zumur: 37)
54	327	Sandal Merğani Türbesi	Türbenin dışında: Girişin üstünde ahşaptan bir plaka üzerinde nesih hatla üç bölüm olarak, her bölüm içinde ikişer satır olarak yazılmış bir

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			inşa kitabesi bulunur. Şöyle: "لا اله الا الله الأمان الأمان" "بسم الله الرحمن الرحيم أنشأ هذه القبة السيد محمد سرا لخنم المير غني سنة 1395" "محمد رسول الله السلطان السلطان" Türbenin içinde ise yazı yoktur.
55	149	S. Faraj bin Barkuk Hanikahsi, Türbesi Bölümü	Bu yapıya ait yazıların arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin dışında: Kuzey batı cephenin üzerinde türbeye ait ilk inşa kitabesi mevcuttur: "(امر باتشاء هذه التريه الشريفه مولانا وسيدنا ومالك رقابنا السلطان المالك الملك الناصر ناصر الدنيا والدين سلطان (الإسلام) والمسلمين قاتل الكفرة والمشركين محي العدل في العالمين كهف الفقراء والمساكين السلطان الملك الناصر أبو السعادات فرج بن السلطان الشهيد برفوق صاحب الديار المصرية والبلاد الشاميه والعمال الأ... والثغور السواحليه السلطان العظم مالك رقاب الأمم وسيد ملوك العرب والعجم أبي المعالي ادام الله أيامه ونشر في الخافقين أعلامه بمحمد وآله يارب العالمين" Kuzey doğu cephesindeki girişin iki yanında da kabartma olarak nesih hatla ikinci inşa kitabesi yazılmaktadır. "بسم الله الرحمن الرحيم أدخلوها بسلام آمنين أمر باتشاء هذه التريه المباركه من فضل الله تعالى مولانا السلطان الملك الناصر أبو السعادات فرج بن السلطان الشهيد برفوق تغمده الله تعالى برحمته واسكنه فسيح جنته يارب العالمين وكان الفراغ من هذا المكان المبارك في سلخ صفر سنة ثلاث عشر وثمان مائه" Aynı cephede (erkek türbesinin doğu cephesi) pencerelerin üstünde kabartma olarak nesih hatla şerit şeklinde üçüncü inşa kitabesi şöyledir: "بسم الله الرحمن الرحيم أمر بتمام هذه التريه المباركه السعيده من فضل الله الكريم وجزيل عطائه العميم السلطان المالك الملك المنصور سلطان الإسلام والمسلمين قاتل الكفرة والمشركين محي العدل في العالمين منصف المظلومين من الظالمين أبو الفقراء والمساكين ذخر الأرامل والمنقطعين الملك المنصور عبد العزيز بن السلطان الشهيد برفوق تغمده الله برحمته ورضوانه، بسم الله الرحمن الرحيم قد نرى ثقلب وجهك في السماء... إلى: أن الله على كل شيء قدير صدق الله العظيم وصدق رسوله الكريم وصلى الله على سيدنا محمد وسلم بتاريخ الثاني من جماد الآخر سنة ثمان وثمان مائه من الهجرة والحمد لله" Ayrıca kubbenin kasnağındaki pencerelerin üstünde Ayetel-Küesi yazılmaktadır. Erkek Türbenin İçinde (Kuzey türbe): Mihrabın üstünde Mermer bir şerit üzerinde sülüs hatla şöyle bir inşa kitabesi mevcuttur: "بسم الله الرحمن الرحيم أمر بتمام هذه التريه المباركه السعيده من فضل الله الكريم وجزيل عطائه العميم السلطان المالك الملك المنصور سلطان الإسلام والمسلمين قاتل الكفرة والمشركين محي العدل في العالمين منصف المظلومين من الظالمين أبو الفقراء والمساكين ذخر الأرامل والمنقطعين الملك المنصور عبد العزيز بن السلطان الشهيد برفوق تغمده الله برحمته ورضوانه. بسم الله الرحمن الرحيم وكفلها زكريا... إلى: بغير حساب، صدق الله العظيم وصدق رسوله الكريم وصلى الله على سيدنا محمد وسلم بتاريخ الثاني من جماد الآخر سنة ثمان وثمان مائه من الهجرة النبويه والحمد لله" Ayrıca duvarın sonunda geçiş bölgesi altında taş üzerinde kabartma olarak sülüs hatla inşa kitabesinin kuşağı iç duvarı çepeçevre dolaşır. "اليسله الاخلاء يومئذ بعضهم زانتم فيها خالدون صدق الله العظيم امر باتشاء"

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			هذه التربة المباركة مولانا السلطان الشهيد الملك الظاهر أبي سعيد برفوق تغمده الله برحمته واسكنه فسيح جناته بمنه وكرمه في أيام ولده مولانا السلطان الملك الناصر أبي السعادات فرج أعز الله أنصاره وضاعف اقتداره بمحمد وآله وذلك في شهر سنة ثلاث عشر وثمان مائة من الهجرة النبوية على صاحبها صلواته وسلامه" Bayan Türbenin İçinde (Guney türbe): Ahşap girişin üstünde nesih hatla iki satırlı bir kitabe şöyledir: "أمر بإنشاء هذه التربة المباركة مولانا السلطان الناصر فرج بن برفوق تغمده الله برحمته واسكنه فسيح جنته بمنه وكرمه" Ayrıca duvarın sonunda geçiş bölgesi altında taş üzerinde derinleme olarak sülüs hatla inşa kitabesinin kuşağı iç duvarı çepeçevre dolaşır. "اليسلمه ان المتقين في جنات مرتقبون صدق الله العظيم وصدق رسوله الكريم أمر بإنشاء هذه التربة المباركة مولانا السلطان الملك الناصر فرج بن السلطان الشهيد برفوق تغمده الله برحمته واسكنه فسيح جنته يارب العالمين وكان الفراغ في سنة ثلاث عشر وثمانمائة" Erkek türbesindeki sandukaların kitabeleri: Sultan Barkuk mermer sandukasının üzerinde üç satırlık şöyledir: "اليسلمه كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والإكرام هذا ما أمر بعمله مولانا السلطان الملك الناصر فرج لوالده الشهيد المرحوم الملك الظاهر برفوق تغمده الله برحمته وذلك في المحرم سنة 810" Sandukanın önündeki şahidenin üzerinde sülüs hatla 12 satırlık şöyle kitabe vardır: "اليسلمه كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والإكرام هذا ضريح العبد الفقير إلى الله تعالى المسعد الشهيد الملك الظاهر أبي سعيد برفوق قس الله روحه ونور ضريحه بمحمد وآله أمر بوصيه منه توفي إلى رحمة الله تعالى قبل اذان الفجر صبيحة يوم الجمعة الخامس عشر شوال سنة احدى وثمان مائة هجرية احسن الله ختامها في خير بمحمد وآله ودفن بعد صلاة الجمعة من يومه بحضور الجمع الغفير من المسلمين وانتمهم وكان يوما مشهودا جعل الله قبره روضه من رياض الجنة بمحمد وآله أمين وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه وذريته وتابعيه إلى يوم الدين وسلم أمين" Sultan Faraj'ın oğluna ait bir mermer sandukanın üzerinde 3 satırlık sülüs hatla şöyle bir kitabe vardır: "اليسلمه توفي الشاب رحمه الله بن المرحوم بن الملك الناصر فرج تغمده الله برحمته يارب العالمين بتاريخ شهر شوال سنة اثني واربعين وثمان مائة من الهجرة" Bayan türbesindeki sandukaların kitabeleri : Hunad Şakra'nın sandukasının üzerinde sülüs hatla 4 satırlık şöyledir: "وفاة السيدة المصونة الجليله الكبرا ذات السر الرفيع والحجاب المنيع ذي الادر الكريمه خوند شقرا ابنة السلطان الشهيد فرج بن السلطان الشهيد الملك الظاهر برفوق تغمدها الله برحمته بتاريخ يوم الجمعة مستهل شهر رجب الفرد سنة سبع وثمانين وثمانمائة من الهجرة النبوية" Mermer bir plaka üzerinde 3 satırlık kabartma olarak şöyle bir kitabe yazılmıştır: "التربة ... الملكي الناصري زوجة... بالتاريخ والسو الف بعدها يوم السبت الحادي والعشرين من ذي القعدة سنة ست وثمان مائة" Yine de mermer bir plaka üzerinde 3 satırlık kabartma olarak Hunad Hariz adına taşıyan şöyle bir kitabe yazılmıştır: "اليسلمه كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والإكرام توفيت المرحومه

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			خوند حريز بنت عبد الله مستولدة الملك الظاهر برقوق يوم الجمعة مستهل شهر رمضان سنة أحد عشر وثمانمائة من الهجرة النبوية
56	151	Kani bay Muhamedî mescidi, Türbesi Bölümü	Bu yapının yazılarının arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin içinde: Mihrabın iki yanında gayet ince işlemlî birer plaka mevcuttur. Sağdaki "أنا فتحنا لك فتحا مبينا", soldaki "أقبل ولا تخف انك من الأمي" ليغفر لك الله" Ayrıca mukarnaslı pendantsiflerin üstünde mavi zemin üzerinde beyaz rengiyle nesih hatla Ayetel-Kürsi yazılmaktadır.
57	190	S. Muaid Şeyh Camiye bağlı iki Türbe	Bu yapının yazılarının arasında iki türbe ile ilgili yazılar şöyledir Türbenin dışında: Doğu türbenin girişin üzerinde Kuran Kerim'den çiçekli zemin üzerinde kabartma olarak nesih hatla yazı mevcuttur. (Cin: 18) Batı türbenin girişin üzerinde yine de Kuran Kerim'den çiçekli zemin üzerinde kabartma olarak nesih hatla yazı mevcuttur. (Rum: 50) Türbenin içinde: Doğu türbedeki ahşap üstünde şöyle bir inşa kitabesi mevcuttur. "أمر بإنشاء هذه المقصورة المباركة مولانا المقر الأشرف الكريم العالي السيفي يشبك من مهدي أمير سلاح أمير دوا دار الملكي الأشرفي". Ayrıca Aynı türbenin etrafında çiçekli küfi hatla Kuran Kerim'den Ayetler vardır. (Hicr: 45-48)
58	175	S. Eşref Barsbay Medresesi, Türbesi Bölümü	Bu yapıya ait yazıların arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin dışında: Kubbenin kasnağının pencereleri üzerinde kabartma olarak nesih hatla Ayetel Kürsi kuşağı kasnağı çepeçevre dolaşır. Sandukaların kitabeleri: Büyük sanduka üzerinde nesih hatla şöyle bir inşa kitabesi vardır: "هذا ضريح المرحومة فاطمة (حاشية: خوند فاطمه بنت قجا زروجة السلطان برسبای توفيت ليلة الاحد 10 جمادى الاخر 817هـ)
59	119	Canıbey Aşrafî mescidi, Türbesi Bölümü	Bu yapıya ait yazıların arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin dışında: Kubbenin kasnağındaki pencerelerin üzerinde şerit şeklinde sülüs hatla Ayetel Kürsi bulunmaktadır. Türbenin içinde yazı yoktur.
60	192	Feyrüz Saki Zaviyesi, Türbesi bölümü	Bu yapının dış yazılarının arasında türbe ile ilgili yazılar yoktur. Türbenin içinde: Mihrabın kemerinin çerçevesinde nesih hatla Ayetel Kürsi mevcuttur. Ayrıca Kubbenin kasnağının pencereleri üzerinde içten nesih hatla yine de Ayetel Kürsi kuşağı kasnağı çepeçevre dolaşır.

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
61	122	Canıbey Aşrafi Türbesi	Kubbenin kasnağının pencereleri üzerinde dıştan kabartma olarak nesih hatla Ayetel Kürsi kuşağı kasnağı çepeçevre dolaşır. Türbe içinde ise hiç yazı yoktur.
62	134	Emir Cevher Lala Medresesi	Türbeye ait müstakil bir kitabe yoktur.
63	121	S. Eşref Barsbay hanıkahı, Türbesi bölümü	Bu yapının yazılarının arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir Türbenin dışında: Kubbenin kasnağının pencereleri üzerinde kabartma olarak nesih hatla Ayetel Kürsi ile başlayıp inşa kitabesiyle kasnağı çepeçevre dolaşan bir kuşaktır. Ayrıca dış cephelerin üzerinde uzun mermer şeritler şeklinde nesih hatla 734 tarihlenen vakıf kitabeler mevcuttur. Yapının doğu tarafına bağlı olan Barsbay tarafından kendi Kardeşi Emir Yeşbek için inşa edilen türbenin içindeki mermerden yapılmış iki sanduka üzerinde Ayetel kürsi ve onun kardeşinin adı Hubi yazılmıştır.
64	106	Hadice hatun Türbesi	Yok
65	209	Tağri berdi Med. Türbe Bölümü	Türbeye ait müstakil bir kitabe yoktur.
66	88	Hasan Nasrullah Türbesi	Kubbenin kasnağının pencereleri üzerinde dıştan kabartma olarak nesih hatla bir Ayet kuşağı kasnağı çepeçevre dolaşır. (Âl-İmran:26-27). Türbe içinde ise hiç yazı yoktur.
67	86	Sadat Şenahire Tü.	Yok
68	158	S. Eşref İnal Medresesi, Türbesi Bölümü	Bu yapının yazılarının arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin dışında: Kuzey ve doğu cephelerinin üst bölümünde şerit şeklinde uzanan kabartma olarak nesih hatla inşa kitabesi şöyledir: "البسملة وما تفعلون من خير... يا أولي الألباب صدق الله العظيم امر بإنشاء هذه القبة المباركة من فضل الله تعالى المقر الأشرف الكريم العالي المولي الأميري الكبير السيد السندي الذخري العضدي الهمامي النظامي الأوحدي الأمجد السيفي إينال العلاني الاتابكي أتاك العساكر المنصوره المجاهد في سبيل الله اعز الله انصاره وكان الفراغ منها في مستهل محرم افتتاح عام خمس وخمسين وثمانمائة" Kitabeye göre; bu türbe 855 yılında Emir İnal Alai tarafından inşa edilmiştir. Üstelikle dış iki cephesindeki pencerelerin üstünde nesih hatla Necm suresinden 39. Ve 40. ayet yazılmıştır. Taştan yapılmış girişin lentosunun üstünde "La İlahe İllallah, Muhammedün Resulullah" kelimesi yazılmıştır. Türbenin İçinde: Mihrabın ortasında bir şerit şeklinde bir ayet mevcuttur. (Bakara Suresi: 43) Kubbenin merkezinde kûfi yazısıyla bir ayetten bir bölüm şöyledir: "كل يعمل على شاكلته" (İsra suresi: 84). Ayrıca türbenin içindeki mevcut olan mermer sandukaların üzerinde kitabeler

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			vardır.
69	124	Persbay Bicsi ve Em. Süleyman Türbesi	Persbay Bicesi Türbesi Kubbenin kasnağının pencereleri üzerinde dıştan mavi zemin üzerinde beyaz rengi kullanarak kabartma olarak nesih hatla Ayetel Kürsi'den sonra şöyle bir inşa kitabesi kuşağı kasnağı çepeçevre dolaşır: امر باتشاء هذه القبة المقر الاشرف الكريم المولوي الاميري "الكبير بالمخدومي المحترمي السيد السندي الذخري العضدي الهمامي النظامي المجاهدي المناغري المرابطي السيفي برسباي البجاسي الملكي الاشرفي اعز الله انصاره بمحمد واله وسلم". Ayrıca girişin iki yanında şöyle bir kitabe mevcuttur: "انه من سليمان وانه بسم الله...مسلمين صدق الله العظيم ورسوله الكريم، أمر باتشاء هذه التربة المباركة المقر الاشرف العالي المولوي السيفي برسباي البجاسي الملكي الاشرفي عز نصره" Türbenin İçinde: Kubbenin merkezinde küfi hatla yeşil zemin üzerinde beyaz yazısıyla Sultanın adı şöyledir: المولوي الملكي الاشرفي برسباي البجاسي Ayrıca kasnağındaki pencerelerin üstünde nesih hatla Kuran Kerimden bir Ayetle kasnağı çepeçevre dolaşmaktadır. (Ali-imran:190=194) "Mihrap ortasında (Allah) kelimesi ile Kelimetul Tevhid yazılmaktadır.
70	601	Omer İbn Fariz Türbesi	yok
71	105	Sudun Kasravi Türbesi	Türbeye ait müstakil bir kitabe yoktur.
72	216	Tumraz Ahmedi Mescidi, Türbesi Bölümü	Bu yapının yazılarının arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin dışında: Girişin üstünde taş üzerinde uygulanan iki satırlık kabartma nesih hatla şöyle inşa kitabesi vardır: "البسملة كل نفس ذائقة الموت توفي المرحوم تميز الاحمدى من انشا هذا الجامع المبارك تاسع شهر ربيع الاخر سنة 887 هـ مات رحمة الله عليه وعلى عبده منقلا وعلى جميع المسلمين"
73	99	S. Kayıtbay Mescidi, Türbesi Bölümü	Bu yapının yazılarının arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin dışında: Kubbenin kasnağının pencereleri üzerinde dıştan sülüs hatla Yasin suresinden 1-17. Ayete kadar kuşağı kasnağı çepeçevre dolaşır. Türbenin İçinde: İç duvarları mermer seviyesinden üstünde çepeçevre dolaşan sülüs hatla bir kuşak üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabe Memlûklü dönemine ait yapılarının üzerinde günümüze kadar gelen kitabelerden en uzun inşa kitabesidir. "البسملة ان المتقين في مقام امين الفوز العظيم، أمر باتشاء هذه القبة المباركة من فضل الله تعالى وجزيل عطائه العميم على سيدنا ومولانا ومالك رقابنا سلطان الاسلام والمسلمين قاتل الكفرة والمشركين محي العدل في العالمين الامام الاعظم والملك الكرم السلطان المالك الملك الاشرف ابو النصر قايتباي ملك البرين والبحرين خادم الحرمين الشريفين سيد ملوك العرب والعجم السلطان الملك"

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			الاشرف ابو النصر قايتباي أعز الله انصاره وختم بالصالحات اعمالنا واعماله وثبت قواعده دولته وايد احكامه بمحمد واله وسلم تسليما كثيرا يارب العالمين امين. الاستعانة بالبسملة قد نرى ثقلها وجهك في السماء وحيثما كنتم قولوا وجوهكم شطره صدق الله العظيم وصدق رسوله الكريم وصلى الله على سيدنا محمد واله وصحبه وسلم تسليما كثيرا يارب العالمين اللهم وايد الاسلام واعل كلمة الايمان ببقاء عبدك سيدنا ومولانا المقام الشريف السلطان الزاهد العابد العالم العادل في احكامه الورع المتورع الصائم القائم بحدود الله التابع سنة رسول الله التالي كتاب الله الحاج الى بيت الله الحرام الزائر قبر رسول الله عليه افضل الصلاة والسلام المجاهد في سبيل الله سيد الملوك والسلاطين ابو الفقراء والمساكين المجاهد المرابط المؤيد المنصور السلطان الملك ابو النصر قايتباي صاحب الصدقات والمعروف خلد الله ملكه بمحمد واله وصحبه وسلم تسليما كثيرا يارب العالمين والحمد لله وحده وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وكان الفراغ من هذه القبة المباركة في شهر رجب الفرد الحرام سنة تسع وسبعين وثمان مائة". Kitabeğe göre 879 yılında S. Kayıtbay tarafından bu türbeyi inşa etmektedir. Ayrıca kubbenin kasnağında mavi zemin üzerinde beyaz sülüs hatla Kuran Kerimden Ayetler yazılmaktadır. (Anam: 1-6).
74	100	Gülşani Türbesi	Bu yapının yazılarının arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin İçinde: Mihrabın sol tarafında sülüs hatla Sultan Kayıtbay adına taşıyan şöyle bir inşa kitabesi mevcuttur: "تولى السلطان قايتباي المحمودي سلطنة مصر في سادس رجب سنة اثنين وسبعين وثمانمائة وتوفي في رحمة الله القعدة سنة احدى وتسعمائة وكانت مدة سلطنته بمصر تسعة وعشرين سنة وخمسة أشهر" Ayrıca pencerelerin üstünde yine de sülüs hatla mavi zemin üzerinde beyaz renğiyle Kuran-Kerim'den Ayetler vardır. (Mülk: 1-18)
75	4	Em. Yeşbek min Mahdi Türbesi	Türbenin dışında: Kasnağındaki pencerelerin üstünde nesih hatla Kuran Kerim'den bazı ayetler kuşağı kasnağı çepeçevre dolaşır. (Nur: 36) Türbenin İçinde: İç duvarların mermer kaplamasının üzerinde çiçekli kûfi hatla bir kuşak şeklinde Kuran Kerim'den bir Ayet ile inşa tarihi yazılır. (882) "البسملة ثم الصمدية ثم ان الله وملائكته يصلون... من تشاء بغیر حساب صدق الله العظيم وكان الفراغ من ذلك في شهر ربيع الاول سنة اثنين وثمانين وثمانمائة" Ayrıca kubbenin kasnağının üzerinde mavi zemin üzerinde altın renğiyle nesih hatla bir Ayet ile inşa tarih yer almaktadır. (881) ومحراب القبة تزين عقد كتابات نسخيه مذهبه على ارضيه بنيه Kubbenin merkezinde nesih hatla bu Ayet yazılmaktadır: "قل اللهم مالك الملك تؤتي الملك من تشاء وتنزع الملك ممن تشاء انك على كل شئ قدير"
76	129	Canım Behlevan Medresesi, Türbesi Bölümü	Bu yapının yazılarının arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin dışında: Kubbenin kasnağının üzerinde nesih hatla kabartma olarak bir Ayet ile inşa tarihi bulunur. "ان في خلق السموات.... ولا تخزنا يوم القيامة انك لا تخلف الميعاد بتاريخ

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			شهر رمضان المعظم سنة ... Türbenin içinde: Pencerelerin üstünde bir şerit şeklinde nesih hatla doğu duvarından başlayan bir kitabe vardır. Kitabe Ayetel-kürsi ile başlayıp inşa kitabesi ile şöyle devam etmektedir: "انشأ هذه القبة المباركة الجنب الكريم العالي السيفي جاتم السيفي قاني باي البهلوان أحد الأمراء العشروات الملكي الأشرفي اعز الله انصاره" Ayrıca pencerelerin altında yine de şerit şeklinde Kuran Kerim'den bazı Ayetler ile türbenin içindeki yatan kişilerin vefat tarihleri yazılmaktadır. Şöyledir: Kützey cephesindeki, "بسملة ان الذين قالو ربنا... بتاريخ شهر صفر الخير سنة 916 من الهجرة النبويه على صاحبها افضل الصلاة" Güneydeki, 916 من, "بسملة كل نفس ذائقة الموت بتاريخ شهر صفر الخير الهجرة النبويه" Batıdaki, 915 من, "بسملة كل نفس ذائقة الموت بتاريخ شهر رمضان المعظم سنة 915 من الهجرة النبويه"
77	5	Fidaviyye Türbesi	Türbenin dışında: Girişin iki yanında nesih hatla kabartma olarak inşa kitabesi şöyledir: "أمر بإنشاء هذه القبة المباركة سيدنا ومولانا السلطان المالك الملك الأشرف ابو النصر قايتباي اعز الله انصاره محمد واله." Türbenin İçinde: Mukarnashlı pandantiflerin üstünde nesih hatla bir şerit şeklinde inşa kitabesi şöyledir: "بسملة شهد الله انه لا اله... وترزق من تشاء بغير حساب صدق الله العظيم اللهم ادم عز مولانا ولي النعم سيد ملوك العرب والعجم ناصر دين الله حافظ بلاد الله قسم خليفة الله الحاج الى بيت الله والفائز بزيارة قبر رسول الله السلطان الملك الأشرف ابو النصر قايتباي خلد الله سلطانه وافاض على البلاد والعباد جوده واحسانه من فضل الله بالحج والزيارة على ملوك البريه وناداه ربه فحج في سنة اربع وثمانين وثمانمائه" Bundan sonra kasnağındaki pencerelerin üstünde yine de nesih hatla kabartma tekniğiyle Sultan Kayıtbay ismini taşıyan bir kitabe mevcuttur. "انا فتحنا لك فتحا... وكان ذلك عند الله فوزا عظيما صدق الله العظيم اللهم ابد الإسلام واعلي كلمة الإيمان ببقاء سيدناو مولانا الامام الأعظم السلطان الملك الأشرف ابو النصر قايتباي سلطان الإسلام والمسلمين قاتل الكفرة والمشركين محي العدل في العالمين كهف الفقراء والمحتاجين ناصر المله المحمديه محي الخلافه العباسيه سيد الملوك والسلاطين قسم امير المؤمنين السلطان الأشرف ابو النصر قايتباي ادام الله ايامه"
78	114	Kaçmas İshaki Mescid , Tü. bölümü	Türbeye ait müstakil bir kitabe yoktur.
79	340	Abul-İla Mescidi, Türbesi bölümü	Bu yapının yazılarının arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin dışında: Ana cephesindeki mevcut olan iki nişin üstünde nesih hatla bir Ayet vardır. (Yunus: 62) Türbenin İçinde:

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			Kubbenin kasnağının altında şerit şeklinde şöyle bir inşa kitabesi bulunur: "انشأ هذا المكان المبارك العبد الفقير الى الله تعالى الخواجه نور الدين علي بن المرحوم بدر الدين علي بن المرحوم بدر الدين محمد بن القنيتش غفر الله لهم لسيدنا ومولانا الشيخ حسين ابا علي نفعا الله ببركاته والمسلمين في الدنيا والاخره". Sandukaların kitabeleri: Ahşap sandukanın üzerinde nesih hatla Kurka Kerim ile inşa kitabesi mevcuttur. "بسمه قل لا اسالك عليه اجرا الا المودة في القربى، انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت ويطهركم تطهيرا، ان ولي الله الذي نزل الكتاب وهو يتولى الصالحين، هذا مقام ولي الله الحسين ابو علي رضي الله عنه المتوفى سنة خمس وتسعين وثمانمائة من الهجرة"
80	90	Özdemir Türbesi	Kubbesinin kasnağında dıştan kabartma tekniğiyle nesih hatla gayet harap bir durumda yazı kalıntıları görülmektedir. Ayrıca türbenin içindeki kitabeler de okunamaz bir durumdadır.
81	303	Yakub Şah Mehmendar Türbesi	Türbenin dışında: Girişin sağ tarafındaki mevcut olan iki pencerelerin etrafında nesih hatla türbenin içinde yatan kişinin şiirinden iki beyit Arapça olarak yazmaktadır. سألت الله في جنح الليالي ... ليجعلني تراب أقدام لأصحاب جعلني رجاءهم أسقى العطاشا ... وأشرب من شراب ريق الجناب Ayrıca cephenin üst bölümünde şerit şeklinde nesih hatla şöyle bir inşa kitabesi vardır: "مما انعم الله به على العبد الفقير الحقير تراب الأقدام يعقوب شاه المهمندار عمارة هذين الصهرجين والقيتين في دولة المقام الشريف الخاقاني الفقوري الفريوني" تاج ملوك العرب والعجم خادم الحرمين الشريفين الذي فاق أقرانه من الملوك بالعلم والعمل والفروسيه ابو الفتوحات السلطان قايتباي منها جريان عين عرفه وعين بيت المقدس وعكارة مسجد الخيف والحرم النبوي على ساكنه افضل الصلاة والسلام وتوجه العساكر المنصوره عليهم كالأسود الضراغم فضيقوا عليهم الارض بما رحبت فما وسعهم الا الفرار كحمر مستنفره فرت من قسوره فوق في قبضتهم باسم عساكرهم بن هرسك ومن دونه وشيع من لحوم قتلاهم الضبايع والذئاب والنسور والعقاي فاحضرهم في السلاسل والاغلال بين يدي الحضرة المعظمه وسناجقهم منكسه بالحوش الشريف وكان يوما ما كتب مثله في تواريخ الملوك السالفه وكان الفراغ في سنة إحدى وتسعمائة" وفوق هذه الكتابات جامه يتوسطها اسم قايتباي. Türbenin içindeki yazılar ise günümüze kadar gelmemiştir.
82	164	S. Kansuve Gavri Türbesi	Türbenin dışında: Kasnak üzerinde Ayetel-Kürsi nesih hatla kabartma olarak yazılmaktadır. Türbenin içinde: Mihrabın kavsarasının etrafında nesih hatla Kuran Kerim'den bir Ayet ile inşa tarihi yazılmaktadır. (904) "بسمه وقد نرى قلب ... فول وجهك وكان الفراغ في رمضان المعظم سنة اربعه تسعمائة"
83	2	Tumanbay Türbesi	Türbenin içinde: İç duvarların üst bölümünde kabartma olarak nesih hatla bir şerit şeklinde duvarları dolaşan şöyle bir inşa kitabesi görülmektedir

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			"اليسلمه امر باتشاء هذه القبة التي ظاهرها مو... الله ... وباطنها الموضوع فيها... على مولانا وسيدنا المقام الشريف العالي ... حامي حوزة الاسلام واربابه مالك زمام الممالك كلها ... وجه ... السيوف ... عون الغزاه والمجاهدين ... الاسلام والمسلمين سلطان ... الدوله والدين السلطاني العالمي العادلي المجاهدي المرابطي المهتدي المثيري معين .. الاسلام والمسلمين ناصر الغزاه والمجاهدين ملجاء الفقراء والمساكين حامي الثغور الاسلاميه وغيث الملئله المحمديه ... الشريف ... السلطان سيد ملوك العرب واللعمج والتترك والديلم مولانا السلطان الملك العادل ابو النصر طومان باي اعلا الله سلطانه وغمر بالنجاح اماله وبالسعادة اوطنه بمحمد واله وكان الفراغ في شهر رمضان سنة ست وتسعمائه من الهجرة النبويه"
84	248	Emir Hayırbey Camii ve Türbesi	Türbenin dışında: Kasnağındaki pencerelerin üstünde kabartma olarak nesih hatla Ayetel-Kürsi bulunmaktadır. Türbenin içinde: İç duvarların üst bölümünde kabartma olarak nesih hatla bir şerit şeklinde doğu duvarından başlayıp duvarları dolaşan şöyle bir inşa kitabesi görülmektedir "اليسلمه والله يسجد من ... بالغدو والاصل صدق الله العظيم ورسوله الكريم وصلى الله على سيدنا محمد امر باتشاء هذا المكان المبارك المقر الاشرف العالي المولوي الاميري الكبير المندي المالكي المخدومي العالمي العادلي المؤيدي المنصوري الغوثي الغياني المرابطي المناغري المهدي الحاجي المغيثي الكفيلي البصري الهمامي القوامي النظامي الورعي المتورعي العبادي الزاهدي الراحي عفو ربه خيربك امير الحجاب بالدير المصريه ... وختم بالصالحات اعماه وكان الفراغ في سنة ثمان وتسعمائه"
85	136	Emirahur Kanibay Seyfi Rammah	Bu yapının yazılarının arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin dışında: Dıştan kasnağın üzerinde nesih hatla besmele ve Ayetel-kürsi ile başlayan şöyle bir inşa kitabesi vardır: " أمر باتشاء هذه القبة المباركة المقر الاشرف الكريم العالي السيفي قاني باي امير اخور كبير الملكي السيفي " كما يكتف المدخل التذكاري للقبة اعلى المكسنتين بالنسخ البارز "اليسلمه ادخواها بسلام امنين" وتعلو العقد العاتق للباب بالنسخ البارز "اللهم انا نسالك العفو والعافيه والمعافاه الدائمه في الدارين" Türbenin içinde: Ayrıca geçiş bölgesinin altında nesih hatla kabartma olarak doğu duvardan başlayan şerit şeklinde türbenin iç duvarları dolaşan şöyle bir inşa kitabesi bulunur: "اليسلمه وسبق الذين طيتم فادخلوها خالدين صدق الله العظيم امر باتشاء هذه القبة المباركة المقر الاشرف الكريم العالي المولوي الاميري الكبير السيدي السندي الذخري العضدي المالكي المخدومي قاني باي امير اخور كبير الملكي الاشرفي بتاريخ مستهل شعبان المكرم عام ثمان وتسعمائه" وقطب القبة به كتبه مكرره "كل يعمل على شاكلته"
86	255	Emir Tarabay Şerifi Türbesi	Türbenin içinde: İç duvarların mermer kaplamasının üzerinde bir şerit şeklinde nesih hatla Fatih suresinden bazı ayetleriyle başlayan şöyle bir inşa kitabesi bulunur: "اليسلمه انا فتحنا لك فتحا وكان الله غفورا رحيما صدق الله العظيم وصدق رسوله الكريم امر باتشاء هذه القبة السعيدة المقر الاشرف الكريم العالي المولوي الاميري الكبير السيفي طراباي امير راس نوبة النواب بالدير المصريه وتابع ذلك الملكي الاشرفي الكريم العالي المولوي الاميري الكبير السيفي طراباي امير راس نوبة النواب بالدير المصريه وتابع ذلك الملكي الاشرفي اعز الله تعالى انصاره وختم بالصالحات اعماله وكان الفراغ من ذلك في شهر الحجة الحرام سنة تسع وتسعمائه."

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			Ayrıca geçiş bölgesinin altında sülüs hatla yine de şöyle bir inşa kitabesi vardır: "اليسلمه والله يسجد من في السموات والارض طوعا وكرها وظلالهم بالغنو والاصال صدق الله العظيم وصدق رسوله الكريم وصلى الله على سيدنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم تسليما كثيرا امر بإنشاء هذا المكان المبارك المقر الاشرف الكريم العالي المولوي الاميري الكبير السيد السندي النخري العضدي الهمامي القوامي النظامي الكفيلي النصيري الصمدي الخاشعي المتخشي الورعي المتورعي الشجاع المطاعي المجاهدي المرابطي المناغري المؤيدي المنصوري الملكي المخدومي السيفي طراباي امير راس نوبة النواب بالديار المصرية وتابع ذلك الملكي الاشرفي اعز الله انصاره" وفي قطب القبة كتابه مذهبه بالثلث "اليسلمه وسبق الذين اتقوا ربهم الى الجنة زمرا حتى اذا جاءوها وفتحت ابوابها صدق الله العظيم"
87	67	S. Kansu Külliyesi, Türbesi Bölümü	Türbenin dışında: Dış cephelerin boyunca şerit şeklinde sülüs hatla uzanan bir inşa kitabesi şöyledir: "أمر بإنشاء هذه القبة المباركة مولانا السلطان العالم العامل المجاهد المرابط المظفر سيف المنصور مالك الدنيا والدين سلطان الاسلام والمسلمين محي العدل في العالمين قاتل الكفرة والمشركين مولانا السلطان ابو النصر قاتصوه الغوري خلد الله ملكه بمحمد واله وصحبه اجمعين" ويعلو الباب المؤدي الى القبة على يمين الدكاه اعلى مكسليته "اليسلمه سلام عليكم طبت فادخلوها خالدين" Türbenin içinde: İç duvarların mermer kaplamasının üzerinde bir şerit şeklinde nesih hatla beyaz mermer üzerinde siyah renğiyle Yasın suresinden ilk yedi ayet bulunur.
88	87	Em. Azurmuk Türbesi	Türbenin dışında: Türbenin girişinin iki yanında nesih hatla inşa kitabesi vardır: "(أمر بإنشاء هذه الترية المباركة) المقر الاشرفي الاميري الكبير المخدومي السندي السيفي ازرمك الشريف أحد مقدمي الألف الملكي الأشرفي بتاريخ سنة عشر وتسعمائة" Kubbenin kasnağında kabartma olarak nesih hatla şöyle inşa kitabesi yazılmaktadır: "اليسلمه انا فتحنا لك ... فوزا عظيما صدق الله العظيم ورسوله الكريم (أمر بإنشاء هذه القبة المباركة من فضل الله تعالى وجزيل عطائه العميم العبد الفقير الى الله تعالى " قاتصوه السلطان الملكي عز نصره" المعترف بالتقصير المقر الاشرف الكريم العالي المولوي المخدومي السندي الاميري الكبير المجاهدي المرابطي السيفي ازرمك الشريف أحد مقدمي الألف بتاريخ سنة عشر وتسعمائة". Türbenin içinde: Kubbenin göbeğinde (Allah) kelimesi vardır. Bunun dışında kasnağın üzerinde çok harap bir durumda yazı vardır.
89	294	Emir Sudun Türbesi	Türbenin dışında: "هذا ما" Türbenin girişinin iki yanında nesih hatla bir ayet vardır: وعد الرحمن وصدق المرسلون" Ayrıca girişin lentosunun üstünde nesih hatla kabartma olarak yine de ölümle ilgili bir ayet yazılmaktadır. Güney doğu cephenin üzerinde şerit şeklinde kuran Kerim'den bir yazı bulunmaktadır. Bunun yanında Sultan Kansu'nun adı taşıyan bir simge vardır/ Yine de kubbenin kasnağında üzerinde nesih hatla Yesin suresinde bazı Ayetler yazılmaktadır.

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
			Türbenin içinde: Geçiş bölgesinin altında kabartma olarak nesih hatla kuzey duvarından başlayan iç duvarları dolaşan bir inşa kitabesi şöyledir: "بسملة آية الكرسي، أمر بإنشاء هذه القبة المباركة من فضل الله تعالى الأمير السيفي سودون أمير مجلس بالديار المصرية الملكي الأشرفي المولوي الأميري الكبير السيد السندي المالكي المخدومي الهمامي النظامي القوامي الفاتحي ... الورعي أمير مجلس بالديار المصرية" Kubbenin kasnağının üzerinde nesih hatla Besmele ile Ayetel-Kürsi yazılmaktadır. Sandukaların kitabeleri: Odanın ortasında dört sanduka vardır. Onların üzerinde Ayetel-Kürsi nesih hatla vardır.
90	162	Emir Korkmaz Seyfi Medresesi, Türbesi Bölümü	Bu yapının yazılarının arasında türbe ile ilgili yazılar şöyledir: Türbenin dışında: Ana girişin iki yanında sülüs hatla Kuran Kerim'den yazı vardır. (Zuhurf: 70-71) Ayrıca girişin lentosu üzerinde de Kuran Kerim başka bir ayet vardır. (Saff: 13) Kubbenin kasnağının üzerinde ise Ayetel-Kürsi'den sonra inşa kitabesi bulunur: "بسملة آية الكرسي ماشاء الله كان وما لم يشاء لم يكن ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه وسلم أنشأ هذه القبة المباركة من فضل الله تعالى المقر الأشرف الكريم العالي المولوي الأميري الكبير الاتابكي السيفي قرقلس أمير كبير اتابك العساكر المنصورة الملكي الأشرفي" Türbenin içinde: İç duvarların üst bölümünde geçiş bölgesinin altında bir şerit şeklinde Kuran Kerim'den bazı ayetleri ve sufi dualar yazılmaktadır. "بسملة وسبق الذين اتقوا ربهم .. فنعم اجر العاملين وترى الملائكة صافين حول العرش ... وقيل الحمد لله رب العالمين صدق الله العظيم ورسوله، وبعد النص القرآني تبدأ ادعية صوفيه ومديح في آل البيت لتنتهي ب (حادي العيش بالنعم والال والصحب ثم التابعين لهم اهل التقا والنقاء والحلم والكرم اللهم انا نسالك العفو والعافية)" Kubbenin kasnağında sülüs hatla Kuran Kerimden bir ayetten sonra inşa tarihi okunur. "... الا غرورا صلى الله عليه وعلى آله واصحابه وازواجه وذريته الطيبين الطاهرين صلاه دائمه ابدية الى يوم الدين والحمد لله رب العالمين وكان الفراغ من هذا المكان المبارك في شهر ذي القعدة الحرام احد عشر وتسعمائة وصلى الله على سيدنا محمد وآله" (911) Kubbenin göbeğinde de bu cümle 4 kere tekrar etmektedir: "قل كل يعمل على شاكلته".
91	132	Asfur Türbesi	Türbenin dışında: Kubbenin kasnağının üzerinde nesih hatla Ayetel-Kürsi mevcuttur. Türbenin içinde yazı yoktur.
92	170	Korkmaz Türbesi	Yok

No.	Esr. no.	Yapının Adı	Yazılar
93	191	Baybers Khayyat Mesciti, Türbesi Bölümü	Türbenin dışında: Kubbenin kasnağının üzerinde Kuran Kerim'den Ayetler vardır. (Mülk:1-7) Türbenin içinde: Mihrap içinde Ayetel-Kürsi'den ilk bölümü yazılmaktadır.

Türbelerde Yazının Yeri:

Türbelerin üzerindeki yazıların yerleri hakkında tam bir sınıflandırma yapmak zordur. Fakat ister Anadolu Selçuklu isterse Kahire Memlûklü türbelerinin kitabeleri belirli ortak noktalarda karşımıza çıkmaktadır. Genelde türbenin dışında en fazla yerleştirildiği yer bakımından kapı ve pencere alınlıkları ile kapı lentolarını söyleyebiliriz. Ayrıca Anadolu Selçuklu türbelerinde saçak altında, Memlûklü türbelerinde kasnağın üzerinde yapının tamamını dolaşan yatay kuşak yazının çok uygulandığı alanlardan biridir. Gövdeyi çepeçevre dolaşan yazı kuşakları yapıya anlam ve duygu zenginliği getirir. Bu bölümler dışında Kahire Memlûklü türbelerinin çoğunda girişin iki yanında inşa kitabesi yer almaktadır. Ele aldığımız eserlerde bu alanlar dışında bazı örneklerde yazıya farklı yerlerde de rastlayabiliriz.

Gövdeyi dolaşan yazılı kuşakların örneği Anadolu Selçuklu türbelerinden II. Kılıç Arslan, Sitte Melik, Kayseri- II. Anonim türbe, Gevher Nesibe, Melike Adille ve Hunad Hatun türbeleridir (resim no.124-126). Kahire Memlûklü türbelerinden ise Eydekin Bundukdari, Zeyneddin Yusuf, Silar ve Sinjer Cavli ve Sultan Kayıtbay türbeleridir (resim no.127-130).

Resim (124): Sittte Melik türbesinin korniş altındaki yazılı kuşak

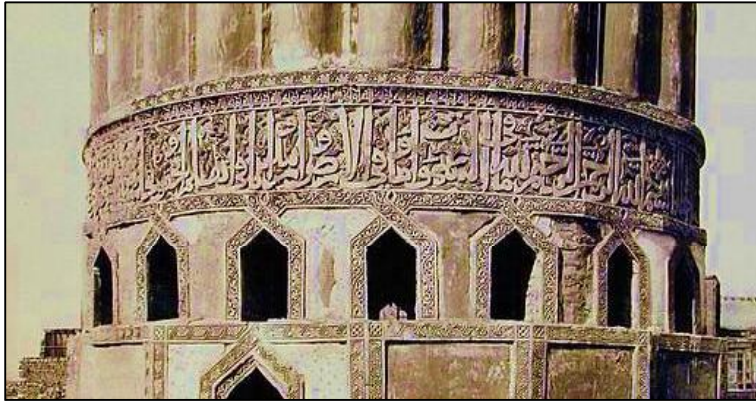
Resim (125):Gevher Nesibe Hatun türbesinin korniş altındaki yazılı kuşak

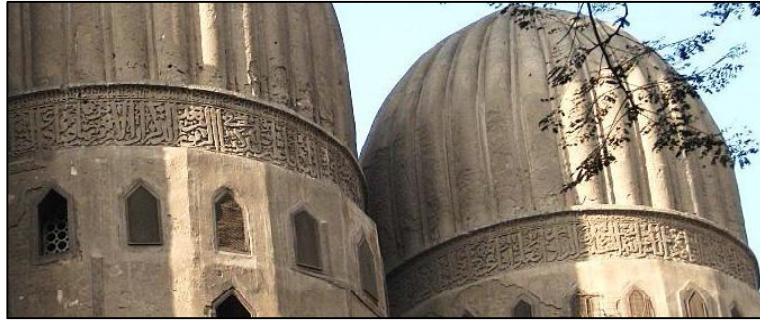
Resim (126): Hunad Hatun türbesinin korniş altındaki yazılı kuşak

Resim (127): Eydekin Bundukdari türbesinin kasağının üzerinde yazılı kuşak

Resim (128): Zeyneddin Yusuf türbesinin kasnağının üzerinde yazılı kuşak

Resim (129): Silar ve Sincar Cavili türbelerinin kasnağının üzerinde yazılı kuşak

Resim (130): Sultan Kayıtbay türbelerinin kasnağının üzerinde yazılı kuşak

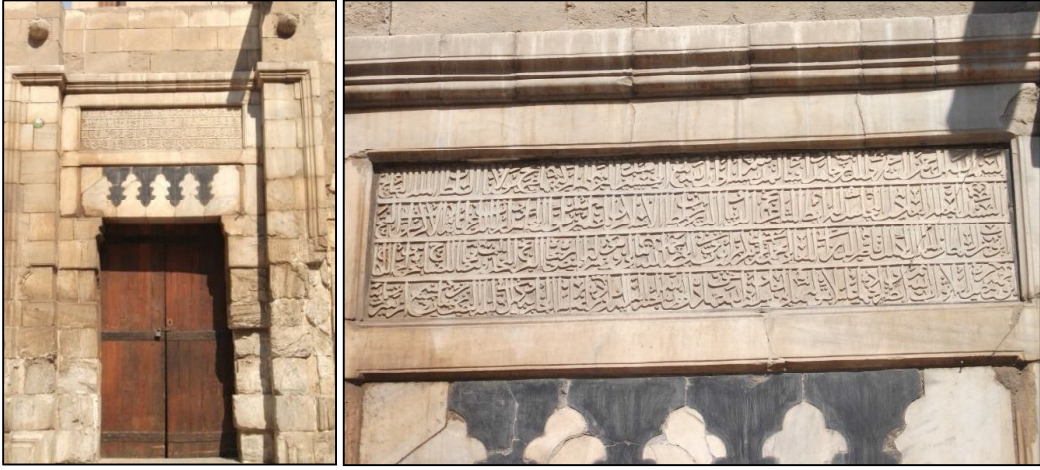
Türbe kapılarının üzerindeki kitabe ise genellikle ölen kişinin kim olduğunu belirten kitabedir. İster Selçuklu isterse Memlûklü türbelerinde bazen bu kitabeler kuşak halinde türbe duvarlarının üst kısmına konur. Bazen de türbenin en fazla görünen cephesinin duvarında, giriş üstünde bulunur. Anadolu Selçuklu türbelerinde Sitte Melik portalinde, Mama Hatun portal nişinin kemer yüzünde (resim no.131-132), Kahire Memlûklü Türbelerinde Salih Necmeddin Eyyub portalin üzerinde, Sultan Mansur Kalavun pencerelerin lentosunun üzerinde, yine de Sultan Mansur Kalavun türbesinin dış duvarın üzerinde (resim no.133-135) yer alan yazılar tezyini kompozisyonla tam bir uyum içinde tasarlanmıştır.

Resim (131): Mama Hatun türbelerinin girişin bölümündeki kitabe

Resim (132): Sitte Melik türbelerinin girişin bölümündeki kitabe

Resim (133): Salih Necmeddin Eyyub Türbesinin girişin üzerindeki kitabe

Resim (134): Sultan Mansour Kalavun türbesi, bazı pencerlerinin lentosunun üzerindeki kitabeler

Resim (135): Sultan Mansour Kalavun türbesinin dış duvarındaki yazı kuşağı

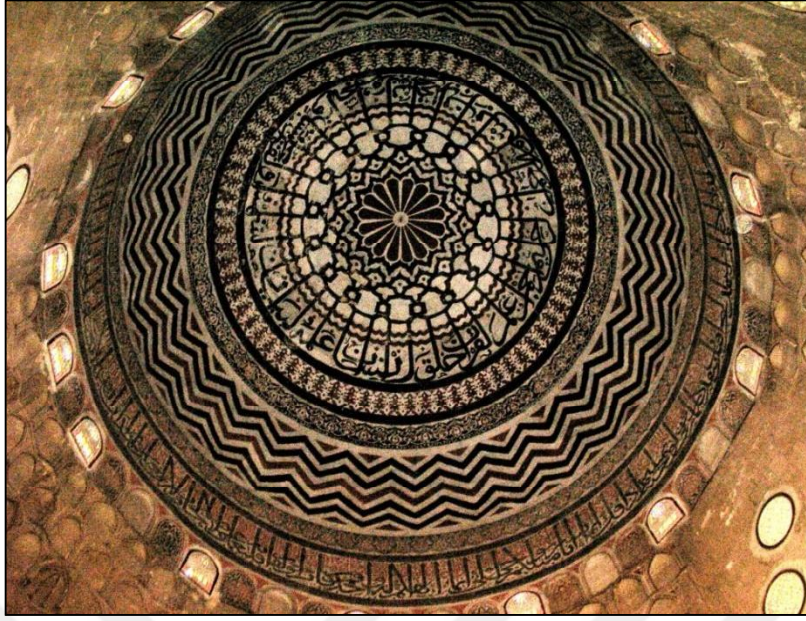
Türbenin içindeki yazılara gelince, sandukaların yazısından başlayacak olursa ki; Anadolu Selçuklu türbelerinde baş tarafına genelde ölünün ismi, künyesi ve ölüm tarihi yazılı bir levha konulmaktadır. Kahire Memlûkları da aynı şekilde uygulanmakla birlikte, sandukanın dört tarafında ölünün ismi, onun için dualar ve ölüm tarihi ile bazı ayetler bulunmaktadır.

Resim (136): Sultan Muaid Şeyh sandukasının üzerinde kitabe

Anadolu Selçuklu türbelerinin iç mekanında yazı kullanımı az iken; Memlûkları türbelerinin iç mekanı yazı açısından gayet zengindir. Özellikle geçiş bölümünün altında genellikle ölenin adı ile unvanlarını sıralayan ahşaptan yazılı bir kuşak, dört yönü dolanmaktadır. Ayrıca kubbe göbeklerinde ve göbeğin etrafında kuşaklar şeklinde dairevi yazılı şeritler yer almaktadır (resim no.137).

Resim (137): Sultan Faraj bin Barkuk kulliyesine bağlı iki türbelerinde kubbenin iç yüzü

Gördüğümüz gibi II. Kılıç Arslan, Han Camii, Sitte Melik, Hasbek türbelerinin kitabeleri korniş altında yapıyı dolaşmaktadır. Kitabeleri bu şekilde gövdenin üst kısmına yerleştirilmiş türbeler erken devre aittirler. İzzeddin Keykavus, Şeyh Necmeddin Ebu'l-Kasım, Şeyh Şücaeddin Hasan Padişah, Döner kümbet, Fatma Hatun ve Seyyid Şerif gibi türbelerde ise kitabelerinin, ön cephenin muhtelif yerlerine yerleştirildiğini görüyoruz. Emir Yavtaş ve Sahip Ata türbelerinde ise kitabeler iç mekana alınmıştır. Bir de Hacı Çıkırık ve Hızır İlyas gibi sadece sandukalarındaki kitabelerden haberdar olduğumuz türbeler mevcuttur. Bu sonuncuların, aynı zamanda bina gövdelerinde de birer kitabe ihtiva ettiklerini tahmin edebiliriz. Kahire Memlûklü türbelerine gelince mimari gelişmeye göre türbelerin üzerindeki yazıların yeri pek çok değişiklik göstermektedir. Memlûklü dönemi boyunca türbelerin çoğunda hem dış hem de iç alanda belli yerlerde yazılar uygulanmıştır.

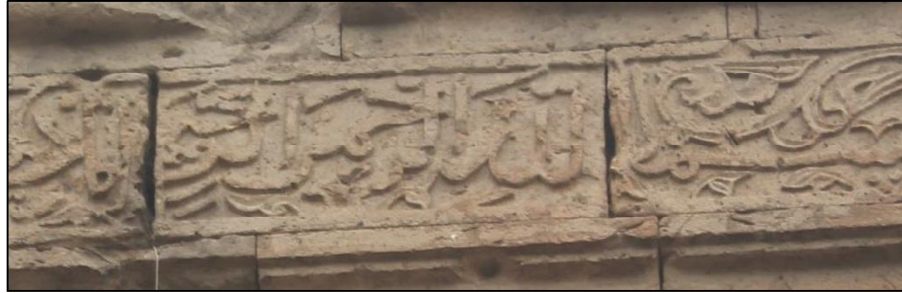
Hatlar ve Dillere Göre Yazılar:

Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra sadece yeni bir dinin etkisi altına girmemiş, birçok alanda Arap kültürüne ait özellikleri de benimsemiştir. Birçok Türk-İslam devleti tarafından Kur'an-ı Kerim'in yani İslamiyet'in dili olarak Arap dili ve alfabesi kullanılmaya başlamıştır. Arapça ile birlikte konuşma dili olarak Farsça'nın da Türkler tarafından konuşulduğu ve yazışmalarını Farsça yaptıkları

günümüze kadar gelen eser ve kitabelerden anlaşılmaktadır. Buna göre Anadolu Selçuklu Türbelerinde kullanılan ana dil olarak Arapça yazılmış Kuran'dan ayetler ve inşa kitabelerinin yanında sadece iki örnekte Farsça şiirden bazı kitabeler süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Memlûklu türbelerinin üzerinde mevcut olan yazılar ise tamamen Arapçadır. Genel olarak günümüze kadar gelen bütün Memlûklu eserlerinin üzerindeki kitabelerde Arapça dışında başka dil kullanılmamıştır.

Hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklu türbelerinde sülüs, kûfi ve nesih hatlar kullanılmıştır. Bu hatlardan en çok kullanılan hat ise sülüstür. Genel olarak sülüs hatlı geniş ağızlı kalemle yazılan büyük boyutlu yazı oldu için uzaktan okunabilmesi kolaydır. Buna göre İslam mimar sanatında en uygun ve en çok kullanılan hattır.

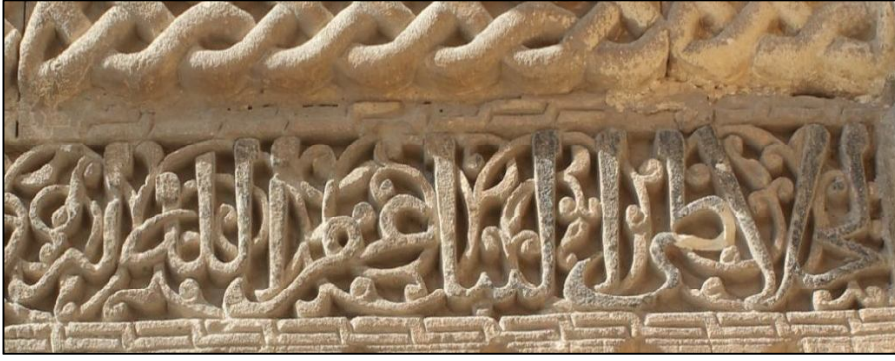
İster Anadolu Selçuklu, ister Kahire Memlûklu türbelerinde dış duvarlarında saçak altında veya kasnak üzerinde yazıların çoğu, bitkisel motiflerle birlikte yapılmıştır. Bitkisel motifler yazı içerisinde boşlukları doldurmak için çoğu zaman bordürün çerçevesinden uzanan kıvrık dallara bağlanmış (resim no.138-139), çoğu zaman ise serbest olarak yerleştirilmiştir (resim no.140-141).

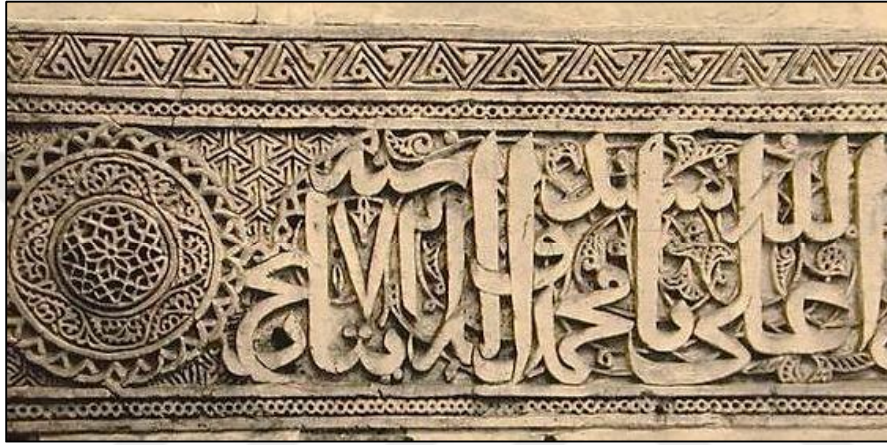
Resim (138): Malike Adile türbesinin kornişin altında kitabe

Resim (139): Emir Sarğatmaş türbesinin kubbesinin kasnağındaki kitabe

Resim (140): Mama Hatun türbesinin girişindeki kitabe

Resim (141): Sunkur Sedi türbesinin kubbesinin kasnağındaki kitabe

Gördüğümüz gibi hem Anadolu Selçuklu, hem de Kahire Memlûkları türbelerinin üzerlerindeki kitabelerin çok zaman hat bakımından gösterdiği zarif ve ince işçilik de dönemin özelliğini yansıtmaları bakımından ilgi çekicidir.

Malzemeler ve Tekniklere Göre Yazılar:

Yazılar genelde, dış faktörlere daha dayanıklı olan mermer, taş gibi malzeme üzerine yazılmıştır. Üstelik Anadolu'da çini, Kahire'de ahşap üzerine yazıların hazırlandığı görülmektedir. Ancak bu malzeme üzerine yazılan kitabeler mermer ve taşa göre daha sınırlıdır ve çoğunlukla binanın içinde yer almaktadır.

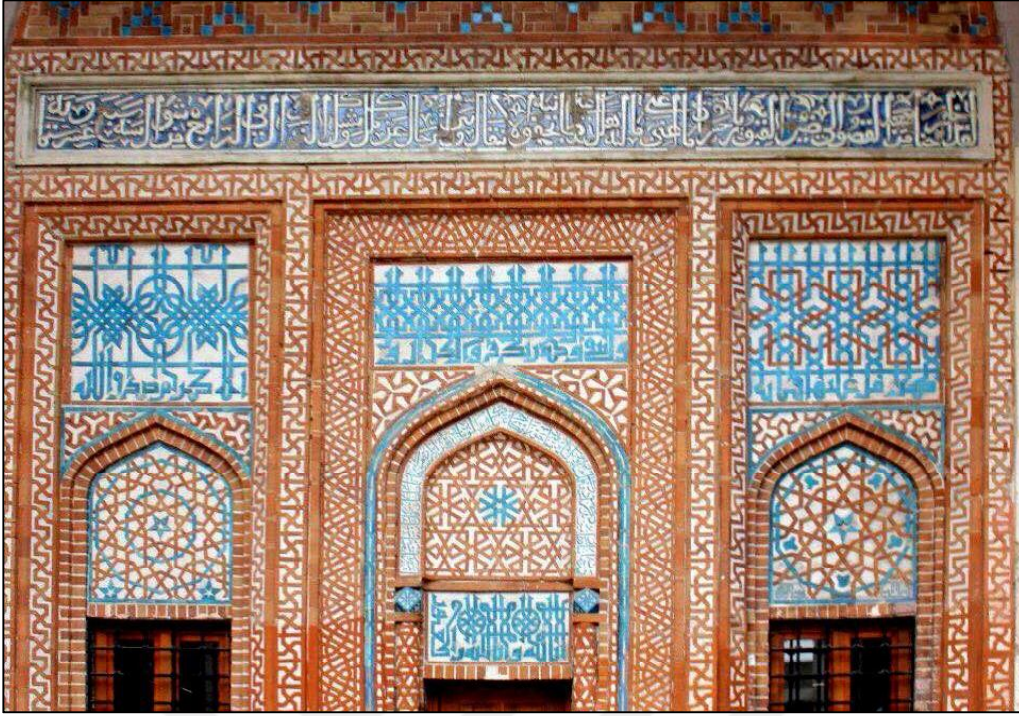
Anadolu Selçuklu türbelerinden II. Kılıç Arslan Türbesinde çini üzerine yazılmış kitabeleri hem külah kornişinin altında (resim no.142) hem de içteki sandukalarda buluyoruz. Sivas İzzeddin Keykavus Türbesindeki çinili kitabeleri bu döneme ait çini üzerinde uygulanan en iyi örnek olarak sayabiliriz (resim no.143-144). Hem banî kitabesi hem de kapı ve pencere alınlıkları üzerinde bulunan örgülü kûfî Ayetler çok güzel görünüşe sahiptirler (resim no.145). Burada sanatkâr kitabesi

değişik bir tarzda hazırlanmış, çini plakaların zemin sırları kazınmak suretiyle kitabe yazılmıştır (resim no.146). Ebu'l-Kasım türbesindekiler de yine kûfi ile yazılmış ayetlerdir. Bekar Sultan Türbesi'nde mukarnaslı korniş altında dolaşan yazı kuşakları da çinili kitabeleriyle zengin bir türbedir.

Kahire Memlûklu türbelerinden çinili kitabeler ise gayet sınırlıdır. Türbelerin kitabelerinden günümüze kadar ulaşan sadece iki örnek vardır. İlk örneği Aslam Silahdar türbesinin kubbe kasnağının dış yüzünde beyaz bir zemin üzerinde lacivert ve siyah sülüs hatla dilimli yatay dikdörtgenlerin içinde çini mozaik tekniği ile Ayetel Kürsi uygulanmıştır (resim no.147). İkinci örneği ise Umu-anuk Toğay hatun türbesinde yine de kasnağın üzerinde Ayetel Kürsi beyaz sülüs hatla bitkisel dallarla süslenen koyu yeşil zemin üzerinde çini mozaikle gayet ince bir şekilde yapılmıştır (resim no.148).

Resim (142): IL Kılıç Arslan Türbesinde kornişin altında kitabe

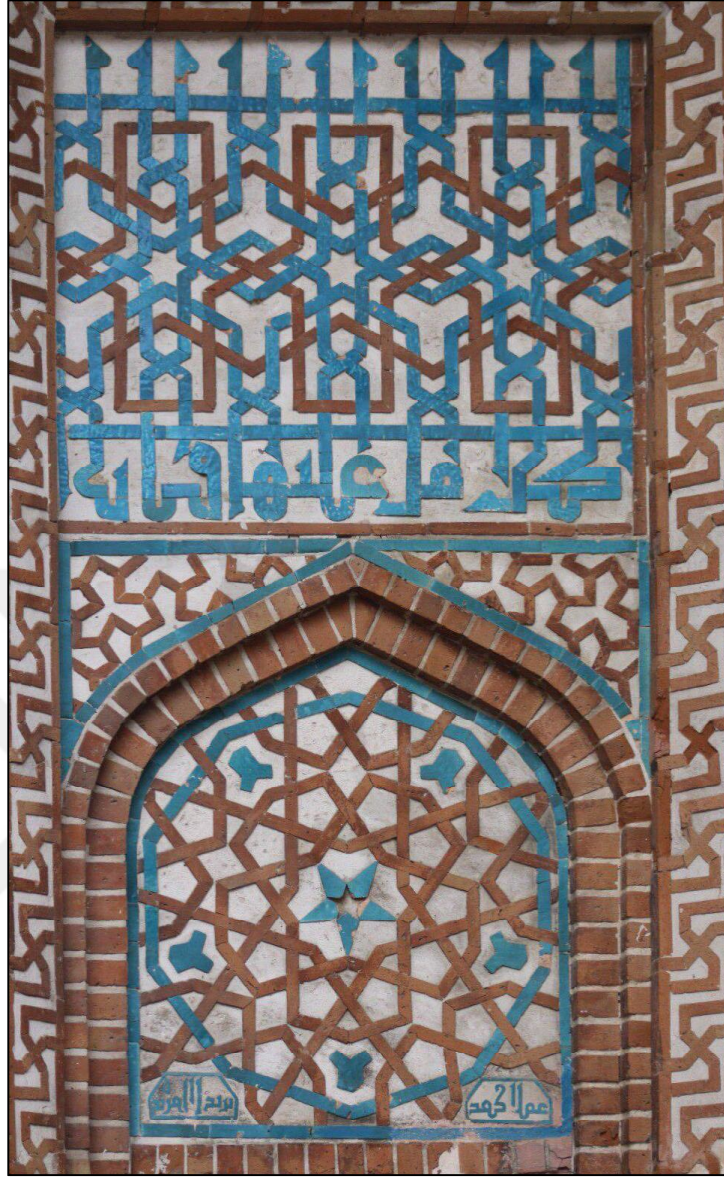
Resim (143): Sivas'taki İzzeddin Keykavus Türbesinin girişinin üzerindeki kitabe

Resim (144): Sivas'taki İzzeddin Keykavus Türbesinin girişinin üzerindeki kitabe (detay)

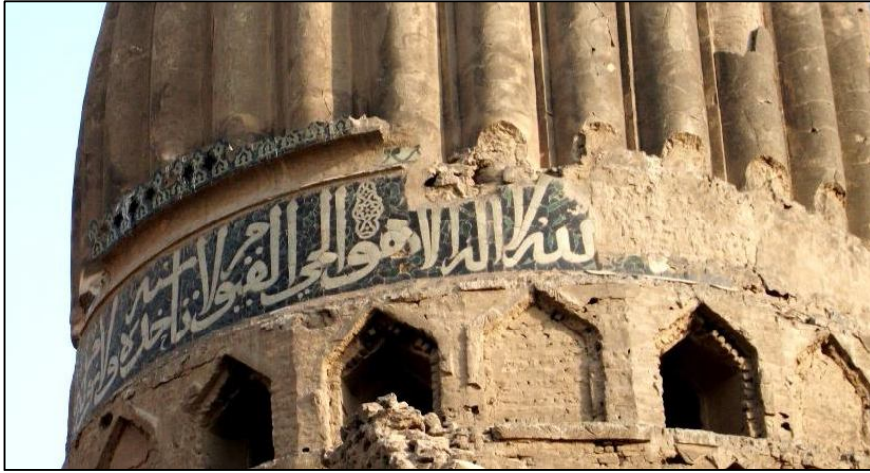
Resim (145): Sivas'taki İzzeddin Keykavus Türbesinin girişinin üzerindeki kitabe (detay)

Resim (146): Sivas'taki İzzeddin Keykavus Türbesinin girişinin üzerindeki kitabe (detay)

Resim (147): Emir Aslam Silahdar Türbesinin kasnağının üzerindeki kitabe

Resim (148): Umu-Anuk hatun Türbesinin kasnağının üzerindeki kitabe

Çinile uygulanan yazıların yanında Anadolu Selçuklu türbelerinde sayı olarak az olsa bile kesme tuğla ile yazılmış kitabe bulunmaktadır. Mengücek Gazi, Behramşah ve Kırkkızlar türbeleri örnek olarak verebiliriz (resim no.149-150).

Resim (149): Behramşah Türbesinin üzerinde tuğla ile yazılmış kitabe

Resim (150): Kırkkızlar Türbesinin üzerinde tuğla ile yazılmış kitabe

Ahşap malzeme üzerine yazılmış kitabeler ise Anadolu Selçuklu türbelerinde daha çok sandukalarda bulunur. Seyyid Mahmud Hayran ve Mevlâna türbelerindeki ahşap sandukaların üzerinde görebiliriz. Kahire Memlûklu türbelerinde ise Ahşap üzerine yazılmış kitabeler çok yaygındır. Özellikle türbeyi iç duvarların üst seviyesinde çevreleyen yazılı ahşap şeritlerde (resim no.151), kubbenin kasnağında yine şeritler şeklinde veya ahşap sandukaların üzerinde mevcuttur. Ayrıca Anadolu Selçuklu türbelerinde sıva üzerine yazılmış çok harap bir durumda iki örnek vardır .

Resim (151): Baybars Çashıncır Türbesinin içinde ahşap üzerinde yazılmış kitabe

Türbelerin Üzerindeki Yazılara Göre Türbe ile İlgili Terimler⁽²⁾:

İslam dünyasında bu tür yapıların tavanı, genellikle birer kubbe ile kapalı olduğundan, bunlara yalnızca " kubbe" denmiştir. Türkler ise bu yapılara "türbe" demişlerdir. Azerbaycan ve İran'da kubbe yerine "künbet" adı verilmiştir. Doğu Anadolu'da türbeye, pek çok yerde " künbet" veya " kümbed" denir. Arap ülkelerinde bu çeşit kubbeli mezarlar "kubbe" ve "türbe" kelimesi yanında "makam" kelimesi kullanılmaktadır, Fakat "makam" kelimesi orada gömülü bulunan peygamber, alim, veli gibi din büyüklerinin mezarları için kullanılmıştır. Bu çalışma içinde dahil edilen örneklerden, yazıt içeren 47 Selçuklu mezarından, mezar ile ilgili bir terim içeren **31** mezarı buluyoruz. 82 Memlûklü mezarından ise, mezar ile ilgili bir terim içeren **41** mezar mevcuttur.

Türbe:

İslâm dünyasında, Abbâsîler devrinden itibaren, hükümdarlar, halifeler, hükümdâr'ın ailesi, emirler, vezirler, âlimler, veliler ve komutanların mezarları üzerine örtü bir yapı (türbe) inşa edilmiştir. Yapılan türbelerin sanat tarihi ve mimâri açıdan değerli olanları pek çoktur. Türbelerin çatıları birer kubbe ile kaplanmış olduğundan bunlara *kubbe* de denilmiş, İran'da bunlara *kümbed* veya *gömbed* denilmiş iken, Magrib'de türbelere *marabût* denilir.

Türkçede *Türbe* kelimesi üstü örtülmüş mezar yeri için kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün aslı *turbah*'tır, Arapçada toprağa gömülü, kabir veya mezarlık anlamında kullanılmaktadır (Sari, 1980: 151; Eyuboglu, 1991: 677). Günümüze kadar gelen yapılara göre *türbe* Kelimesi bir inşa kitabesinin içinde ilk kez Şam'da 1104 yılındaki inşa edilen Selçuklu Emir Tutuş Ibn Alparslan oğlu Dakak türbesinin⁽³⁾ üzerinde yazılmıştır. Mısır'da ise türbelerin üzerindeki yazılarda en eski zikir eden *türbe* kelimesini, Sadat Salibe türbesinin (1216), (es.no.282) inşa kitabesinde görebiliriz. Bundan sonra Salih Necmeddin Eyüp türbesinin (1243), (es.no.38) girişinin üzerinde şöyle bir inşa kitabesi başlıyor "Mevlâna Sultan Melik

(2) İslam mimarisinde *türbe*, *meshhed* ve *darih*, terimleri ile ilgili detaylı bilgi için bk. Grabar (1966: 7-46); Haddad (1993: 20-22).

(3) Bu türbe 1938 yılında yıkılmış, üzerindeki inşa kitabesi ise Şam milli müzesine taşınmıştır. Bu kitabe şöyledir: "أمر بعمارة هذا المشهد والتربة قبة الخاتون الأجلة صفوة الملك عز نساء العالمين والدة الملك دقاق..." bk. RCEA, no.2942, 8:86; Elisséeff (1965: 283).

Salih darihi bu mübarek türbe içindedir. Memlûklu döneminde Şacer'ü-dür türbesiyle başlayarak yaygın bir şekilde türbe kelimesine rastlayabiliriz.

Bu çalışmada ele aldığımız mezar ile ilgili bir terim içeren 31 Selçuklu mezarın üzerinde 12 kere bulunmakta, Kahire'de 41 Memlûklu mezarında 11 kere rastlanmaktadır. Türbe teriminin içinde gerek müstakil gerekse medrese ya da mescitten bir bölüm işgal eden bir mezar da yer alır. Buna göre *türbe* kelimesi Selçuklu dönemine ait mezar yapıların üzerinde en çok kullanılan terimdir, Kahire Memlûklu mezar yapılarının üzerinde ise *kubbe* teriminden sonra *türbe* teriminin kullanımı ikinci sırada gelmektedir.

Kubbe:

İslam mimarisinde; mimari bir öge olarak mezar mimarisiyle bağlı olduğu için giderek *kubbe* kelimesi anıt mezar anlamını taşır (Hillenbrand, 1994: 254). Türbelerin çoğu kubbe ile örtülüdür, bunun nedeni kesin olarak bilinmemekle birlikte eski inanışlara göre kubbe gökyüzünü veya cennetin gölgesini temsil ettiği için kullanıldığı düşünülmektedir (Daneshvari, 1996: 34). Fakat daha sonra bir geleneksel uygulama modelleri haline geldiğin görebiliriz.

Kubbe kelimesi, Memlûklu vakfiyelerinde ve mezar yapılarının inşa kitabelerinde en çok kullanılan terimdir. *Kubbe* kelimesine 41 memlûklu türbesinde 23 yerde rastlanılmaktadır. Fakat Anadolu Selçuklu mezar yapıların üzerinde daha sınırlı bir şekilde kullanılmıştır. 31 türbede 3 türbe üzerinde rastlanmaktadır. Kahire'deki Memlûklu türbelerinin üzerindeki inşa kitabelerinde *türbe* kelimesi özellikle bir yapıya bağlı olarak türbeler için kullanılmıştır. Bazen de bu yapıların ana girişi üzerinde *türbe* kelimesi kullanılmakla birlikte türbe bölümüne ait özel kitabesinde *kubbe* kelimesini görebiliriz. Buna göre Memlûklu döneminde *türbe* kelimesi herhangi bir yapının içinde türbe oluşu üzerine genel bir anlam olarak kullanılmış, *kubbe* kelimesi ise türbe bölümü için özel kullanılmıştır (Abd-Assattar, 1992: 276-77).

Meşhed:

Meşhed kelimesi İslam mimarisinde diğer terimlere göre daha erken bir dönemde kullanılmıştır (Grabar, 1966). Dilde meşhed kelimesinin anlamı çok

tartışmalı bir konudur. Fakat en çok kullanılan anlamlarından biri, *Meşhed* (Şehitlik) kelimesinden gelir, bu yüzden şehitlerin gömülü olduğu ve üzerinde onların hatırasına yapılmış olan büyük yapılara *Meşhed* adı verilmiştir (Kemaloğlu, 2013: 11). Bu çalışmada mevcut olan mezar ile ilgili bir terim içeren 31 Selçuklu mezarında 9 kere *meşhed* terimi kullanılmıştır. Kahire'de ise Fatımi dönemine ait mezar yapıları için en çok kullanan terim olmasına rağmen Memlûklu döneminde *meşhed* kelimesine mezar yapılarının üzerinde hiç rastlanmamaktadır.

Kabir:

Kabir kelimesi hem Anadolu Selçuklu hem Kahire Memlûklu türbelerin üzerinde az sayıda olsa bile görülmektedir. Anadolu Türbelerinde beş örnekte, Kahire Memlûklu Türbelerinde ise dört kere kullanılmıştır. Fakat Anadolu Selçuklu türbelerinde *kabir* teriminin beş örneğinin ikisi sanduka, üçü binanın üzerinde kullanılmışken, Kahire örneklerinde *kabir* kelimesi sadece sanduka üzerinde görülmektedir.

Darih:

Darih kelimesi Anadolu Selçuklu Türbelerin üzerinde hiç yok iken, Memlûklu türbelerinde 12 defa bulunur, fakat bunlardan bir tane dışında hepsi sandukaların üzerinde görülmektedir. Ayrıca Salih Necmeddin Eyüp türbesinin girişinin üzerinde şöyle bir inşa kitabesi başlıyor "Mevlâna Sultan Melik Salih'in darihi bu mübarek türbe içindedir,..." bu kitabeye göre *darih* türbeden bir bölümdür. Buna göre *darih* ve *türbe* kelimeleri aynı anlam taşıyan terimler değildir.

İster Anadolu Selçuklu isterse Kahire Memlûklu türbelerinin üzerinde bu terimlerin yanında birer örnekte türbe ile ilgili farklı terimler görülmektedir. Bunlardan bazıları; *revza*, *makam*, *imare*, *mekan* gibi kelimelerdir. *Revza* terimi genelde Hz. Peygamber'in türbesi için kullanılan özel bir terimdir. Fakat Anadolu Selçuklu türbelerinden Bitlis'teki Hasan Padişah türbesinin kitabesinde tek örnek olarak görmektedir. *Makam* terimi ise genellikle Hz. Peygamberler, Peygamberler'in aileleri veya büyük veliler için kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu türbelerinden sümbül baba türbesinin üzerinde tek bir örnek olarak rastlanmaktadır. Kahire Memlûklu türbelerinden ise Zeyneddin Yusuf türbesinin üzerinde üç kere görülmektedir. *İmare* ve *mekan* kelimelerine gelince, aslında bu kelimeler türbelerin

inşa kitabelerinde kullanıldığı halde bu kelimeleri anlam açısından türbe ile ilgili bir terim olarak değerlendirmek pek doğru değildir. Çünkü hem türbelerden başka yapı türleri için kullanılmış, hem de anlam olarak yapı anlamına gelmektedir.

Kümbet (گنبد) kelimesi ise Farsçada kubbe demektir. Daha önce söylediğimiz gibi Kubbe, mezar mimarisi ile bağlı olduğu için zamanla *kümbet* kelimesi anıt mezar anlamına taşınır. Fakat ne Anadolu Selçuklu Türbeleri ne de Kahire Memlûklu Türbelerinin üzerinde Kümbet kelimesi yoktur.

Bu kısa bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Türbe ve Kubbe terimler bir kabir üzerindeki bina için kullanılan terimlerdir. Onların arasında bir fark yoktur. Bunlarla birlikte Farsçada kubbe anlamını taşıyan kümbet terimi de aynı gruba girmektedir. Fakat bu terimi Anadolu Selçuklu ve Kahire Memlûklu türbelerinde hiç yok iken, İran ve Azerbaycan bölgesinde çok yaygındır. Ayrıca *darih* ve *kabir* kelimeleri aynı anlamındadır. Genel olarak daha çok defin bölümü için kullanılmıştır.

IV. Sonuç:

Tarih boyunca, Mısır ile Anadolu arasında güçlü ilişkiler bulunmaktadır. Dolayısıyla, iki bölge arasında idari veya sanatsal etkilerin aktarılması için yollar her zaman açıktı. Bu yollarından en etkili, Selçukluların komutanları Zengilerin saraylarında yetişen Eyyubilerdir. İkinci yol ise siyasi sosyal ilişkilereydi. Memlûklü döneminin başında yaklaşık 700 Selçuklu emiri Mısır'a gidip, Mısır'da önemli siyasi ve askeri görevlerde bulunmuşlardır. Bu emirlerin çoğu Mısır'da ölmüş ve eski Türk kültürüne dayanarak Anadolu'da alışıla şekliyle kendileri için inşa edilmiş türbeleri içine gömülmüştür. Bu nedenle Memlûklü döneminde Anadolu Selçuklularından gelen bir etki olarak Kahire'de türbe mimarisi gayet yaygın bir şekilde görülmüştür.

Bu sebeple iki bölgedeki türberin bânisi açısından, bu etki belli bir şekilde yansımaları göstermektedir. Anadolu Selçuklu türbelerinin çoğu din adamları için yapılmıştır. Sultan türbeleri ise günümüze kadar ulaşan I. Kılıç Arslan ve I. Mesud'un türbelerinin yanı sıra II. Kılıç Arslan ve I. İzzeddin Keykavus'un Kendilerine ait türbeleri vardır. Ancak I. İzzeddin Keykavus'tan sonraki sultanların II. Kılıç Arslan türbesine gömülmüş olmaları, bir hanedan mezarlığı geleneğinin varlığını ortaya koyar. Tam aksine Kahire Memlûklü türbelerinden her sultana ait bir veya birden fazla türbe bulunmaktadır. Din adamları için yapılmış türbelerin sayısı ise çok sınırlıdır. Bu nedenle her iki dönem arasında, türbe mimarisi ve gömü anlayışı açısından kurulan ilişkinin tartışılması gereken önemli bir konu olarak dikkati çeker.

Mısır ve Anadolu türbe mimarisine genel bir bakışla, dış görünüş bakımından birbirinden ayrılırlar, Mısır'da çoğu zaman kare planlı olan türbeler, sivrilmiş ve yüksek kasnaklı bir taş kubbe ile örtülmüşken, Anadolu'da çokgen veya daire gövde üzerine piramidal veya konik külâh gelmektedir. Fakat detaylı bir şekilde incelenince iki bölgeye ait türbeler aynı unsurlardan oluşmaktadır. Hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklü türbeleri cenazelik, üst kat ve örtü olmak üzere üç ana bölümden ibarettir.

Anadolu Selçuklu türbeleri şekil olarak sekiz, on, on iki köşeli veya silindirik gövde üzerine piramit yahut külah şeklinde örtülü türbeler başta olmak üzere dilimli gövdeli künbetler, kare planlı ve kubbeli ya da dikdörtgen plan üzerine tonozlu türbeler de bulunmaktadır. Dıştan bakıldığında bir kule şeklinde görünen türbeler genelde iki katlıdır. Birinci kata birkaç basamaklı merdivenle çıkılır. Kahire Memlûklu türbeleri de genellikle iki katlıdır. Birinci kat (ziyaretgâh katı) kare planlı yüksek bir kasnak üzerinde oturan bir kubbe ile örtülmüş bir alandır. Buna göre hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklu türbeleri aynı temel mimari öğelerinden oluşmasına rağmen Anadolu Selçuklu türbeleri plan açısından daha çeşitlidir.

Cenazelik katı ise Mısır'a gelen Selçuklu etkilerinden biri idi. Eyyubi döneminin sonuna doğru başlayıp, Memlûklu döneminin sonuna kadar devam etmektedir. Fakat hem defin sistemine göre hem de yerel kültürün etkisiyle Anadolu Selçuklu türbelerinde cenazelik katı bir kapı ile dışarıya bağlanmakta iken, Kahire Memlûklu türbelerinde ise defin işlemleri bittikten sonra tamamen kapatılıp dışarıyla ilişki kesilmektedir.

Birinci kat veya ziyaretgâh denilen kısım, Anadolu Selçuklu türbelerinde bu kat karanlık bir hücreden ibarettir. Kahire Memlûklu türbelerinde bu kat çok sayıda açılan pencere ile aydınlanan bir mekân olmuştur. Hem Anadolu Selçuklu hem de Kahire Memlûklu türbelerinde bu katın içinde bir veya birden fazla sanduka bulunur. Asıl mezar ise alt katta yani toprak seviyesinin altında cenazelik denilen bölümdedir. Üst katta bulunan sanduka sembolik bir mezar şeklindedir. Burası daha çok bir ziyaretgâh veya mescit şeklinde düşünülebilir.

Örtü olarak, Anadolu Selçuklu türbeler içten kemer kubbe ile örtülü olmakla beraber dış tarafta daha çok konik bir çatı veya çadır biçiminde bir örtü ile kapanırdı. Bunlar henüz eski göçebe atalarını temsil ediyorlardı (Diez ve Aslanapa, 1955: 198; Alakuş, 1990: 16). Kahire Memlûklu türbelerin de ise yerel etkiye dayanarak kasnak üzerinde kubbe örtü kullanımı tercih edilmiştir.

Süsleme açısından Anadolu Selçuklu türbelerinde ölünün bir sembolü olarak türbe inşa edilmişken, Memlûklu türbeleri, saltanatın ölümsüzlüğünü temsil etmek

için inşa edilmiştir. Bu nedenle Anadolu Selçuklu türbelerinde süsleme belli noktalarda görülmektedir. En çok türbenin dışında portal, pencere veya korniş altında mevcuttur. Karşılıkta Memlûklü türbelerinde dıştan yine Selçuklu türbelerindeki gibi giriş bölümünde, pencerelerin etrafında ve saçakta gövdede, ayrıca da kubbenin kasnağında ile kubbenin dış yüzünde süsleme uygulamaları daha çok kullanılmıştır. Türbenin iç mekânında ise Anadolu Selçuklu türbeleri gayet sade iken, Memlûklü türbeleri gayet zengin bir görünüme sahiptir. İki bölgede kullanılan süsleme kompozisyonları açısından özellikle geometrik ve bitkisel birimler çok etkili ve benzerlikler göstermektedir.

Malzemeye gelince, Anadolu'da XII. yüzyılda inşa edilen ilk türbeler önceleri sadece tuğladan daha sonra ise taştan yapılmaya başlanmıştır. Kahire Memlûklü türbeleri ise XIV. yüzyılın sonuna kadar 45 türbeden yedi türbe hariç diğerlerinde kubbeler tuğladan inşa edilmiştir. XV. yüzyıldan itibaren ise tuğla yerine taş kubbeler ön plana çıkmış; çalışmamızda ele aldığımız türbelerden 46 türbeden üç türbe tuğladan inşa edilmiştir.

Anadolu Selçuklu Türbeleri çoğu zaman bağımsız bir mimarî eser olmakla beraber bazen de cami ve medreselere bağlı olarak inşa edilmiştir. Örnek olarak Sivas İzzeddin Keykavus Şifhanesi türbesi (1220) ile Erzurum'da Yakutiye Medresesi (1310) çini ve taş işçiliğinin en güzel örneklerindendir. Kahire'de Memlûklü döneminden günümüze gelebilen türbelerin çoğu dini yapılarla birlikte inşa edilmiştir, müstakil türbeler az olup örnek olarak göstereceğimiz Karafet'ül-Memalik'te Kahire'nin merkezinden biraz uzak bir semtte yer alır. Anadolu Selçuklu türbelerini tek veya yapıya bağlı belli bir hacim olarak tanımlayabiliriz. Kahire Memlûklü türbeleri gayet karışık bir konuma sahiptir. Hatta bazı türbelere bağlı olan binalar bu türbeyi bir külliye haline getirmektedir.

Hem Anadolu Selçuklu hem Kahire Memlûklü türbelerinin üzerinde türbe ile ilgili farklı terimler yazılıdır. Bunlar; türbe, kubbe, meşhed, kabir ve darihtir. En yaygın kullanılan terim ise türbe kelimesidir. Buna göre türbe ve kubbe kavramları eş anlamlı olarak kullanılmış ve kabul edilmiştir. Ayrıca genellikle daha çok defin bölümü için kullanılmış olan darih ve kabir kelimeleri de aynı anlamdadır.

Bilindiği gibi Anadolu Selçuklu ve Kahire Memlûkluları arasındaki siyasi etkiler nedeniyle türbelerin mimari tasarımları ve inşa teknikleri açısından da belli etkiler görölmektedir. Hatta türbe bir yapı türü olarak Mısır'a Eyyubilerin vasıtasıyla Selçuklulardan gelmiştir. Bu etkiler, mezar mimarisi bakımından eski Mısır'a mimarlık tarihi için, İslam mimarisine türbe yapılarını kazandıran Türklerin mütevazi bir katkısı olarak görölebiliriz.

KAYNAKÇA

- Abd-assattar, Muhammed. (1992). Al-Torbe el-Iwan fi el-Kahire. *Al-Usur*, VII(2), 271-85.
- Abd-assattar, Muhammed (2006). *Mewsu'et el-İmare el-Fatimiye; İmaret el-Meshahid we el-Kibab*, C. 2. Kahire.
- Abd-Elwehab, Hasan. (1961). Mesacid we Meshahed el-Devle el-Fatimiyeh. *Minber el-Islam*, LXX-6.
- Abd al-'Alim, Fahmi (1994). *Jami' al-Muayyad Shaykh*. Kahire: Wizarat al-Thaqafah, Hayat al-Athar al-Misriyah.
- Abd al-'Aziz, Nabil M. (1981). *Wathiqat 'ahd al-Sultan al-Muayyad Abi al-Fath Ahmad ibn al-Malik al-Ashraf Abi Nasr Aynal al-'Alai al-Zahiri*. Kahire: Maktabat al-Anjilu al-Misriyah.
- Abd al-Jawad, Tawfiq Ahmad (2009). *Tarikh al-'imarah wa-al-funun fi al-'usur al-ulá*. Kahire: Maktabat al-Anjilu al-Misriyah.
- Abd al-Rahim, Jamal. (1986). *al-Zakhrif al-Jasiyye fi 'amair al-Kahire el-deniye fi al-asr al-Mamluki*. (Master), Cairo Univeristy, Cairo. /z-wcorg/ database.
- Abd al-Tawab, Abd al-Rahman M. (1978). *Qayitbay al-Mahmudi*. Kahire: al-Hayah al-Misriyah al-'Ammah lil-kitab.
- 'Abd al-Wahhāb, Hasan (1953). *Bayna al-āthār al-islāmīyah*. Kahire.
- 'Abd al-Wahhāb, Hasan (1961). *Hanikah Faraj ibn Barqut we ma hawlaha* Cairo: Matabi Al-Sabah.
- ABDEL-RAOUF, Yousef. (1970). Alkhazf. In Hasan Basha (Ed.), *al-Qahirah : tarikhuha, fununuha, atharuha*. Cairo: Dar al-Kitab al-Jadid.
- Abduldayim, Abdulazziz (1983). *El-Riḳ Fi Mısr Fi El-'Usur El-Wsta.*, Kahire: Maktabat Nahdat al-Sharq.
- Abdülhafız, Abdullah Atia. (1994). *Osmanlı döneminde İstanbul ile Kahire arasında mimari etkileşimler*. (Doktora), İstanbul Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Abouseif, Doris Behrens. (1981). Four domes of the late Mamluk period. *Annales islamologiques.*, XVII, 191-210.
- Abouseif, Doris Behrens (1989). *Islamic Architecture in Cairo: An Introduction*. Brill.
- Abu-Davud, al-Sijistani (2001). *Sunan Abi Dawud*. (Tahkik: Muhammad Abd Al-Aziz Khalidi). Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyah.
- Ahmad, Yusuf (1922). *Turbat al-Fakhr al-Farisi bi-al-qurafah al-sughrá*. Misr: Matba'at al-Ma'ahid.
- Aksu, Hatice. (1998). *Rumi Motifinin Kökeni*. (Doktora), Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- Aktaş, Azize. (1988). *Konya'daki Anadolu Selçuklu Yapılarında Malzeme ve Teknik*, , 2 Cilt. (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara., Yayınlanmamış.
- al-Ali, Salih (1985). *Bagdad Madinat al-Salam : İnsauha wa-Tanzim Sukkaniha fi al-'usur al-'Abbasiyyat al-Ulá*. Bagdad: Al-Magma' al-'ilmi al-'iraqi.

- Al-Basha, Hasan (1956). *The Muqarnas a genuine characteristic of Islamic art its early use and development in domes*. Cairo.
- al-Hamawi, Yaqt (1959). *Mu`jam al-Buldan*. Kahire.
- Al-Harithy, Howayda. (2001). The concept of space in Mamluk architecture. *Muqarnas*, 18, 73-93.
- Allen, Terry. (1989). The arabesque, the beveled style, and the mirage of an early Islamic art. *Five Essays on Islamic Art*, 1-15.
- Altun, Ara (1998). *Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatlari İçin Bir Özet*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Arık, M Oluş. (1969). Erken devir Anadolu-Türk mimarisinde türbe biçimleri (Türbe Forms in Early Anatolian Turkish Architecture). *Anadolu (Anatolia)*, XI, 57-119.
- Arseven, Celâl Esat (1959). *Türk Sanati Tarihi : Menşinden Bugüne Kadar Mimari, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Arseven, Celâl Esat (1984). *Türk Sanati*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ashkan, Maryam, ve Ahmad, Yahaya. (2010). Discontinuous Double-shell Domes through Islamic eras in the Middle East and Central Asia: History, Morphology, Typologies, Geometry, and Construction. *Nexus Network Journal*, 12(2), 287-319.
- Ashur, Said Abd al-Fattah (1994). *al-`Asr al-Mamalik fi Misr wa-al-Sham*. Kahire: Maktabat al-Anjlu al-misriyah.
- Aslanapa, Oktay (1984). *Türk Sanati*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aslanapa, Oktay (1991). *Anadolu'da İlk Türk Mimari : Başlangici ve gelişmesi*. Ankara: Atatürk Kültür Dil, ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Atçeken, Zeki (1998). *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakimi ve Kullanılması : Konya Şer'iyye Sicil Kayıtlarına Göre*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ayaz, Fatih Yahya. (2016). Memlük-Türkiye (Anadolu) Selçuklu Münasebetleri. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi- Konya*, 1, 73- 114.
- Ayni, Badr al-Din Mahmud ibn Ahmad (1987). *İqd al-Juman fi Tarikh Ahl al-Zaman : `Asr Salatin al-Mamalik*. (Tahkik: Muhammad AmūN). Kahire: al-Hayah al-Misriyah al-`Ammah lil-Kitab.
- Bahjat, Muná Badr (2002). *Athar al-hadarah al-Saljuqiyyah fi duwal sharq al-`alam al-Islami `alá al-hadaratayn al-Ayyubiyah wa-al-Mamlukiyyah bi-Misr*. Kahire: Maktabat Zahra al-Sharq.
- Bakırer, Ömür. (1972). Anadolu Selçuklularında Tuğla İşçiliği. *Malazgirt Armağanı*, 187-201.
- Basha, Hasan. (1980). *al-Taswir al-Islami fi al-`Usur al-Wustá*.
- Basha, Hasan (1990). *Madkhal ilá al-Āthār al-Islāmīyah*. Kahire: Dar al-Nahdah al-Arabiah.
- Bates, Ülkü Ülküsal. (1970). An Introduction to The Study of The Anatolian Türbe and Its Inscriptions as Historical Documents. *Sanat Tarihi Yıllığı*, IX, 72-84.
- Batur, Afife (1980). *Osmanlı camilerinde örtü ve geçiş öğeleri sorunlar ve biçimler*. İstanbul: [y.y].

- Bayburtluoglu, Zafer (1993). *Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yapi Sanatçıları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Bayhan, Ahmet Ali. (2004). Mısır'daki Eyyubi Devri Mimari Eserleri: Türbeler (Architectural Works of the Ayubid Period in Egypt: Tombs). *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 13, 21-41.
- Bayhan, Ahmet Ali. (2007). *Kuzey Afrika'da Bir Türk Yurdu: Mısır*. Paper presented at the International Congress of Asian and North African Studies, Ankara.
- Bendick, Jeanne (1989). *Egyptian Tombs*. New York: F. Watts.
- Beygu, Abdurrahim Serif (1932). *Ahlat Kitabeleri*. Istanbul: Hamit Matbaası.
- Beygu, Abdurrahim Serif (1936). *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*. Istanbul: Bozkurt Basımevi.
- Bilget, N. Burhan (1991). *Sivas'ta Buruciye Medresesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Bloom, Jonathan Max. (1980). *Meaning in early Fatimid architecture : Islamic art in North Africa and Egypt in the fourth century A.H. (tenth century A.D.)*. (Ph. D.), Harvard University Cambridge. /z-wcorg/ database.
- Boleken, Zeki. (2010). *Anadolu Selçuklu başkentinde dini mimaride devşirme malzeme kullanımı*. (Yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi.
- Bosworth, Clifford Edmund (1980). *İslam Devletleri Tarihi : (Kronoloji ve soykütüğü elkitabı)*. (Çeviren: Erdoğan Merçil ve Mehmed Ipsirli). Istanbul: Oguz.
- Briggs, Martin Shaw (1974). *Muhammadan architecture in Egypt and Palestine*. New York: Da Capo Press.
- Bukhari, Muhammad ibn Ismail (1976). *Sahih al-Bukhari : Arabic-English*. Ankara: Hilal Yayınları.
- Caner, Çağla, ve Kuran, Gökçe Şimşek. (2006). Serching traces of a donor: Sahip Ata in Seljuk architecture. *Built Environment & Information Technologies, Ankara*, 1, 655- 99.
- Cantay, Tanju. (1981). Nîksar Kırkkızlar Kümbeti. *Sanat Tarihi Yıllığı- İstanbul*, IX.-X.
- Çetintürk, E Nihal. (1986). *Aksaray (Niğde) ve Çevresindeki Türk Eserleri*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cezar, Mustafa (1977). *Anadolu Öncesi: Türklerde Şehir ve Mimarlık*. Türkiye İş Bankası.
- Cipriani, Barbara, ve Lau, Wanda W. (2006). *Construction techniques in medieval Cairo: The domes of Mamluk Mausolea (1250 AD-1517 AD)*. Paper presented at the Proceedings of the Second International Congress on Construction History, Cambridge, UK.
- Comité, bulletins (1888). *Comité de Conservation des Monuments de l'Art, Arabe- Procès verbaux et Rapports*. Le Caire: Imprimerie Franco Egyptienne.
- Comité, bulletins (1913). *Comité de Conservation des Monuments de l'Art Arabe, Exercice 1912*. Kahire: Imprimerie de l'institut français d'archéologie orientale (IFAO).
- Comité, bulletins (1915-1919). *Comité de conservation des monuments de l'art arabe : procès-verbaux des séances*. Le Caire: Imprimerie franco-égyptienne J. Serrière.

- Cresswell, KAC (1969). *Early Muslim Architecture*. Oxford.
- Creswell, KAC (1952). *The Muslim Architecture of Egypt: I. Ikshids and Fatimids*. Oxford.
- Creswell, KAC (1978). *The Muslim Architecture of Egypt: II. Ayyūbids and Early Bahrite Mamlūks, AD 1171-1326*. Hacker Art Books.
- Daneshvari, Abbas (1996). *Medieval tomb towers of Iran : an iconographical study*. Costa Mesa, Calif: Mazda Publishers.
- Daş, Ertan. (2003). *Erken dönem Osmanlı türbeleri*. (doktora tezi), Ege Üniversitesi.
- Davis, R. H. C. (1944). *The mosques of Cairo*. Cairo: Middle East Publications.
- Demiralp, Yekta (1996). *Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Demiriz, Yıldız. (1973). Mimari süslemede renk unsuru olarak-kullanılan keramik Canaklar. *Sanat Tarihi Yıllığı*, V, 190.
- Denizci, Aynur. (1994). *Ahlat Kümbetlerinde Süsleme*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Devonshire, R. L. (1930). *Eighty mosques and other Islamic monuments in Cairo*. Paris: Maissonneuve frères.
- Devonshire, R. L. (1947). *Rambles in Cairo*. Cairo: Ed. Universitaires d'Egypte.
- Diez, Ernst (1944). *Iranische Kunst*. Viena: Andermann.
- Dilley, Wilfrid Joseph (1923). *Kitab al-'imarah al-'Arabiyyah bi-Misr : fi-sharh al-mumayyizat al-binaiyah al-raisiyyah lil-tiraz al-'Arabi*. (Çeviren: Mahmud Ahmad). Egypt: Wizarat al-Ma'arif, al-Umumiyyah.
- Dinçol, Belkıs. (2007). Eski Doğu'da İnsanın Yaradılışı, Yaşam ve Ölüm. *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler- İstanbul*, IVXX, 1-3.
- Diyarbakırlı, Nejat (1972). *Hun Sanatı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Drury, C. J. (1976). *The Art of Islam*. New York.
- Duhman, Muhammad Ahmad (1982). *Fi rihab Dimashq : dirasat 'an ahamm amakiniha al-athariyyah, wa-maqalat 'an ahamm hawadithiha al-majhulah wa-abhath thaqaifiyyah*. Dimashq, Suriyah: Dar al-Fikr.
- Duran, Remzi (2001). *Selçuklu Devri Konya Yapi Kitâbeleri : İnşa ve Ta'mir*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Dursun, Şükrü. (2009). *Anadolu Selçukluları Dönemi Kayseri Türbelerinde Taş Süslemeciliği*. (Yüksek Lisans), Selçuk Üniversitesi.
- Durukan, Aynur. (1998). Anadolu Selçuklularında Kadın Baniler. *Vakıflar Dergisi- Ankara*, 27, 15-36.
- el-Bandari, Qiṭwām-ad-Dīn Ibn-ʿAlī (2004). *Sana 'l-barq as-Sami : Muhtasar al-Barq as-Sami fi sirat as-Sultan Salah-ad-Din*. (Tahkik: Ramadan Sesen ve Akmal-Ad-Din Ihsanoglu). İstanbul: Markaz al-Abhat li-t-Tarih wa-'l-Funun wa-'t-Taḳāfat al-Islamiyya.

- El-Shaban, Talal. (2000). El-Medafin el-Seljukiye fi Iran we Asya el-Wsta. *Journal of the Faculty of Arts, King Saud University*.
- el-Suyuti (1997). *Husn al-muhadarah fi akhbar Misr wa-al-Qahirah*. (Tahkik: Khalil Mansur). Bayrut, Lubnan: Dar al-Kutub al-'Ilmiyah.
- Elisséeff, Nikita (1965). Dimashk *The Encyclopaedia of Islam* (Vol. II, pp. 277-90). London.
- Elkhateeb, Ahmed Ali. (2012). Domes in the Islamic Architecture of Cairo City: A Mathematical Approach. *Nexus Netw J*, 14(1), 151-76.
- Eminoglu, Mehmet (1999). *Konya Karatay Medresesi yazi incileri*. Konya: M. Eminoglu.
- Erdemir, Yasar (2001). *Karatay medresesi çini eserleri müzesi*. Konya: T.C. Konya Valiligi II Kültür Müdürlüğü.
- Erdemir, Yaşar (2002). *Sirçali Medrese : Mezar Anitlari Müzesi*. Konya: T.C. Konya Valiligi II Kültür Müdürlüğü.
- Ergun, Pervin (2012). *Türk kültüründe ağaç kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Eyuboglu, Ismet Zeki (1991). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü : geniletilmiş ve gözden geçirilmiş ikinci baskı*. Istanbul: Sosyal Yayınlar.
- Fahim, Mohamed. (1977). *Medreset Sultan Qansua el-Gori (Sultan Kansova Gavri Medresesi-Sanat ve Mimari bir Çalışma)*. (Master), Cairo University.
- Fahmi, Na'im Zaki (1973). *Turuq al-Tijarah : al-Dawliyah wa-Mahattatuha Bayna al-Sharq wa-al-Gharb, Awakhir al-'Usur al-Wustá*. Kahire: al-Hayah al-Misriyah al-'Ammah lil-Kitab.
- Ferit, M., ve Mahmut, Mesut (1934). *Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri*. Istanbul: Türkiye Matbaası.
- Fondation de la Mosquée Hassan, Casablanca (2014). *Les tracés de l'arabesque géométrique Actes du colloques International Organisé à Casablanca du 22 au 24 Mai 2013*. Casablanca: Fondation de la Mosquée Hassan II Casablanca.
- Gabriel, Albert (1931). *Monuments Turcs d'Anatolie T.1 (Kayseri-Niğde)*. Paris.
- Gabriel, Albert (1934). *Monuments Turcs d'Anatolie. T.2 (Amasya, Tokat, Sivas)*. Paris: De Boccard.
- Gabriel, Albert, ve Sauvager, Jean (1940). *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale*. (Vol. 1): E. de Boccard.
- Ghaleb, Ali. (2000). Kibab el-Kahire fi Asr el-Memelik el-Gercessah "Diraseh fi el-tekwin el-mimari"
- al-Kitāb al-tadhkārī lil-Āthārī al-Duktūr 'Abd al-Rahman M 'Abd al-Tawab; dirāsāt wa-buḥūth fī al-āthār wa-al-ḥaḍārāh al-Islāmīyah* (Vol. I). Kahire: Wizārat al-Thaqāfah, al-Majlis al-A'lā lil-Āthār.
- Gibbon, Edward (2005). *The Decline and Fall of the Roman Empire*. London: Phoenix.
- Giedion, Sigfried (1969). *Architektur und das Phänomen des Wandels : die drei Raumkonzeptionen in der Architektur*. Tübingen: Ernst Wasmuth.

- Glück, Heinrich (1974). *Eski Türk Sanatı ve Avrupaya Etkisi*. (Çeviren: A Cemal Köprülü). Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Godssi, Ahad Poressay. (1976). *Büyük Selçuklu mezar anitlerinin gelismesi*. Istanbul Universitesi, Istanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbâki (1953). *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*. Istanbul: Inkılâp kitabevi.
- Gölpınarlı, Abdülbâki (1963). *Mevlevi : Âdâb ve Erkâni*. Istanbul: Inkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Gönçer, Süleyman (1971). *Afyon İli Tarihi*. Izmir: Karınca Matbaacılık.
- Görür, Muhammed. (1991). *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri*. (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Basılmamış.
- Grabar, Oleg. (1966). The Earliest Islamic Commemorative Structures, Notes and Documents. *arsorie Ars Orientalis*, 6, 7-46.
- Grabar, Oleg (1987). *The formation of Islamic art*. Yale University Press.
- Grabar, Oleg, ve Hill, Derek (1965). *Islamic Architecture and its Decoration, A.D. 800-1500 : a Photographic Survey*. Chicago: University of Chicago Press.
- Grabar, Oleg, ve Necipoğlu, Gülru (1983). *Muqarnas*. New Haven: Yale Univ. Pr.
- Güler, M. İzzet. (1967). Türk Mimarisinde ilk Türbe Yapıları. *İller Bankası Dergisi*, 1(2), 24-31.
- Gündüz Küskü, Sema (2014). *Osmanlı Beyliği mimarisinde Anadolu Selçuklu gelenegi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Güneş, İbrahim. (2010). Memluk Sultanı I. Baybars'ın 1277 Yılındaki Anadolu Seferi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 343-60.
- Haddad, M. Hamzah (1993). *al-Qibab fi al-'imarah al-Misriyah al-Islamiyah : al-qubbah al-madfan, nashatuha wa-tatawwuruha hatta nihayat al-'Asr al-Mamluki*. Kahire: Maktabat al-Thaqafah al-Diniyah.
- Hasan, 'Ali İbrahim (1967). *Tarikh al-Mamalik al-Bahriyah*. Kahire: Maktabat al-Nahdah.
- Hasan, Zaki Muhammad (2011). *al-Taswir wa-a'lam al-musawwirin fi al-Islam*. kahire: Sharikat Nawabigh al-Fikr lil-Nashr.
- Hatipoğlu, Oktay. (2014). Usta Şagird (Ulu) Kümbeti Taş Süslemeleri Özet. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2/1), 121-32.
- Hautecoeur, Louis, ve Wiet, Gaston (1932). *Les Mosquées du Caire*. Paris: Leroux.
- Herz, Max (1909). *Fehres Muktaneyet Dar Alathar El-Arabiye*. Kahire: Al-Matbaa el-Emiriye.
- Hillenbrand, Robert (1994). *Islamic architecture: Form, function, and meaning*. Columbia University Press.
- Horst, Pieter Willem van der. (2014). Pious Long-Sleepers in Greek, Jewish and Christian Antiquity. *Studies in Ancient Judaism and Early Christianity*, 5-24.
- Huart, Clément (1978). *Mevlevîler Beldesi Konya*. (Tahkik: Nezih Uzel). Istanbul: Tercüman Gazetesi.

- Ibn-Iyas (2008). *Badai' al-zuhur fi waqai' al-duhur*. (Tahkik: Muhammad Mustafá). Kahire: Matba'at Dar al-Kutub wa-al-Wathaiq al-Qawmiyah bi-al-Qahirah.
- Ibn-Khaldun (1999). *Kitab al-ibar wa-diwan al-mubtada wa-al-khabar fi ayyam al-'Arab wa-al-'Ajam wa-al-Barbar wa-man 'asarahum min dhawi al-sultan al-akbar*. Kahire: Dar al-Kitab al-Misri.
- Ibn al-Athir, Izz al-Din (1979). *al-Kamil fi al-Tarikh*. (Tahkik: Carl Johan Tornberg). Bayrut: Dar Sadir.
- Ibn al-Ukhuwah, Muhammad el-Kurashi (1976). *Ma'alim al-qurbah fi ahkam al-hisbah*. (Tahkik: Mohammed Shahban). Kahire.
- Ibn al-Zayyat, Muhammad ibn Muhammad (2005). *Kitab al-Kawakib al-sayyarah fi tartib al-ziyarah fi al-qarafatayn al-kubrá wa-al-sughrá*. Kahire: al-Maktabah al-Az'hariyah lil-Turath.
- Ibn Batuta, Ra'is Ahmad (1904). *Kitab rihlat Ibn Batutah, al-musammah, Tuhfat al-nuzzar fi gharaib al-amsar wa-'ajaib al-asfar*. Misr: Matba'at al-Taqqaddum bi-Shari' Muhammad 'Ali.
- Ibn Habib, Badr al-Din al-Hasan ibn Umar (1987). *Tadhkirat al-nabih fi ayyam al-Mansur wa-banih*. (Tahkik: Muḥammad Amīn; ve Sa'īd 'abd Al-Fattāḥ 'āShūr). Kahire: al-Hayah al-Misriyah al-'Ammah lil-Kitab.
- Ibn Hajar, al-'Asqalani Ahmed ibn Ali (1996). *Al-Durar al-kaminah fi a'yan al-mah al-tasi'ah*. (Tahkik: Aḥmad Farīd MazīDī). Kahire: Dar al-Kutub al-'Ilmiyah.
- Ibn Jubayr, Muhammad ibn Ahmad (1964). *Rihlat Ibn Jubayr*. Bayrut: Dar Sadir lil-Tiba'ah wa-al-Nashr.
- Ibn Kathir, Isma'il ibn Umar (1988). *al-Bidayah wa-al-nihayah*. Bayrut: Maktabat al-Ma'arif.
- Ibn Khallikan (1978). *Wafayat al-a'yan wa-anba abna al-zaman*. (Tahkik: Ihsan Abbas). Bayrut: Dar Sadr.
- Ibn Shahin, Khalil (2016). *Kitab Zubdat kashf al-mamalik wa-bayan al-turuq wa-al-masalik*. (Tahkik: Paul Ravaisse). Lavergne, TN: Nabu Press.
- Ibn Taghribirdi, Abu al-Mahasin Yusuf (1984). *al-Manhal al-safi wa-al-mustawfa ba'da al-wafi*. (Tahkik: Muḥammad Amīn). Kahire: al-Hayah al-Misriyah al-'Ammah lil-Kitab.
- Ibn Taghribirdi, Abu al-Mahasin Yusuf (2005). *al-Nujum al-zahirah fi muluk Misr wa-al-Qahirah*. Kahire: Matba'at Dar al-Kutub wa-al-Wathaiq al-Qawmiyah.
- Ibn Umar, Malik al-Mansur (1968). *Midmar al-haqaiq wa-sirr al-khalaiq*. (Tahkik: Hasan Habashi). Kahire: 'Alam al-Kutub.
- Ibrahim, 'Abd al-latif (1961). *Wathiqat al-Sultan Qaytbay : dirasah wa-tahlil*. Kahire: Dar al-Tiba'ah al-Hadithah.
- Ibrahim, 'Abd al-latif. (1965). Nasaan gedideyn min Wethikat el-emir Sargatmash *Journal of the Faculty of Arts, Cairo University*, 82(I), 143-210.
- Ibrahim, 'Abd al-latif (1971). *el-Wethaik Fi Khidmet el-Ethar- el-Asr el-Memluki*. Kahire: Dar el-Tiba'a el-Hadithah.

- Ibrahim, 'Abd al-latif (1974). *waqfiyet Ibn Tagri Berdi*. Kahire: al-Majlis al-A'lá lil-Funûn wa-al-Âdâb.
- Ibrahim, Laila Ali. (1975). The Transitional zones of domes in cairene architecture. *kunstdesorientis Kunst des Orients*, 10(1-2), 5-23.
- Imam, Sami Abdel Halim (1969). *Emir Yeshbek min Mehdi we A'maluhu el-mi'mariyeh*. (Master), Cairo University.
- Imam, Sami Abdelhalim. (1975). *Athar el-Emir Kambay el-Rammah bi'l-Kahire*. (Doktora), Cairo Univeristy.
- Kafesoğlu, İbrahim. (1949). Ahlat ve Çevresinde, 1945'te Yapılan Tarihî ve Arkeolojik Tedkik Seyahati Raporu. *Tarih Dergisi*, 1(1), 167-200.
- Kanat, Cüneyt. (2001). Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri (1260-1277). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 16(1), 31-45.
- Kemaloğlu, Muhammet. (2013). XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Dini Eserlerinden Kümbet- Türbe- Ziyaretgah- Namazgah ve Camiler. *Akademik Bakış Dergisi*, 39.
- Keskiner, Cahide (2000). *Türk süsleme sanatlarında stilize çiçekler: hatai*. (Vol. 289): TC Kültür Bakanlığı.
- Kessler, Christel. (1969). *Funerary architecture within the city*. Paper presented at the Colloque international sur l'histoire du Caire. Cairo: Ministry of Culture of the Arab Republic of Egypt.
- Kessler, Christel (1971). *Survey and documentation of the domed mausoleums of Mamluk Cairo*. Kahire.
- Kessler, Christel (1976). *The carved masonry domes of mediaeval Cairo*. Cairo: American University in Cairo Press.
- Khazâie, Mohammad. (1999). *The arabesque motif (islîmi) in early Islamic Persian art : origin, form and meaning*. Paper presented at the International Conference on the Islamic Art, Culture Civilization, London.
- Kılçı, Ali, ve Başkaya, Hüseyin (2007). *Anadolu Türk mimarisinde erken devir (XIV-XV. yüzyıl) : Baldaken tarzı türbeler*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kızıltoprak, Süleyman (2004). İslâm ansiklopedisi. In Tdv İSLÂM Araştırmaları Merkezi (Ed.), *MEMLÜK* (Vol. 29). Ankara: Türkiye diyanet vakfı.
- Kolcu, Bengisu. (2007). *Çankırı Türbeleri*. (Yüksek Lisans), Gazi Üniversitesi, Ankara, Yayınlanmamış.
- Konyalı, İbrahim Hakki (1960). *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*. İstanbul: Ercan Matbaası.
- Konyalı, İbrahim Hakki (1964). *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.
- Konyalı, İbrahim Hakki (1974). *Âbideleri ve Kitabeleri ile Nigde Aksaray Tarihi*. y.y.: 1974.

- Konyalı, İbrahim Hakkı. (1969). Mumya ve Türklerde Mumyacılık. *Tarih Konuşuyor*, III(s 1196), 1199.
- Köroğlu, Hüseyin (1999). *Konya ve Anadolu Medreseleri*. Konya: Fen Yayınevi.
- Kuban, Doğan (1965). *Anadolu-Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.
- Kuban, Doğan (1982). *Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kuban, Doğan (1997). *Sinan's art and Selimiye*. Economic and Social History Foundation.
- Kühnel, Ernst (1977). *The Arabesque : meaning and transformation of an ornament*. Graz: Verlag für Sammler.
- Kuran, Aptullah (1969). *Anadolu Medreseleri*. Ankara: Orta Dogu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- Kuru, Alev Çakmakoglu (1998). *Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Kayseri'de Türk Devri Mimarisi*. Ankara: publisher not identified.
- Lam'i, Mustafâ Salih (1983). *al-Qibab fî al-'imarah al-Islamiyah*. Bayrut: Dar al-Nahdah al-'Arabiyyah.
- Lane-Poole, Stanley (1886). *The art of the Saracens in Egypt*. Committee of Council on Education.
- Larousse, Meydan. (1994). Mezar Mad., . *B.L. Ansiklopedi, İstanbul, IX*, 483.
- Löytved, JH (1907). *Konia: Inschriften der seldschukischen Bauten*. J. Springer.
- Mahir, Suad (1973). *Masajid Misr wa-awliyauiha al-salihin*. Kahire: al-Majlis al-A'la lil-Shuun al-Islamiyah.
- Maqrizi, Ahmad ibn Ali (1853). *Kitab al-mawa'iz wa-al-i'tibar bi-dhikr al-khitat wa-al-athar, al-ma'ruf bi-al-khitat al-maqriziyah*. (Tahkik: Ayman Fu'ād Sayyid). Kahire: Maktabat al-thaqafah al-diniyah.
- Maqrizi, Ahmad ibn Ali (1972). *Kitab al-suluk li-ma'rifat duwal al-muluk*. (Tahkik: Muḥammad Muṣṭafā ZiyāDah ve Sa'īd 'abd Al-Fattāḥ 'āShūr). Kahire: Lajnat al-Talif wa-al-Tarjamah wa-al-Nashr.
- Massignon, Louis (1958). *La Cité des Morts au Caire <Qarafa - Darb al-Ahmar>*. Le Caire: Institut Français d'Archéologie Orientale.
- Mecit, Songül, ve Akpınar, Özkan (2017). *Anadolu Selçukluları : bir hanedanin evrimi = The Rum Seljuks : evolution of a dynasty*.
- Meinecke, Michael. (1976). Die mamlukischen Fayence mosaik dekorationen: eine Werkstatt aus Tabriz in Kairo (1330-1350). *Kunst des Orients*, 11(1-2), 1976-77.
- Meinecke, Michael. (1985). Mamluk Architecture, Regional Architectural Traditions: Evolution and Interrelations. *Damas-zener Mitteilungen*, 2, 163-75.
- Meriç, Rifki Melûl. (1936). Akşehir Türbe ve Mezarları. *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, V, 141-212.

- Monneret de Villard, Ugo (1930). *La Necropoli Musulmana di Aswan*. Le Caire: Impr. de l'Institut français d'archéologie orientale.
- Mülayim, Selçuk. (1982). Rumi Motifinin Zoomorfik Kökeni Hakkında. *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Sempozyumu*, 4-7.
- Mülayim, Selçuk. (1990). Selçuklu Geometrik Süslemeleri. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9.
- Muslim (1998). *Sahih Muslim*. (Tahkik: Abdul Hamid Siddiqi): Islamic book service.
- Naguib, M. Mostafa. (1968). *Medrest el-Emir Hayırbay bi'Bab El-Wezir (Bab El-Vezir'deki Emir Hayırbay Medresesi- Sanat ve Mimari bir Çalışma)*. (Mastar), Cairo University. (Cai01.02.17.M.A.1968)
- Naguib, M. Mostafa. (1970). El-Imare fi el-'Asr el-Osami. In Hasan Basha (Ed.), *Kahire, Tarihuha, Fonunyha we Esharuha*. (s. 256-69): Al-Ahram.
- Naguib, M. Mostafa. (1975). *Medreset Emir Kebir Qurqumas ve Mulhakatuha (Emir Korkomaz medresesi ve onunla bağlı olan binalar- Sanat ve Mimari bir Çalışma)*. (Doktora), Cairo University. (Cai01.02.17.Ph.D.1975)
- Naguib, M. Mostafa (1982). *Dirase gedide lisebil sultan Inal el mondethir we es-sebil elhali fi el-Haram el-sherif bil-Kuds*. Kahire: Matba'et Hassan.
- Nal, Güner. (1982). Orta Çağlarda Anadolu'da Çalışan Suriyeli ve Mezopotamyalı Sanatçılar. *Sanat Tarihi Yıllığı*, XI, 83-94.
- Nawwar, Sami Muhammad (2002). *al-Kamil fi mustalahat al-`imarah al-Islamiyah min butun al-ma`ajim al-lughawiyah*. al-Iskandariyah: Dar al-Wafa li-Dunya al-Tiba`ah wa-al-Nashr.
- Necm, 'Adil. (1974). el-Türbe fi el-'Imare el-Eyyubye fi Suriye. *Sumer*, 30(2), 272-85.
- Novelle, A. A. (1965). *The Armenians*. Milano
- Ögel, Bahaeddin (1991). *Türk Kültür Tarihi: Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre*. Ankara: Türk Tarih Basimevi.
- Ögel, Semra (1966). *Anadolu Selçuklularının Tas Tezyinati*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basimevi.
- Önder, Mehmet (1971). *Mevlâna Şehri Konya: Tarihi Kilavuz*. Ankara: Güven matbaası.
- Öney, Gönül. (1968). Anadolu Selçuklu Sanatında Hayat Ağacı Motifi. *Belleten*, 32(125).
- Öney, Gönül. (1970). Anadolu selçuklularında heykel : figürlü kabartma ve kaynakları hakkında notlar. *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I.
- Öney, Gönül. (1970). Anadolu Selçuk Mimarisinde Boğa Kabartmaları. *Belleten*, 83-100.
- Öney, Gönül. (1971). Anadolu selçuk mimarisinde arslan figürü. *Anadolu (Anatolia)*, 13.
- Öney, Gönül. (1981). İran ve Anadolu Selçuklu Türbelerinin Mukayesesi. *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, 41-63.
- Önge, Yılmaz (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basimevi.

- Önge, Yılmaz. (t.y.). Ahlat'ta 13. y. Nakılarıyla Süslü Bir Eser. Boğatay Aka- Şirin Hatun Kümbeti. *Önasya*, VI., 72.
- Önkal, Hakkı. (1975). Konya'da Âteş-Baz-ı Veli Türbesi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyât Tetkikleri Dergisi*(1).
- Önkal, Hakkı. (1988). Turk Turbe Mimarisinde Cenazelik Katinin Gelismesi. *Türk Kültürü*, 26(307), 732-38.
- Önkal, Hakkı. (1995). Türk Türbe Mimarisindeki Değişim Üzerine. *Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı*, İstanbul, 400-09.
- Önkal, Hakkı (1999). *Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Önkal, Hakkı (2015). *Anadolu Selçuklu Türbeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2. baskı.
- Oral, Zeki (1939). *Nigde Tarihi Tetkiklerinden : Hudavend Hatun Türbesi ve Hayatı*. Nigde: Nigde Halkevi.
- Otto-Dorn, Katharina, ve Simon, Jean-Pierre (1967). *L'art de l'Islam*. Paris: Albin Michel.
- Özbek, Süleyman. (1999). Türkiye Selçukluları-Memluk Münasebetleri (1250-1277). *Afyon Kocatepe Ün. Sosyal Bilimler Dergisi*, I(2), 43- 61.
- Özbek, Yıldırım. (2009). Anadolu Türk Mimarisinde Taş Süsleme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(14), 141-69.
- Özgüç, Tahsin, ve Akok, Mahmut. (1954). Melik Gazi Türbesi ve Kalesi. *Belleten*, XVIII(71), 331-93.
- Özgüç, Tahsin, ve Akok, Mahmut. (1955). Develi Abideleri. *Belleten*, 19(73-76), 382.
- Özkan, Haldun. (2000). *XI-XIII. Yüzyılda Anadolu Türk Mimarisinin Oluşumunda Doğu Anadolu'nun Rolü*. (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Basılmamış.
- Özkarci, Mehmet (2001). *Nigde'de Türk Mimarisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Papadopoulou, Alexandre (1980). *Islam and muslim art*. London: Thames and Hudson.
- Parzys, Bernard. (2011). From One Polygon to Another: A Distinctive Feature of Some Ottoman Minarets. *Nexus Network Journal*, 13(2), 471-86.
- Pope, Arthur Upham (1939). *A survey of Persian art : from prehistoric times to the present*. (Vol. III). London: Oxford University Press.
- Qalqashandi, Ahmad ibn Ali (2006). *Kitab Subh al-a'shá fî sina'at al-insha*. (Tahkik: Mustafá Muhammad Musá Vol. 16). Cairo: al-Hayah al-Misriyah al-'Ammah lil-Kitab.
- Qazwini, Zakariya ibn Muhammad (1960). *Athar al-bilad wa-akhbar al-'ibad*. Bayrut: Dar Sadir.
- Ragheb, Youssef. (1996). İslam Hukukuna Göre Mezarın Yapısı (Structure de la tombe d'après e droit musulman). *Cimètieres Et Traditions Funéraires Dans Le Monde Islamique (İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri)*, I, 17-23
- Ragib, Yūsuf. (1977). Les sanctuaires des Gens de la famille dans la cité des morts au Caire. *Rivista degli Studi Orientali Roma*, 51(1-4), 47-76.

- Ramdan, Hussein. (1982). *Al-maharib el-rukhamiyye fi kahiret- el-Memalik el-behriyye: Deraseh etheriyyeh fenniyyeh*. (Master), Cairo University. /z-wcorg/ database.
- Rice, David Talbot (1965). *Islamic art*. Paris: Praeger.
- Roux, Jean-Paul (1999). *Eskiçağ ve ortaçağda Altay Türklerinde ölüm*. Kabalcı Yayınevi.
- Sabbagh, Muhammad ibn Lutfi (1988). *al-Taswir al-fanni fi al-hadith al-Nabawi*. Bayrūt: al-Maktab al-Islāmī.
- Şahin, Fatma Selin. (2010). Investigation of the preservation problems of the Mescid and Türbe of Akşebe Sultan in Alanya.
- Sakhawi, Ali ibn Muhammad (1973). *Tuhfat al-ahbab wa-bughyat al-tullab fi al-khitat wa-al-mazarat, wa-al-tarajim wa-al-biqa' al-mubarakat*. (Tahkik: Mahmud Rabi ve Hasan Qasim). al-Qahirah: al-'Ulum wa-al-Adab.
- Şaman Doğan, Nermin. (2013). Kayseri'deki Selçuklu Dönemi Kadın Türbeleri. *Vakıflar Dergisi-Ankara*, 39, 15-26.
- Sameh, Kamal el-Din. (1950). Tatawr El-Kubbe fi El-İmare El-Islamiyye. *Kahire Üni. Edebiyat fakultesinin dergisi*, XII(1), 3-70.
- Sameh, Kamal el-Din (1954). *Stalactites in Muslim Architecture*. Cairo: Cairo University Press.
- Sari, Mevlüt (1980). *Al-Mawarid, Arapça-Türkçe Lügat (qamus Turki-'Arabi)*. İstanbul: Bahr Yayinlari.
- Sayan, Yüksel (1999). *Türkmenistan'daki Mimari Eserler: XI-XVI. yüzyıl*. TC Kültür Bakanlığı.
- Şeker, Dursun Ali (2003). MAMA HATUN "Saltuklu melikesi" (1191-1200). In ŞAHİN UÇAR (Ed.), *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi. cilt 27 (Vol. 27, pp. 548)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Sevim, Ali, ve Merçil, Erdogan (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilât ve Kültür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basimevi.
- Shabushti, Ali ibn Muhammad (1986). *al-Diyarat*. (Tahkik: Kurkis Awwad). Baghdad: Maktabat al-Muthanná.
- Shafei, Farid (1970). *al-'Imarah al-'arabiyah fi Misr al-Islamiyah*. Kahire: al-Hayah al-Misriyah al-'Ammah lil-Talif wa al-Nashr.
- Shafei, Laila. (1983). *Munshaat el-Kadi Yahya Zeyneddin Yusuf fi el-Kahire*. Cairo University.
- Shafi'i, Muhammad ibn Idris (2002). *al-Umm*. Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyah.
- Shishtawi, Muhammad (1999). *Mutanazihat al-Kahire fi al-Aisrayin al-Mamluki wa'l Osmanii*. Kahire: Dar al-Afaq al-'Arabiyah.
- Şimşir, Zekeriya. (2002). Konya'daki Selçuklu Mimarisinde Rumî Motifi. *Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Konya.
- Smith, Earl B (1950). *The dome: A study in the history of ideas*. (Vol. 25); Princeton University Press.

- Snappe, Steven R (2011). *Ancient Egyptian tombs : the culture of life and death*. Chichester, West Sussex; Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Solak, Kürşat. (2016a). Anadolu'da Bir Memlûk Hamlesi: Karamanoğulları Ve İlişkilere Dair Mülâhazalar In Mehmet Şeker, Mehmet Mercan ve Yakup Kaya (Eds.), *Karamanoğulları Beyliği* (Vol. I, s. 276-318). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Solak, Kürşat. (2016b). Mısır'dan Anadolu'ya Âsi Bir Memluk: Emir Canıbek Es-Sufi (Ö. 1437)/A Rebellious Mamluk from Egypt to Anatolia: Amir Janibak El Sufi (D. 1437). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(39), 45-59.
- Sönmez, Zeki (1989). *Baslangıçtan 16. yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslâm Mimarisinde Sanatçılar*. Ankara: Türk tarih kurumu.
- Soyman, Faik (1944). *Konya Eski Eserler Kılavuzu*. Yeni Kitabevi.
- Sözen, Metin. (1968). Anadolu'da Eyvan Tipi Türbeler. *Anadolu Sanatı Araştırmaları*, 1, 167-210.
- Sözen, Metin (1972). *Anadolu Medreseleri. Selçuklu ve Beylikler Devri*. İstanbul.
- Stadelmann, Rainer. (1998). Royal Tombs from the Age of the Pyramids. *Egypt: The World of the Pharaohs*. Cologne: Konemann.
- Strzygowski, Josef. (1935). Türkler ve Orta Asya Sanatı Meselesi. *Türkiyat Mecmuası*, 3, 1-80.
- Sümbüllü, Y Ziya. (2004). Eski Türklerde Defin Şekilleri Üzerine Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2).
- Surur, Muhammad (1983). *Dawlat Bani Qalawun fi Misr : al-halah al-siyasiyah wa-al-iqtisadiyah fi 'ahdiha bi-wajhin khass*. Kahire: Dar al-Fikr al-'Arabi.
- Tabak, Nermin (1972). *Ahlat Türk Mimarisi*. İstanbul: Dogan Kardes.
- Tantawy, Shams El-Din. (1994). *Architectural patronage in the reign of Sultan Jaqmaq in Cairo*. American University in, Cairo. /z-wcorg/ database.
- Tarım, Cevat Hakkı (1938). *Kırşehir Tarihi Üzerinde Araştırmalar*. (Vol. 1): Kırşehir Vilâyet Matbaası.
- Thuwayni, Ali (2005). *Mu'jam 'imarat al-shu'ub al-Islamiyah*. Dimashq: Dar Hawran lil-Tiba'ah wa-al-Nashr wa-al-Tawzi'.
- Tükel Yavuz, Ayşıl. (2005). Selçuklu Döneminde Malzeme ve Mimarlık İlişkisi. *Geçmişten Geleceğe Anadolu'da Malzeme ve Mimarlık*, 79-142.
- Tuncer, Orhan Cezmi. (1971). Tunceli-Mazgirt Elti Hatun Camii. *Önasya*, VII, 75.
- Tuncer, Orhan Cezmi. (1975). 13. Yüzyıla Ait Üç Kümbet Sanat Tarihi Yıllığı, VI, 92-99.
- Tuncer, Orhan Cezmi (1986). *Anadolu Kümbetleri*. (Vol. 2). Ankara: Güven matbaası.
- Tuncer, Orhan Cezmi (2008). *Sivas Gök Medrese (Şahip Ata Fahrettin Ali Medresesi)*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Turan, Osman. (1947). Selçuklu Devri Vakfiyeleri: Şemseddin Altun-Aba Vakfiyesi ve Hayatı. I. *Bellefen*, XI(42), 197-235.

- Turan, Osman. (1971). Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku, *Selçuklular ve İslâmiyet* (s. 69-92). İstanbul: Ötüken.
- Ukashah, Tharwat (2001). *Mawsu'at al-taswir al-Islami (Encyclopedia of islamic painting)*. Bayrut, Lubnan: Maktabat Lubnan Nashirun.
- Uluçam, Abdüsselam. (1997). Eyyubi Mimarisi ve Sanat Tarihimizdeki Yeri. *Selahaddin-i Eyyubi Sempozyumu- Diyarbakır*, 255-65.
- Umari, Amal, ve Tayish, Ali Ahmad (1996). *al-'Imarah fi Misr al-Islamiyah : al-'asrayn al-Fatimi wa-al-Ayyubi*. Kahire: Maktabat al-Safa wa-al-Marwah.
- Unal, Rahmi Hüseyin (1968). *Les Monuments islamiques anciens de la ville d'Erzurum et de sa région*. Paris: A. Maisonneuve.
- Ünal, Rahmi Hüseyin. (1984). Eber Künbeti ve Sarı Lala Türbesi (Afyon). *Sanat Tarihi Dergisi, İzmir*, 3(3).
- Ünal, Rahmi Hüseyin (1992). *Erzurum Yakutiye Medresesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Uzunçarsılı, İsmail Hakkı (1927). *Kitabeler*. İstanbul: Milli Matba'e.
- Vardar, Kadriye Figen. (2002). Anadolu'da Türk Çadır Sanatı ile İlgili Mezar Yapıları. *Sanat Tarihi Yılı, XV*, 91-114.
- Wiet, Gaston (1968). *Cairo, city of art and commerce*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Williams, Caroline (2008). *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*. American Univ in Cairo Press.
- Wittner, Ben, Thoma, Sascha, ve Bourquin, N. (2009). *Arabesque : graphic design from the Arab world and Persia*. Berlin: Die Gestalten Verlag.
- Yalçınkaya, Aslı. (2007). *Anadolu Türk Mimarisi'nde 12-14 Yüzyıllar Arasına Tarihlanan Cami, Medrese, Şifahane ve Türbe Yapılarındaki Taş Üzerine Yapılmış İnsan Figürlü Bezemeleri*. (Yüksek Lisans), Anadolu Üniversitesi.
- Yardim, Ali (2004). *Amasya kitabeleri : Burmalı minare camii : Kapi, mihrab, minber*. Ankara: Amasya Valiliği Kültür yayinlari.
- Yasa, Azize. (1996). *Anadolu Selçuklu Döneminde Türk-İslam Şehri Olarak Konya*. (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi , Ankara, Yayınlanmamış
- Yavuz, Şeyda. (2008). *Süsleme Sanatlarında Rumi Motifi ve Tarihsel Gelişimi*. (Yüksek Lisans), Gazi Üniversitesi
- Yetkin, Serare (1986). *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*. İstanbul: [s.n.].
- Yetkin, Suut Kemal (1954). *İslam Sanatı Tarihi*. Ankara: Güven Basimevi.
- Yetkin, Suut Kemal. (1957). The Mausoleum of Mama Hatun. *burlmaga The Burlington Magazine*, 99(650), 146-49.
- Yetkin, Suut Kemal (1965). *İslâm Mimarisi*. Ankara: Ankara Univ. Basimevi.
- Yetkin, Suut Kemal (1984). *İslâm Ülkelerinde Sanat*. Cem Yayınevi.

Zaghloul, Ali Hassan. (1977). *Medreset Sultan Hasan*. (Master), Cairo Univeristy.

Zambaur, Eduard Karl Max von (1955). *Manuel de généalogie et de chronologie pour l'histoire de l'Islam*. Bad Pyrmont: Orientbuchhandlung Heinz Lafaire.

Zyada, Adel. (2014). Ahlabayt Shrines Rehabilitating in Cairo, Archeological Civilized Study. *Al-Ameed Journal*, III(1), 115-55.

